STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00070

ALE VERK FUN AVRAHAM REYZEN

Abraham Reisen

Permanent preservation of this book was made possible by

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאבע.

אברהם רייזען.

צוועלפטער באַנד:

בונטע ערצעהלונגען.

אַרויסגעגעבען פון פערלאַג „אידיש"
1917 ניו־יאָרק תרע"ז.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

בונטע ערצעהלונגען.

די לעצטע שיף.

ביים ברעג פון אסטענד זיינען געשטאנען א מעננע פון פיעלע הונדערטער פאסאזשירען, וואס האבען געווארט אויף דער שיף, וואס האט געדארפט אנקומען פון דאווער.

„די לעצטע שיף! — אזוי האט יעדער געגלויבט, און דער דאזיגער אויסרוף האט געשראקען און האט אבגעקלונגען אין מאנכע אויערען ווי די ל ע צ ט ע ש ע ה!

און דעמאלט פערלירען מענשען זייערע בעציהונגען איינער צום צווייטען. אויב די לעצטע שיף, מוז יעדער דער ערשטער אריין. און דער געדרענג און געשטוים איז געוועזן קריעגעריש. אין די אויגען האט ביי יעדען געצאנקט א בייז פייערל, דאס איינציגע פייערל פון מענשליכען אויג זאנסט וואלטען די אויגען אודאי אויסגעלאשען געוועזן...

די לעצטע שיף — מוז מען דער ע ר ש ט ע ר אריין!

און די וואס וועלען בלייבען?

ווען איז דאס אין דער דאזיגער מינוט פון משוגעת און שרעק. — אנגעגאנגען?

וואס א מינוט וואקסט די מעננע אלץ מעהר און מעהר. דער זייגער איז ערשט אכט פריהמארגען און דאס שיף דארף אנקומען צ ע ה ן.

אבער עס איז די לעצטע שיף!

אט האט שוין אויסגעבראכען א קריעג צווישען צוויי. יעדער וויל שטעהן פאראויס. איינע איז א פרוי, איןביידע הענד האלט זי שווערע פעק, דער צווייטער איז א הויכער מאן מיט א קליין

פעקעלע און ער וויל אבשטויסען די פרוי. ער וויל זיין דער ערשטער.

די לעצטע שיף!...

קיינער מאכט איהם אפילו קיין בעמערקונג ניט...

נאר אט דערהערט זיך א פערצווייפעלטער אויסרוף:

מערי טשימבריק!

ווער עס רופט זעהט מען ניט. נאר דער רוף קלינגט אזוי הערצרייסענד, אז מען פערגעסט אז דער לעצטער שיף...

מערי טשימבריק...

וואס קלינגט עס אזוי פערצווייפעלט?

איז דען מערי טשימבריק דער סימבאל פון דער גאנצער מענשהייט און דערפאר שרעקט עס אזוי?

— מע־ר־י טשים־ב־רי־יקקק! — קלינגט עס איבער די גרויסע מענגע.

און עס ווערט טויט שטיל.

— מערי טשימבריק! רוף זיך אב! — קלינגט עס פער־צווייפעלטער!

און באלד בעווייזט זיך אין דער הויך א פרוי אין מיטעלע יאהרען. זי שטעהט מיט א בלאס געזיכט, גרויסע דערשראקענע אויגען און שרייט:

— מערי טשימבריק, רוף זיך אב!

שטיל!

— מערי טשימבריק! רוף זיך אב, הויב אויף דיין הוט און וויז, אז דו ביזט דא.

און די גאנצע מענגע האט גלייך פערגעסען אז די לעצטע שיף. אלע זיינען פול געווארען נאר מיט איין געדאנק און איין געפיהל: ביי א מוטער איז אין דער מענגע פערלארען געווארען א קינד און דאס קינד הייסט מערי טשימבריק.

טויזענדער מענשען האבען באלד ערפאהרען אז עס איז דא א מענש אויף דער וועלט מיט'ן נאמען מערי טשימבריק, וואס

אין פערלאָרענע געגאַנגענע און אַלע האָבען מיט׳ן גאַנצען הארצען געוואָלט עס געפינען.

— מערי טשימבריק, רוּף זיך אָב!

און באַלד איז געוואָרען אַ בעוועגונג, פון אַ צווייטען עק, וואו די מענגע איז געשטאַנען, האָט זיך וואָס געטראָגען פאַר־ווערטס. אַ מאַן האָט געהאַלטען הויך איבער זיין קאָפּ אַ צעהן־יעהריג־קינד, און די מענגע האָט זי מיט ליעבע בליקען בעגריסט.

און אַט איז שוין דאָס קינד אין דער מוטער׳ס אָרעמס.

דאָס פּובליקום האָט ווי פון זיך אַליין אויסגעשריען מיט אַ פריידּ:

— הוררי! — מערי טשימבריק!

און אַלע אויגען האָבען העל אויפגעפלאַמט: מערי טשים־בריק!...

* * *

און אַז די לעצטע שיף איז שוין געגאַנגען איהר וועג אי־בער׳ן ים, זיינען נאָך פיעל פּאַסאַזשירען געווען אונטער׳ן איינ־דרוק פון דער ערלייגניס און מאַנכע האָבען רוהיג און פער־גניגט געשמייכעלט.

אָבער אַז די לעצטע שיף איז אָנגעקומען צו דער יבשה און מען האָט די נאַכריכטען פון קריעג דערהערט, ווענען די טויזענ־דע געפאַלענע אין שלאַכט, איז דאָס הארץ צוריק פערשטיינערט געוואָרען.

אַך, ווער וועט איצט ארויסגעהן אין דער הויך און אויס־שרייען:

— מענשהייט, וואו ביזטו? רוּף זיך אָב...

מערי טשימבריק האָט מען געפונען, אבער די מענשהייט, די מענשהייט...

מענשהייט רוף זיך אָב, ווי מערי טשימבריק!
רוף זיך אָב! עס איז די לעצטע שיף!...

אָסט־ענד (בעלגיען) אויגוסט 1914.

דאָס בילד.

1.

אונגעריכט און אונעוואַרטעט איז אַראָבגעפאַלען דער בע־פעהל פון דער הויך ערגעץ, אָדער אַרויסגעדרונגען פון אַ פינסטע־רען תהום, וואו די שוואַרצע כחות פון לאַנד האָבען זייער געצעלט געמאַכט — אונגעריכט איז דער בעפעהל אַראָבגעפאַלען, אַז די אידען מוזען אין פערלויף פון פיער־און־צוואַנציג שעה פער־לאָזען דאָס שטעדטעל און געהן וואוהין זיי ווילען, בלויז ווייטער פון תהום, וואו דער הייליגער קריעג קומט פאָר.

אָנפאַנגס האָט מען זיך בלויז דערשראָקען, ווי נאָכ'ן קלאַפּ פון אַ דונער, זיך אומגעקוקט און דערזעהן, אַז אַלע הייזער שטע־העז אויף אַן אָרט; הייסט עס אַז דער דונער האָט ניט געשאַדט. די זון האָט געשיינט און אַ גרופּע קליינע קינדער האָבען זיך רוהיג געשפּיעלט ביי די זייטען פון גאַס.

— עס איז אַ ליגען! — האָבען אידען געטרייסט איינע די אַנדערע.

— עס קען ניט זיין! — האָבען זיי געריבען די הענט מיט בטחון אין די דערשראָקענע הערצער...

אבער באַלד האָט דער דונער ווידער געקנאַלט:

— וואָס וואַרט איהר, אידען? איהר ווילט מען זאָל אייך מיט גוואַלד פון די הייזער אַרויסשלעפּען?

און גלייך האָט זיך אָנגעהויבען דער פּלאָנטער. בעלי־בתים — וואָס זייערע אור־אור עלטערען האָבען זייערע היימען פאַר זיי איינגעאָרדענט, האָבען זיך פּלוצלונג דערפיהלט ווי וואַנדערענדע בעטלער, אויף זייער האָב און גוטס האָבען זיי גע־

קוקט ווי אויף עפעס פרעמדס און האבען מאנכע חפצים ניט דערקענט. דער רב האט, אנשטאט דעם ש"ס איינצופאקען, זיך גענומען פאר אן אלטער זשופּעצע, וואס איז געהאנגען אויף דער וואנט... די רבי'צין האט זיך גענומען פאר א פענדעל, וואו זי קאכט פיש אלע פרייטאג...

און דער פערמעגליכער בעל־הבית, ישראל אפרת האט זיך געשטעלט אין מיטען פון זיין שעהנעם אלט־מאדישען מעבלירטען זאל, בעטראכט די ווייכע קאנאפּע, אויף וועלכער ער פלעגט אזוי ליעב האבען נאך מיטאג זיך אויסצוציהען מיט א ספר אין דער האנד און ארייננפאלענדיג אין האלבען דרימעל, חלומ'ען פון אלטע און שפּעטערע צייטען...

מיט גוואלד האט ער פון איהר אבגעריסען זיינע טריעבע בליקען, אנגעפילט מיט האס און פלוך צו דער „ממשלת זדון", צו די בייזע כחות, וואס צווינגען איהם אהן „א פאר וואס" זיין אויסגעוואָרעמטע היים צו פערלאזען און האט בעשלאסען הויך אויפ'ן קול:

— גאר ניט מיט צו נעהמען!

— לגמרי גאר ניט? האט די דערשראקענע ווייב איבערגעפרעגט.

— לגמרי גאר ניט! — האט ער מיט געדריקטע פויסטען געענטפערט.

און ער האט דאס הויז איבערגעלאזט אפען פאר יעדער חיה און בהמה, וואס זיינען געבליבען אין שטאדט...

2.

די ערשטע חיה וואס איז אריין צו ישראל'ן אין הויז איז געוועזן דער צוויי־פיסיגער אנופרי, לויט די אינסטינקטען א פוקס, לויט'ן גלויבען א קאטאליק... אריינגעהענדיג אין זאל, וואס ער האט עס ביז אהער קיינמאל ניט געוואגט און ווען ער

פלעגט דארפען האבען צו ישראל'ן ווענען געשעפט, פלעגט ער בלייבען שטעהן אין קיך. — אריינגעהענדיג אין זאל האט ער זיך איבערגע'צלם'ט און בערוהיגענדיג זיך פון גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט דא פאר — צו ווערען דער אייגענטהימער, כאטש אויף א געוויסער צייט, פון דעם דאזיגען הויז, האט ער גענומען מאכען פלענער.

ער האט געפיהרט מיט די הענט איבער די מעבעל, איבער די שפיגלען און זיך ענדליך אבגעשטעלט ביי דעם גרויסען אל־מער מיט די צוויי גלעזערנע טהירען, פון וואנען עס האבען ארויסגעקוקט אזוינע מאדנע, גרויסע און שווערע ביכער...

— וואס טהוט מען דערמיט? — האט ער שטיל גע־טראכט און געדרעהט זיינע לאנגע, שפיציגע וואנסעס.

ער האט אויפגעעפענט א טהירעל פון אלמער און פאר נייי־גירדע ארויסגענומען א מסכתא. דאס איז געווען די מסכתא „גטין". די אלטע אותיות האבען איהם אנגעקוקט מיט פער־אכטונג און שטאלץ. ער האט א בלעטער געטהאן און זיך אבגע־שטעלט ביי יענע דפים, וואו עס דערצעהלט זיך פון טיטוס הרשע און פון חורבן ירושלים און פון ישוע הנוצרי. א אונבעוואוסטער באנגליכער געפיהל האט איהם ארומגענומען:

— מאדנע ביכער ביי די זשידעס! — האט ער געמורמעלט אויף זיין לשון און האט דאס לאנגע בוך צוריק אריינגעשטעלט אין אלמער...

נאכדעם איז ער ארומגעגאנגען איבער ישראל'ס זאל און בעטראכט די בילדער. איין בילד האט צוגעצויגען זיין אויפ־מערקזאמקייט. דאס איז געווען א פאטאגראפיע פון זעקס־און־דרייסיג רבנים, וואס זיינען שוין געשטארבען. אלע אין שטריימ־לעך און מיט אפענע ברייטע קעלנער ביי די אפענע העלזער. אנופרי האט זיך צולאכט: אזוי פיעל ראבינ'ס!

באלד אבער האט ער בעמערקט ווי איין ראבין, דער מי־טעלסטער, קוקט אויף איהם מיט אזוינע אויגען, אז אנופרי האט

זיך דערשראָקען. ער האָט בעטראַכט דאָס פּנים פון אַ צווייטען און אַ דריטען ראַבין אויפ'ן בילד און אַלע האָבען דיזעלבע שטרענגע דורכדרינגליכע אויגען. און מיט אַמאָל האָט ער דער־זעהן, ווי די אַלע אויגען פון דער גאַנצער חברה רבנים קוקען אויף איהם, און וואו ער ווענדט זיך ווענדען זיך צו איהם זייערע אויגען. אַזוי פיעל אויגען.

און אַנופרי האָט מיט שרעק אומגעקעהרט דאָס בילד אויף דער וואַנט און זיך אָבגעווענדט.

אָבער אומזיסט — די אַלע בליקען פון די רבנים אויפ'ן בילד האָבען איהם נאָכגעקוקט. און וואָס ער האָט גענומען אין דער האַנט איז גלייך פערוואַנדעלט געוואָרען אין אויגען:

מיט שרעק האָט ער פערלאָזען דעם זאַל און איז אריינגע־לאָפען אין קיך... זיין בליק איז געפאַלען אויף אַ קופּערנער פאַן... די פאַן איז איהם געפעלען געוואָרען, ער האָט זי אַראָב־גענומען און בעטראַכט. זי האָט געבלאַנקט און אינווענינ האָט אַנופרי דערזעהן זיין פּנים. אָבער באַלד האָט ער אויף דעם דעק פון פאַן דערזעהן דיזעלבע אויגען. זיי האָבען געקוקט אויף איהם און פערפאָלגט מיט זייערע בליקען...

אַ דערשראָקענער און אַ פערווירטער איז ער ארויסגעלאָפען אין דרויסען.

דאָרט האָט שוין אויף איהם געוואָרט זיין ווייב, אַ רויט־האָריגע גויע.

— נו, ווען ווילען מיר איבערציהען?... האָט זי געפרעגט.

אַנופרי האָט מורא געהאַט פאַר איהר צו ענדערען זיין בעשלוס, און ער האָט אַ שטאַמעל געטהאָן:

— מיר ווילען נאָך זעהן... מיר האָבען נאָך צייט... אפשר וועט דער איד נאָך צוריק קומען...

און אַנשטאָט אריינצוציהען זיך, איז אַנופרי אַלע פאַרנאַכט פערבייגעגאַנגען ישראל'ס הויז, אריינגעקוקט אינווענינ און ניט געוואָגט אריינצוגעהן: עס האָבען איהם פערפאָלגט צעהנדליגער

פאַר אויגען פון דעם בילד: שטרענגע, בייזע און דראָהענדע...
און צלמ׳נדיג זיך פלעגט ער מורמלען:
— ניין. איך האָב מורא... ישראל וועט קומען צוריק... איך האָב מורא... ער וועט קומען צוריק...

ענדליך איז ישראל געקומען צוריק. ווי איבעראַשט איז ער געוואָרען, אַז דאָס הויז האָט ער געטראָפען אין דערזעלבער אָרדנונג, ווי ער האָט עס געלאָזען...
ער האָט אָבער באַלד בעמערקט דאָס איבערגעקעהרטע בילד אויפ׳ן וואַנט. ער האָט זיך שטאַרק גע׳חדוש׳ט.
— ווער האָט עס געקאָנט טהאָן?
ער האָט דאָס בילד אומגעקעהרט אויף דער רעכטער זייט, און אויף איהם האָבען אַראָבגעקוקט זעקס־און־דרייסיג פּאָר אויגען, ליכטיגע, גרויסע און פול מיט נביאות אויף גוטע צייטען.

דער אַפּיציער.

א גרופּע אידיש נאַציאָנאַל און סאָציאַליסטיש געשטימטע יונגע לייט זיינען געזעסען אין א קליינער קאַפּע הויז און האָבען זיך געהאַמפּערט וועגען אידישע רעכטלאָזיגקייט אין געוויסע לענדער. ענדליך זיינען זיי אַרויפגעקומען אויף דער טעמע וועגען אידען אין מיליטער.

דאַן האָט זיך איינער, א בעקאַנטער דיכטער, אָנגערופען.

— זאָגט אייך, מיינע פריינד וואָס איהר ווילט, אבער נאָך א אידישען אָפּיציער האָב איך געבענקט נאָך אלס קליינער איינגעל אין מיין קליין־געבורטס־שטעדטעלע. איך געדענק, אז אמאָל איז געקומען אהיים אין שטעדטעלע אויף „אָטפּוסק“ שואל דעם קצב'ס זוהן אלס אַן אונטער־אָפּיציער, צו מיין פרייד איז דערמאָלט נים געוועזען קיין גרעניץ. איך האָב זיך, געדענק איך, ניט געקענט איינהאַלטען, און חאָטש ער איז געוועזען אונזערער א שכן, בין איך ניט אָהן שרעק צו איהם צוגעגאַנגען און קוים אַרויסגעשטאַמעלט:

— ברוך, אידישע אָפּיציערען זיינען אויך פאַראַן?

און ברוך, א שעהנער געזונטער, הויכגעבויטער יונגערמאַן, האָט מיר פריינדליך א ציה געטהאַן פאַר'ן אויער און געענטפערט מיט א שמייכעלע.

— ניין, מיין ליעבער, א איד טאָר ניט זיין קיין אָפּיציער...

— און א פעלדפעבעל? האָב איך, שוין דרייסטער ווערענדיג ווייטער געפרעגט.

— א פעלדפעבעל? — האָט ברוך איבערגעפרעגט און פערקנייטשט זיין שטערען... א פעלדפעבעל איז יאָ ערגיץ דאָ, אבער שוין גאַר אַן אַלטער, פון די אַמאָליגע.

דעמאָלט האָב איך זיך צופריעדענגעשטעלט מיט דעם דאָ־זיגען אונטעראָפּיציער, וואָס אַ דאַנק דעם אויף אייגענע הוצאות געגעהטען שינעל, וואָס ער האָט געטראָגען פון אָפּיצערסקען געוואַנט, האָט ער מיר פערשאַפט אַן אילוזיע פון אַ אידישען אָפיציער.

איך געדענק, אַז אין חדר האָב איך זיך מיט איהם בעריהמט.

— ברוך דעם קצב׳ס זוהן איז געוואָרען אַן אָפיציער, ער וואוינט ביי אונז אין גאַס.

מאַנכע איינגלעך האָבען מיר געגלויבט און מקנא געווען, אָבער די נישט פערגינער האָבען די זאַך אויסגעפּאַרשט און האָבען ערפאַהרען, אַז ער איז בלויז אַן אונטער אָפיציער.

האָב איך דעמאָלט איהם פערטיידיגט:

— ער אַליין איז טאַקי אַן אונטער־אָפיצער, אָבער ער קען זיין אַן אָפיציער אויך.

און נאָך מעהר צוהיצענדיג זיך, האָב איך אויסגעשאָסען:

— אַ אידישער פעלדפעבעל איז אויך ערגיץ דאָ... און כדי צו מאַכען אויף די חברים איינגלעך דעם איינדרוק שטאַרקער, האָב איך צוגעלעגט:

— אַ פעלדפעבעל איז גרעסער ווי אַן אָפיציער...

מאַנכע איינגלעך האָבען דערויף מיט מיר איינגעשטימט, איינער זאָגאַר פון זיי האָט געוואָלט אויפווייזען, אַז אַ פעלד־פעבעל איז אַזוי אַזוי גרויס ווי אַן אוריאַדניק... אַ פּאָר אָבער פון זיי האָבען געהאַט קענטניס מעהר ידיעה און האָבען נישט נאָכגעגעבען:

— אַ פעלדפעבעל איז גאָרנישט מיט גאָרנישט, אַ פעלד־פעבעל איז פונקט ווי אַ סאָטסקי, האָט איינער בעשטימט ווי אַן אויטאָריטעט אין ראַנגען.

האָט מיר שוין פערדראָסען, וואָס דער דאָזיגער חברה־מאַן

געהט מיר דא צו נישט מאכען מיין איינציגען פעלדפעבעל און איך האב איהם גוט אויסגעזידעלט:

— ביזט א גראבער יונג... א סטאטסקי האט נישט קיין עפּאלעטען און א פעלדפעבעל טראגט אפילו א סאבליע.

האט אבער דער איינגעשפּארטער אינגעל אלץ נישט נאכגעגעבען און ער האט מיר אויפגעוויזען, אז א סאבליע איז נאך נישט דער עיקר, ווארים דער מיראוואיסודיא איז דאך געווים גרעסער ווי א פעלדפעבעל און פון דעסטוועגען טראגט ער ניט קיין עפּאלעטען און ניט קיין סאבליע און ער געהט אין געוועהנליכע קליידער, ווי אלע מענשען...

נאכדעם אבער האב איך געמאכט א פשרה, אז א פעלדפעבעל איז פונקט אזוי גרויס ווי אן אוריאדניק. דערויף האבען זיך אלע איינגלעך געאייניגט.

און מיר האבען אלע זיך געפיהלט געהויבען וואס העטהעט ערגיץ אין א שטאדט געפינט זיך א איד א פעלדפעבעל און גויים נעהמען פאר איהם ראב די היטעל און ווען ער זאל נאר וועלען קען ער טהאן מיט אידען די גרעסטע טובות.

א קליינינגקייט — א פעלדפעבעל!..

יאהרען זיינען פערגאנגען. די געדאנקען זיינען, א דאנק דער דעמאלסדיגער רעוואלוציאנערער ריכטונג — געווארען פרייערע, ראדיקאלערע. דאס אידישע געפיהל איז אבער אלץ נישט שוואכער געווארען. אלס מענש האסטו די גאנצע מיליטעריש געזינדעל פערהאסט און פערדאמט, אלס איד האסטו בעדויערט, וואס א איד קען אפילו קיין יעפרייטאר נישט ווערען און ביזט געוועזען שטאלץ וואס אין מאנכען פאלק נעפינט זיך חאטש א אידישער קאפּעלמייסטער, וואס טראגט א „סאבליע“, עפּאלעטען און עטליכע גויים מוזיקאנטען גיעבען איהם אב טשעסט.... און האסט זיך געשראקען, אז טאמער קומט היינט־מארגען ארויס

אן אוקאז אויך אידישע קאפעלמייסטערס אבצוזאגען... עס איז געווען א צייט פון גזירות אויף אידען...

נאך שפעטער בין איך ראדיקאלער געווארען. און טאקי דערפאר האב איך געמוזט פערלאזען מיין לאנד און ארומטרייבען זיך אין דער פרעמד. איך האב שוין דאן געהאט א שטיקעל נאמען אלס דיכטער, און אז איך בין אנגעקומען אין א שטאדט אין גאליציען האט די אידישע יוגענד מיך פריינדליך עמפפאנגען און האט זאגאר פאר מיין כבוד וועגען געמאכט א שטיקעל ליטעראַרישען אבענד.

שפעטער האב איך מיך בעזעצט אין קראקוי. געפיהלט האב איך מיך דארטען גענוג איינזאם, די אידישע יונגע לייט זיינען פון איין זייט געווען שטארק אסימילירט, פון דער צווייטער זייט צו חסידיש. די מיידלעך מיט די שעהנע שווארצע אידישע אויגען האבען גערעדט פויליש און איך האב דערפאר מיט זיי געפיהרט א שטיקעל ברוגז. עס איז מיר ענדליך אפילו געלונגען, צו בעקענען זיך מיט א אידיש-מיידעל, וואס האט אויך אידיש גערעדט, אבער שפעטער האט זי זיך געכאפט, אז דאס אידיש רעדען פערדארבט איהר דעם פוילישען אקצענט און אזוי ווי זי קומט אריין אין דער געזעלשאפט פון פוילישע שריפטשטעלער און קינסטלער, קען זי פאר מיר נישט אפפערן איהר פוילישען אקצענט. „אויב איך וויל פויליש — איז מיט'ן גרעסטען כבוד“.

איך האב מיך פון דאזיגען כבוד ענטזאגט. עס זיינען דערפאר ביי מיר אריבערגעגאנגען אבענדען אין טיעפער איינזאמקייט.

א גליק וואס די דאזיגע שטאדט האט פערמעגט גאנץ פיינע קאפע הייזער און א פאר קאבארעטען. ביי פיעלע טישלעך פלעגען זיצען מיינע בעקאנטע, וועלכע, לויט איך האב פערשטאנען, וואלטען גליקליך געווען מיט מיר צו פערברוונגען א ביסעל, זיי זיינען אלע געווען העכסט קולטורעלע מענשען און האבען פערשטאנען דעם ווערטה פון פאעזיע. אבער די

קעלנערס זיינען געווען אלע פּאליאקען, און די דאָזיגע קעלנער וואַלטען ווירקליך געקוקט קרום אויף די אידיש־שפּרעכענדע טישלעך.

דערפאר האָב איך דאָרט ענדליך אנגעהויבען בעזוכען אזוי־נע פלעצער וואו עס קומען לויטער קריסטען.

און איינמאָל האָט פּאַסירט מיט מיר דער פאָלגענדער עפּיזאָד:

זיצענדיג אזוי אין א ווינקעל טישעל, נישט ווייט פון קליי־נעם דאמען־אָרקעסטער, און בעטראַכטענדיג די געסט פון דער קאַבאַרעט, האָב איך בעמערקט, ווי ביי א רונדען טיש אין דער צווייטער זייט, אָבער פּונקט געגען איבער מיין טישעל וואו איך בין געזעסען אליין — זיצען צוויי יונגע אָפיציערען מיט א דאַ־מע. נישט ווילענדיג האָב איך אלע ווײַלע מיינע בליקען גע־ווענדט צו יענעם טישעל. און ווייל איך האָב זיכער געוואוסט, אז עס איז א סך גלייכער און זיכערער אהין ניט צוקוקען, האָב איך בשום אופן נישט געקענט זיך בעהערשען. געקוקט האָב איך אויף זיי מיט א מין פערראַכטונג, ווייל, ווי געזאָגט, אין יענער צייט (און אפשר אויך היינט) האָב איך אָפיציערען בעטראַכט ווי אַז אָנשיקעניש אויף דער מענשהייט. ניט געוואָלט קיינמאָל גלויבען, אז צווישען זיי געפינען זיך מענשען מיט העכערע אי־דעאַלען, מיט הומאַנע געפיהלען, מיט א פערשטענדניס פאר קונסט, פּאָעזיע, ליטעראַטור.

אָבער באַלד האָב איך בעמערקט, ווי איינער פון די צוויי אָפיציערען קוקט אויף מיר צוריק. זיין בליק האָט מיך דער־שראָקען. איך האָב זיך מיט אלע כחות איינגעהאַלטען נישט צו קוקען מעהר אויף זיי. וואָס געהען זיי מיר אָן. אפילו זייער דאַמע, וועלכע איז דווקא זעהר סימפּאַטיש פון ווייטען, א זעל־טענע בלאָנדינקע, מיט בלאָהע אויגען, אפילו די דאַמע אינטע־רעסירט מיך אויך ניט. אָבער איך האָב דאָך ווידער מיינע בליקען, שוין בגנבה, געווענדט צו זייער טישעל. און נאָך עטליכע

מאָל איבערקוקען זיך, בעמערק איך ווי איין אָפיציער קוקט זיך איבער מיט דעם צווייטען און אויך דער צווייטער קוקט שוין אויף מיר.

און באַלד זעה איך ווי אויך די דאַמע שטעלט אַן אויף מיר איהר לאָרענט און בעטראַכט מיך.

אנגעהערט האָב איך מיך פערשיעדענע מעשיות, ווי אַזוי אָפיציערען בעגעהען זיך שטרענג מיט ציוויל־מענשען, ווען די לעצטע וואגען צו וואַרפען אַ בליק אויף זייערע אַ דאַמע. אין מיין זכרון איז מיר ארויפגעשוואומען אַלערליי אונגליקען, וואָס זיינען דערפון ארויסגעקומען. און ווענדענדיג אויסוויכען אַן אינצידענט אין אַ פרעמדער שטאָדט, האָב איך אַנקלינגענדיג אין גלאָז געגומען רופען דעם קעלנער:

מען דאַרף זיך ראַטעווען וואָס גיכער — בעשליעס איך.

אָבער איך קען מיך נאָך אַלץ נישט בעהערשען, און וואַרף ווידער אַ בליק צו יענעם טישעל.

איין אָפיציער, פיהל איך, איז שטאַרק אויפגערעגט, ער האַמפערט זיך עפּעס מיט'ן צווייטען. איך בין זיכער אַז גלאַט וועל איך זיך פון דער דאָזיגער געשיכטע נישט ארויסדרעהען. איך קלינג שטאַרקער. וואָס גיכער בעצאָהלען און ענטלויפען.

אָבער איין קוק אַהין מוז איך נאָך געבען: איך וויל זעהן ווי האַלט עס מיט מיר.

און לויט דער שטימונג ביי יענעם טישעל איז פאַר מיר נישט פערהאַליך. איך מערק ווי איין אָפיציער, דער יונגערער און דוקא אויפ'ן קוק ניט קיין בייזער, הויבט זיך פון אָרט און וויל זיך לאָזען צו מיין טישעל. איך קלינג אין גלאָז שטאַרקער.

דער קעלנער קומט צו. איך הויב אַן צו צאָהלען און וואַרף ווידער אַ בליק אַהין צו מיינע שונאים. אפשר וועלען זיי איצט איינזעהן, אַז איך האָב קיין שלעכטס נישט געמיינט.

אָבער דאָרט ביי יענעם טישעל הער איך קומט פאַר אַ גאַנצער סכסוך. איינער, דער יונגערער אָפיציער וויל דוקא זיך אויפ־

שטעלען און דער צווייטער האלט איהם איין. אויך די דאמע בערוהיגט איהם.

— א קערל א ביסעל! — טראכט איך און הויב זיך שוין פון ארט.

אבער ווי נאר איך שטעל זיך אויף, דערזעה איך ווי דער יונגערער אפיציער לאזט זיך גלייך צו מיר, קלינגענדיג אין גאנג מיט'ן שווערד און שפארען.

יענעם מאמענט וועל איך קיינמאל ניט פערגעסען. איך האב געפיהלט אז אויף מיין קאפ ווערען מיר פאר שרעק גראה די האר...

אט שטעהט ער שוין נעבען מיר.

— מיין הערר! שטאמעל איך ארויס...

— ענטשולדיגען זי... ענטפערט ער מיר — זינד זי ניכט הערר....

און רופט אן מיין נאמען.

מיין שרעק וואקסט. ער ווייסט שוין ווי אזוי מען רופט מיך. איך רעכען אנפאנגס צו פערלייקענען, אבער איידער איך בעשליעס עס, מורמעל איך ארויס....

— יא...

און ווארט אויף א שטראף אויף א גרויס אונגליק... די קאטאסטראפע איז נאהענט.

דער אפיציער אבער איז דוקא רוהיג. ער שמייכעלט גאנץ פריינדליך און פרעגט מיך, צי מעג ער זיך ערלויבען מיך צורו־פען דארט צום טישעל... ער וויל מיר פארשטעלען פאר דער דאמע...

הם... צום טישעל... פאר דער דאמע... ער געהט פון מיר חוזק מאכען. איך פיהל מיך העכסט בעלעדיגט... אבער איך בע־הערש מיך. איך ווארף א בליק אויף די דאמע. איהר מילדער בליק געווארפען אויף מיר פון צוויי בלאהע אויגען, בערוהיגט מיך אביסעל, אבער נאך נישט אין גאנצען.

אבער ענדליך ערקלערט מיר דער אפיציער.

— דאס איזט אייערע איינע פערעהרערין! איך האב איי־ערע א פאר ליעדער איבערגעזעצט. זי איז גאנץ ענטציקט.

איך פיהל מיך ווי אין א חלום. איז דאס מעגליך? הייסט עס, אז די צוויי אפיציערען זיינען גאר אידען. און נישט נאר אידען, נאר איינער לעזט און איבערזעצט אידישע ליעדער...

איך האב מיך אוועקגעזעצט נעבען זייער טישעל. דער אפיציער האט מיך פארגעשטעלט פאר זיין חבר און די דאמע. אז איך האב מיך א ביסעל בערוהיגט, האב איך איהם געפרעגט:

— ווי אזוי קענט איהר מיך?

— א, איך האב דאס פערגעניגען געהאט צו הערען אייך פארטראגען אין לעמבערג. איך בין נאך דאן קיין אפיציער גע־ווען.

און נאכדעם האט ער ארויסגענומען פון זיין טאש א לאנג פערשריבענע פאפיער אין קורצע צייל'ען און האט מיר פארגע־לעזען מיינע צוויי ליעדער אין דער דייטשער איבערזעצונג.

די דאמע מיט די בלאהע אויגען האט זיי שטארק געריהמט. איך בין דוקא ניט געווען ענטציקט. סיי דער אויסוואהל, סיי די איבערזעצונג איז געווען נישט געלונגען.

אבער איך האב זיי נישט קריטיקירט. מיין גאט, ווי אזוי קענסטו קריטיקירען אן אפיציער. מעג ער זיין אפילו דיינער א ברודער!

און אויף אזא אופן, מיינע פריינד, — האט דער דיכטער פערענדיגט, איז מיין אידעאל פערווירקליכט געווארען נאך מעהר ווי איך האב מיך אין מיין קינדהייט פארגעשטעלט. אמת, דאס האט מיט מיר פאסירט אין דער פרעמד. אין מיין אייגען לאנד, איך מיין אין דעם לאנד, וואו איך בין געבוירען געווארען וואלט די דאזיגע געשיכטע מיט צוויי אפיציערען זיך אנדערש אויס־געלאזט. הא, ווי מיינט א י ה ר?...

און דער דיכטער האט א ביטערן שמייכעל געטהאן...

די געפּלאַצטע סטרונע.

מיין פריינד, דער ליעבהאָבער פון פיעדעל־שפּיעלען, האָט מיר ניט לאַנג בעגעגענט און נאָך דער ערשטער בעגריסונג האָב איך, איהם וועלענדיג אָנטהאָן אַ נחת רוח, געפרעגט:

— נו, וואָס מאַכט עפּעס אייער פיעדעל?

דאָס מאָל האָט ער אָנשטאָט אַ שמייכעל צו טהאָן, ווי זיין שטייגער פלעגט זיין, ווען איך פלעג איהם וועגען זיין פיעדעל פרעגען — דאָס מאָל האָט ער אָנשטאָט אַ שמייכעל — אַ זיפץ געטהאָן.

איך האָב מיך פערוואונדערט און זאָגאר מיט אונרוהיג־קייט געפרעגט:

— האָט עפּעס וואָס פּאַסירט מיט אייער פיעדעל?

מיין פריינד האָט מיך בערוהיגט:

— אַ, ניין. מיין פיעדעל איז ווי געוועזן, אָבער איך האָב צרות פון די סטרונעס.

איך בין נאָך מעהר נייגיעריג געוואָרען און געפרעגט:

— וואָס פאַר אַ צרות?...

דאָן האָט מיין פריינד מיר פאָלגענדעס ערצעהלט:

— סטרונעס, דאַרפט איהר וויסען, קומען אָן פון דייטש־לאַנד. איך פלעג זיי דאָ שטענדיג קויפען ביי העררן פישער אין זיין געשעפט פון שפּיעל־אינסטרומענטען. העדר פישער איז אַן עלטערער מענש וועלכער איז געקומען אַהער פון דייטשלאַנד מיט צעהנדליגער יאָהרען צוריק. איך פלעג מיט איהם, כדי צו פערשאַפען איהם פערגניגען, רעדען דייטש, כאָטש קיין גרויסער „דייטש" בין איך ניט. ער האָט אָבער מיין דייטש רעדען אָפּגעשעצט און איז מיט מיר געוועזן אינטים בעפריינדעט, האָט

מיך בעהאנדעלט, נישט ווי א קונד, נאר ווי אן איינגענעם מענש און פלעגט מיר אלע מאל מאכן קאמפלימענטן: „זי שפרעכען היבש דייטש"... און דערביי פלעגט ער זיך קלאגן אויף די גע־בוירענע דייטשישע קינדער אין אמעריקא, וועלכע שעמען זיך מיט דער שענער דייטשער שפראכע.

א דאנק אט די נאהענטקייט מיט איהם, פלעג איך ביי איהם קריגען די בעסטע סטרונעס. אנגעצויגען זיי אויף מיין פידעל, פלעג איך אויסשפילען די שעהנסטע אריעס און „לידער" פון די דייטשע קאמפאזיטארס. זעלטען ווען א סטרו־נע פלעגט מיר פלאצען ביים שפילען. שטארק און פעסט זיי־נען זיי געווען און אויב איך פלעג יא אפט זיי קויפען, איז נאר א דאנק דעם, וואס, ווי איהר ווייסט, שפיעל איך זעהר אפט און די סטרונעס ווערען נאטירליכערהייט אויסגעשפילט.

זייט אבער דער קריג האט זיך אנגעהויבען האב איך גע־נומען בעמערקען, ווי די סטרונעס, וואס איך קויף ביי הערין פי־שער, זייַנען נישט ווי וואס אמאל; איבערהויפט האלטען זיי זיך זעהר זעהר שוואך און זייערע קניפען בינדען זיך שנעל אפ און רוקען זיך ארויס פון יענעם פלאץ פון פידעל, וואו זיי זייַנען צוגעבונדען. איך האב נישט געהאט דאך א לענגערע צייט קיין דרייסטקייט צו מאכען פארווירפע הערין פישער. איינמאל אבער האב איך זיך נישט איינגעהאלטען און געווענדט זיך צו איהם:

— וויסען זיי, הערר פישער, אז די סטרונעס זייַנען ניט דאס וואס א מאל...

הערר פישער האט זיך ווי פערשעמט און געשוויגען. דאס האט מיר פערשטארקט דעם פערדאכט און איך האב שוין אבי־סעל דרייסטער זיך געווענדט:

— וואהרשיינליך קומען זיי איצט ניט פון דייטשלאנד...

דער הערר פישער האט נאך א טיעפערן זיפץ געענטפערט:

— זי אירען זיך, מיין הערר, די סטרונעס קומען ווי אי־

מער פון דייטשלאנד, עס קומט מיר אן שווער. אבער איך בע־
קום זיי.

— אבער זיי זיינען פארט ניט די זעלבע, וואס אמאל...—
בין איך פעסט געשטאנען ביי מיין מיינונג.

הערר פישער האט א זיפץ געטהאן און צוגעשאקעלט מיט'ן
קאפ:

— יא, דאס גיב איך צו...

און נאך א קורצער פויזע האט ער מיר ערקלערט:

— איהר ווייסט, מיין הערר, אז די סטרונעס האבען ביי'ן
ענדע א קניפעל. דער דאזיגער קניפעל קען מיט די הענד נישט
געמאכט ווערען. די סטרונגע איז גליטשיג און עס איז אונמעגליך
זיי ביי דער ענדע מיט די הענד צו פערפעסטיגען. דערצו האט
מען גענוצט די צייהן. ביי דער ארבייט זיינען געווען די
שעהנסטע און געזינדסטע זיהן פון דייטשלאנד. מיט זייערע יונ־
גע צייהן פלעגען זיי דעם דאזיגען קניפעל אזוי פערפעסטיגען,
אז די דייטשע סטרונגע איז געווען די שטארקסטע פון אלע סטרו־
נעס... נון, מיין הערר, איז געקומען דער קריעג און האט אלע
יונגע לייט פון זייער היימען אוועקגענומען: וואו ליגען זיי
איצט ניט פערזעעט? אויף די פראנצויזישע, בוקאווינער, בעל־
גישע, טערקישע, אסט פרייסישע און אנדערע פעלדער.. ביי די
סטרונעס ארבייטען איצט אלטע לייטע. די האבען נישט קיין
צייהן... פערקניפען די ענדע פון דער סטרונגע מוזען זיי מיט די
הענד און אמאל מיט זייערע דזיאנסעס. דערפאר איז איצט
די דייטשע סטרונגע אזוי שוואך... דערפאר פלאצט זי אזוי...

אבער איך געגאר אייך נישט. גאט בעוואהר, די סטרונעס
זיינען עכט דייטשישע... זיי זיינען בלויז געמאכט פון אלטע
לייט, וואס האבען נישט קיין צייהן, ווייל די דייטשע יוגענד איז
צום קריעג אוועק...

אויסהערענדיג די דאזיגע ערקלערונג האט מיך אנגעהויבען
צו שויעדערען. און ווען איך שפיעל איצט אויף די שוואך אנ־

צו שוידערן, און ווען איך שפּיעל איצט אויף די שוואַך־אַנגעצויגענע סטרונעס, שטעלט זיך מיר פאַר דאַס דייטשע פאַלק פון לויטער אַלטער לייט, און באַלד דערזעה איך פאַר די אויגען די רעשטלאַך פון די איבעריגע פעלקער, אַלטע, אָהן ציינער און אָהן קראַפט און שפּיעלענדיג אויף מיין פיעדעל אַ טרויעריגען ניגון און די סטרונעס פּלאַצען, דאַכט זיך מיר, אַז דאָס פּלאַצען די סטרונעס פון דער מענשהייט, וועלכע האַלטען זיך אין איין אויסשלאַכטען און די יונגסטע זיהן, די מוזיק פון לעבען, האָט זי אַוועקגעשיקט צום טויט און איבערגעלאָזט בלויז די אַלטע, די מאַכטלאָזע...

און עס פּלאַצט אַ סטרונע נאָך אַ סטרונע...

.1915

די פיער העלדען.

זיי זיינען פאר זייער העלדישקייט נישט דעקארירט גע־
ווארען, אבער יעדער האט צוגעגעבען, אז זיי זיינען די גרעסטע
העלדען פון דער ארמעע, וועלכע איז בעשטאנען פון פיער
מיליאן.

פון פיער מיליאנען סאלדאטען, זיינען זיי די שטארקסטע,
די העלדישסטע געווען.

זיי האבען נישט פערנארט קיין פיינד אין געפאנגענשאפט,
זיי האבען נישט פערכאפט קיין קאנאנען, האבען נישט אויסגע־
פארשט וואו געפינט זיך דעם שונא'ס א טייל פון דער ארמעע
אז מען זאל א דאנק דעם איהם בעפאלען און איהם פערניכ־
טען; זיי האבען נישט גערעטעט דעם קאפיטאן זייערען, דעם
רעגימענטס־פיהרער; זיי האבען נישט געאפפערט זייער לעבען צו
רעטען די פאהן, וועלכע איז שיער נישט אריינגעפאלען
צום שונא.

ניין! די אלע העלדישקייטען האבען זיי נישט בעוויזען.

און דאך, ווען מען האט זיי געפיהרט פארביי די רייהען
פון זייערע ברידער, די סאלדאטען, האט זיי יעדער אנגעקוקט
מיט שטילער און אינערליכער בעוואונדערונג און האט זיי מקנא
געווען.

און נישט נאר זיי זיינען נישט דעקארירט געווען — פער־
קעהרט, זייערע קליידער זיינען געווען פון ארעסטאנטען —
די קליידער פון שאנדע. די קאפ געראזירט און ערווארטעט
האט זיי די שטראף פון טויט.

אבער אלע האבען געוואוסט, אז זיי זיינען העלדען!

אפילו די וואס האבען זיי געאורטהיילט, די גענעראלען

פון קריעגס־געריכט. אפילו דער קעניג אליין, וואס האט געמוזט אונטערשרייבען זייער אורטהייל, האט שטיל און טיעף אין הארצען ביי זיך געטראכט:

— העלדען!

זיי האבען זיך ענטזאגט צו נעהמען אנטייל אין קריעג.

— מיר זיינען געגען קריג! האבען די פיער די גאנצע צייט גע׳טענה׳ט.

און די אלע האבען זיי אין הארצען גערעכט געגעבען. די פיער מיליאן סאלדאטען פון דער זעלבער ארמעע, צו וועלכער בלויז די פיער האבען נישט געוואלט געהערען, האבען אויך ניט געוואלט קיין קריעג; פיעלע פון זיי האבען געהאט געליעבטע צווישען די פעלקער, מיט וועלכע מען הייסט זיי זיך שלאגען. פיעלע האבען גאר גערעכענט פאהרען אין יענע לענדער אויף וועלכע זיי געהען איצט צו בעצווינגען, און דארט געניסען גליק און פרייד... אבער זיי זיינען געווען שוואך און ווייניג מוט גע־האט דאס צו דערצעהלען און פון אלע פיער מיליאן סאלדאטען וועלכע זיינען געווען שטום ווי די שאף, האבען זיך אויסגע־טענה׳ט בלויז די פיער:

— מיר ווילען ניט קיין קריעג! און מיר ווילען נישט העל־פען אייך!

און די אבטיילונג סאלדאטען, וואס האבען זיי בעגראבען, האבען שיטענדיג די ערד אויף די פרישע קברים פון די אמת׳ע העלדען, אלע ווייל זיך ארומגעקוקט און אין זייערע בליקען איז געלעגען בעוואונדערונג:

— דאס זיינען געווען פיער העלדען!

און געהענדיג צוריק שווייגענדיג האט יעדער געטראכט:

— פאר וואס זיינען מיר אזוינ העלדען ניט געווען?

און דער איינער, וואס האט געהאט אויף זיין ברוסט א קרייץ, אלס בעלוינונג פאר זיין העלדישקייט, האט איהם אנ־געקוקט און זיך פערשעמט...

— יענע — האט ער געטראכט — זיינען גרעסערע העל־
דען געווען!
אויף זיינע קברים וועט מען נישט שטעלען קיין קרייץ.
אפשר שפעטער, ווען די מענשהייט וועט זיך ערוואכען...
דערווייל זיינען געווען בלויז פיער העלדען —
פון פיעלע מיליאנען!
געבענשט זאלען זיין זייערע נעמען אויף אייביג...
אבער זייערע נעמען האט מען נישט אנגעגעבען — די
נאכריכט איז געווען קורץ:
פיער האבען זיך ענטזאגט!
וועלען מיר זיי רופען:
די פיער העלדען!

1915

ביים סטרוזש.

אין שטאדט האט מען גערעדט וועגען א פאגראם. דער הערר קאצאווסקי, אן אייגענטהימער פון א הויז, האט נאך עטליכע נעכט טראכטען, וואו בעהאלט מען זיך אין פאל, אז עס וועט טאקע אויסברעכען א פאגראם? — ענדליך גליקליך א שמייכעל געטהאן:

— ביי'ם סטרוזש!

און זייענדיג שטארק איבערראשט פון דעם דאזיגען איינפאל, האט ער פערגעסען אז זיינע אסימילאציאנס־אידעען און האט אויף אידיש פאר זיך אויסגערופען:

— גרויסארטיג, ווי איך בין א איד!

ער האט זיך אבער דערשראקען פאר דער דאזיגער פראזע און האט, זיך אומקוקענדיג אויף אלע פיער זייטען, נאך העבער אויסגעשריען:

— „אטליטשנא, יעי באגו!"

זיין סטרוזש האט געוואוינט אין א קליין שטיבעל, וואס איז געווען עקסטרא פאר איהם אויסגעבויט. אין דעם דאזיגען שטיבעלע איז דער הערר קאצאווסקי קיינמאל ניט געווען. אז ער דארף ווען עפעס האבען דעם סטרוזש, קלאפט ער איהם אן אין פענסטער און יענער געהט גלייך ארויס.

נאך דער דאזיגער גליקליכער אידעע האט הערר קאצאווסקי בעשלאסען אריינצוגעהן אין שטיבעלע און בעטראכטען עס.

ער האט אפילו אין אנפאנג געזוכט אן אויסרייד. גלאט אריינגעהן צום סטרוזש פערברענגען פאסט ניט פאר א בעל־הבית. נאר ניט געפינענדיג קיין שום אורזאכע, האט ער זיך בערוהיגט, אז פערקערט, ווי באלד ער דארף האבען יענעם'ס

לאסקע, איז טאקי בעסער ארייגגעהן אזוי צו איהם, זאָל ער זעהן, וואָס פאר א גוטען בעל־הבית ער האָט, און זאָל ער איהם אין אן עת־צרה פערטיידיגען פון גוי'שע הענד.

אז קאצאָווסקי איז אריין צום סטרוזש, איז דער לעצטער, א נידריגער דארער ערל מיט א פערלאָזענער באָרד, געזעסען ביי א הילצערנעם טיש און געזופּט עפּעס פון א קריגעל מיט א הילצערנעם לעפעל. דערזעהענדיג פאר זיך דעם בעל הבית, איז דער סטרוזש ווי מבולבל געוואָרען, האָט זיך גיך אויפגעשטעלט, געכאַפּט ווישען די וואָנסעס, און אין גרויס פערלעגענהייט אויס־גערופען:

— דזיען דאָברי, פּאַנאָטשעק...

נאָר דער ה' קאצאָווסקי האָט ניט געהערט. איהם איז ניט געפעלען געוואָרען, וואָס דער סטרוזש עסט אין א הימעל, פּונקט ווי א איד... וואָס פאר בעשיצער קען ער זיין?...

— וואָס עסטו עפּעס אין א הימעל? — האָט ער איהם געפרעגט.

— א, פּשעפּראַשאַם, פּאַניע! — האָט דער סטרוזש דער־שראָקענערהייט אראָבגעכאַפּט דאָס היטעל און געהאַלטען אין האַנד...

נאָכדעם האָט ה' קאצאָווסקי בעמערקט, אז דער סטרוזש זיינער טראָגט א באָרד און דאָס פערוואַדישט א ביסעל זיין פּנים.

— פאר וואָס גאָלסטו זיך ניט? — האָט ער איהם גע־פרעגט.

— דער ראַזיר־מעסער איז טעמפּ געוואָרען, — האָט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געענטפערט.

דער ה' קאצאָווסקי האָט איהם געוואָלט פּאַרלייגען עטליכע קאָפּיקעס אויף געהן אָבגאָלען זיך, נאָר ער האָט ניט געוואוסט, אויף וואָס פאר אַנ'אופן. ענדליך איז איהם געלונגען צו זאָגען:

— נאַ, איך שענק דיר א גריוונע און געה גאָל זיך אָב.

דער סטרוזש האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן צו קאַצאַווסקי'ן. געכאַפּט זיין האַנד און געוואָלט זי מיט בעגייסטערונג אַ קוש טהאָן. נאָר קאַצאַווסקי האָט זיך ניט געלאָזען. ער האָט איהם דערלאַנגט אַ זילבערנע גריוונע.

— אָבער היינט זאָלסטו זיך טאַקע אָבגאָלען.

— זיכער — האָט דער סטרוזש אויסגעשריען.

קאַצאַווסקי האָט גענומען בעטראַכטען די שטיבעל, ער האָט געזוכט די איקאָנע און סתם היילינע בילדער. נאָר אויסער איין אַלט פּערמעקט בילד, וואָס איז געהאָנגען אויף דער פּעררוי־בערטער וואַנד, האָט ער ניט געזעהן.

„גאָר ווי אַ אידיש־שטיבעל!" האָט קאַצאַווסקי געטראַכט און האָט געצווייפעלט אין דעם שוץ, וואָס ער־יקען דאָ בעקומען.

— דו ביזט גאָר ניט קיין פרומער... האָט ער גע'מסור'ט מיט אַ שמייכעלע: — ביי דיר איז ניטאָ קיין איקאָנעס...

— אַט הענגט דאָך! — האָט דער סטרוזש אָנגעוויזען אויף דעם אַלטען בילד.

— ס'איז גאָר ניט קענטיג... אַלט, אָבגעריבען...

— מען האָט געדאַרפט קויפען אַ פּאָר בילדער, — האָט דער סטרוזש געזיפצט, — נאָר ס'איז ניטאָ פון וואַנען...

— נו, איך וועל דיר געבען אַ רובעל און קויף איין אַלע היילינע בילדער...

דער סטרוזש האָט זיך ווידער אַ וואָרף געטהאָן צו קאַ־צאַווסקי'ן, און דאָ האָט שוין ניט געלונגען קאַצאַווסקי'ן די האַנד ארויסצורייסען. דער סטרוזש האָט זי שטייף געהאַלטען און בעדעקט מיט פלאַמענדע קושען.

— נאָר זאָלסט דאָס געלד ניט פער'שכור'ען! האָט קאַ־צאַווסקי געוואָרענט...

— חלילה! — האָט דער סטרוזש זיך בעליידיגט. אַט באַלד געה איך און גאָל זיך אָפּ און קויף די היילינע בילדער.

אז קאצאווסקי איז אויף מארגען אריין צום סטרוזש, איז קעגען איהם ארויס דער לעצטער אז אבגעראזירטער, און האט געהאט אן אמת גוי'שען פנים, פון וועלכען קאצאווסקי האט גע־שעפט פיעל נחת... נאך מעהר איז ער צופריעדען געווען פון די היילינע בילדער, מיט וועלכע עס איז געווען אויסגעהאנגען א האלבע וואנד.

— דאס האסטו אלץ פאר איין רובעל אנגעקויפט? — האט ער געפרעגט.

— עס איז נאך געבליבען א גריוונע אויף א ביסעל בראנפען... האט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געשמייכעלט, און אין א ווײַלע ארום האט ער צוגעגעבען:

— די דאזיגע זאכען זיינען איצטער זעהר וואלוועל...

קאצאווסקי האט אבער ניט געהערט. ער האט נאר געקוקט אויף דער וואנד מיט די היילינע בילדער און געטראכט:

— איצטער איז גוט!

אין א ווײַלע ארום האט ער זיך עפעס דערמאהנט און זיך געווענדעט מיט א שמייכעלע צום סטרוזש:

— און א לעמפעלע פאר דער איקאנע פאר וואס צינדסטו ניט אן?... ביזט — חי—חי—חי—גאר ניט קיין פרומער.

— איך וועל א לעמפעלע אויך אנצינדען! — האט דער סטרוזש ווי פערוואונדערט געענטפערט — כאטש א לעמפעלע, פאנטשעק, איז אין מיטען וואך ניט קיין חוב... ווי ווער עס וויל...

— נישקשה, צינד אן! — האט קאצאווסקי געראטהען: יעדער דארף היטען זיין אמונה...

— דאס איז אמת... האט דער סטרוזש בעשטעטיגט, און האט אויפגעהויבען די אויגען זיינע אויף קאצאווסקי'ן מיט א בעהאלטענעם חשד.

קאצאווסקי האט געקוקט און מאדנע געשמייכעלט...

דורך א שפּאַלט.

דער צירק, וואָס האָט זיך אבגעשטעלט אין שטאָדט, האָט חיים'קען, א 12־יעהריגען תלמוד־תורה אינגעל קיין רוה ניט געגעבען... ער איז אלע מאָל קיין גרויסער מתמיד ניט, אלע מאָל איז זיין קאָפּ ניט ביים לערנען, נאָר דער גוטער יאָהר ווייס איהם וואו, און ער כאַפּט נישט איין מאָל ביים לערנען פון קאפּריזנעם מלמד א חלק פאר זיין ניט וויסען וואו מען האלט. דער צירק אבער האָט אין גאנצען איהם ווי מבולבל געמאכט און די קלעפּ פון רבי'ן האבען זיך פערגרעסערט אויף א היבשען פּראָצענט. נאָר אפילו צו די קלעפּ גופא הערט ער זיך אויך ניט צו; בשעת דער רבי שלאָגט איהם, וויים ער אויך ניט, וואו דער רבי האלט, צו ביי'ן רוקען, צו ביים באַק, צו ביים קאָפּ. אויך דאמאָלס, ביי די קלעפּ, זיינען זיינע אלע געדאַנקען וועגען צירק...

וואָס איז אזוינס א צירק, וויים ער ניט. אינגלעך, וועלכע האָט געלונגען זיך אריינצוגנב'ענען אויף א רגע אהין, דערצעהלען זיך אַז חדושים. מילא, קוליען זיך איז ביי איהם נישט פון די גרויסע זאכען: „חייקעל הונד“ קען זיך אויך קונציג קוליען, אבער אויסער קוליען זיך ווייזט מען דאָרט אזוינע קונצען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאפּויר. זאָל זיין, אז דאָס איז אפילו, ווי די אינגלעך ערקלעהרען דאָס, „טומאן“! נו, אז טומאן איז וואָס? ווערט שוין דען קלענער דער אינטערעס? אדרבא, ווייל דאָס איז „טומאַן“, ווילט זיך חיים'קען נאָך שטארקער אָנקוקען עס.

ווי אזוי אבער קוקט מען עס אָן? ווי אזוי כאַפּט מען זיך אריין אינוויינינ, האָטש אויף איין רגע. נאָר עפּיס זעהן, עפּיס א שלינג טהאָן מיט'ן אויג!

ווענען א בילעט צו קויפען, איז גאר ניטא וואס צו קלערען. דער וואלוועלסטער בילעט אויף „גאלעריע" קאסט א גאנצער פערציגער. ווען ס'וואלט קאסטען א פיערער, קען ער נאך אמאל האבען א האפנונג צו גנב'ענען ביי דער מאמען; אמת, זי וואלט נאכדעם געוויינט. די האר זיך געריסען, און צוויי טעג נאכדעם וואלט זי אומגעגאנגען מיט א פערבונדענער באק פון צאהנגוועה־טאג... אבער צוליעב קריגען א בילעט אין צירק, וואלט ער עס געטהאן: אז ער האט אמאל גע'גנב'עט א פיערער צו זעהן „מכירת יוסף" איז דען בילכער געוועז?... א גאנצען פערציגער אבער, מיט אמאל, פערמעגט קיינמאל ניט די מאמע, סיידען ערב־פסח, ווען זי ברענגט א האלבען רובעל פון „קאמיטעט"; בינדט זי עס אבער איין אין קאפ־טיכעל און שלאפט שוין דערמיט ביז מארגען פריה...

בלייבט נאר א צווייטער מיטעל: אריינ'גנב'ענען זיך. — איז ערשטענס חיים'קע א שרעקעדיגער: ווי ער קומט צו נא־העענט צום „אריינגאנג", הויבען זיך אן זיינע דינע פיסלעך צו שאקלען, ווי דעם רבי'ס הענד נאכדעם, ווי זיי האבען עטליכע קלעפ געגעבען, און דער אטהעם פערכאפט איהם, פונקט ווי אין טייך זומער, ווען חברה „קונדסים" טונקען איהם אב... און צווייטענס, האט ער שוין געפרופט דאס אויך — צוויי מאל: איינמאל איז ער שוין געווען נעבען „טהיר־פארהאנג" און א צווייטען מאל שיער־שיער הינטער'ן פארהאנג, און ביידע מאל האט ער געלייזט עטליכע קלעפ פון צווייערליי הענד: פון דעם קאסיר'ס און פון דעם גארדאוואי'ס, אז איהם איז פינסטער געווארען אין די אויגען און ער האט גאר ניט געזעהען...

דרעהט זיך חיים'קע ארום נעבען צירק. אומעטיג איז אפילו ניט, די גאנצע הילצערנע געביידע איז ווי בעלאגערט פון א גע־דיכטער מאסע; חברים פעהלען אויך ניט; די גאנצע „תלמוד־תורה" איז דא, דערצו שפיעלט מוזיק. אין אן אנדער צייט וואלט דאס אליין פאר חיים'קען געגוג געווען, בפרט, אז די מוזיק איז

נאָך א „וואָיענע“, מיט א פּויק, וואָס ער האָט דאָס זעהר ליעב. אבער דאָס אלעס איז פערגלייך מיט דעם, וואָס עס טהוט זיך אינווייניג. איז אזוי קליין, אז חיים קען זיך ניט צופרידען שטעלען. און ווי א פער'סס'טער לויפט ער אום ארום די הילצערנע וואנד פון צירק און זוכט א שפּאלט...

און זוכענדיג עטליכע אבענדען, איבערטאפּענדיג יעדעס ברעטעל פון צירק, האָט חיים'קע ענדליך געפונען א קליין שפּעלטעלע אין א ברעט. אבער עס האָט געהאט צוויי מעלות: ערשטענס, האָט עס זיך געפונען אין יענער זייט, וואו קיינער געהט ניט, אזוי, אז חיים'קע איז געווען זיכער מיט זיין „פּאָזיציע“. אז קיינער וועט זי פון איהם ניט אוועקנעמען, און צווייטנס איז דער שפּאלט אין דער נידער געווען און חיים'קע האָט געקענט בעקוועם זיצען אויף די קניע.

ענטציקט פון דעם געפינס, האָט חיים'קע די ערשטע מינוטען גאָר פערגעסען אז צירק. דער שפּאלט, וואָס האָט נאָר געדארפט דיענען אלס מיטעל, צו זעהן וואָס אין צירק קומט פאָר. איז ביי איהם עפּיס ווי אליין דער ציעל געוואָרען, ער האָט געפונען און איז שוין גליקליך! באלד אבער האָט ער זיך דערמאָנט, אז דער עיקר איז טאקי דער צירק און ער האָט גענומען אריינקוקען אינווייניג און זעהן, וואָס עס קומט פאָר אין צירק.

און חיים'קע האָט גלייך דערזעהן אז „אקטיאָרקע“, אָנגעטהאָן אין א קורץ קליידעל, בענעהט מיט פינקעלדיגע בריליאַנטען, מיט נאַקעטע הענד און א נאַקעטער ברוסט. נעבען איהר אז „אקטיאָר“ אָנגעטהאָן ווי אן אָפיציר, טאָקע ווי אן אמת'ער אָפיציר מיט א סאבליע אויף דער זייט, און זיי ביידע ראנגלען זיך... זי לאכט און לאָזט זיך ניט „בייקומען“: אבער דער אָפיציר הויבט זי אויף אין דער הויך (א געזונטער אָפיציר! טראכט חיים'קע) לאָזט זי אראָב צוריק אויף א ביי־

טעל, וואס שטעהט אין א ווינקעלע און ווערט מיט איהר „גוטע פריינד“ און הויבט זי אן שטארק צו קושען...

— וואס איז דאס פאר א קונץ! — טראכט זיך חיים׳קע— שקצים מיט שיקסעס קושען זיך דאך אויך...

נאר מסתמא וועלען די צוויי באלד ווייזען א שעהנערען קונץ. און חיים׳קע ווארט, וואס אייגענטליך פאר א קונץ וועלען זיי ווייזען. ער ווארט א פאר מינוט, אבער אויסער א ראנגלענים צווישען זייביידען זעהט ער נים. באלד ווערט דער אינטערעס נאך קלענער, דער אפיציר שטעהט אויף, נאך איהם זי, און געהען איינע נאך די אנדערע ארויס.

— שעהנע קונצען! — לאכט חיים׳קע און האט שוין חרטה אויף די מיה, וואס האט איהם געקאסט צו זוכען אזוי לאנג א שפאלט.

פון דעסטוועגען, אויף מארגען, אז די אינגלעך אויפ׳ן תלמוד־תורה הויף האבען גענומען שמועסען מיט ברענענדע אויגעלעך וועגען צירק, האט זיך חיים׳קע נים געקענט איינהאלטען און האט מיט א שטאלצען קול אויסגערופען:

— איך האב נעכטען אלץ געזעהן!

— וואו האסטו געזעהן? — האבען די אינגלעך מיט א אונגלויביגען טאן, אבער נים אהן קנאה, געפרעגט.

— איך האב געפונען א שפאלט... איך האב געזעהן...

— וואס האסטו געזעהן? עפעס שעהנע קונצען? דערצעהל! — האבען די אינגלעך איינע נאך די אנדערע גענומען בעטען.

— ניין! דערצעהלען קען איך נים.

— פאר וואס? — פרעגט איינער פערוואונדערט.

— ווייל ער האט גארנים געזעהן, — ענטפערט לאבענדיג א צווייטער.

— ער „פוצט“ א מח, וויצעלט זיך א דריטער.

— איך האָב יאָ געזעהן... — פערזיכערט חיים'קע, רויט ווערענדיג.

— טו דערצעהל...

— איך שעהם מיך...

די אינגלעך האָבען זיך צולאַכט און חיימקע איז רויט געוואָרען...

און ער האָט אַ לאַנגע צייט ניט דערצעהלט, וואָס ער האָט געזעהן בלויז הינטער די קוליסען פון צירק, מיינענדיג, אַז דאָס איז געוועזן די אמת'ע פאָרשטעלונג...

אין בריסטאָל.

(מאָנאָלאָג)

זינט עס האָט זיך אויסגעבויט די קאַפּע בריסטאָל, קאָכט ממש וואַרשוי, און פרעג וואָס, פרעג ווען! אָט בין איך נעכטען ביינאַכט מיט „מיינער" דאָרט גע־ווען... וואָס זאָל איך טהאָן? א יונגער מאַן, ערשט א יאָהר נאָך דער חתונה, זי וויל האָבען פערגעניגען, — האָב פערגנע־ניגען — קום אין בריסטאָל! כאָטש פערמעגען פערמעג איך עס דאָך ניט — פון די 50 רובעל שכירות, וואָס איך נעהם ביי מיין פּעמפּיק, איז דאַנקען גאָט, אז מען לעבט זיך דורך מיט עסען און א בגד און ניט מיט בריסטאָל. נאָר מילא גאָרנישט, עס איז היינט אזא וועלט, אז אַלץ טהוט מען איבער'ן כח: בין איך געגאַנגען אין בריסטאָל.

געגאַנגען אין בריסטאָל! רעדען רעדט זיך עס גאַנץ גרינג. אבער ביז וואַנען מיינע איז פאַרטיג געוואָרען מיט איהר טואַ־לעט, איז ניט אזוי גרינג געווען. זי איז שוין דאַכט זיך פאַרטיג. אָנגעטהאָן דאָס בעסטע קלייד, פערקאַמט זיך „סעצעסיע" — „קום שוין!" שריי איך און זי — גאָרנישט, טשעפּעט אָן. וואָס עס געפינט זיך נאָר אין אַלמער. — „קום שוין!" שריי איך ווייטער: „גענוג דיר צו פּוצען זיך"... „בריסטאָל, נאַרעלע" ענטפערט זי. — „פּששש..." לאַך איך: וואָס איז מיר בריס־טאָל"... „שיסער מיינער! — לאַכט זי צוריק... — פּאַמעלעך!" מילא בקיצור, עס האָט געדויערט צוויי שעה אויפ'ן זייגער, איך בין אייך אויף נאמנות ניט מגזם — ביז זי איז פאַרטיג גע־וואָרען. אמת, זי האָט אויסגעזעהן ווי א בת־מלכה — עס איז

געוועז א נחת א קוק צו טהאָן אויף איהר. „מיט אזא פלונית'טע — האב איך געקלעהרט — מעג מען ניט נאָר געהן אין בריסטאָל נאָר אפילו צום גובערנאַטאר אויף אַ באַל". מילא, בקיצור— מיר זיינען אוועקגעגאנגען.

צוגעגאנגען צום בריסטאָל, מוז איך אייך זאָגען, האָט מיר א קלאפ געטהאָן אין הארצען און איך בין געוואָרען פערציטערט. און איהר דאַרפט וויסען, אז קיין טרום בין איך ניט. איך האָב שוין פיער יאָהר דעם קייזער געדיענט, געטראָגען דעם פריקאז צו די גרעסטע אָפיצירען, געוועזען אויף א צארסקע מאנעוורע, און איצטער איז א סברא, אז מען וועט דארפען וויעדער געהן שיסען, עס האלט דערביי... פון דעסטוועגען — גאָרנישט. וואָס איז די מורא?... ביי דער טהיר פון בריסטאָל בין איך אָבער א טויטער געבליבען. קארעטען איינע נאָך די אנדערע פליהען צו ביז צו דער סאמע טהיר, ס'שפּרינגען ארויס מאַנאַרכעס, פּריצים, גראפען!... הייגט די עלעקטריע ביי די זייטען, ליכטיג ווי ביי טאָג, און ביי די טהירען שטעהען די שווייצארעס, אַנגעטהאָן אין גאָלד און אין זילבער, עפענען יעדערען און פערמאכען נאָך יעדערען די טהיר — עס קעהרט די וועלט. אין מיטען דערינען וועט ארייגקומען אזא מין אידעל ווי איך... די מעשה איז דאָך אזוי, וואָס זאָל מען זיך נארען? ווער בין איך? אז ארימער פריקאזשיטשיקעל...

— נו, וואָס האָסטו זיך אָבגעשטעלט? — פרעגט מיך מיינע, זעהענדיג ווי איך בין שטעהן געבליבען.

— ווארט, לאָז מיך אָבכאפּען דעם אָטהעם! — ענטפער איך. — איך קען דאָך ניט ארייגגעהן אין בריסטאָל און סאָפּען ווי א גאנז.

— נו, כאפּ דעם אָטהעם — ערלויבט זי מיר, און איך זעה, ווי זי אליין איז אויך שטארק צורודערט; אפנים, זי איז אויך ניט קיין גרויסע גבור'טע. זי שרעקט זיך אויך.

מיר שטעהען אזוי ביי דער טהיר און כאפּען דעם אָטהעם

און קוקען דערוויל אויף די, וואס געהען אריין און אויף די, וואס געהען ארויס, און איך האב ניט קיין העזה א ריהר טהאן די טהיר.

— ווייסט, ביילקעלע, וואס איך וואלט דיר געזאגט? — וועגד איך מיר מיט א גוטינקען שמייכעלע צו מיינער....

— וואס? — פרעגט זי מיר.

— לאמיר געהן אהיים... פאלג מיר!.. וואס וועלען מיר דא טהאן?

— געה שוין, געה! — וויל זי ניט. — נארעלע, — מאכט זי מיר מוטה, — וואס האסטו מורא, קום אריין!

מילא, וואס זאל איך אייך זאגען, אז איך האב בכח געהאט צו עפענען די טהיר, בין איך דער גרעסטער גבור אין דער וועלט, מעהר גבור ווי נאפאלעאן. כ'לעבען, לאמיר זיך ניט נארען, יוען האב איך געהאט די געלעגענהייט צו אריינגעהן אין אזא ארט!

מילא, אריינגעגאנגען. אין די אויגען האט מיר געגעבען א בליאסק צעהנדליגער לאמפען, ליכטיג ווי בייטאג. איך פיהל, ווי דער קאפ פערדרעהט זיך מיר און אט־אט פאל איך אנידער. איך זוך אן ארט צוזושפארען זיך — אלע טישלעך בין איינעם פערנומען, כאטש נעהם און שריי חי וקים... איך לאז זיך געהן, זי נאך מיר, זוכען א טישעל, און איך פיהל, ווי טויזענד אויגען לעבערען מיר די פלייצע! און אפשר האט זיך מיר געדאכט. עס קען זיין, אז קיינער האט גאר ניט געקוקט. בקצור, קוים מיט צרות געפונען גאר ביים עק, ערגעץ נעבען די קליידער, א קליין טישעלע, מיט איין שטוהל אבער. שלעכט! וואס טהוט מען? איך זאל זיך זעצען — פאסט ניט: דאמען־עהרע! אין דער היים אפילו קוק איך דערויף ניט, אבער אין בריסטאל קען מען ניט זיין קיין חזיר... פערקעהרט, איך זאל לאזען איהר זיך זעצען — איז עפעס אויך ניט פאסיג: די דאמע זיצט און דער „הערר“ שטעהט, ווי א באק... איך בין אזוי צוטומעלט געווארען, אז איך האב ניט געוואוסט, אויף וואסער וועלט איך בין, איהר

קענט אייך פארשטעלען, אז אויפ'ן באלקאן האב איך געזוכט א שטוהל... געהויבען די אויגען און געזוכט, ווי איך בין א איד!... מילא, „מיינער“ בין איך ניט מקנא געווען, זי איז געשטאנען ווי א גלאמפ און האט געקוקט ווי א האהן אין בני־אדם. איך האב פערשטאנען, אז זי האט חרטה אויף איהר גאנצען אויפטהו. עס האט זיך מיר געוואלט זאגען איהר: „אהא, ווערסט ווייטער וועלען געהן אין בריסטאל?!“ נאר איך האב ממש אויף איהר רחמנות געהאט. מילא, בקצור, מיר זיינען געשטאנען ביידע, אזוי ווי די בעק, אודאי צעהן מינוט, אויב ניט מעהר, ביז נעבען אונז איז לעדיג געווארען א טישעל. דאנקען גאט, מיר זיצען שוין. דערמאן איך זיך אין מיטען, אז איך זיץ אין אויבער־בגד און אין הוט, ווייס איך ניט, צי וועט מען דערפון לאכען צי ניט. א קוק טהאן אויף לייט, זעהן ווי זיי טהוען — האב איך פשוט מורא. מיר דאכט זיך, אז עס זיצען סאמע בערען... פונדעסטוועגען שטארק איך מיך און ווארף א בליק אויפ'ן עולם, און דערזעה גאט צו דאנקען א יונגען מאן, וואס זיצט קעגענאיבער אין א צילינדער, בין איך שוין אביסעל רוהיגער געווארען. אמת, איך האב געקלעהרט, אפשר אין א צילינדער פאסט יא, און אין א קאפעלוש ניט. נאר מילא, קיין סכנות שטעקט שוין ניט; כאטש היים איז מיר, אז ממש דער שוויס רינט טראפענווייז, א קלייניגקייט — פון דער בעלייכטונג אליין קען זיין ווארים אין גרעסטען פראסט. נאר מילא, די הייסקייט בין איך שוין מוחל, אבי געקראגען א שטיקעל ארט, וואו דעם קאפ אנצושפארען.

„מיינע“ איז שוין אויך אביסעל צו זיך געקומען. איך האב געזעהן, ווי זי קוקט שוין אביסעל זיכערער און שמייכעלט:

— א, וואס דא טהוט זיך, ווי רייך!

עס פערשטעהט זיך, אז איך בין אויך נתפעל פון אלץ, נאר איך מאך מיר קאלט און בין מבטל:

— עט, וואס זעהסטו דא אזוינס?

מילא בקצור, מיר זיצען אב נאך צעהן מינוט און מיר ווייסען ניט, וואס צו טהאן. די קעלנערס, ווי גראפען, לויפען אום פון איין טיש צום צווייטען, פרעגען פונאנדער ביי די געסט, וואס ווילען זיי: דערלאנגען אלץ, און צו אונז שמעקט מען אפילו ניט. וואס איז דאס? דאס איז דאך עפעס א בעליידי־גונג. פון וואנען ווייסטו, קעלנער, ווער איך בין, און וויפיעל שכירות איך נעהם? אנגעטהאן, גאט צו דאנקען, דאכט זיך, בין איך ניט ערגער ווי לייט. דער אויבער־בגד אליין קאסט 40 רובעל, דער סורדוט אויך אזוי פיעל, פאר דעם קאפעלוש האב איך אויף סכות אבגעצאהלט פיער קערבלעך — דאכט זיך ארענטליך. ווער רעדט, מיין מאדאם איז דאך אויסגעפוצט אין עסיג און אין האניג! בקצור, איך בין שטארק אין כעס. און אז איך בין אין כעס, אזא נאטור האב איך, קוק איך אויף קיין זאך ניט. קלעהר איך, איך וועל צורופען א קעלנער, עס מעג זיך עקען די וועלט. געטראכט און געטהאן: עס געהט פערביי איי־לענדיג א קעלנער מיט א צעטעל, איך רוף איהם — „פראשע פאניע". „פראשע פאניע", ווייס איך אפילו, פאסט ניט צו זא־גען צו א קעלנער. ווארים ווער איז ער? א משרת... נאר זיי געהען אזוי רייך געקליידט, אז רופען זיי פראסט איז פשוט א מורא. נאר מיין „פראשע פאניע" העלפט אויך ניט. ער לויפט אוועק אין אנדרען עק, און גנה כאפ איהם... אז זיי פליהען, זאג איך אייך, ווי די שדים. מילא, נאכדעם בין איך דערגאנגען, אז איך האב אומזיסט זיך מאוס געמאכט, ווייל יעדערע דריי־פיער טישלעך, צי פינף (איך קען דען דאס אויסרעכענען?) האבען א בעזונדער קעלנער, און איך האב אלע קעלנערס איבערגע־רופען און „מיין קעלנער" גראד פערזעהן... בקצור, מיין קעלנער איז צו מיר אליין צוגעגאנגען — איהר וואלט זעהן א קעל־נער — א מאנארכע! א פאר וואנסען האט ער, קען מען מיט זיי פערבינדען דעם גרעסטען פאק! ער איז צוגעגאנגען, בין איך א טויטער געבליבען, א מת. געפרעגט וואס מיר ווילען האט

ער אזוי ערעל, אז איך בין צו זיך געקומען און האב זיך געהאל־
טען אן עצה מיט מיינער:

— וואס זאל מען נעהמען? קאווע, צי טהעע?

— נעהם וואס דו ווילסט! — האט זי מיר געענטפערט.

— ניעך בענדזיע קאווע! — האט איך ארויסגערעדט, און
איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, איז שוין דער
קעלנער ניט געווארען.

בקצור, אין א פאר מינוט ארום האט מען אונז געבראכט
אויף א זילבערנעם טעצעלע צוויי גלעזער קאווע מיט צוויי גלע־
זער קאלטע וואסער. וואס טהוט מען מיט די קאלטע וואסער—
האב איך ניט געוואוסט, ווי איך וויים ניט וואס מען טהוט צום
סדר מיט דער זרועה. איך בין א שטיקעל עם־הארץ אין די זא־
כען. איך קלעהר און קלעהר און קען ניט דערקלעהרען, צי ניט
מען א זופ קאווע און א טרונק וואסער, צי טרינקט מען אוים
פריהער די גאנצע קאווע און נאכדעם די גאנצע וואסער, אדער
פערקעהרט?

— אפשר ווייסטו וואס מען טהוט מיט די וואסער? —
האב איך שוין מיינער געפרעגט.

נאר מיינע איז נעבעך רויט געווארען און האט נעדריקט
מיט די פלייצעס: — „מילא, לאמיר טרינקען די קאווע און
נאכדעם די וואסער!" — האב איך זיך פערלאזען אויף גאט'ס
בערג און נענומען טרינקען. געטרונקען האב איך איידעל מיט
דרך־ארץ: א זופ און אוועקגעשטעלט די גלאז צוריק אויפ'ן טע־
צעלע. אבטרינקענדיג אזוי א פערטעל גלאז, בין איך אינגאנצען
צו זיך געקומען, מיינע אויך, און מיר האבען גענומען קוקען טא־
קע ווי עס געהער צו זיין. בקצור, איך קוק אזוי צו אלע טיש־
לעך, און דערזעה איין בעקאנטען, דעם אנדערען און דעם דריי־
טען, און דוקא פשוט'ע אידען, פריקאזשטשיקעס, ווי איך,
שטארבען נעבעך פאר א גראשען. „ע", קלער איך, „וואס האסטו
מורא געהאט?" און איך ווער ביי זיך שטייף, פונקט ווי אין

דער היים. היים איז מיר אויפ'ן שעהנסטען אופן, בין איך מיר מישב און הויב אן אויסטהאן דעם בגד. האט זיך צו מיר גענע־בען א כאפ עפעס א שייגעצעל פון א יאהר 13—14, און האט גלייך צוגענומען און איהם אוועקגעטראגען ערגעץ העט וויט. די מעשה האט מיר שוין שטארק הנאה געטהאן, עס איז פונ־דעסטוועגען א כבוד — עס איז דאך פארט בריסטאל, מען קען דאך דאס ניט לייקענען... מורא האב איך אבער געהאט, א קשיא אויף א מעשה: אפשר וועט מען נאך פערבייטען דעם בגד... איך האב אמאל געהאט אזא מעשה, און דוקא אין טהעאטער, אמת ניט אין ווארשוי. נאר דאס איז אלץ גארנישט. איך טרינק אויס די גלאז קאווע און הויב אן בעטראכטען דעם עולם געהנטער, איך גיב א קוק: וועה איז מיר — אנטקעגען מיר זיצט מיין בעל־הבית! איך בין געווארען טויט: א קלייניגקייט, ער קען נאך מיינען, אז איך שטעל איהם בהלות.

— קום אהיים,ביילקע — האב איך גענומען שלעפען מיינע.

— וואס איז, וואס איילסטו זיך? — זאגט זי אונצופרי־דען.

וואס אייל איך זיך, זאג איך איהר ניט. איהר מיינט, עס איז גוט צו בעווייזען זיך פאר א פחדן פאר א ווייב, בפרט נאך פאר א יונג ווייבעל; עס ווילט זיך ניט. בקצור, קוים מיט צרות — זי געהט. וויל איך אבצאהלען — ניטא דער קעלנער מיינער — פערפאלען געווארען. שלעכט, וואס טהוט מען? זוכען איהם מיט די אויגען האב איך מורא, אז דער בעל־הבית זאל מיך ניט דערזעהן, — איך זיץ ממש אין געהאקטע וואונדען און היט זיך, ניט א ריהר צו טהאן. איך האלט דעם קאפ צו דער וואנד און היים איהר, אז זי זאל אבשטעלען דעם קעלנער און איך וועל שוין בעצאהלען. זאגט זי, אז זי קאן איהם ניט, זי האט זיך אין איהם גאר ניט איינגעקוקט פריהער. א ביטערע מעשה! מילא, איך מאך הארץ און קעהר אב דעם קאפ און זוך אליין

און ציטער, דער בעל־הבית מיינער זאל מיך ניט דערזעהן. א קליי־ניגקייט! אומגליקליך קען איך ווערען! בקיצור, דער קעלנער איז דורכגעגאנגען און איך האב איהם בעצאהלט 40 קאפיקעס פאר צוויי גלאז קאווע... פאר די וואסער רעכענט מען ניט, און א גריווענע האב איך איהם געגעבען „נא טשאי", און איך וויל שוין אנטלויפען. איז ניטא דער שייגעצעל, וואס האט צוגענו־מען דעם בגד... געפעלט אייך אן עסק! און דא זיצט דער בעל־הבית און אט נאך א האר דערזעהט ער מיך. א קלייניגקייט— דער בעלהבית טרעפט דעם פריקאזטשיק אין בריסטאל! קוים מיט צרות געפונען דעם שייגעצעל. ער האט מיך גאנץ פיין אנ־געטהאן דעם בגד, האב איך איהם אריינגערוקט אויך א גריוונע „נא־טשאי" און זיך ארויסגעכאפט ווי פון תפיסה און האב גע־דאנקט גאט וואס מיין בעל־הבית האט מיך ניט דערזעהן... א קלייניגקייט! דער פריקאזטשיק מיט איהם אין איין פלאץ און נאך וואו? — אין בריסטאל: אונגליקליך וואלט איך געוואו־רען!...

דער מילכיגער טשאלענט.

חשה איז אמאל געווען א שענע בעל־הבית׳טע אין קלעמענ־קע: קיין גביר׳טע, אפילו קיין נגידה איז זי קיינמאל ניט געווען נאר קיין ארימע אויך ניט; איהר מאן חיים בערעס איז געווען א הענדלער פון כל התבואות: פון ווייץ, קארען, האבער, גערשטען גריקע, באב און ארבעס און אמאל אויך פון טרוקענע יאגעדעס און שוועמליך; אין שטעדטעל פלעגט מען זאגען : חיים בע־רעס וויל איינגעהמען די גאנצע וועלט... צי פלעגט ער פערדיע־נען צי ניט, האט ער קיינמאל ניט געוואוסט. אז מען פלעגט איהם פרעגען: וואס מאכט איהר ר׳ חיים? ווי געהט עס אייך?" פלעגט ער נאר ענטפערען: עט, א דאנק גאט — עס רודעלט זיך. און דאס „רודלען זיך" איז א גוטער סימן, אז מען איז תקיף אין מעמד.

און אט דאמאלס בשעת עס האט זיך גערודעלט איז חשה געווען „א שעהנע בעל־הבית׳טע : דעם ערשטען חלק פלייש פלעגט גט אין יאטקע בעקומען חשה; און אז זי פלעגט אמאל קיין צייט ניט האבען צו קומען דאנערשטאג אין יאטקע פלעגט די קצב׳טע איהר אליין ברענגען אין שטוב אריין, וואס ניט יעדער בעל־הבית טע איז זוכה דערצו,ווי די קצב׳טע פלעגט אליין זאגען:

— מאגט איהר מיר גלויבען, חשינקע, אז חוץ פייגע־לאה׳ן טראג איך אין שטוב קיינעם ניט קיין פלייש, ניט דערלעבען וועט ביי מיר זעלדע ריבה׳ס צי חייטשע וועלוועלס, איך זאל זיי אין שטוב אריינטראגען.

און חשה׳ן פלעגט עס זעהר הנאה טהון, וואס מעהר נישט ווי פייגע־לאה׳ן או זאיהר טראגט מען אין שטוב אריין. א שפאס פייגע־לאה! די ערשטע גבירה׳טע אין שטעדטעל!

אויסער דעם איז חשה'ן געווען צו דערקענען פאר א „שע־נע בעל־הבית'טע אין „צדקה". „א שפאס איהר צדקה! פלעגען די שטעדטילשע שטענדיגע גבאי'טעס ריהמען — קלענסטע נדבה איז ביי איהר א קאפיקע! א גראשען — חלילה! וועט זי קיינמאל ניט געבען. אין צדקה שטעהט זי שוין העכער פאר דער נביר'טע פייגע־לאה'ן — יענע איז טאקי איין אמת'ע חזיר, אונזערע רעד זאלען זיך ניט דערגעהן...

און אזוי האט זיך חשה געפיהרט איהר גאנצען לעבען, אזוי לאנג עס האט זיך ביי איהר מאן חיים בערעס „גערודעלט".

אבער „רודלען זיך" קען אויך ניט אייביג.

ר' חיים האט זיך פלוצים צוגעשטעלט און „אנגעזעטצט"...

אבער אין קלעמענקע זעטצט מען ניט אן ווי אין די גרויסע שטעדט, וואו דער אנזעצער זאמעלט צונויף א פאר הונדערט טויזענד רובעל, מעלדעט באנקראט, רוקט זיך אב א פאר חדשים אין די מרחקים און נאכהער קומט ער צוריק און זענד רובעל, מען מעלדעט באנקראט, מען רוקט זיך אב א פאר טאקי אנגעזעטצט, שטעלען זיך קען מען שוין קיינמאל ניט...

אז ר' חיים בערעס וואלט מיט צעהן יאהר צוריק מאכען א חשבון וואלט דאמאלס אויך דער „סך הכל" ניט ווייזען בע־סער ווי אין דער צייט, ווען ער האט געמעלדעט באנקראט, נאר דערוויף האט ער קיינמאל קיין צייט ניט געהאט און האט שטענ־דיג געקלערט, עס רודעלט זיך זאל זיך רודלען... אי וואס: שפע־טער, נאכדעם — עס וועט דאך מוזען פלאצען די זייפענבולבע! — עס!

און מיט דעם דאזיגען „עס" האט ר' חיים „געצויגען גאנצע צעהן יאהר, און אז דער „עס" האט אבער אנגעהויבען דערעסען ווערען ר' חיים'ס קאפ, וועלכער פלעגט שטענדיג געהן ווי מען זאגט „חאראַם" פון לייהען און צאהלען, האט ער אויך מיט דעמזעלבען „עס" זיך מישב געווען אז: עס וואס ווערט דערפון? מען מוז! פריהער, שפעטער...

און אויף מארגען האט קלעמענקע געקאכט:

— וואס זאגט איהר? ר׳ חיים בערעס, אזא „תקיף אין מעמד", אזא שארפער הענדלער, אזא ספעקוליאנט, האט אנגעזעטצט.

— איך האב פריהער געוואוסט, אז אזוי וועט זיין.

— קען מען היינטיגע צייטען געבען געלד אויף פראצענט?

— די בעסטע זאך — אין דער אייגענער קעשענע.

און ביז וואנען אין קלעמענקע האט זיך ניט געטראפען קיין אינטערעסאנטערע נייעס, האט דער עולם אלץ געשמועסט וועגען חיים בערעס און וועגען דער געוועזענער שענער בעל־הבית׳טע חשה׳ן.

נאר אין קלעמענקע מאכען זיך אפט נייעסען; אין גיכען האט זיך געטראפען א מחלוקת וועגען שוחטים: קלעמענקע האט פערוואלט א דריטען שוחט, און א דאנק דעם דריטען שוחט, וועלכען מען האט אראבגעבראכט פון דער וויים, איז ר׳ חיים בערעס „אנזעטץ" פערגעסען געווארען; נאר דאס הייסט ניט, אז מען האט איהם ווייטער אנגעהויבען „געטרויען", ניין! קיין בטוח וועט אין קלעמענקע אן אנזעטצער קיינמאל ניט ווערען, אפילו די קצב׳טע וועט א פונט פלייש ניט בארגען. פערגעסען הייסט: מען האט איהם אויפגעהערט צו געטרויען און אויפגעהערט צו רעדען וועגען איהם, און ר׳ חיים בערעס האט זיך אנגעהויבען צעהלען צווישען אלע איבעריגע געפאלענע בעל־בתים אין קלעמענקע.

אודאי איז עס א גרויסער „בראך" אז די „ערשטע" בעל־בתים ווערען די לעצטע, נאר חיים האט עס ניט אזוי שטארק געפיהלט, דעם כבוד אין בית־המדרש האט ער אפילו ניט געהאט ווי אמאל, אבער דאך „די שטאט" אין מזרח איז געבליבען דיזעלבע, ניט ווייט פון רב, און א „מזרח וואנד" יידען און דעם רב׳ס א שכן וועט דער גבאי, ווי ער זאל ניט זיין קיין גראבער יונג, ווי ער זאל זיך ניט וועלען רייצען מיט א געוועזענעם שע־

נעם בעל־הבית, וועט ער דאך קיין העזה ניט האבען אויפרו־
פען רביעי, צי, זאל דער אויבערשטער אויסהיטען — איינס
פאר אחרון. דעם זעלביגען שלישי פלעגט ר׳ חיים נאכ׳ן אנזעץ
אויך בעקומען. אמת, ניט אזוי אפט ווי אמאל!

פיהלען האט שטארק געפיהלט איהר בראך חשה. זי, חשה,
די ערשטע בעל־הבית׳טע אין צדקה, אין יאטקע, אין גאס, איז
געביך אזוי געפאלען געווארען, אז זי פלעגט שטילערהייט וויי־
נען.

און פאר וואס זאל ניט וויינען?

אמאל, אז די צוויי שטאדט גבאי׳טעס,ביילע־גיטע מיט חנה־
לאה׳ן פלעגען געהן איבער דער שטאדט, פלעגט מען צום ערש־
טען אריין צו איהר, און זי פלעגט זיי ערשטענס בעטען זיצען
מיט א ברייטען מויל, ווי עס פאסט פאר א געהויבענער בעל־
הבית׳טע; צווייטענס פלעגט זי מיט נאך א ברייטערען מויל
פרעגען: פאר וועמען געהט מען דאס? און אז די גבאי׳טעס
פלעגען זי אברופען אין א ווינקעל און איינדרוימען איהר אין
אויער: „פאר יענקיל דעם מלמד; וואס ווייסט איהר: זיי זיצען
שוין אכט טאג אהן ברויט!..." פלעגט זי דאמאלס ווי א ציטער
טהאן, מען זאל זעהן וואס פאר א גוט הארץ זי האט און אלץ
מיט ברייטקייט. אויפמאכען דעם קאמאד און ארויסנעהמען פון
דארט א גאנצען פינפקאפעקענעם, און די ווייבער פלעגען בלייב־
בען ווי פערשטארט און איינע פלעגט זיך אנרופען:

— מסתמא, אז איך האב געזאגט מען זאל אריינגעהן
פריהער צו חשה׳ן, האב איך געוואוסט וואס איך רעד.

און דערנאך פלעגט זי אנהויבען א ווינשעוועץ:

— דער אויבערשטער זאל העלפען...

פון דאס אלץ פלעגט חשה וואקסען פאר נחת און גדולה.

היינט — אוים כבוד. אז זי דערזעהט דורכ׳ן פענסטער די
גבאי׳טעס בעהאלט זי זיך און הייסט די קינדער זיי זאלען
זאגען: „ניטא די מאמען אין דער היים"... און אפטמאל איז

איהר פערשפארט צו בעהאלטען זיך: די גבאי׳טעם ווייכען אוים אין גאנצען איהר הויז: צו חשה׳ן דער אמאליגער ערשטער בעל־הבית׳טע אין קלעמענקע געהט מען ניט אריין נאך א נדבה! און ביי אזעלכע פעלע וויינט זי ווי יום כפור צו נעילה...

נאר נאך מעהר ווערט פערגאסען איהר בלוט ווי וואסער, ווי זי דריקט זיך אליין אוים, אין יאטקע. חאטש זי נעהמט שטענדיג פאר מזומנים, ווייל בארגען, ווייסט זי ווערט מען איהר שוין ניט, נאר דאס „אויפנעהמען זי“ איז ניט וואס אמאל, דער חלק איז נאר איין אנדערער, שוין לאנג אז מען האט איהר קיין שטיקעל „ריפ“ ניט דערלעגט, קיין פעטען ביין, פון וועלכען דער טשאלענט איז אזוי געראטען, נאר עס געהט ניט אין דעם ביין: חשה איז אפילו אין די גוטע יאהרען קיין „פרעסעריין“ ניט גע־ ווען, די געפאלענקייט — אט וואס איהר פערדריסט, אט אויך וואס זי וויינט!...

פון ברענגען אהיים דעם חלק פלייש רעדט מען שוין ניט! אז חשה זאל איצט אפילו צעהן דאנערשטאגען ניט קומען אין יאטקע וועט איהר די קצב׳טע אין שטוב ניט אריינטראגען. חאטש אין די „גוטע צייטען“ האט די קצב׳טע אויך פון איהר ניט געלעבט, ניט גליקליך געווארען, נאר דאמאלס איז עפעס אנדערש געווען. דאמאלט איז אין שטעדטיל חשה געווען א גאנצע סדרה, אבער איצטער פאר וואס קומט איהר טראגען נאך אהיים דעם חלק פלייש?

און עס האט זיך טאקע געטראפען, אז חשה האט זיך איין מאל איינגעשפארט און ניט געוואלט געהן אין יאטקע, וואו איהר בלוט ווערט פערגאסען...

— פון וואס־זשע וועסטו מאכען שבת? האט איהר חיים געפרעגט.

— און פון פונט פלייש וואס איך וועל נעהמען, מיינסטו, קען מען מאכען שבת? האט חשה זיך געקלאגט, אלץ איין שווארץ יאהר! עס וועט זיין רעכט א מילכיגער שבת!

חיים׳ען איז אפילו דער פלאן ניט געפעלען, נאר וואס זאל מען טהאן, אז עס זיינען פארט אויסגעאנגען אמאליגע יאהרען און ניט ווילענדיג האט ער געזאגט:

— מילא, זאל זיין א מילכיגער שבת! וועסט ביי מיר אלץ פועל׳ן! עס איז אפילו ניט אזוי שען!

— קיינער וועט אונז ניט קוקען אין טאפ. — האט חשה איהם געטרייסט.

דער מילכיגער טשאלענט, וואס חשה האט דעם ערשטען מאל אין לעבען געשטעלט, האט געראטען... די קארטאפעל מיט פוטער זיינען געוועז איינגעפרעגעלט, און דער ריח האט זיך גע־הערט שבת ביי׳ם טיש ווי פון די בעסטע געבראטענס.

— גאנץ גוט! האט חיים געלויבט.

— דער זכות פון שבת! — האט חשה דערקלערט.

און חשה, די ניט לאנג געוועזענע שעהנע בעל־הבית׳טע, וואס איהרע טשאלענטען האבען געהאט א שם אין גאס, איז גע־ווען צופריעדען פון דעם ערשטען מילכיגען טשאלענט! עס איז א וואונדער, אבער ווי געזאגט, איז חשה קיין פרעסערין ניט גע־ווען.... בשעת חשה פלעגט אין די גוטע יאהרען מאכען גוטע טשאלענטען מיט׳ן שענעם חלק פלייש, מיט דעם פעטען קוגעל איז דאס אויך געווען ניט דערפאר, ווייל זי איז א פרעסער׳ן, חלילה! די ליטווישע ווייבער האלטען ווייניג פון דער אכילה. דעמאלט איז דאס אויך געווען לכבוד שבת, אבער אז דערזעלבער טעם האט דער מילכיגער טשאלענט, די קארטאפעל מיט פוטער, וואס קאסטען אזוי ביליג און צוליעב וואס זי דארף ניט געהן שווארצען די אויגען אין יאטקע, וואו אמאל פלעגט זי נעהמען דעם בעסטען „חלק פלייש" און היינט קען זי מעהר ניט נעהמען ווי איין פונט, — היינט פאר וואס זאל זי ניט זיין צופריעדען און דאנקען גאט?!

און אזוי האט חשה א גאנצען האלב יאהר געמאכט מילכי־

גע שבתים, און די קינדער און אפילו חיים אליין פלעגען זיך ניט קענען אבלויבען פון דעם זיסען טעם פון דעם מילכיגען טשאָלענט.

נאר איין מאָל האָט זיך מיט'ן טשאָלענט געטראָפען א גרוים אונגליק, און חשה האָט זיך פערשאָלטען איהר לעבען.

ביי חשה'ן אליין איז קאליע געוואָרען דער אויווען, ער האָט געדאַרפט האָבען א קליינעם רעמאָנט, וועלכער האָט געדאַרפט קאָסטען ניט מעהר ווי פינף גילדען: פערשטעהט זיך, אין די גוטע יאָהרען, ד. ה. בשעת עס האָט זיך „געראָדעלט", וואָלט חשה גלייך רופען א „מולַיער" און וואָלט עס פעררינכט. אבער איצטער, אז עס איז זעלטען פאַרהאַן א גראָשען אין שטוב, קען מען זיך זומערצייט בעגעהן אָהן איין אויווען: וואַרימעס קאָכט מען אויף אויפ'ן פריפעטשיק און טשאָלענט „רוקט מען" ביי א שכנה.

צייט ביי חשה'ן איז קאליע געוואָרען דער אויווען „פער-רוקט זי איהר טשאָלענט ביי עטיל לייזער'ס, אויך אפילו ניט קיין נגידת'טע, נאר אז אויווען האָט זי גראָד א גוטען, אלע שכנים פלעגען ביי איהר אויף יום טוב "יאָדערליך" און נאָך אזעלכע מיני יום-טוב'דיגע כבודים, וואָס ניט יעדער אויווען טויג דערויף, די גאָסיגע ווייבער קענען זיך פון דעם אויווען ניט אבלויבען: ערשטענס איז ער די גרויס ווי א „פעלד", און צווייטענס האָלט ער „היטץ". וועגען עטיל'ס אויווען דערצעהלט מען זיך אז אין גאָס חדושים: איין מאָל בשעת עס איז געווען דער גרויסער עכוב-הקריאה און מען האָט זיך אין בית-המדרש געשלאָגען ביז פאר נאכט, אז טשאָלענט האָט מען געגעסען. בשעת מען האָט געדאַרפט עסען שלש-סעודות, און ביי אלעמען איז פון די טשאָלענטען „אש" געוואָרען, ד. ה. קאַלט ווי אייז, און יעדע פרוי האָט געשאָלטען דעם גבאי פון בית-המדרש, אז פון איהם זאָל ווערען וואָס עס איז געוואָרען פון „טשאָלענט".

אַפילו דאַמאָלס, איהר פּערשטעהט, אין אַזא עת־צרה, זיינען די טשאָלענטעז, וואָס זיינען געשטאַנען ביי עטלען אין אויוועז, געווען היים ווי פייער און פון עטילס טשאָלענטעז ווענען האָט מען זיך נאָך געקענט שלאָגען אין בית־מדרש ביז נאָך מעריב, וואָלט אויך קיין בייז ניט געווען. נאָך אַ מעשה דערצעהלט מען וועגען עטיל'ס אויוועז, אַז איין מאָל האָט דער אויווען געהאַל־טען אַזא היטץ, אַז איין שכנה'ס אַ טשאָלענט האָט „געקאַכט". די שכנה איז געווען אויסער זיך פון שמחה: דער טשאָלענט איז אַזוי היים!... נאָר די שמחה האָט איהר געקאָסט געזונט גע־זונד: נאָך אַ שכנה איז דערביי געשטאַנען און זעהענדיג ווי דער טשאָלענט קאָכט אַזוי, האָט זי אַ פּאַטש געטהאָן מיט די הענד און האָט אַ געשריי געטהאָן:

— אַ קויל איז מיר! איהר האָט אַ „שאלה".

— ווי הייסט? איז יענע געבליבען אַ טויטע.

— וואָס, איהר מאַכט זיך צום נאַר? אָדער איהר זענט אַ גויה? איהר זעהט ניט אַז אייער טשאָלענט „קאָכט" אַזוי ווי מען וואָלט איהם ערשט היינט פּעררוקט. לויפט גיכער צום רב און פרעגט.

נאָך אַ פּאָר שכנות, וועלכע זיינען אויך געקומען נאָך זייע־רע טשאָלענטעז האָבען פּאַרטאַקעוועט און דערצעהלט אַ מעשה, ווי אַזוי ביי חייענע שרה'ס איז אַזוי אַמאָל טרייף געוואָרען אַ טשאָלענט: ער האָט זעהר געקאָכט.

די שכנה, צו וועלכער דער טשאָלענט האָט געהערט, איז געבליבען ניט טויט ניט לעבעדיג אוועקגעלאָפען צום רב: נאָר אַ דאַנק דעם רב'ס ליעבשאַפט צום שבת, האָט ער זיך געסטאַרעט ווי ווייט מעגליך איז כשר מאַכען, און גראַבלענדיג זיך אַ היבשע צייט אין „שאלות ותשובות" האָט ער דעם טשאָלענט כשר גע־מאַכט.

אָט ביי דער עטלען האָט חשה די לעצטע צייט איהרע מילכיגע טשאָלענטעז געררוקט, און אויך דאָ האָט איהר דאָס

גרויסע אומגליק געטראָפֿען און זי האָט אַ פֿערשטערטען שבת געהאַט: איהר שטיקעל שטאָלץ, וואָס איז נאָך געבליבען פֿון די פֿאָריגע גוטע יאָהרען איז אין גאַנצען צובראָכען געוואָרען. און זי, חשה די ערשטע בעל־הבית׳טע אין גאַס, איז אַזוי גע־פֿאַלען געווען, אַז אַפֿילו פֿריידע־שלמה׳ס, די אָרימסטע פֿרוי אין גאַס, האָט איהר בעדויערט:

— אַט וואָס פֿון אַ מענשען ווערט! אַ מוסר אַראַבצונעה־מען, ס׳טייטש! חשה זאָל פֿערשטערען אַזוי שבת און אָבקומען מיט מילכיגע קאַרטאָפֿלעם...

דערגאַנגען זיך איז מען צוליעב אַ יונגע ווייבעל, וועלכע איז ערשט אַראָב פֿון קעסט און וועלכע איז נאָך ניט געווען געניט אין עטיל׳ס אויווען און אין אַלע טשאָלענט טעפּ, וואָס זענען דאָרטען געשטאַנען און זי האָט פֿערביטען איהר טשאָלענט אויף חשה׳ס. בכלל זיינען אַלע טשאָלענט טעפּ עהנליך איינער צום אַנדערען, גלייך פֿערשמאָלצען, און מבדיל זיין אין איין אויווען פֿון אַ טאָפּ, דאַרף מען זיין אַ גרויסע בריה. און די יונגע ווייבעל וועלכע איז נאָך ניט געווען קלאָר אין די טעפּ, האָט אַרויסגענומען חשה׳ס טשאָלענט און אַוועקגעטראָ־גען אַהיים, אַנשטאָט איהרען. אין דער היים האָט זי אויפגעהויבען דעם דעקיל און געוואָלט זעהן צי עס איז גע־ראָטען, צי ליגט דער קוגעל אין גאַנצען צי זיינען ווייך גע־וואָרען די ביינער און נאָך אַזעלכע בעטראַכטונגען. אָבער ווי גרויס איז געווען איהר וואונדער, אַז אַנשטאָט וואָס זי האָט פֿערקאָכט רעטשקענע קאַשע, האָט זי דערזעהן קאַרטאָפֿעל און פֿון קוגעל או זפֿלייש איז קיין זכר ניט געווען.

אין אַ האַלבע שעה אַרום האָט די גאַנצע גאַס געקאָכט פֿון דעם נייעס: אַ מילכיגער טשאָלענט!...

ביי חשה׳ן איז געווען אַ פֿערשטערטער שבת. זי האָט זיך לכתחילה געוואָלט אָבוואַרפֿען פֿון טשאָלענט, נאָר דערמיט האָט זי נאָך ערגער געמאַכט — די ווייבער פֿון גאַס האָבען זיך גע־

טרייסט אז עס טרעפט אזוינע אונגליקען, מען פערשטעהט אז זי, חשה, האט ניט געמיינט צונעהמען דעם פליישיגען און לאזען דעם מילכיגען, ווייל אלע ווייסען, אז זי איז א טייערע אידענע און מען געדענקט נאך די אמאליגע צדקה איהרע, די אמאליגע שבתים, אבער, די אלע נחמות האבען נאך איהר מעהר געשניטען דאס הארץ, און זי האט ביטער געוויינט.

— דו ביזט עס ווערט! — האט זי חיים געשטראפט אנשטאט צו טרייסטען — מיט ארימקייט דארף מען זיך ניט שעמען, ווארים וואס מען שעמט זיך מעהר איז אלץ קענטיגער די ארימקייט, וואלסטו מאכען שבת ווי אלע ווייבער מיט א שטיקעל פלייש, ניט שעמען זיך געהן אין יאטקע, וואלסטו ניט האבען אזא פערשטערטען שבת.

חשה האט ניט געענטפערט, זי האט נאר שטיל געוויינט. ביי'ם „טייטש־חומש“, ס'איז גראד געווען שבת חזון.

— גוט נאך וואס איך האב אין די גוטע יאהרען געקויפט א טייטש־חומש! דאנקט זי גאט און נעהמט זיך געשמאק צו לייענען און נאך געשמאקער צו וויינען!

מיין חבר.

ער איז געווען אליין אין דער וועלט — אויסער מיך אלס חבר האט ער קיינעם נישט געהאט. מיט מיר איז ער אבער אויך נישט זיכער געווען. איך האב אויסער איהם אויך אנדערע פריינד געהאט. ער איז געווען אויף זיי אייפערזיכטיג, אבער ער האט זיי קיינעם נישט בעליידיגט מיט א ווארט.

ער פלעגט מיר אמאל זאגען: ווען איך שטארב, בלייבט מיין געדעכעניש בלויז אין אייער קאפ. און אז איהר וועט שטארבען, בלייבט שוין גאר קיין זכר נישט פון מיר.

נאך דעם פלעגט ער מאדנע שמייכלען, בלייבען שטיל א ווײלע און, אויסשטעלענדיג די אויגען אויף מיר, צוגעבען:

— דאס איז שרעקליך, אמת?

אמאל פלעגט ער צווייפלען, אויב אפילו איך וועל זיין אנ־דענקען האלטען אין מיין קאפ, און דערפאר פלעגט ער מיר געבען אפט ביכער מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענ־קען...

די אויפשריפטען פלעגט ער שרייבען מיט גוטער טינט, טיעף איינגעקריצט די ווערטער אין פאפיר אריין. איך האב עס דייטליך געמערקט.

נאכהער האט ער אויך דערין אנגעהויבען צו צווייפלען: ווי לאנג קען לעבען א בוך!

האט ער זיך אנגעהויבען פאר דאס לעצטע געלד פאטא־גראפירען און פון יעדער פאזע מיר א פארטרעט געשענקט מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען!

אפט פלעגט ער מיך רעווידירען:

— וואו האסטו מיינע פאטאגראפיעס?

דערביי פלעגט ער אויסזעהן שטרענג און פארשענד.

און ווען איך פלעג איהם ווייזען זיי אין דער בעסטער ארדנונג, פלעגט ער זיך אביסעל בערוהיגען און פלעגט מורמ־לען:

— היט ז י י !

איינמאל האט ער מיך פלוצים געפרעגט:

— ווי לאנג, דענקסטו, קען לעבען א בוים?

— א בוים? — האב איך איבערגעפרעגט, פערוואונדערט פון זיין פראגע, — איך בין קיין באטאניקער נישט...

— א דעמב, למשל, א גרויסער דעמב? — האט ער ווייטער געפרעגט און געקוקט אויף מיר מאדנע.

— א דעמב?... א דעמב קען לעבען א יאהר טויזענד... — האב איך איהם סתם א זאג געטהאן.

— טויזענד יאהר? — האט ער זיך אנגעחאפט און זיי־נע אויגען האבען געשטראהלט. — אויב אזוי...

— איז וואס? — האב איך מיך געוואונדערט.

ער האט מיר אבער נישט ערקלערט.

אין א וואך ארום האבען מירביידע געשפאצירט אין וואלד. ער איז געגאנגען פאראויס שטום און בעקוקט די ביי־מער.

— איך וואלט געוועז א בעלן אנצוקוקען א דעמב...

— קיין דעמבעס זעהען זיך עפעס נישט... — האב איך בעמערקט.

— קום, העלף מיר זוכען א דעמב... — האט ער זיך ווי געבעטען.

מיר זיינען געגאנגען אלץ ווייטער אין וואלד. ענדליך האט ער אויסגעשריען ווילד פאר שמחה:

— אט איז א דעמב!

— יא, דאס זעהט אויס א דעמב! — האב איך מסכים גע־ווען.

ער האָט דעם בוים בעטראַכט פון אַלע זייטען, ארומגענומען מיט ביידע הענד דעם דיקען שטאַם און זיך אַנגעלעהנט פערטראַכט און באַלד האָט ער ארויסגענומען אַ קליין מעסערל פון טאַש.

— וואָס ווילסטו טאָן?

ער האָט מאָדנע געשמייכעלט און געענטפערט:

— איך וויל דאָ אויסקריצען מיין נאָמען...

און טיעף אין בוים האָט ער יעדען אות פון זיין נאָמען איינגעשניטען.

נאָכדעם האָט ער אבגעווישט דעם שוויים פון שטערן, וואָס די ארבייט האָט ביי איהם ארויסגערופען, און זיך געווענדט צו מיר:

— מיינסטו ווירקליך, אַז דער דעמב קען לעבען טויזענד יאָהר?

— אויב אַ צווייטער וועט איהם נישט איינשלאָגען... — האָב איך קורץ געענטפערט.

זיין געזיכט איז געוואָרען בלאַס ווי קרייד, און ער האָט קוים געקענט אויסריידען:

— קום!

מיר האָבען פערלאָזען דעם בוים און זיינען געגאַנגען שוויי־גענדיג איבער׳ן אַלטען געדיכטען וואַלד, וועלכער האָט מרה־שחורה׳דיג גערוישט.

אין אַ פּאָר וואָכען ארום האָט ער מיר ווידער געבראַכט אַ בילד מיט׳ן אַלטען אויפשריפט:

צום אייביגען אָנדענקען!

די בענגעניש.

דעם יונגענמאן ב. האט מען מיר פארגעשטעלט אלס א מוסטער פון א זעלטענעם עהרליכען און גוט־ערצויגענעם מענשען. איך האב מיך שטארק פעראינטערעסירט מיט איהם. איך האב בעשלאסען מיט איהם חבר צו ווערען.

איך האב איהם בעטראכט פון קאפ ביז די פיס און האב בעמערקט, אז ער איז ווירקליך א זעהר נאבעלער מאן. איבערהויפט זיינען מיר געפעלען געווארען זיינע רויטע בעקעלעך און דער גלאטער נישט געקנייטשטער שטערן.

אזא מענשען האב איך געוואלט ארויסווייזען מיין אויפמערקזאמקייט. איך האב ארויסגענומען מיין פארטסיגאר און האב איהם געוואלט מכבד זיין מיט א פאפיראס.

— דאנקע! — האט ער העפליך זיך פערניגט — איך רויכער נישט. און גלייך נאכדעם האט ער ארויסגענומען א פושקעלע פון טאש, אויפגעעפענט און פון דארט ארויסגענומען א קליינע מיענטע קייקעלע און ארייגעלעגט עס אין זיין מויל.

איך האב פערשעמט ארויסגענומען א סיגארעטעל פאר מיר אליין, פערדרויכערט און נישט געוואוסט וואס צו ריידען.

מיר זיינען פארביי א קאפע־הויז. מיר האט זיך געוואלט ארויסווייזען מיין אויפגעלעגטקייט צום נייעם חבר. איך האב איהם איינגעלאדען ארייצוגעהן.

— מיט פערגניגען! — האט ער איינגעשטימט.

מיר האבען זיך געזעצט ביי א טישעל.

עס איז צוגעגאנגען א קעלנער.

— צוויי קאפע! — האב איך בעשטעלט.

— ניין! ניין! — האָט ער זיך אָנגעכאַפּט — פאַר מיר מילך! מילך!

איך האָב געטרונקען מיין קאַפּע, ער האָט געטרונקען זיין מילך...

קעגענאיבער האָב איך בעמערקט אַ שעהנע פרוי. איך האָב איהם געמאַכט אויפמערקזאַם...

— זעהט, וועלכע אויגען!

ער האָט טרוקען בעמערקט:

— צו וואָס איז דאָס קוקען? עס איז נאָר אַן עגמת־נפש און ס'קאָסט געזונד...

און מיין נאָבעלער נייער בעקאַנטער האָט אפילו נישט געוואָלט אויפהויבען דעם קאָפּ אין יענער זייט, וואו די דאַמע איז געזעסען.

נאָכ'ן אַבטרינקען, איך — מיין קאַפּע און ער — זיין מילך, האָב איך געבעטען ביים קעלנער אַ ציימונג פאַר מיר און פאַר'ן הערר ב.

— אָך, איהר רעכענט דען דאָ לאַנג צו זיצען? — האָט ער זיך געכאַפּט, אויפשטעלענדיג זיך. איך וואָלט שוין וועלען געהן.

— ווארום? דאָ איז דאָך גאַנץ אַנגענעהם צו זיצען, — האָב איך איהם געוואָלט פערהאַלטען.

— עס איז אומגעזונד, זעהר שעדליך אין אַזעלכע פּלעצער לאַנג צו זיצען: די לופט איז דאָ זעהר פערדאָרבען...

איך האָב נישט געהאַט קיין ברירה און האָב בעצאָהלט פאַר מיין קאַפּע און זיין מילך און בין אַרוים מיט איהם אויפ'ן גאַס.

— וואָלט איהר נישט געווען אַ בעלן אַמאָל אַריינצוגעהן דאָ אין „אילוזיאָן“? דאָ ווייזט מען זעהר שעהנע בילדער,— האָב איך פאָרגעלעגט מיין נייעם בעקאַנטען.

— אָך, וואָס רעדט איהר! — האָט ער זיך ווי דערשראָ־

קען — איהר ווילט מיר קאַליע מאַכען די אויגען... די דאָזיגע בילדער זייגען זעהר שעדליך פאַר דער ראיה...

— וואוהין דען וואָלט איהר איצט געוועזען א בעלן? — האָב איך איהם געפרעגט.

— איצט?... ער האָט ארויסגעכאַפּט זיין זייגערל, וואָס איז געלעגען אייגגעוויקעלט אין א רימענעם בייטעלע, עס אויפ־געעפענט און בעטראַכטענדיג גענוי די צייט, האָט ער ווי דער־שראָקען אויסגערופען:

— שוין האַלב צעהן... פּונקט צעהן געה איך שלאָפען... ווילט איהר, פּעטערקע, לאַנג לעבען, — האָט ער מיר ארויפגע־לעגט זיין האַנד אויפ'ן פּלייצע, — זאָלט איהר שטענדיג געהן צעהן א זייגער שלאָפען...

איך האָב אַנגעקוקט מיין נייעם בעקאַנטען: זיינע רויטע בעקעלעך האָבען ווי געבליהט, נאָר אין די אויגען איז געלעגען די קעלט פון טויט... עס האָט מיך א שוידער געטהאָן.

— ענטשולדיגט, — האָב איך איהם בעמערקט — איך האָב מיך עפּעס דערמאַהנט... און דערלאַנגענדיג איהם שנעל די האַנד, האָב איך זיך פלינק אַבגעטראָגען, און בין געפלויגען ווי איינער אַנטלויפט פון דעם טויט...

איך בין אוועק צוריק אין קאַפע־הויז, געהייסען דערלאַנ־גען א שווארצע קאַפע, פעררויכערט א ציגאַר, גענומען א פּאָר אילוסטרירטע צייטונגען און שפּעטער אביסעל האָב איך זיך צוגערוקט צו דער שעהנער דאַמע און האָב מיט איהר געפּלוי־דערט ביז צוועלף א זייגער...

און די גאַנצע יענע נאַכט האָב איך געהאַט דאָס געפיהל ווי איך וואָלט זיך געראַטעוועט פון עפּעס א מאוסען טויט, און האָב געטהאָן אַלערליי סגולות, צו וואַכען און לעבען...

א, געבענטשט זאָל זיין דאָס לעבען!...

בלעטער.

1.

פ ר י ה ל י נ ג. דער וועכטער פון שטאדט־גארטען זיצט ביים טויער און בעטראכט די ביימער. זיין אויג קען זיך זאט נישט אנקוקען.

די ביימער שטעהען פערצירט אין טויזענדער גרינע בלע־טער און קוקען מיט שטאלץ ארויף צו דער ליכטיגער זון, ווי זיי וואלטען ריידען: נא זעה, מיר האבען זיך קענען דיר נישט וואס צו שעמען!

דער וועכטער פערלאזט דאס בענקעל, אויף וועלכען ער זיצט, און געהט זיך דורך די אלעען. ער פערדרייסט דעם קאפ אין דער הויך און זיין אויג ווערט אנגעגאסען מיט א ליעב־שאפט צום גארטען; ער וואלט וועלען די אלע ביימער און בלע־טער ארומנעהמען אזוי ווי א קינד און זאגען: איך האב אייך ליעב!

ער הויבט אויף די הענד און וויל אברייסען א צווייגעלע.

נאר ער האט חרטה:

— אזעלכע שעהנע בלעטלעך! מען דארף זיי נישט רייסען, א רחמנות!...

2.

ה ע ר ב ס ט. א קאלטער ווינד בלאזט און רייסט אומ־דערבארימליך די פערגעלטע בלעטער פון די ביימער; זיי פאלען איינס נאך דעם צווייטען אויף דער פייכטער ערד און בעטען אוים די אלעען.

איבער די אַלעען געהט אום דער וועכטער מיט א בעזים. זיין בליק איז פינסטער און צאַרנדיג...

ער קעהרט זיי צונויף אין איין קופּע, בלייבט שטעהן ווי פערטראַכט און ברומט אַרוים:

— וואס טהוט מען מיט זיי? פערפלוכטע בלעטער!...

די בעטלערין.

זי אליין, די בעטלערין, האט געקענט טהאן מיט איהר פנים, וואס זי האט געוואלט: פערקרימען איהם מיט א געבעט, אויסגלאצען די אויגען מיט דער גרעסטער פערצווייפלונג, און אויב מען דארף נויטיג — קען זי גיסען מיט טרעהרען אויך...
אבער דאס אנדערהאלבען־יעהריג קינד אויף די הענד איז א לא־יוצלח, טויג גאר נישט צו דער ארבייט. א ממזר א קינד דאס איז: ליגט ביי איהר אויף די הענד און לאכט...

אמת, דאס קינד איז נישט שולדיג. עס איז זעהר א שעהנער זומערדיגער טאג. גאנצע סנאפעס שטראהלען פאלען אויפ'ן קינדס פנימעל. עס געפעלט איהם שטארק די ווארימקייט, די ליכטיגקייט... ער טאנצט ממש פאר נחת אין דער בעטלערינס הענד...

— א שמחה אויפ'ן ממזר! — בייזערט זי זיך און גיט איהם א קניפ...

אבער דאס קינד זאל זיך חאטש א קרים טאן!.. אט איז דורכגעפאהרען א טראמוויי; דער טראמוויי קלינגט, קלינגט, און דאס קינד הירזשעט פאר גליק...

— עס זעהט גאר נישט אויס וויאנ'ארים קינד! — עסט זיך די בעטלערין...

און אין הארצען טראכט זי, אז עס פעהלט איהם טאקי גארנישט... זיין מאמע, ביי וועמען זי בארגט דאס קינד אויף עטליכע שעה, קיכעלט עס און פיעשטשעט עס...

— אויסקרענקען זאל זי דאס געלד, וואס איך גיב איהר פאר איהם! — שעלט זי פאר כעס, ווען דאס קינד צולאכט זיך פון עפעס א זאך, וואס געפעלט איהם אויף דער גאס...

זי האט אמאל געהאט אן אייגען קינד, — דערמאהנט זי זיך. — דאס איז געווען טאקי א גאלד: שטענדיג האט עס גע־וויינט און געקרימט זיך, ווער עס פלעגט דורכגעהן, פלעגט דורכ־גענומען ווערען פאר רחמנות. זי פלעגט מאכען גאלד מיט איהם: געהמט עס געבעך און שטארבט אב...

און ביי דער דאזיגער ערינערונג צעוויינט זי זיך מיט אמת'ע טרעהרען: דאס פרעמדע קינד קוקט זי אן פער'חדוש'ט און ווייס נישט, וואס זאל דאס בעטייטען. אבער איהרע טרעה־רען האלטען נישט לאנג זיין אויפמערקזאמקייט: עס איז דורכ־געפאהרען א גרויסער וואגען, געשפאנט אין צוויי פערד. דאס קינד ווערט מלא שמחה, שפרינגט ארום אין דער בעטלעריגס הענד און רייסט זיך צו די צוויי גרויסע, שווארצע פערד...

דער איינציגער.

די גאנצע גאס, וועלכע הייסט אלט־מינסקער, בעשטעהט פון צוויי לאנגע צייל‍ען, מיט קליינע, אלטע נידעריגע הייזלעך. נאר אין סאמע עק שטעהט א גרויס, שעהן און שטענדיג ניי הויז. און אויסזעהן זעהט אוים דאס דאזיגע הויז ווי דער פונ־דאמענט פון די אלע קליינע הייזלעך, חאטש עס שטעהט א בי־סעל אבגערוקט פון די איבעריגע הייזלעך, ווי עס וואלט מורא האבען אין מגע ומשא צו קומען מיט זיי. אין די קליינע הייז־לעך וואוינען קליינע ארימע מענשלעך: חיים'לעך, חיענעלעך, לייבעלעך און נאך אזעלכע נעמען, וואס האבען זיך צומישט אין איין נאמען „קבצנים", אדער אביונים, אדער „ארימע יודען". אין גרויסען הויז וואוינט א מענש, טאקי א מענש, וואס הייסט מיכל זאוועלס. און אזוי הייסט ער טאקי: מיכל זאוועלס, א נאמען וואס קען נישט פערמישט ווערען מיט די איבעריגע נע־מען פון גאס. מיכל זאוועלס איז מיכל זאוועלס און נישט קיין אנדערער!

מיכל זאוועלס איז א איד א גביר, און אזוי ווי זיין הויז שיידט זיך אונטער פון די אלע הייזלעך אין גאס מיט איהרע שעהנע פענסטער, אזוי שיידט זיך אונטער מיכל זאוועלס מיט זיינע צוויי גרויסע בייזע, אבער שעהנע שווארצע קלארע אוי־גען, וואס זיינען, דאכט זיך, שטענדיג ווי אויסגעווישט, ווי די גרויסע שויבען פון זיינע פענסטער, און קוקען דרייסט, מוטיג און קלאר אויף דער גאס און אויף דער גאנצער וועלט. און אזוי ווי עס שיידען זיך אונטער די ריינע געפארבטע ווענד פון זיין הויז פון די איבריגע הייזלעך אין גאס, אזוי שיידען זיך אונטער

מיכל זאַוועלס בגדים, וועלכע זיינען ריין און ניי און שטאַרק פון די אַנדערע אָרימע קליידער.

אין גאַס דרעהען זיך שטענדיג אַרום די מענשען פון די קליינע הייזעלעך. דאָס הייסט, מען געהט אין גאַס. ווער עס געהט, איז קיינעמס עסק נישט. וואָס מאַכט עס אויס? צי חיים געהט, צי לייבע געהט, צי חיענע געהט? אָבער אַז אין דער־זעלבער גאַס געהט דורך מיכל זאַוועלס, בעקומט שוין די גאַס גאָר אַנ׳אַנדער פּנים. דאָס הייסט שוין: מיכל זאַוועלס געהט. און זאָלען אַלע איינוואוינער מיט זייערע קינדער פון זייערע הייזלעך אַרויסגעהן אויפ׳ן גאַס, און זאָל אין דערזעלבער צייט דורכגעהן מיכל זאַוועלס, וועט ער נישט פערמישען זיך אין דער מחנה; ער וועט זיין צווישען די אַלע דער איינציגער, און אַ יע־דער וועט איבערגעבען דעם צווייטען: מיכל זאַוועלס געהט!

און די אַלע פון גאַס וועלען זיך ווי פערלירען, נישט קענ־טיג זיין. זעהן וועט זיך נאָר די גרויסע פיגור פון מיכל זאַ־וועלס; הערען וועלען זיך נאָר די פעסטע זיכערע טריט זיינע...

די ערפינדערין.

אז איך לעז אין היסטאָריע די פיעלע טרויעריגע פאַקטען ווי ביטער עס האָבען געענדיגט די יעניגע, וואָס האָבען זיך געאָפּפערט פאַר דער וויסענשאַפט, פאַר זייערע נייע ערפינדונגען, דערמאָהן איך זיך נאָך אָן א טרויעריגען פאַקט, נאָך אָן א קרבן, און פאַר מיינע אויגען שווימט ארוים דאָס טרויעריגע געשטאַלט פון אסתר־חשה'ן.

אסתר חשה איז ניט געווען קיין געלעהרענטע, זי האָט אפילו שרייבען אידיש ניט געקענט, זי האָט קוים די צאינה וראינה דורכגעקראָכען און אויך דאָס מיט פיעל גריזען, און מעהרער האָט זיך געהערט איהר ווייגענדיגער נגון, ווי ווערטער, און דאָך איז די דאָזיגע אונגעלעהרענטע פרוי שיעור ניט געפאַלען פאַר א קרבן אויפ'ן מזבח פון דער וויסענשאַפט און שיעור ניט געלאָזען נאָך זיך פיער קליינע יתומים.

בלויז פיער וואָכען האָט זי געהאַט פערגעניגען פון איהר ערפינדונג, האָט עס געהאַלטען בסוד סודות און יעדען דאָנערשטאָג, ווען זי אַליין פלעגט זיך בענוצען מיט איהר ערפינדונג, פלעגט זי ליעבליך שמייכלען.

— אז זיי וואָלטען דאָס וויסען!

און א פרעהליכע פלעגט זי זיך נעהמען צו איהר ערפינדונג! די געבאַקענע קאַרטאָפעל אבצושיילען, גוט צוריבען און דורך א רעשעטע דורכקוועטשען די שיטערע שטאָף פון די קאַרטאָפעל און אריינלייגען עס נאָכהער אין מולטער טייג און גוט אויסמישען עס. און איהר דאַרע ברוסט פלעגט ווערען לענגער און ברייטער, אז זי פלעגט בעמערקען, ווי איהר ערפינדונג ווירקט, דאָס טייג הויבט זיך העכער און העכער: עס וועט נאָך

אין אויוועז ביי׳ן באקעז מעהר נאך צוּאוואקסען — עס וועט זיין חלה אויף חדושים.

אויף מאָרגען פריה פלעגט זיך נאך מעהר נחת האָבען: די קידוש־חלות זיינען אויסגעוואקסען ווי בערג און זיינען קלאָהר ווי די זון.

— דאנקען גאָט — פלעגט זי מיט א זיסען שמייכעל פאר זיך רעדען, איבערטאָפּענדיג יעדע חלה. — קיין פלייש, ברוך השם, איז ניטאָ קיין סך, זאָל כאָטש זיין געראָטענע חלה, א גאנצע וואָך דארט מען און מען קווארט.

נאָר נישט לאנג האָט זי געקענט איינהאלטען דעם סוד! איינמאָל אין א פרייטאָג פריה איז אריין איהר נאָהנטע שכנה פעשע טביה׳ס, לייען די פאַמעלע.

זי האָט גראד דאמאָלס ארויסגענומען די חלה פון אויבען. פעשע אלס א נאָהנטע שכנה האָט גענומען אין האנד א חלה און מיט גרויס מבינות בעטראכט.

— ביי דיר איז דאך עפּעס זעהר געראָטענע חלה; פיעל הייוועז נעהמסטו?

— ניט קיין סך, — האָט אסתר חשה שמייכלענדיג גע־ענטפערט.

— איך נעהם — זאָגט פעשע — אלע וואך פאר א גריוונע הייוועז און עס וואקסט אויך ניט אזוי שעהן! די רבי׳צין זאָל געזונד זיין, גיט א מאָז הייוועז — זי קלאָגט זיך אליץ, אז עס איז ניטאָ פון וואנען צו לעבען — די גאנצע שכירות דעם רב׳ס איז די טקסא אויץ הייוועז.

— זעהסט דאך! איך נעהם נאָר לפנים וועגען א לויט הייוועז, אליין געה איך ניט, איך שיק מיין ביילינקען.

— אליהו הנביא געהט אריין אין דיינע טייג! — האָט פעשע געלאכט — ווי זאָגט מען עפּעס: פון על חטא ווערט מען ניט פעט. איך גלויב ניט, אז פון א לויט הייוועז זאָל אזוי שעהן וואקסען די חלה.

דא האט זיך שוין אסתר חשה ניט געקענט איינהאלטען און האט איהר דערצעהלט פון איהר ערפינדונג:

— דו באק נאר אפ א צעהנדליג קארטאפעל, צורייב זיי און קוועטש עס אוים איבער א רעשעטע און לעג עס אריין אין מולטער טייג, וועט די חלה וואקסען בעסער, ווי אויף הייוועו! לפנים וועגען זאלסטו נעהמען פאר צוויי קאפיקעס, עס פאסט דאך ניט, די רבי'צין קאן נאך פערשטעהן.

— וואס איך הער!... האט זיך פעשע געוואונדערט. דאס איז דאך א וואוילע זאך, כ'לעבען. איך טהו עס פון היינט אן.

— דו זאלסט עס קיינעם ניט דערצעהלען; די רבי'צין וועט זיך דערוויסען וועט זי מייקערען, קעהרען די וועלט.

— איך האב עפעס א סך סודות דיינע דערצעהלט? — האט פעשע ווי בעליידיגט זיך — ביי מיר איז א סוד ווי אין אן אייזערנעם קאסטען.

און אויף איבער אכטאג דאנערשטאג האט זיך פעשע בע־נוצט מיט אסתר חשה'ס ערפינדונג — הייוועו האט זי נאר גע־נומען פאר צוויי קאפיקעס — דאס איבעריגע האט זי געמאכט מיט קארטאפעל, ווי אסתר חשה האט איהר געלערנט.

די חלות זיינען ארוים גערא‌טען.

און חאטש פעשע האט צוגעזאגט, אז דער סוד וועט זיין ווי אין אן אייזערנעם קאסטען, האט זי איהם אויפגעעפענט אין א פאר וואכען ארום פאר איהר א נאהנטע שכנה, און יענע האט עס אויך, פערשטעהט זיך, ניט לאנג געהאלטען אין איהר אייזער־נעם קאסטען. אין א חודש ארום האבען די גאנצע גאס ווייבער גע־וואוסט פון דער ערפינדונג און האבען געבאקט זייערע חלה אויף קארטאפעל־הייוועו.

די רבי'צין האט אנגעהויבען צו בעמערקען, אז די לעצטע וואכען לייזט זי עפעס ווייניגער פאר הייוועו. זי האט עס דער־צעהלט דעם רב.

— דו זעה מאך וועגען דעם א חקירה ודרישה (די רבי'צין

האָט זיך טאַקע אַזוי אויסגעדריקט, ווייל רייבענדיג זיך שטענ־דיג צווישען מורי הוראות פלעגט זי רעדען מיט זייער סטיל...) דו האָסט עפּעס אַנדערע הכנסות אויסער די הייוועז? דו וועסט דען לעבען פון די שמורה מעהל וואָס א צעהנדליג חסידים קויפען ביי דיר פּסח; צי פון א דין תורה, וואָס די קצבים האָבען מיט'ן חוכר? די גאַנצע הכנסה אונזערע איז די הייוועז און דאָס טהוט זיך מיט פאַלשקייט. די קרעמער מוזען אודאי בגנבה ברענגען הייוועז פון שטאָדט און פערקויפען.

דער רב האָט געפאָלגט די רבי'צין און האָט געהייסען ישראל דעם שמש מאַכען א שטרענגען אַביסק אין די קראָ־מען, צי פערקויפען נישט די קרעמער קיין פרעמדען הייוועז.

ישראל שמש האָט זיך טאַקי גענומען צו דעם אַביסק מיט גרויס קוראַזש. נאָך מעהר ווי א משומד איין אַקציזניק פלעגט זוכען בראָנפען אין די אַמאָליגע שענקען אַהן א פאַטענט. נאָך זיין מיה איז געווען אומזיסט, די קרעמער האָבען זיך שטאַרק בעליידיגט, וואָס מען איז זיי חושד אין אַזא מיאוסע מעשה: אונטערשלאָגען דעם רב פּרנסה, בפרט, אז עס איז פאַרהאַן א בפירוש'ער איסור.

די שמש'טע האָט אויך ניט געשוויגען: די רבי'צין מיט איהר זענען געווען איין גוף און איין נשמה און דער שמש'טעס אונטערזוכונג איז געווען מיט מעהר רעזולטאַט, עס האָט זיך דערגאַנגען די גאַנצע פאַלסיפיקאַציע מיט די קאַרטאָפעל, וואָס אסתר חשה האָט ערפונדען.

— און דו וועסט אַזא חצופה שווייגען! — האָט די רבי־צין געטופּעט מיט די פיס, — זי וועט אויסלערנען אַלע ווייבער ווי צו מאַכען הייוועז פון קאַרטאָפעל און מיר וועלען בלייבען אַהן ברויט?... און ביי דיר איז דאָס גוט אַזוי? אַזא רב ביזמו?

דער רב וואָס איז געווען בטבע א רוהיגער מענש איז אויך אין כעס געוואָרען פאַר אַזא מעשה רע, און נאָך ווער?

אנ'אשה, וואָס, שטיינס געזאָגט, מעהר, פון דריי שטיקלעך מצוות האָט זי ניט, און מיט דער מצוה פון חלה זינדיגט זי.

ער האָט גלייך געשיקט רופען אסתר חשה'ן.

אסתר חשה, פערשטעהט זיך, האָט זיך שטארק דער־שראָקען: וואָס קען זי דער רב דאַרפען? פון די גרויסע בעלי־הבית'טעס אין שטעדטיל איז זי נישט געווען — איהר מאַן איז א מלמד — א גאַנצע וואָך זיצט ער און קנעלט מיט די קינדער און אין קהל מישט ער זיך קיינמאָל נישט — אָבער אז דער רב רופט מוז מען געהן.

— אָט איז זי, די חצופה! — איז אויף איהר די רביצין אָנגעפאַלען.

אויפ'ן געשריי איז אריין דער רב.

— זאָג מיר, דו טאָכטער, — האָט דער רב אָנגעהויבען מיט א בייזען טאָן, — דו האָסט דאָס אבגעקלעהרט די „המצאה“ מיט די קאַרטאָפעל?

— איך... — האָט אסתר חשה קוים ארויסגערעדט.

— דו ווילסט מיר זעצען אָהן ברויט, דו! דו לערענסט אויס אַלע ווייבער ווי צו מאַכען הייוועז און איך לייז ניט פאַר הייוועז, פון וואַנען זשע וועל איך לעבען?... דו ווייסט אז דו האָסט עובר געווען אויף אַן איסור, עס איז בפירוש אַן איסור הן צו ברענגען פון פרעמדע ערטער הייוועז, הן צו קויפען אין קראָמען הייוועז, הן צו מאַכען אליין הייוועז, פערשטעהסט?

— איך האָב ניט געוואוסט, רבי, — האָט זי געבעטען מחילה, איך בין אַן אָרימע פרוי, איך האָב גערעכענט, אז איך פערשפּאָר איין קאָפּיקע אַלע וואָך איז דאָס ביי מיר א גאַנצער אייגענס, אז מען טאָר דאָס ניט האָב איך נישט געוואוסט!

— און ביי מיר איז דאָס נישט קיין אייגענס? — האָט זיך דער רב צושריען (ווייל די רבי'צין איז געשטאַנען קעגען איהם און האָט איהם אונטערגעהעצט, געוואונקען מיט די אויגען, ווי זי וואָלט זאָגען: גיעב!...) — דו ווייסט, חצופה, אז דו

האסט גע׳גזל׳ט קדושה געלד און דערפאר פלעגט אמאליגע צייי־טען קומען סקילה... און היינט קומט...

— אוי רבי׳נקע שעלט זיך ניט! — האט זיך די ארימע פרוי אנגעהויבען בעטען, גלויבענדיג אז די קללה וואס געהט ארויס פון רב׳ס כשרה׳ן מויל וועט גלייך מקוים ווערען.

נאר דער רב, געהעצט פון דער רבי׳צין האט געענדיגט —

— און היינט שטארבט מען בידי שמים... ווייל...

נאר דא האט דער רב אויפגעהערט צו רעדען. ער האט דער־זעהן די אסתר חשה׳ס געזיכט איז געל געווארען ווי וואקס און קוים וואס זי האט זיך געהאלטען אויף די פים. נאר איהרע ליפען האבען שטיל געשטאמעלט:

— זייט מוחל רבי׳נקע, זייט מוחל!

— נו, מוחל, מוחל... — האט דער רב אביסעלע ווייכער ווע־רענדיג געשטאמעלט און געקוקט אויף דער רבי׳צין ווי ער וואלט זיך געשראקען.

— ארויס, חצופה! — האט די רבי׳צין געליארעמט, ביי איהר וועסטו אלץ פועל׳ן — א רב! אזא יאהר אויף מיינע שונאים! איך, די רבי׳צין, בין דיר נישט מוחל...

— מוחל, מוחל, — האט דער רב צוגעהענדיג נאהענט צו אסתר חשה׳ן אין דער שטיל געשעפטשעט...

אז אסתר חשה איז ארויסגעגאנגען פון רב׳ס שטוב האט זיך איהר די גאנצע גאס מיט די הייזער געדרעהט, איהר האט זיך געדאכט, אז זי וועט מארגען שטארבען. זי וואלט א היים ניט געקענט דערגעהן, ווען זי וואלט זיך ניט געטרייסט אין איהר שרעק, אז דער רב האט איהר צום סוף געזאגט אויף געוויס: מוחל, מוחל...

דער פראָליטאַריער אויף דער פרישער לופט.

אויף דער גאַס, איבערהויפּט אויף דער בערזע, איז זרח, אַן ארבייטער פון א יאָהר אכטצעהן, געווען א קעמפּפער, אין דער היים, בייט טאַטען־מאַמען, איבערהויפּט ביי דער מאַמען, איז זרח געווען א שוואַך קינד, מיט א „שוואַך־האַרץ", מיט א טרו־קענעם הוסט און מיט נאָך אזוינע מעלות. עס פערשטעהט זיך, אַז זרח פלעגט ניט מיט חשק אויסהערען, ווען די מאַמע פלעגט נעהמען בעדרויערען זיין „געזונד", און ער פלעגט שטענדיג לאַ־כען פון איהר, וואָס זי זעהט איהם צו, פּונקט ווי ער וואָלט גע־ווען א בורזשוי'ס א קינד.

— ניטאָ קיין צייט אויף אַזעלכע נאַרישקייטען! — פלעגט ער שטענדיג איהר אָבהאַקען, ווען זי פלעגט זיך נעהמען איהם מוסר'ן, וואָס ער עסט ווייניג, שלאָפט ווייניג און הוסט אַזוי.

און די מאַמע פלעגט מיט א זיפץ איהם אָבלאָזען, שאָ־קלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי גערעדט:

— אי זוהן זוהן, וועסט זיך עפּעס אָנמאַכען.

און עס זאָל צו קיין שאַנד ניט זיין — גערעכט איז גע־ווען די מאַמע — די לעצטער צייט האָט זרח אליין זיך אָנגע־הויבען קלאָגען, אַז די ברוסט טהוט איהם עפּעס וועה, ניטאָ קיין כח! — געוועהנליך האָט ער עס געמאַלדען מיט א וויצעלע, א סך וועהטאָגען פערלייקענט, אָבער די מאַמע האָט גלייך דער־פיהלט, אַז זרח איז א חולה, און האָט איהם מיט געוואַלד אָ־וועקגעפיהרט צום דאָקטאָר.

דער דאָקטאָר האָט איהם ארומגעקוקט און געזאָגט, אַז קיין רעצעפּטען דאַרף ער ניט, ער מוז נאָר האָבען פרישע לופט און

דערצו טרינקען א סך מילך און אויפהערען ארבייטען אויף א קורצע צייט.

ניט ארבייטען איז א שווערער לאו, נאר מיט חסד : דער טאטע, אויך אן ארבייטער, וועט איהם, ווי עס איז, אויסהאלטען די צייטען זענען אפילו שווערע, נאר עס איז דען א תירוץ? א קינד! אבער וואס טהוט מען מיט פרישע לופט? וואו נעהמט מען זי, אז אין דער גאס, וואו זיי וואהנען, איז אזוי ענג, — ניטא קיין בוימעל, קיין גרעזעל, קיין בלימעל.

האבען אפילו לייט געזאגט, אז ער זאל געהן אפט אין שטאדט גארטען. גוט וואלט עס געווען — איז אבער דער גאר־טען זעהר ווייט פון זייער דירה, וועט ער דארפען זיך צוויי — דריי מאל שלעפען צוריק א היים, עסען און נעכטיגען אין סאד קען מען דאך ניט, — וועט איהם מעהר אבקומען געזונד, ווי עס וועט איהם צוקומען, און אגב איז א סברא אז ווי באלד דער „סאד" געפינט זיך אין שטאדט גופא, איז די לופט דארט אויך ניט פוינעלדיג. שטויב איז דארטען אויך גענוג. ווארען וועגער געהט ניט היינטיגע צייטען שפאצירען אין גארטען?

האט די מאמע א זאג געטהון, האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט: זאל ער פאהרען אויף א דאטשע! האבען זיך אנ־פאנגם אין שטוב אלע איבערגעשראקען ... א דאטשע איז צו א רייכער ביסען, ווער וויים, צי וועלען זיי עס קענען אויספיהרען. אבער, אז די מאמע האט זיך געהאלטען עצות מיט ווייבער, צווישען וועלכע איינע האט זיך געפונען א שטיקעל גבירה, האט איהר די לעצטע ערקלעהרט, אז די דאטשע איז גאר ניט אזוי טהייער, ווי דער עולם מיינט.

— באשר רייכע וואהנען דארטען — האט זי איהר ער־קלעהרט — דאכט זיך שוין, אז דאס איז זעהר טהייער, ווארום וואס איז, אייגענטליך, א דאטשע? א דארף!...

און דערגעהענדיג נענוי, וואס א דאטשע איז אזוינס, האט

די מאמע זיך איינגעשפּאַרט, אַז זרח זאָל פאָהרען אויף אַ דאַ־טשע.

— סך־הכל איז דאָרטען בלויז די דירה טהייערער, אָבער אַזוי זאָגט מען, איז אַלץ איינס ווי אין שטאָדט, און מילך איז נאָך וועלוועלער.

זרח האָט זיך אפילו אנפאנגס געקווייקעלט: סטייטש! ער אויף אַ דאַטשע! וואָס וועלען „חברים" זאָגען! און בכלל האָט ער קיין צייט ניט, אַז סך־הכל מוז ער נאָך היינט געהן אויף דער בערזע, ער האָט דאָרט אַזאַ נויטיגע פערזאַמלונג. עס האָט אָבער ניט געהאָלפען. אין דעם פּרט איז די מאַמע אַן עקשן'טע. זי האָט איהם געמאַכט אַזוי שווער אויפ'ן הארצען, אַז זרח'ן האָט זיך געדאַכט, אַז איהם איז זעהר ווענינ געבליבען צו לע־בען און ראַטעווען קען איהם נאָר די דאַטשע.

און ער איז אוועקגעפאָהרען.

די דאַטשע איז געווען אַ מייל פון שטאָדט ביי אַ באַהן־סטאַנציע. געקומען איז ער אַהין מיט אַן עלטערער שוועסטער, וועלכע האָט איהם געדונגען אַ דירה — אַ קליין צימערעל, ביי אַ דאָרטיגען פּויער, פאַר 5 רובעל אַ חדש. די ערשטע מינוטען האָט ער פערגעסען, ווער ער איז, און וואָס ער איז גע־ווען ביז אַהער, און האָט נאָר געמורמעלט אין איין קול: „אַי ווי גוט! אַי ווי גוט! ...

נאָכדעם, ווי די שוועסטער האָט איהם בעשטעלט, וואָס צו עסען און טרינקען, איז זי אוועק געפאָהרען.

זרח איז געבליבען אַליין...

אויף מאָרגען איז ער אויפגעשטאַנען גאַנץ פריה. ער האָט אָבגעטרינקען די פּאַרציע מילך און איז אַרוים אין וואַלד. אין וואַלד איז נאָך קיינער פון די דאַטשניקעס ניט געווען. די פּויגעלעך, ווי זיי וואָלטען וועלען זיך בענוצען דערמיט, וואָס די דאַטשניקעס זענען נאָך אין די הייזער, האָבען זיך צו־

זונגען אויף אַלערליי שטימען. זרח האָט פּעררייסען דעם קאָפּ צו די בוימער און געקוקט, פון וואַנען נעהמט זיך דאָס אַזאַ מין מוזיק... דאָס ערשטע מאָל אין לעבען הערט ער פויגעלעך זינגען.

„זיי זיינען טאַקי שעהן!“ האָט ער מודה געווען און פאַר צופרידענהייט האָט ער אַליין אָנגעהויבען צו זינגען די „שבועה“.

— אָבער דער פּראָלעטאַריאַט איז אין שטאָדט! — איז איהם פּלוצים דורכגעפלויגען אין קאָפּ, זינגענדיג די „שבועה“. און דער וואַלד, און די פויגעלעך האָבען ביי איהם דעם חן פער־לאָרען.

אַ זיינער עלף איז דער וואַלד אַלץ בעזעצטער געוואָרען מיט מענשען: די בוימער זיינען בעהאַנגען געוואָרען מיט האַ־מאַקען, אין וועלכע עס האָבען זיך געוויעגט דיקע, זאַטע דאַמען.

זרח האָט געקוקט אויף דאָס נייע בילד און עפּעס ניט פער־שטאַנען. די בורזשאַזיע האָט ער נאָר געקענט פון דער בראָשורע: אין לעבען האָט ער זי זעלטען געזעהן.

שפּעטער אָבער האָט ער זיך גלייך געכאַפּט, אַז דאָס איז דאָך די בורזשאַזיע, די אמת'ע בורזשאַזיע, געגען וועלכע ער מיט זיינע חברים קעמפּפען.... אַט שטעהט ער קעגען זיי פּנים אל פּנים... אַט זעהט ער זיי אין לייוועגטינע בעטלעך, זאַטע, מיט צופריעדענע פּנים'ער.

ווי קומט ער אַהער?

ער האָט זיך געשעהמט פאַר זיך אַליין.

ער האָט זיך געלאָזען אַרויס פון וואַלד.

און דער וועג האָט זיך געצויגען דורך שעהנע זומער־וואָהנ־נונגען, ביי די זומער הייזלעך זענען געשטאַנען רוהיגע בחורים, מיידלעך מיט לאַכענדיגע פּנים'ער און האָבען געשפּיעלט אין קראָקעט.

נעבען איין זומער־וואָהנונג האָט ער זיך אָבגעשטעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס. ער האָט זיך בעגעגענט מיט בלי־

קען פון קראַקעט־שפּיעלער, וועלכע האָבען אויסגעדריקט פּער־וואונדערונג און אַ ביסעל מורא.

ער האָט זייערע בליקען ניט געקענט פּערטראָגען, און איז אוועק ווייטער, בעגעגענדיג אַלץ די זעלבע מענשען.

אָט דאָס, הייסט עס, זענען זיי! — האָט ער געטראַכט.

ער האָט זיך דערמאָהנט אַז דער שטאָדט, אַז זיינע „חברים" אַז דער שווערער ארבייט; אַ געפיהל פון האַס צו די, וואָס ער האָט דאָ ערשט געזעהן, מיט אַ רחמנות־געפיהל צו די וואָס ער האָט פערלאָזען, האָט זיך צונויפגעמישט ביי איהם אין הארצען, און עס האָט איהם שרעקליך וועה געטהון.

מעהר פון אַלץ האָט איהם געקרענקט, וואָס זיי שעהמען זיך גאַר ניט, האָבען גאָר קיין ברעקעל מורא ניט. מילא, איז ער געקומען טרינקען מילך און שעפּען אַביסעל לופט, ער זאָל כח האָבען ווייטער צו ארבייטען. אָבער געזונטע.... ווי שעהמען זיי זיך דאָס ניט אַזוי צו לעבען?...

איהם האָט זיך פערוואָלט פאַר עמיצען אויסריידען דאָס הארץ, נאָר ער האָט קיינעם ניט — דער איינציגער פּראָלעטאַ־ריער אויף דער דאַטשע..

און אַ שווער געפיהל האָט געדריקט זיין הארץ...

די שפּיזערין.

לאה, א יונג מיידעל, מיט בליהענדע באקען און מיט שוואר־צע קארשען־אויגען איז אויפגעשטאנען פון איהר שמאל בעטעל, און האט זיך א ווארף געטהאן צום איינציגען פענסטער וואס האט זיך געפונען אין א קליין צימערעל. די העלע זון, וואס האט שוין בעגאסען דאס צימערעל מיט שטראהלען האט זי דערשראקען.

— שוין אודאי צעהן דער זייגער, שוין ווידער פערשפּע־טיגט, — האט זי די הענד געבראכען.

— ער איז אוועקגעגאנגען! — האט זי מיט כעס פאר זיך געברומט, מיינענדיג דעם טאטען, וואס זיצט שוין עטליכע יאהר אהן א געשעפט.

און דערמאהנענדיג זיך אן טאטענס לאגע, אן דעם, ווי עס איז ניטא קיין אויסגאנג פון דער ארימקייט, האט זי די הענד אראבגעלאזען און האט געקוקט שטאר אין פענסטער אריין ווי זי וואלט וועלען דערזעהן עפּעס אין דער ווייטעניש אן אויס־גאנג... שטעהענדיג אזוי פערטראכט, האט זי זיך פּלוצים דער־מאנט, אז נעכטען האט זי זיך געלעגט אהן א גראשען אין קעשע־נע, און אז די קרעמערין האט נאך עהערנעכטען אבגעזאגט צו בארגען, און אז היינט איז אין שטוב גאר נישטא... פּוסט!...

זי האט זיך פערצווייפעלט גענומען אנטהאן און האט ווי געקרעכצט ביי יעדער בעוועגונג.

— אבער וואוהין איז ער אוועקגעגאנגען? — איז זי אלץ מעהר אין כעס אריינגעקומען, וואס דער טאטע איז ניטא, איהר האט זיך געדאכט אז ער איז מיט א כיון אוועק און איבערגע־לאזען דאס גאנצע אומגליק פאר איהר אליין.

זי האט בעטראכט דאס צימערעל און איהר איז נאך ערגער

געווארען אויפ'ן הארצען. דער דורכגאנג איז געווען פערשטעלט מיט א „געמאכטעס בעט" וואס איז בעשטאנען פון צוויי קאסטנס אויף וועלכע עס זענען געלעגען די צוויי טהירלעך פון צימערעל. דא שלאפען די צוויי ברידערלעך, און אלע ביי דער נאכט פאר'ן שלאף נעהמט מען אראב די טהירלעך צו מאכען פון זיי א בעט.

לאה פרובט זיך נעהמען די טהירלעך און אויפהענגען זיי צוריק, נאר פאר כעס איז זי אבגעשוואכט, און עס בלייבט ביי איהר צוווארטען אויפ'ן טאטען.

אבער אויסער דעם האט זי נאך אנדערע ארבייט — אומעטום איז אנגעשטעלט: אויפ'ן פענסטער שטעהען עטליכע גלעזער ניט קיין געוואשענע, געפעס מיט פערטריקענטע גרויפען, עס ליגען א העפט פערגאסען מיט טינט, צובראכענע שרייבפעדערס, א בילד אין א צובראכענער ראהם; אויפ'ן טיש ליגען ביכער אהן טאוולען און מיט טאוולען. צוויי ביכער ליגען אונטער'ן טיש און ווייזען אויס ווי דערשאסענע פויגעל... לאה קוקט מיט שרעק אויף די ווילדע אונארדענונג און ווייס ניט צו וואס זי זאל זיך פריהער חאפען... און באלד דארף זי שוין געהן צו דער ארבייט!

— גוואלד, גאט מיינער! — ברומט זי, מעהר פאר אלץ רייצען זי די צוויי טהירלעך, וואס ליגען רוהיג אויף די קאס־טענס, און פאר כעס גיט זי זיי א שטופ מיט די פיס.

נאר דער קלאפ זייערער צורייצט זי נאך מעהר. זי פאלט אהן כחות אויף איהר געלעגער און קרעכצט פאר וועהטאג: וואו איז ער אוועק?

זי פיהלט אז זי איז אומזיסט אין כעס אויפ'ן ארימען טאטען, וואס איז גאט די נשמה שולדיג און וואס קען איהר דא גארנישט העלפען, נאר זי וויל האבען קעגען זיך א מענשען צו טהיילען זיך מיט'ן אומגליק, זי קען עס אליין ניט פערטראגען. זי איז נאך יונג, זי וויל נאך אזוי לעבען, אויפ'ן גאס איז אזוי ליכטיג, אזוי גוט... מען זאל האבען א ביסעל געלד און א מאַ־

מען אין שטוב, אז מען זאל ניט דארפען הארעווען אויף א גע־זינדעל, קען מען דאך אזוי גליקליך זיין...

— וואו איז ער, וואו איז ער ?

זי דערהערט טריט אויף די טרעפ און זי ווערט רוהיגער. ער געהט שוין אפשר.

עס עפענט זיך די טהיר און עס געהט אריין א פרוי מיט צוויי גרויסע בלעכען מילך אין די הענד.

— מילך דארפט איהר? — פרעגט זי סאפענדיג.

— מילך? — פרעגט איבער לאה און דערמאהנט זיך אז זי האט קיין גראשען ניט.

— גוטע מילך ! נעהמט פריילין, א קווארט — אכט גרא־שען.

— ניין ! איך דארף ניט, איך דארף ניט! — ענטפערט לאה ווי בייז, וואס זי קען ניט קויפען...

איהר פאלט איין צו בארגען א קווארט מילך, נאר איידער זי קלויבט זיך צו עס ארויסריידען, רוקט זיך שוין די אי־דענע ארויס !

דאס ברענגט זיך נאך מעהר אריין אין כעס, און זי לאזט א־רויס איהר גאנץ גאל אויפ'ן טאטען, וואס ער איז נאך אלץ ניטא.

— פערדיענט ניט א גראשען... טהוט גארניט, ער ווארט נאר אויף מיינע אכט רובעל א חדש פון נעהעריי... וואס טראכט ער זיך, רבונו של עולם? !

ברומענדיג אזוי פאר כעס, דערהערט זי טריט, זי הערט א בעקענטען הוסטען פאר'ן טהיר און דער כעס געהט איהר אב.

— ער געהט !

עס קומט אריין א נידעריג־געבויגען אידעל אין א צובוי־גענעם הוט, אין א קראגען אהן א האלדזטוך מיט א פאפיראס אין מויל, ער רויכערט מיט גרויס אפעטיט און לאזענדיג שטיקער רויך פון מויל, זאגט ער שוואך, מיט פאטערליכער ליעבשאפט:

— דו האָסט נאָך, מיין טאָכטער, גאָרניט צוגערוימט? פאַרוואָס, מיין טאָכטער?

— זעהסט דאָך, אַז ניט — ענטפערט זי טרוקען.

— שאַ, מיין קינד, וואָס ביזט דו אין כעס, איך טהו דאָך דיר דערפאַר גאָרניט.

לאה'ן דריקט דאָס האַרץ פאַר רחמנות אויפ'ן טאַטען. זי גיט אַ קוק אויף זיין אָרימען אויסזעהן, אויף זיינע טיעף איינגעגראָבענע אויגען און טראַכט:

— וואָס פון אַ מענשען קען ווערען, ווי שטאַלץ ער איז אַ מאָל געווען.

זי בעמיהט זיך צו שמייכלען און ענטפערט:

— איך בין גאָרניט אין כעס, העלף מיר אויפהענגען די טירלעך....

דער טאַטע בויגט זיך איין און הויבט די טהירלעך. לאה זעהט, ווי ער שטרענגט זיך אַן מיט זיינע לעצטע קרעפטען, ווי ער ווערט רויט און בלאַס... זי קען עס ניט צוזעהן און זי האָט חרטה וואָס זי האָט אויף איהם געוואָרט.

— לאָז טאַטע, איך וועל אַליין נעהמען!

— נעה שוין, נעה! —ענטפערט דער טאַטע פערשעהמט— אויך אַ געשעפט די טהירלעך אויפצוהענגען.

ער הויבט אויף איין טהירעל און וויל זי אויפהענגען אויף די זאַוויסעס נאָר דאָס טהירעל וויעגט זיך אין זיינע הענד. ער פערליערט די כחות... אַט אַט פאַלט דאָס טהירעל...

— אַי! — גיט לאה אַ געשריי, — עפּעס מאָדנע הענד האָסטו... האָסט מיך שיער דער'הרג'עט...

— וועה איז מיר, לאה'נקע, ניט געטראָפען, האַ? מהוט וועה, זאָג, מיין טאָכטער.... אוי, וועה איז מיר.

— אַך, וואָס וויל ער פון מיר האָבען"? — וויינט לאה'ס האַרץ — זי קען דעם טאַטענס געפּאַלענעם טהאָן, — זיין שוואַכקייט ניט פערטראָגען.

— ניין, עס טהוט ניט וועה! בעמיהט זי זיך צו שמייכלען.

נאָר דער טאַטע קרעכצט אַלץ: אַז אַך און וועה איז מיר...

איך האָב זיך גאַרניט אַרומגעזעהן, ווי אַזוי עס איז געפאַלען.

דעם טאַטענס קרעכצען און זיין שרעקעדיגער טאָן טהוען לאה'ן מעהר וועה ווי דער קלאַפּ פון דער טהיר, פערקרימענדיג ווילד איהר שעהן־יונגען פּנים, לאָזט זי אַרויס ווי דורך די צייה־נער!

— אָבער, טאַטענקע, האָב רחמנות אויף מיר, לאָז מיך צו רוה, עס טהוט מיר ניט וועה...

— ביזט אין כעס מיין טאָכטער, — טענה'ט דער טאַטע. ווי פערשולדיגט — ביזט טאַקי גערעכט. איך ווייס גאָרניט, ווי אַזוי דאָס איז געפאַלען. זיי מוחל, לאה'נקע, — ענדיגט ער מיט אַ געבראָכענער שטים.

לאה געהט אַרויס פון געדולד:

— ס'אַרא מאָדנער מענש דו ביזט! — שרייט זי אויס, איך ווייס דאָך, אַז דו ביזט ניט שולדיג.

דער טאַטע ווערט שטיל, ער שטעהט אין מיטען צימעריל, גלעט פערצווייפעלט דאָס בערדיל און ווייס ניט, צו וואָס צו חאַפּען זיך. ער האָט חרטה, וואָס ער איז גאָר געקומען פון גאַס. בעסער וואָלט ער זיך אומשלעפּען נאָך עטליכע גאַסען, — וואָס האָט ער זיך געאיילט? ער איז דאָך אַזוי איבעריג...

איהם ווילט זיך אָבער פאָרט ניט זיין איבעריג און פּאַסענ־דיג זיך מוטה ווענדעט ער זיך ווייעדער צו דער טאָכטער:

— נו, העלף מיר, מיין טאָכטער, וועלען מיר שוין ביידע אויפהעננען די טהירלעך.

זיי נעהמען אָהן ווערטער די טהירלעך און סאַפּענדיג הענ־גען זיי זיי אויף.

— ביזט, מיין טאָכטער, אַ בריה! — קען ער זיך ניט איינ־האַלטען ניט אויסצודריקען איהר זיין פּאַטערליך געפיהל, זיין ליעבשאַפט צו איהר.

נאר לאה'ן, זי ווייסט אליין ניט פאר וואס, שטעכען די ווערטער, זיי שניידען איהר דאס הארץ, זי קען זיי ניט פערטראגען. דעם פאטער'ס ווייכקייט, וואס שטאמט פון זיין גע־פאלענקייט, רופט ביי איהר ארויס א געפיהל פון רחמנות פער־מישט מיט פעראכטונג.

— וואס פון א מענשען קען ווערען? — קלאגט שטיל איהר הארץ, און די הענד לאזען זיך אראב און זי ווייס ניט צו וואס זיך צו נעהמען.

— ער וואלט אוועקגעגאנגען, וואלט איך צונעקליבען און געגאנגען ארבייטען, — טראכט זי.

זי דערמאנט זיך אבער, אז ער האט ניט געגעסען און אין שטוב איז גאר גישט ניטא.

דאך פרעגט זי ווי ניט ווילענדיג:

— ווילסט שוין עסען, הא, טאטע?

— עסען? הא? — פרעגט דער טאטע איבער, ווי ער וואלט זיך דערשראקען פאר אזא פראגע — עסען? ניין! עס איז נאך פריה!

— איך וויל נאך אויך ניט עסען! — זאגט זי ארוים פעסט. איך וועל שוין עסען ביי דער ארבייט.

— אודאי! — זאגט דער טאטע און זיין שטימע ציטערט.

— און וואו איז חיים'קע מיט לייזערקען? — פרעגט זי.

— שפיעלען זיך אויפ'ן הויף...

—לאזען זיי זיך שפיעלען — ענטפערט לאה און קעהרט זיך אום צום פענסטער, ווי זי וואלט וועלען בעווייזען דער ליכ־טיגער זון איהר טרעהר, וואס האט זיך איהר אין אויג געשטעלט..

דער געהער.

אין דעם פּעקעל, וואָס איין העלפט הענגט איהם איבער די פּלייצעס און די אנדערע העלפט — איבער'ן ברוסט, געפינען זיך: גאָפּלען, מעסער, קעמעלעך, בערשטעלעך, קנעפּעלעך, בייטעלעך און נאָך אזעלכע מיני סחורות.

און אזוי געהט ער פון איין קאַפע אין דער צווייטער, פון איין רעסטאָראַן אין דעם צווייטען, און ביי יעדען טישעל צולייגט ער זיין סחורה די געסט, וואָס זיצען דאָרט און רופט מיט א קול וואָס קלינגט אי מיט א בקשה אי מיט א פראגע צוזאמען:

— א קליין גוט מעסעריל! ?

— א קליין בערשטעלע! ?

— א שעהן בייטעלע! ?

דער שלעכטער מענש, וואָס זיינע אויגען און זיין הארץ איז אין גאנצען אין דער אכילה, ענטפערט ניט און קוקט איהם אפילו ניט אָן. אנפאנגס פלעגט איהם אזא אונאנגענעהמער קבלת פּנים זעהר אויפרעגען, אָבער ביסלעכווייז האָט ער זיך דערצו צוגעוועהנט.

דער ניט־שלעכטער מענש קוקט אריין אין דעם פּעקעל, טהוט פריהער א זופּ פון'ם גלאָז, וואָס שטעהט פאר איהם אויפ'ן טיש, אָדער ער פערזוכט א שטיק עוף פון טעלער — דאָס ווענדט זיך, זעלבסט־פערשטענדליך, וואו דער ניט־שלעכטער מענש געפינט זיך דאַמאָלסט, צי אין א קאַפע, צי אין א רעסטאָראַן, אָדער אין א שענק — דאן ערשט ענטפערט ער קורץ און טרוקען:

— איך דאַרף גאָרנישט!

דער גוטער מענש הויבט אויף די אויגן צו׳ם געהער, בע־מערקט זיין געקנייטשטע שטערן, זיינע איינגעשרומפּענע, איינגעפאַלענע באַקן, די בלויע פאַסן אונטער זיינע אויגן, וואַרפט א בליק אויף דעם צופליקטן זומער־רעקל, וואָס דער געהער טראָגט ווינטער־צייט, — און ער זאָגט געריהרט:

— גלויבט מיר, אַז איך דאַרף גאַרנישט...

— א שעהן גוט מעסעריל — 30 קאָפּיקעס...

און דער גוטער מענש ענטפערט מיט נאָך א ווייכערע שטי־מע:

— גלויבט מיר, ליעבער איד, אז איך דאַרף גאַרנישט.

אבער דער אמת־גוטער מענש, וועלכען מען דאַרף לאַנג אַרומזוכען אין אַלע קאַפעען, רעסטאָראַנען און שענקען, ענט־פערט:

— אנו, ווייזט עפּעס אַהער א שעהן גוט קעמעלע, אבער ביליג.

— א, געזונד און שטאַרק זאָל ער זיין! — ער וועט שוין זיכער עפּעס געבען צו לייזען.

און דער געהער עפענט זיין פּעקיל, פּאַקט אויס, און לעגט אויס אַלע זאַרטען קעמעלעך, וואָס ער האָט נאָר: ווייסע, שוואַר־צע, גרויסע, קליינע, שיטערע און געדיכטע, און דער אמת־גוטער מענש פרעגט:

— וואָס קאָסט, למשל, אזא מין קעמעלע?...

דאַמאָלס הויבט אָן דעם געהערס האַרץ שטאַרק צו קלאַ־פּען, ער ווייס ניט וואָס צו טהאָן, וויפיעל צו זאָגען; ער וואָלט וועלען פאַרדיענען אָן דעם קעמעלע 7 קאָפּיקעס, ער וואָלט זיך אבער בעת הדחק געלאָזט בענוגענען מיט 2 קאָפּיקעס ריוח. אבער געה און טרעף, וואָס פאַר א מין קונה דאָס איז — א נאָר־

אדער א קלוגער, א גוטער אדער א שלעכטער, א רייכער אדער אן ארימער? דער געהער ווערט צומישט און גיט פלוצים א זאג:

— 25 קאפיקעס! — דערהערענדיג דעם פרייז וואס זיין מויל האט ארויסגעזאגט, ווערט ער אליין דערשראקען און גיעט צו:

— גלויבט מיר, הערר לעבען — אז עס איז גארניט טייער...

דער אמת־גוטער מענש אבער, וואס געהט געבען פערדיענען אן ארימען געהער, ווערט שטארק אנגע'ברוגז'ט: ווי האט מען דאס א חוצפה אויסצובעטען 25 קאפיקעס פאר אזא קעמעלע!

— וויפיעל דען וועט דער הערר געבען? — פרעגט דער געהער ענטמוטהיגט.

דער אמת־גוטער מענש איז פערטהאן מיט'ן גאנצען לייב און לעבען אין טעלער מיט'ן געבראטענס, ער איז שרעקליך אין כעס אויפ'ן געהער, וואס האט די העזה געהאט אזוי פיעל אויסצובעטען — און שווייגט...

— 15 קאפיקעס! — בעט זיך דער געהער.

אבער דער ניעדריגער פרייז געפעלט נאך אלץ ניט דעם אמת־גוטען מענשען, ער שווייגט ווייטער, 15 קאפיקעס איז נאך אויך צופיעל.

— 12 קאפיקעס — לאזט ווייטער אראב דער געהער, ער וויל כאטש פערדיענען וועניגסטענס 2 קאפיקעס.

דאס מאל מאכט שוין דער אמת־גוטער מענש אויף דאס מויל און זאגט:

— 10 קאפיקעס, גאנץ גענוג!

— נעהמט עס, הערר לעבען!

און דער געהער לאזט זיך ווייטער פון איין קאפע אין דער צווייטער און פון איין רעסטאראן אין דעם צווייטען, אבער זעהר זעלטען געפינען זיך אזעלכע גוטע מענשעלעך, וואס זאלען קוי־

פען פון א געהער א קעמעלע פאר גאנצע 10 קאפיקעס...

און א לאנגע צייט דארף דער ארימער געהער איהם זוכען, זעהר א לאנגע צייט, און עס ווערט איהם מיאוס דאס לעבען, די וועלט, און אלע מענשען. אלעם ערגערט איהם, רעגט איהם אויף. און ער שילט אלעס, אלעמען און זיך אליין, און ער וואלט וועלען טהאן עפעס אזא מין זאך, אז די גאנצע וועלט זאל זיך ארומזעהן, ווי שלעכט און פערדארבען זי איז, אז אלע זאלען זאלען פיהלען ווי אכזר'יש זיי בעגעהען זיך מיט זייערע מיט־מענשען...

אבער וואס קען אזא ארימער געהער ווי ער, אבטהאן דער וועלט?

ער קען בלויז אויפהערען צו זארגען פאר די בעזוכער פון די קאפעען און רעסטאראנען, און זיי מעהר ניט צושטעלען זיינע סחורות... זאלען די שלעכטע מענשען וויסען ווי אזוי זיך מיט איהם צו בעגעהן... זאלען זיי זעהן איין טאג, צוויי, דריי — ניטא מעהר דער הויכער און דער דארער, מיט די קנייטשען אויפ'ן שטערן, מיט די בלויע פאסען אונטער די אויגען און מיט די צוויי פעקלעך אויף זיינע איינגעבויגענע פלייצעס, איינגעפאלענער ברוסט!...

אבער ניין! דאס טאר ער פאר קיין פאל ניט טהאן. זיין פרוי, זיינע קינדערלעך זיינען בלייבע, בארפעסע, הונגעריגע קינדערלעך, וואס ווארטען אויף איהם א גאנצען טאג...

ניין! ער וועט ווייטער געהן: הייגט, מארגען און איבער־מארגען! — זיין גאנצעס לעבען וועט ער אזוי געהן.

און ער הויבט זיך אויף און געהט...

די לעצטע האפנונג.

— אז איך זאָל וועלען, קאָן איך אריינגעהן צו חיים שווארצמאן, וואָלט ער מיר געוויס געליהען עטליכע רובעל, — ער איז מיינער א גוטער בעקענטער, ער וואָלט מיר געוויס, געוויס געליהען, ער איז אן איידעלער מאן...

אזוי פלעגט לייזער שטענדיג זאָגען אין שטוב, ווען עס פלעגט אויסקומען זעהר ענג, ווען דער קאַלטער ווינטער פלעגט זיך פלוצים אונטעררוקען און עס איז קיין האָלץ ניט געווען; ווען עס פלעגט א פסח קומען און עס איז אויף קיין מצה ניט געווען, ווען עס פלעגט א קינד קראנק ווערען און עס איז אויף קיין דאָקטאר ניט געווען...

ווען ער פלעגט דאָס זאָגען, פלעגט ער ניט קוקען די שטור־ביגע אין פנים אריין. עס האָט זיך געדאכט, אז דאָס רעדט ער צו זיין באָרד, אויף וועלכער ער פלעגט דאמאָלס קוקען מיט ישוב הדעת און מיט דרך־ארץ. נאָר זיין באָרד האָט דאָס שוין פון איהם עטליכע מאָל געהערט און פלעגט ניט נתפעל ווערען פון זיין זיכערען טאָן. עס האָט אויסגעוויזען, אז די באָרד האָט זיך שוין פון זיין רייכען גביר, זיין בעקענטען, לאנג מיאש געווען.

אנדערש אבער האָט עס געווירקט אויף לייזער׳ס ווייב. חנה, — זי פלעגט אן זיינע ווערטער זיך אנחאפען, ווי איי־נער וואָס טרינקט זיך, אן א שטרוי, און פלעגט יעדעס מאָל איהם דערויף ענטפערען:

— דו קענסט נאָר רעדען, טהאָן קענסטו גאָר נישט —

האלסטו טאקע אמאָל אריינגעהן צו איהם! אַט נעהם, טהו אָן די שבת'דיגע קאפאטע און געה אריין.

— ער וואָלט געווים, געווים געליהען! פלעגט לייזער אלײן טענה'ן זיינם: מיר זיינען אמאָל חברים געווען, ער וואָלט מיר דערקענט!... א חדוש, צי וואָלט ער מיך דערקענט! פלעגט שוין לייזער העכערן דעם טאָן און אַנהויבען מיט אַן אנדער ניגון — ווי לאַנג, אז מיר האבען זיך ניט געזעהן, מיינסטו?... עס וועט זיין סך־הכל א...

— טאָ לעג טאקי ניט אָב און געה שוין אריין, — פלעגט דאָס ווייב איהם ניט לאָזען ענדיגען זיינע זכרונות: מען פאלט דאָך שוין פאר א גראָשען.

—ער וואָלט געווים געליהען! — פלעגט לייזער, אנשטאָט צו ענטפערן חנה'ן, אלײן רעדען צו זיין באָרד...

עס האָט אויסגעוויזען, אז דער געדאַנק, אז ער וואָלט איהם געווים געליהען, איז איהם טייערער ווי דאָס געלד, און ער האָט די ליעבע האָפנונג ניט געוואָלט אזוי גיך פערשווענדען פאר עט־ליכע רובל.

— „זאָל זיך וואלגערן א האָפנונג!“ — פלעגט ער ווי בע־שליעסען זיין געדאַנק.

— נו, איז וואָס? דו געהסט, צי ניט? — פלעגט דאָס ווייב טרייבען איהם.

— לייהען וואָלט ער געווים געליהען, — טענה'ט ער אלײן זיינם: נאָר איך וויל ניט געהן, איך האָב נאָך צייט! אפשר וועלען מיר זיך איצטער ארויסדרעהן אָהן איהם... גאָט וועט העלפען...

— רעדט און רעדט, און ווי עס קומט צו טהאָן איז נאָר נישט — אוי, שלים־מזל, שלים־מזל, וואָס וועט זיין פון דיר?... שאָקעלט חנה מיט'ן קאָפּ און איהר געקנייטשטע פנים ווערט גע־קנייטשטער און איהרע פערלאָשענע אויגען ווערען פערלאָשענער...

נאָר לייזער'ן פלעגט עס ניט ארען: זי איז א אידענע!

זי קען ניט פערשטעהן, וואָס אַ האָפענונג בעטייט!... וואָס וועט זיין שוין די פּעולה, אַז ער וועט געהן צום בעקענטען און לייהען די עטליכע רובעל?... זיי וועלען גלייך צעשלאָגען ווערען און ער וועט בלייבען אָהן געלד און אָהן אַ האָפנונג... און אַז עס וועט ווידער קומען זעהר אַן ענגע צייט — (וועניג ענגע צייטען האָט ער!) וואָס וועט ער דאַמאָלס טהאָן?... אָהן אַ שטיקעל האָפנונג אפילו בלייבען?... משוגע קען מען ווערען:

— לייהען אבער וואָלט ער געוויס געליהען! — ענדיגט ער הויך זיינע מחשבות, און שמייכעלט.

נאָר דאָס ווייב ענטפערט איהם שוין ניט דאַמאָלס. זי ווערט ברוגז.

— אַ נאַרישע אידענע, זי פערשטעהט גאָר נישט, גאָר נישט — לגמרי גאָר נישט... לאַכט ער אין געדאַנק.

*

* *

אַזוי זיינען פערביינעפלויגען פיעלע יאָהרען. און די פיעלע יאָהרען זיינען פיעל קאַלטע ווינטער'ס געוועזען, ווינטער'ס אָהן האָלץ, אָהן וואַרעמע־בגדים, אָהן גאַנצע שיך... אין די פיעלע יאָהרען זיינען פיעל פּסח'ס געוועזען, וואָס האָבען מצה געפאָדערט, אין די פיעל יאָהרען זיינען פיעל מאָל די קינדערלעך קראַנק געוועזען און האָבען אַ דאָקטאָר געפאָדערט. און עס איז ניט געוועזען פאַר וואָס צו רופען: אין די פיעלע יאָהרען זיינען אַ דריי קינדער געשטאָרבען און עס איז ניט געוועזען פאַר וואָס אין קאַלטע קברים'לעך זיי אריינלעגען, ווייל קברים'לעך פאַר קינדער קאָסטען אויך געלד — אַלץ האָט געטראָפען אין די פיעלע יאָהרען, און לייזער האָט זיך געשטאַרקט און צו זיין בעקענטען גביר אַלץ ניט געגאַנגען. ער האָט נאָר אין יעדער ענגער צייט געטענה'ט: — לייהען וואָלט ער געוויס געליהען, נאָר איך וויל נאָך ניט אריינגעהן... זאָל נאָך זיין... עס וועט צוניץ קומען אַן אַנדערש מאָל...

לייזער, ביי וועלכען דער בייזער שונא — דאס לעבען, האט אלץ אוועקגערויבט, האט ניט געקענט אזוי גיך אונטערגעבען זיך מיט זיין לעצטער נחמה, מיט דער האפנונג, און ביז דעם לעצטען טראפען בלוט האט ער זיך פערטהיידיגט פון שונא'ס נעגיל....

*

* *

די לעצטע צייט אבער האט דער שונא איהם מיט שטורם גענומען, און לייזער'ן איז ענג געווארען, אז ער האט זיך ניט געקענט א קעהר טהאן, עס האט זיך דער ווינטער אנגערוקט, א קינד איז קראנק געווארען, דאס אייוועלע איז איינגעפאלען, א בעט האט זיך צעבראכען, זיינע שטיוועל האבען שוין מעהר קיין לאטעס ניט געוואלט צונעהמען, פון דער טהיר איז די קליאמקע ארויסגעפאלען און פערלארען געווארען, און די טהיר איז אפען געוועזען און א ווינד, א בייזער ווינד האט אין שטיבעל אריינגע־בלאזען... עס האט אויסגעוויזען, אז די נויט, די אלטע מאוסע מכשפה, האט איהם אנגענומען מיט איהרע דארע, קאלטע הענד, און האט איהם געוואלט דערשטיקען, און ער האט זיך געריסען פון איהרע ארעמס, און רייסענדיג זיך אזוי, האט ער בעשלאסען צו געהן צו זיין בעקענטען:

— איך געה צו חיים שווארצמאן לייהען עטליכע רובל,— האט ער געמעלדעט אין שטוב.

נאר אין זיין שטים האט שוין ניט געקלונגען יענע זיכער־קייט, אז ער וועט געווים לייהען, איהם האט זיך געדאכט, אז עפעס איז דורכ'ן טהיר ארויסגעפלויגען, דאס איז די האפנונג ארוים — זיין איינציג לעצטע האפנונג...

די פאבריק.

איצטער בין איך שוין א גרויסער דערוואקסענער מענש, אדער, ווי איך פלעג עס אין מיין קינדהייט רופען — „א איד"... איך האב שוין א שטיק וועלט געזעהן, אין וועלכען עס געפינען זיך גרויסע רוישענדע שטעדט, מיט א סך הויכע שטיינערנע הייזער און מיט א סך נידעריגע שטיינערנע מענשען... אפילו דעם גרויסען ים, וואס רוישט אזוי און שרעקט דעם שוואכען קליינעם מענשעל, וואס קוקט איהם אן מיט זיינע צוויי קליינע אויגען און קען זיין ענדע ניט כאפען, — אפילו אט דעם פחדיגען ים האב איך שוין אויך געזעהן.

נאר ניט די גרויסע רוישענדע שטעדט, נאר ניט דער גרויסער פחד'יגער ים, האבען מיר געגעבען דאס, וואס איך האב ביי זיי געזוכט. גרויס זיינען די שטעדט, וואס איך האב געזעהן, נאך גרעסער איז דער ים; אבער דאס, וואס איך האב געזוכט, האב איך ביי זיי ניט געפונען: און ווען איך וויל האבען דאס, וואס איך האב געזוכט, מוז איך זיך אוועקלעגען פארנאכט, ווען די זון פערגעהט, אויף מיין בעטעל, אין ענגען צימער'ל, פערמאכען די אויגען און קלערען, און טראכטען, און חלום'ען...

און דאן שוועבט ארום פאר מיינע אויגען אנ'אנדער וועלט— די קינדהייט־וועלט!

און קליין פיהל איך מיר דאמאלס, און קליין איז דאס וועלטעל, וואס שוועבט פאר מיינע אויגען, ווען איך ליג פאר נאכט אין בעטעל, נאכדעם ווי די זון פערגעהט, ווען איך פיהל מיר מיעד און דערשלאגען פון דעם גרויסען לאנגען רוישענדיגען טאג, אין דער גרויסער רוישענדיגער שטאדט...

*
* *

איצטער בין איך שוין א גרויסער, דערוואקסענער מענש, אמאל בין איך א קליין אינגעלע געווען און מיין וועלט איז געווען דאס קליינע שטערטעלע מיט די זעקס קליינע שמאלע געסלעך, וואס האבען זיך געצויגען, ווי שווארצע שטענגעס, — מיט דעם טייכעלע, הינטער א שמאל קליין געסעלע, וואו מיר פלעגען זיך זומער באדען.

פלעגט זיך אמאל טרעפען, אז לויפענדיג אזוי צום טייכעלע פלעגט עמיצענס א טאטע אונז בעגעגנען און אונז א רוף טהאן מיט א בייזער: וואוהין? פלעגען מיר זיך מאכען „כאלו לא ידע", און פלעגען זיך נים אבשטעלען. אי וואס? שפעטער וועט מען שמייסען, מילא! וואס נאכדעם וועט זיין, האבען מיר נים געזארגט. מיר זיינען נאך נים געווען אזוי קלוג און „געזעצט", ווי די „גרויסע" און מיר האבען קיין מורא נים געהאט פאר שפעטער...

ס'איז ווינטער געווען. מיר אינגלעך זיינען געזעסען אין חדר און האבען געלערנט „מרובה". דער פרק איז געווען צו ערנסט און צו שווער פאר אונזערע לייכטזיניגע קעפלעך און אונז איז בכלל נישט אנגעגאנגען, ווי פיעל דארף דער גנב בע־צאהלען: צי ד' וה' אדער תשלומי כפל; פון אונזערט וועגען האט מען דעם גנב געקענט אין גאנצען שענקען. בכלל, האבען מיר נישט פערשטאנען, וואס בעטייט עס? איינער אן ארימאן, וואס האט נים וואס צו עסען (אנדערש, וואלט ער נים גע־גנב'עט) גנב'ט א שעפסעלע, טראגט עס אויפ'ן פלייטשע, דאס שעפסעלע מעקעט אזוי טרויריג, — אינגאנצען א אינגעלשע מעשה, קומען צו געהען תנאים און חכמים, אזעלכע „גרויסע" אידען, און מאכען דערפון א גאנצען וועזען, קריגען זיך אזוי

שטאַרק, אַזש זיי ברענגען אַריין אונזער רבין אין כעס, און ער שלאָגט אונז מיט די גראָבע רוקענס פון דער גמרא...

וואו איז דער יושר?...

און יענעם טאָג האָבען מיר גראָד געלערנט יענעם בעד־וואוסטען „עמוד“, וואָס האָט בלויז עטליכע שורות „גמרא“ און וואו דאָס איבעריגע איז רש“י און „תוספות“, אַזוי אַז דער „עמוד“ מיט די עטליכע שורות גמרא ווייזט אויס, ווי עפּעס אַ קליין אינזעל פערטרונקען צווישען צוויי גרויסע ימים, און מיר דוכט זיך, אַז מיר שטעהען אויפ׳ן אינזעל און ציטערן, און אונ־זער רבי, דער קאַפּיטאַן וויל אונז איבערפיהרען די צוויי גרויסע ימים, וויל זיין אַ העלד, נאָר ער קען ניט און ער שרייט און שילט און, ערגער פאַר אַלץ, ער שלאָגט...

נאָר אָט עפענט זיך אויף די טהיר און עס לויפט פריהער אַריין אַ ווייסע פאַרע אין חדר, נאָכדעם פאַלט אַריין בעריל דער שמיד, אַ חדר־איינגעלם אַ טאַטע. ער קומט געוואָהר ווע־רען, וואָס מאַכט זיין יאַסקע, און גלאָט אַ ביסעל שמועסען מיט אַ אידען אַ „תלמיד חכם“ — מיט׳ן רבין.

— שלום עליכם, רבי! ציהט דער שמיד אויס דעם רבין זיין גראָבע פערהאַרעוועטע האַנד.

— עליכם שלום! — ענטפערט דער בייזער רבי און סטאַ־רעט זיך צו שמייכלען, נאָר דאָס קומט איהם זעהר שווער אָן.

— זיצט ר׳ בער! — נו, שקצים, — ווענדעט זיך דער רבי צו אונז, — זיצט רוהיג אַ ווייל, קוקט איבער דער תוספות דערווייל, און איך וועל אַביסעל שמועסען מיט ר׳ בער׳ן.

מיר קוקען זיך אַלע איין אין דעם גרויסען ים תוספות, נאָר אונזערע אויערן זיינען אָנגעשטרענגט צו הערען עפּעס נייעס, וואָס בער דער שמיד האָט געבראַכט. ווייל בער דער שמיד ברענגט שטענדיג אַ סך נייעס, ווען ער קומט.

— אַ וועלטעלע געוואָרען, אַ גרויל, אַ גרויל! — הויבט אָן דער שמיד.

— דהיינו, ר׳ בער? — ווערט נייגיריג דער רבי און שטעלט אַן די אויערען צו הערען עפּעס אינטערעסאַנטעס.

— אַ גרויל, אַ גרויל! — האַלט זיך אַלץ דער שמיד ביים וואונדערן — נו, אַ וועלטעלע!

— אדרבא וואָס אַזוינס!... — טרייבט דער רבי.

— אַ גרויל, אַ גרויל!

מיר קוקען אין תוספות און וואַרטען מיט דער גרעסטער אונגעדולד אויפ׳ן „גרויל״, וואָס ר׳ בער דער שמיד וועט מסתמא באַלד דייטליכער ערקלערען.

— אַ קליין שטעדטעלע, — הויבט אַן דער שמיד, — מי־שטיינס געזאָגט, זעקס געסליך מיט אַ מאַרק, די גוי׳עשע געס־לעך איז דאָך ניטאָ וואָס צו רעכענען. איהר פערשטעהט?... אין אַזאַ שטעדטעלע זאָל מען געהן שטעלען אַ פאַבריק... אַ פאַ־בריק! אַ גרויל!

„אַ פאַבריק!“ — גיב איך אַ קלאַפּ אַ חבר מיט׳ן פּוס.

— אין תוספות קוק! — גיט אַ געשריי דער רבי.

— אַזוי גאָר! — ווענדעט זיך דער רבי צום שמיד. — אַ פאַבריק דאָ אין שטעדטעל: צי משוגע?

— אַ פאַבריק פון שוועבעלעך.

„פון שוועבעלעך!“ — גיב איך ווידער אַ קלאַפּ אַ חבר מיט׳ן פּוס.

— דו קוקסט אין תוספות, צי ניט, גראָבער יונג דו. שרייט אויס דער רבי נאָך העכער און נעהמט מיך אַן פאַר׳ן אויער און דרעהט אַ „שלשלת“...

— אַזוי גאָר פון שוועבעלעך! וואָס איך הער! — וואונ־דערט זיך דער רבי און גלאָצט אויס די אויגען.

— יאָ, יאָ, ביי אונז אין שטעדטעלע שטעלט מען אַ פאַ־בריק פון שוועבעלעך.

— משוגע, פּשוט משוגע, — לאַכט דער רבי, ווי פיעל שוועבעלעך דאַרף האָבען אונזער שטעדטעל? לאָמיר אפילו רע־

בענען א מאה פעקלעך א וואך... לוינט דאס דען?... פשוט משוגע...

— רעכענט אייך, — ניט דער שמיד קאלטבלוטיג צו פערשטעהן, אז א פאבריק מאכט זיך ניט נאר פאר א שטעדטעל אליין. די שוועבעלעך קענען אנגעהן אומעטום אין דער גאנצער וועלט. איהר פערשטעהט... למשל באריסאווער שוועבעלעך! באריסאווער שוועבעלעך זיינען א שם-דבר. מען מאכט דארט גאלדענע געשעפטען.

— אויב אזוי — זאגט דער רבי פערקרימענדיג דאס פנים — אויב אזוי איז עפעס אנדערש, שיקט זיך דאס! ווען מען מאכט, קען געמאלט זיין, פיינע געשעפטען?

— וואס פרעגט איהר! גליקליך וועט ער ווערען! — שטעלט פאר דעם שמיד פאר'ן רבי'ן גרויסע גליקען.

— ווער מאכט די פאבריק? — פרעגט דער רבי.

— עפעס א גרויסער גביר פון מינסק: האט א מטמון גאלד און זוכט געשעפטען.

— און וואו שטעלט ער די פאבריק? — פרעגט דער רבי ווייטער.

— אז ארט האט ער א גאלדענעם, ביים טייכעל, א זעלטענער פלאץ.

— ביים טייכעל! — רייסט זיך ארויס ביי אונז חדר-אינגלעך ווי אין איין קול א געשריי, און מיר קוקען זיך אלע איבער.

— אין תוספות קוקט! — שרייט דער רבי, — פויערים, ליידאקעס.

— ביים טייכעל! — קלאפ איך מיין חבר הינטערן טיש מיט'ן פוס, און מיין הארץ ווערט איבערפול מיט עפעס מאדנע גליקען, און פאר מיינע אויגען מאלען זיך פאנטאסטישע בילדער, און איך וויל פאלען צו די פיס בערע דעם שמיד און ווינען פאר איהם און בעטען איהם תחנונים:

— רב בערע, האָט רחמנות, זאָגט מיט אַן אמת, טאַקי ביים טייכעל מאַכט מען די פאַבריק?... טאַקי ביים טייכעל?... און מיר גלויבט זיך דאָס גליק ניט...

נאָך פסח איז די פאַבריק פערטיג געוואָרען. מיר חדר־אינגלעך זיינען געקומען צו לויפען אָנקוקען זי. איהר אויסזעהן האָט אונז געשראָקען. די הויכע קוימענס האָבען פון דער ווייטענס אַזוי בייז געקוקט און האָבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואָלטען וועלען חרוב מאַכען דאָס גאַנצע שטיק פעלד, וואָס געפינט זיך אַרום.

— אַ סאַרא הויכע קוימענס! — האָט יאַשקע, אַ חדר אינגעל, פון ווייטען אָנגעוויזען.

— ווי עס הודזיעט! — האָט אַ צווייטער אינגעל ווי מיט שרעק אַרויסגעזאָגט.

— קומט נעהנטער! וואָס האָבען מיר מורא? — האָט זיך איינער געמוטהיגט.

— טאַקי, וואָס האָבען מיר מורא? — האָבען מיר זיך אַלע געפּאַסט מוטה — קומט!

מיר זיינען צוגעגאַנגען נעהנטער און האָבען זיך אַוועקגעשטעלט ביים טייכעל. דאָס וואַסערל האָט שטיל און טרויעריג גערוישט און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז עס וויינט... עס האָט מיר אויסגעוויזען אַז דאָס טייכעלע האָט מורא פאַר דער גרויסער פאַבריק...

און ניט נאָר אויף מיר אַליין האָט דאָס טייכעלע אַזאַ איינדרוק געמאַכט, אַלע חדר אינגלעך האָבען, אַנשטאָט צו קוקען אויף דער פאַבריק, זיך אין וואַסער איינגעקוקט און איינער האָט זיך צוזיפצט:

— מוטנע וואַסער געוואָרען!

— טאַקי! — האָט אַ צווייטער טרויעריג מודה געווען.

— דאס איז פון רויך פון די קוימענס...

— א רחמנות אויף דאס טייבעלע, — האט א אינגעלע כלומר'שט לאכענדיג געזאגט.

— משוגענער! — האבען מיר פון איהם אנגעהויבען צו לאכען, די הערצעלעך אבער אינווענינ האבען אונז געקלעמט און עס האט זיך געוואלט וויינען...

*

* *

„ספירה" האט זיך געענדיגט; עס איז געווען א הייסער טאג און לערנענדיג מיט'ן בייזען רבין האבען מיר א גאנצען טאג גע־קוקט אין פענסטער צו זעהן, וואו האלט שוין דער שאטען פון די הייזער, ווען וועט שוין די זון אויף אונז רחמנות האבען און וועט זיך איבערפעקלען ערגעץ וויט הינטער די הייזער, כדי דער רבי זאל אונז שוין לאזען פריי...

און אט איז שוין די גאנצע גאס „שאטען" געווארען. דער פאסטוך האט שוין די טשערעדע געטריעבען און דער רבי האט אונז פריי געלאזט.

— באדען זיך! — האבען מיר אין איין קול אויסגעשריען און זיך געלאזט אראב פון געסעל, צום טייכעל.

— הערסט ווי עס פייפט! — האט, געהענדיג, איין חבר ווי בעזארגט אויסגערופען, צוהערענדיג זיך ווי פון וויטען פייפט די פאבריק.

— זאל פייפען! וועט זיין פרעהליכער זיך צו באדען, — האט א צווייטער געזאגט.

— טאקי! — האבען מיר מיטגעשטימט, ווי מיר וואל־טען וועלען זיך אליין אבנארען.

נאר וואס נעהנטער מיר זיינען געקומען צום טייכעל, אלץ

מעהר האבען מיר זיך געשראָקען, עפּעס האָט אונז דאָס האַרץ פאַרגעזאָגט טרויעריגעס...

איך האָב זיך געלאָזען לויפען אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ווי איך וואָלט וועלען דערמיט צוגעבען מוט מיינע חברים. נאָר קומענדיג נאָהנט צום טייכעל בין איך געבליעבען שטעהן, ווי פערגליווערט.

— גיטאַ, ברידער, קיין טייכעל! צוריק! — האָב איך ווי מיט א געוויין אויסגעשריען.

— דזזזזז!! — האָבען די קוימענס געפּייפט.

— דזזזזזז!

די חדר אינגלעך זיינען נעהנטער צוגעקומען, האָבען איינגעבויגען די קעפּ אריינצוקוקען אין טייכעלע און מיר אַלע האָבען א לאַנגען זיפץ, ווי נאָך א געשטאַרבענעם, ארויסגעלאָזען.

— אוי! !

דאָס וואַסער האָט אויסגעזעהן ווי אין א טעלער פערבליעבענע קאַלט־געקעכטס, פערגליווערט. אויף דעם גליווערייזינען געוועזען אַנגעוואָרפען העלצעלעך, צובראָכענע קעסטעלעך און סתם מיסט. און אַלץ האָט געשמעקט מיט א מאָדנעם שטיקענדיגען גערוך.

מיר זיינען אַזוי געשטאַנען ווי פערשטיינערט א פּאָר מינוט, געקוקט מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ, פּלוצים האָבען מיר דערהערט הינטער זיך א גראָבען קול הינטער אונז רעדען:

— וואָס טהוט איהר דאָ, האַ?

— מיר האָבען זיך אומגעקוקט און האָבען דערזעהן א הויכען גראָבען בייכיגען אידען, מיט א פּליך אויפ'ן קאָפּ; ער איז געשטאַנען און געקוקט אויף אונז און געשמייכעלט. מיר האָבען ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— וואָס טהוט איהר דאָ? האַ? — האָט ער ווייטער געפרעגט.

— באַדען זיך ווילען מיר! — האָט זיך ביי איינעם אַרויסגע־ריסען אַ געשרעה...

— חאַ־חאַ־חאַ! — באַדען זיך! — האָט זיך דער דיקער איד צולאַכט — נו, וואָס־זשע וואַרט איהר? חי־חי־חי!...

— אַמאָל פלעגען מיר זיך דאָ באַדען, — האָט אַ צווייטער אינגעל, ווי דורך טרעהרען אַרויסגעזאָגט. — אַמאָל איז געווען ריינע וואַסער...

— אַמאָל! אַמאָל! — האָט דער הויכער בייכיגער איד זיך לוסטיג געמאַכט מיט אונז — אַמאָל איז דען אויך אַ קונץ געווען צו באַדען זיך?... באַדט זיך איצטער... חאַ־חאַ־חאַ!

זיין לאַכען האָט אונז ביז וועהטאָג געררייצט. און איינער פון אונז, בלאַס ווי דער טויט, האָט אַ געשריי געטהאָן.

— אַ בראַנד אין אייער פאַבריק!...

און האָט זיך פונאַנדער געוויינט.

— חאַ־חאַ־חאַ! — האָט זיך דער בייכיגער־דיקער איד פונאַנדער געלאַכט, — אַ היים, שקצים!...

געהענדיג צוריק אַ היים, האָט מיר געקלונגען אין די אויערן דעם איד'ס געלעכטער, דער „דזזזזזז“ פון די קוימענס און דאָס אַלץ האָט זיך מיר געלעגט ווי שוועבעל אויף מיין האַרץ.

— אַ בראַנד אין דער פאַבריק! — האָט דאָס אינגעל דעם גאַנצען וועג געשאָלטען.

— דערשטיקט האָט זי דאָס טייכעלע! — האָט אַ צווייטער געזיפצט...

און לאַנג האָבען מיר דאָס טייכעלע בעוויינט, און נאָך לענגער די פאַבריק געשאָלטען...

דריי שונאים.

דריי אידען האָב איך אינגעל־ווייז פיינד געהאט, געווען זיי א דם שונא. איינער פון זיי איז געווען חיים מרדכי דער שוחט, א איד מיט א לאנגע געדיכטע באָרד, ווילד פערפלאָנטערט און פערפלאָכטען און מיט צוויי גרויסע מורא׳דיגע אויגען, וועלכע האָבען געהאט דעם זעלביגען גלאנץ פון זיין אנגעשאַרפטען חלף... און אז ער פלעגט קומען צו אונז אמאָל קוילען דאָס קעלבעלע, וואס אונזער בהמה פלעגט „געבוירען" און קאלטבלו־טיג שאַרפען דעם חלף, דערצעהלענדיג אגב אורחא א מעשה, אז טרוקענע פעלכלעך זיינען געפאלען (ער האָט געהאנדעלט מיט טרוקענע פעלכלעך), פלעגט זיך מיר װעלען בשעת־מעשה ארויסרייסען פון זיין גראָבער האנד דעם חלף און אריינלאָזען איהם אין הארצען. אויף אונזער קעלבעלע האָב איך מעהר רחמנות געהאט, ווי אַט אויף דעם גזלן, וואס מעהר אז טרו־קענע פעלכלעך קויפען און קעלבער קוילען ווייסט ער ניט..

דער צווייטער, וועמען איך בין א שונא געווען, איז געווען גרונם דער בושעל — א גמרא מלמד, א איד מיט זעהר א לאנגען האלז, פאר וואס חדר אינגלעך האָבען איהם בושעל גערופען. איך האָב אפילו ביי איהם קיינמאָל ניט געלערנט, נאר די חברים מיינע פלעגען זיך פון איהם אנדערצעהלען אזעלכע רציחות, וואס ער בעגעהט זיך מיט זיינע תלמידים, אז מיין יונג־בלוט פלעגט אויפגעקאָכט ווערען און אז איך פלעג איהם אמאָל זעהן אין בית מדרש ביזן מנחה למעריב, ווי ער שטעהט נעבען כיור און וואשט די הענד, גלאָצט זיינע קליינע פייכטע אויגעלעך און מורמעלט אונדייטליכע ווערטער, פלעגט זיך מיר וועלען נוקם זיין זיך אַן איהם פאר מיינע חברים...

נאר די שנאה צו די ביידען איז געווען זעהר קליין קעגען דער שנאה, וואס איך האב געטראגען טיעף אין מיין יונג הארצען צו אהרן חיים דעם וואוכערניק. דאס איז געווען דאכט זיך אויפ'ן קוק, אן ארעמער איד, אן איינגעהויקערטער אין אן אלט צעריסענעם בגד, נאר עס איז מיר געווען געגוג צו הערען איהם אמאל טענה'נדיג מיט מיין טאטען:

— איך זאג אייך ר' שלום (אזוי האט מיין טאטע געהייסען), אז אנדערש וועט עס ניט געהן — אנדערש קען עס ניט זיין... דאס איז מיר געווען גענוג, איך זאל פיהלען צו איהם א טיעפע שנאה. אין זיין קול האט געקלונגען אזוי פיעל בייזקייט, אזוי פיעל קאלטקייט, אזוי פיעל אכזריות, אז עס איז מיר פערבליבען ווי ראסט אויפ'ן הארצען און אז ער איז אוועקגעגאנגען פון אונז, האב איך זיך ניט געקאנט איינהאלטען און זיך געווענדט צום טאטען:

— טאטע, וואס האסטו מורא פאר איהם, וואס רעדסטו מיט איהם?...

— עס ווייל אונזער שטיבעלע אבנעהמען!... האט דער טאטע האלב לאכענדיג, האלב ערנסט געזאגט.

— א מכה וועט ער אבנעהמען! — האב איך מיט בלוט פערלאפענע אויגעלעך אויסגעשריגען, דריקענדיג די פויסטען— איך וועל איהם זעהן אין גאס, וועל איך איהם מיט א שטיין פלעטען דעם מוח...

— און ס י ב י ר האסטו פערגעסען? האט דער טאטע מיך געסטראשעט... און אין דער מינוט בין איך אויף „סיביר" געווען מעהר אין כעס, ווי אויפ'ן מיאוס'ען וואוכערניק...

*

* *

און שטעלט זיך פאר מיין ווערטאג, אז אן מיינע ערשטע צוויי שונאים האב איך ווי עס איז דערלעבט א נקמה. דער

שוחט האט שטארק אנגעהויבען צו האנדלען מיט „טרוקענע פעלכלעך“, איז געווארען א נגיד. דערוויייל האט דעם חזנ'ס בחור זיך עקזאמינירט אויף שוחט און האט אויסגעהאלטען דעם עקזאמען... און אזוי ווי דער פאטער זיינער, דער חזן, האט געהאט א גרויסען „צר“, ווייל ער איז שוין עטליכע יאהר הייזעריג געווען און מען האט אויף איהם שטארק רחמנות געהאט, — האט זיך דאס שטעדטעל געלעגט, אז מען זאל, אנשטאט חיים מרדכי'ן, וואס האט אנגעקליבען א מטמון געלד פון די „טרוקענע פעלכלעך“, מאכען פאר א שוחט דעם חזן'ס בחור. אי וואס? א בחור טאר נישט קוילען? טא זאל מען איהם חתונה מאכען... עס איז אפילו א שווערע זאך געווען, קריגען אזוי גיך א שדוך הגון פאר'ן חזן'ס בחור, נאר אז „שטאדט“ וויל איז ניטא קיין שווער, מען האט דעם בחור חתונה געמאכט, נעגעבען איהם א ווייב, א חלף און געזאגט איהם: קוילע...

אט אזוי האב איך דערלעבט נקמה אן אלטען שוחט. אמת, דער נייער איז אויך ניט געווען בעסער, ער האט אויך געקוילעט, נאר מיר האט ער מיין כעס ניט אזוי אויפגעבראכט. ער פלעגט דאך ניט אזוי קאלטבלוטיג שארפען דעם חלף, ווי דער אלטער. ער פלעגט דאמאלס זיין בלייך ווי לייוואנד, די הענד פלעגען איהם ציטערן און מיר האט זיך געדאכט, אז ער אליין האט אויך רחמנות אויפ'ן קעלבעלע, נאר וואס זאל ער טהאן, אז מען האט איהם פארט פאר א שוחט געמאכט...

א נקמה האב איך אויך דערלעבט אויף גרונם דעם בושעל. עפעס איינמאל נאך פסח האט זיך אין שטעדטעל צעטראגען א נייעס, אז גרונם דער מלמד האט פערלארען זיין חדר. צו וועלכען בעל הבית ער קומט בעטען דאס אינגעל זאגט מען איהם אב. מען איז מוחל די גמרא, די הארבע אויסרעדעניש אין „מרובה“ מיט די קלעפ און שמיץ: ניט מאך פאר א קאליקע און ניט מאך פאר א רב...

און אז איך פלעג זיך אמאל, זומער, אריינכאפען אין

בית־מדרש און פלעג איהם זעהן זיצענדיג ביי א ספר מיט אן
אראבגעלאזענעם קאפ און אונטערברומענדיג א ווילד־אומעטיגען
ניגונ׳דעל פלעג איך טראכטען: גוט אזוי! ווייטער הרג׳ע נישט
קיין אינגלעך. טיעף אין הארצען אבער האב איך שוין אויף
איהם רחמנות געקריגען. מיר האט זיך אפילו געוואלט אונטער־
געהן צו איהם און טרייסטען איהם:

— נישקשה ר׳ גרונם, גאט לעבט! — נאר איך האב זיך
געשעמט און אבגעקעהרט מיין פנים פון איהם.

קיין קויל האט בלויז ניט גענומען דעם וואוכערניק. פער־
קעהרט, דער טאטע פלעגט אלץ קומען מיט נייעס, אז ער האט
שוין נאך א אידען „אבגעשריבען”, נאך א שטיבעל צוגע־
רען... מיין כעס פלעגט ברענען, מיין יונג־הארץ האט רוהען ניט
גומען, אז מיט דער צייט וועט דאס גאנצע שטעדטעל זיין ווע־
רען. מיין יונג הארץ האט רוהען ניט געקאנט און איך פלעג אין
דער שטיל גאט בעטען, אז ער זאל אויך דעם וואוכערניק ניט פער־
געסען. עפעס אנשיקען אויף איהם א מפלה...

*

* *

דאס שטעדטעל האט זיך געוויעגט. עס איז עפעס געקומען
צו פאהרען א מגיד, וואס קלינגט מיט זיינע דרשות אין דער
גאנצער וועלט. עס זיינען געווען צעקלעפט „מודעות” אין אלע
בתי־מדרשים און אידען האבען אבגעשטופט איינער דעם אנ־
דערן און געקראכען צום טיר איבערלעזען ווארט און ווארט,
וואס עס שטעהט געשריבען וועגען מגיד... מנחה צייט איז דער
בית־המדרש געווען געפאקט. ממש דאס גאנצע שטעדטעל איז
געקומען. דער בית־המדרש איז אפילו גענוג גרויס געווען און
ווען יעדער וואלט זיך ניט געשטופט צום ארון־קודש, וואלט גע־
ווען גענוג ארט פאר יעדען. האט זיך אבער יעדען געגלוסט חאפען
א קוק אויפ׳ן מגיד, און איינער האט געשטויסען דעם צווייטען

און מיט די עלענבויגענס דורכגעשניטען א וועג, געהענטער צום מגיד.

און אט זעה איך, ווי דער מגיד רוקט זיך פון ווינקעל מזרח... וואו ער איז געזעסען די גאנצע צייט ביי'ן מנחה נעבען רב. ער געהט ארויף, גיט א קוש דעם פרכת, גיט א גלעט די לאנגע שווארצע בארד, ווארפט זיינע צוויי שווארצע טיעפע אוי־גען אויפ'ן עולם און הויבט אן...

פון אנפאנג נעהמט ער א פסוק פון תנ"ך, פון ישעיהו. דער פסוק איז מיר בעקאנט און מיר איז א וואונדער, וואס ער טייטש אב יעדעם ווארט, ווער ווייסט עס ניט דעם טייטש?... שפעטער א ווײלע נעמט ער א שטיקעל גמרא פון „בבא קמא", נאך שפעטער א פסוק פון חומש...

און פלוצים הער איך עפּעס ווי ער בעריהרט א בעקאנטע פראגע, אן עניו, וואס אינטערעסירט מיך אזוי, וואס לאזט מיך ניט רוהען, וואס צעקאכט מיין יונג־בלוט. ער דרשנ'ט וועגען פראצענט...

— „אם כסף תלוה את עמי את העני!" — דונערט אויס דער מגיד; דער בית־מדרש, דאכט זיך מיר, ציטערט און פאלט באלד איין...

„אויב דו וועסט לייהען געלד דעם ארעמאן,
„זאלסטו איהם ניט דריקען,

„ניט דריקען זאלסטו איהם!"...

וואו איז ער, וואו איז ער, דער וואוכערניק? זאל ער הע־רען, זאל ער הערען! פרעהט זיך מיין הארץ און איך הויב אן איהם זוכען מיט די אויגען.

און אט זעה איך ווי ער שטעהט אין צווייטען זייט פון

מזרח, הערט יעדעס וואָרט און שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ...

— אַ האַ! טראַכט איך מיר — מען האָט דיך געפּאַקט! וואָרט, וואַרט, דער מגיד וועט דיר געבען, וועסט ווייטער וויסען!...

„און אויב ער וועט דיר דעם בגד פאַר אַ משכון געבען“— בייזערט זיך העכער דער מגיד און זיין שטימע קויקעלט זיך איבער'ן גאַנצען בית־המדרש — „זאָלסטו איהם, דעם אָרע־„מאַן, ווי נאָר די זון פערגעהט, דעם בגד צוריק אומקעהרען... „און אַז ער וועט ניט האָבען ביי נאַכט מיט וואָס זיך צו־„צודעקען, וועט ער וויינען צו מיר און איך וועל הערען, ווייל איך „בין אַ דערבאַרעמדיגער גאָט!“

— און דו וואַרפסט אַרויס אידען פון שטיבער און גיסט זיי ניט אָוועק צוריק! ווילט זיך מיר אויסשרייען צום וואָכער־ניק. נאָר דער מגיד שמידט מיך צו צום אָרט און איך קאָן זיך ניט בעוועגען. ער רעדט הויך און בעגייסטערט וועגען דער מיאוס'ער מדה פון פּראָצענט נעמען, וועגען שטראָף אויף יענער וועלט; ער מאָלט אויס דעם גיהנם פאַר די פּראָצענטניקעס, שטעלט פאַר אַלערליי ענוים קשים, — און איך קוק, קוק אויפ'ן וואָכערניק, נעהם ניט אַראָב די אויגען פון מיין אהרן חיימ'ן. איך היט זיין יעדע בעוועגונג, און אַ וואונדער איז מיר עפּעס, וואָס ער הערט גלייך מיט אַלע אידען: די זעלבע אַנגעשטרענגט־קייט, דאָס זעלבע זיפצעלע, אָבער ניט מעהר... וואו איז זיין שרעק?...

און אָט האָט דער מגיד געענדיגט. דער עולם רודערט. יע־דער וויל אַרויסגעבען זיינע התפעלות פון איהם, נאָר מיר געהט עס ניט אַן, איך לאָז זיך צו מיין וואָכערניק, אַ קוק טהאָן, וואָס מאַכט ער, צי לעבט ער נאָך...

און אָט שטעהט ער נעבען אַ רעדעל אידען, וואָס זאָגען מבינות אויף דער דרשה. איך קוק איהם אַריין אין די אויגען און וויל דאָרטען געפינען עפּעס אַ פערענדערונג, אַ חרטה, אַ טרויר־

ער — נאָר איך בעמערק עס ניט... מיין האַרץ פערגיסט זיך מיט בלוט...

— סטייטש, סטייטש! ווילט זיך מיר אויסשרייען, וואָס איז דאָס? וואָס בעדייט עס? נאָך אַזאַ דרשה, נאָך אַזאַ מוסר זאָל ער אַזוי רוהיג בלייבען?...

איך קאָן עס ניט פערשטעהן, מיין קליין מוח׳ל בענעהמט עס ניט, איך רוק זיך צו נאָהנט צו איהם און איך דערהער ווי ער ווענדט זיך צו בערע פעשעס, אַן אַלטער בעל־הבית און זאָגט מיט אַ שמייכעלע:

— וואָס זאָגט איהר וואָס פאַר אַ געפּערלטער מויל! הפּלא ופלא! איך האָב געהאַט אַן אמת׳ע תענוג צו הערען איהם!...

הייסט עס, אַז דער מגיד האָט ניט איהם גע׳מסורט. ער, דער וואַכערניק, מאַכט זיך ניט וויסענדיג. און מיין צאָרען האָט געברענט און האָב לאַנג געזוכט אַ נקמה אַן איהם און ניט געפונען...

דער פּראַלעטאַרישער רעדאַקטאָר.

(אַ גאַליציאַנישע הומאָרעסקע)

אַריין צו מיר אין צימער איז ער אונגעריכט. ער האָט אין מיהר ניט אָנגעקלאַפּט; צי ער האָט ניט געוואוסט, אַז מען דאַרף אָנקלאַפּען, צי ער האָט פון אַזעלכע נאַרישקייטען ניט גע־האַלטען — גוטער יאָהר ווייס איהם, אַלענפאַלס בין איך אויף איהם ניט בייז געווען — צו אַזעלכע אונערוואַרטעטע בעזוכען בין איך שוין אין גאַליציען געוואוינט געווען.

ער האָט אויסגעזעהען אַ יאָהר פיער־פינף־און־צוואַנציג, פון מיטעלמעסיגען וואוקס, אָרים געקליידעט, אָבער דאָך ווי אַן אינטעליגענט, וועניגסטענס ווי אַן אינטעליגענט אין גאַליציען, חאָטש קיין קראוואַט האָט ער ניט געטראָגען, דערפאַר אָבער איז דער קראַגען געווען גענוג שטייף, חאָטש ניט וועניג ברודיג... די שיך זיינען געווען ניט נאָר ניט געפּוצט, נאָר אפילו קויטיג. עס איז אָבער געווען קענטיג, אַז ניט געפּוצט האָט ער זיי בכיון, כדי די לאַטעס זאָלען ניט זיין אַזוי בולט.

דערפאַר אָבער האָבען זיינע טאַשען פון ראָק, וועלכער איז געווען אָבגעשפּילעט, עדות געזאָגט, אַז ער איז ניט נאָר אַן אינטעליגענט, נאָר טאַקע אַ גייסטיגער מענש: זיי זיינען גע־ווען אָנגעפּאַקט פול מיט פּאַפּירען, אַזוי, אַז דער מאָגערער בע־זוכער מיינער האָט אויסגעזעהען גאַנץ דיק...

איך האָב פערשטאַנען, אַז איך האָב דאָ צו טהאָן מיט אַ קאָלעגע, ד. ה. מיט אַ שרייבער, אָדער עפּעס עהנליכעס, און איך האָב שוין גענומען זוכען מיטלען, ווי אַזוי אויסגעלייזט ווערען פון איהם.

דאָס מאָל האָב איך מיך אָבער טועה געווען. עס איז ניט

געוועז קיין שרייבער, נאר א סך, א סך העכער פון א שרייבער.

שטעלט זיך פאר, אז דער דאזיגער יונגערמאן איז געוועז א רעדאקטאר, און ניט נאר א רעדאקטאר פון סתם א ציימונג'ל, נאר טאקע דער רעדאקטאר פון בעריהמטען פראלעטאריש־נא־ציאנאל־ציוניסטישען זשורנאל: „אונזערע פארערונגען", וועל־כער איז שוין ערשיענען אין פערלויף פון צוויי יאהר אין 7 נו־מערען און האט אנגעמאכט צווישען די פארטייען א גרויסען שטורם מיט זיינע שארפע ארטיקלען און מיט זיין קריטיק געגען דער טאקטיק פון די מארקסיסטען...

נאטירליך, דאס בין איך אלץ דערגאנגען נאכדעם, ווי ער ער האט עס מיר אליין איבערגעגעבען...

— יא, יא! — האט ער געענדיגט די ביאגראפיע פון זיין זשורנאל. — עס קומט אויס גענוג צו קעמפפען מיט דער פע־דער, אבער זיעגען וועלען מיר. די לעצטע נומער „אונזערע פארערונגען" איז זיך פאנאנדערגעגאנגען אין דריי הונדערט פופציג עקזעמפליארען... און די נומער, וועלכע איך געה איצט פערענדיגען, רעכענען מיר דרוקען אין פינף הונדערט עקזעמפ־ליארען...

דערהערענדיג פון אזא ערפאלג פון „אונזערע פארערונגען" האב איך שיער־שיער ניט ארויסגעכאפט זיך מיט א פארשלאג צו ווערען א מיטארבייטער. צום גליק האט דער רעדאקטאר פון „אונזערע פארערונגען" זיך קענטיג דערמאנט אן דעם וועגען וואס ער איז געקומען און ער האט פערכאפט:

— אבער איין פעהלער האט אונזער ארגאן. מיר האבען די בעלעטריסטישע אבטיילונג אינגאנצען פערנאכלעסיגט. אין די עטליכע נומערן, וואס זיינען ערשיענען, איז נאך קיין איין ער־צעהלונג ניט געווען.

אלס בעלעטריסט אליין, האב איך זיך אבגערופען:

— דאס איז ווירקליך א גרויסער פעהלער. בעלעטריסטיק מוז פערנעהמען א וויכטיגען פלאץ אין א זשורנאל.

— מיר ווייסן עס... האָט ער היציג זיך אָנגעכאַפּט... מיר האַלטן שטאַרק פון דער שעהנער ליטעראַטור. אין אונזערע קרייזלעך לעזען מיר זאָגאַר פּאַר נאָך די „דיסקוסיעס" ערצעה־לונגען פון די גרעסטע אידישע שרייבער. ביז אַהער איז אָבער פאַר בעלעטריסטיק קיין פּלאַץ ניט געווען. דער קשאַנאָווער סטרייק פון די האָניג־גיסער האָט דעם גאַנצען פּלאַץ פערנומען. שטעלט זיך פאָר: פינף האָניג־גיסער האָבען צוויי יאָהר גע־סטרייקט און אין יעדער נומער האָט מען געמוזט אָבגעבען בע־ריכטען וועגען דער שטימונג פון די אַרבייטער און די בעלי־בתים. דער סטרייק איז געווען אַ פערביסענער פון ביידע צדדים, אָנגעפיהרט דעם סטרייק האָט טאַקע אונזער פּאַרטיי און אַט צוליעב דעם איז אין קיין פּלאַץ ניט געווען פאַר דער שעה־נער ליטעראַטור...

— נו, און איצט? — האָב איך געפרעגט.

— איצט — האָט ער געענטפערט — האַלט מען זיך שוין ביי אויסגלייכען. עס איז אַ סברא, אַז אין דעם נומער זאָל קאָנען אַריינגעהן אַ בעלעטריסטיש זאַכעלע, פון אַ 30—40 שורות... און טאָמער וועט זי זיין צו גרויס פאַר איין נומער, וועט מען זי טיילען אויף צוויי מאָל און מען וועט אונטען שרייבען: „פאָרטזעצונג קומט"...

ענדע קומט... האָב איך איהם פערריכט...

— איך מיין טאַקע „ענדע קומט"... האָט ער זיך פער־שעהמט און איז רויט געוואָרען, פון וואָס ער איז געוואָרען אַ סך חנו'דיגער...

— וואָלט איך טאַקע וועלען — האָט ער פאָרטגעזעצט — אַז איהר זאָלט ספּעציעל פאַר אונז עפּעס אָנשרייבען אַ זאַכעלע. עפּעס אַזוי, פערשטעהט איהר מיך פון אַרבייטער לעבען, עפּעס אַזוי — אַן אַגיטאַציעלע... איהר פערשטעהט — עס זאָל דעם אַרבייטער דורכנעהמען...

— איך וועל מיך פּליימען! — האָב איך צוגעזאָגט...

— יא, יא! פּלייסט זיך! — האָט ער זיך געבעטען, ווי עס וואָלט איהם געגאַנגען אין לעבען... גלויבט מיר, איהר ווייסט גאָרניט וואָס פאַר א פּובליקום מיר האָבען... מען שלינגט יעדעס וואָרט... מען שלינגט...

— אז עס איז ניטאָ וואָס צו עסען, שלינגט מען ווערטער— האָב איך זיך געוויצעלט פאַר'ן רעדאַקטאָר...

דער וויץ איז איהם געפעלען געוואָרען, איך האָב קענטיג געטראָפען אין פּינטעל אריין. דער רעדאַקטאָר האָט א זיפץ געטהאָן, פערגלאָצט די אויגען צום באַלקען און האָט זיך אָנגערופען:

— דאָס איז ניט קיין וויץ — עס איז טאַקע אַן אמת — דער פּראָלעטאַריאַט אין גאַליציען האָט ניט צו עסען... און דערפאַר קעמפּפען מיר טאַקע.

— אַלזאָ וועל איך אייך די זאַך צושיקען, — האָב איך ענדליך פערזיכערט. — גיט־זשע מיר דעם אדרעס פון דער רעדאַקציע...

— דער אדרעס... דער אדרעס... האָט ער געשטאַמעלט... דער אדרעס... די רעדאַקציע, פערשטעהט איהר מיך, האָט ניט קיין שטענדיגען אדרעס... וואו איך וואוין דאָרט איז דער אדרעס...

— נו, טאָ זאָגט מיר, וואו איהר וואוינט...

— חי־חי־חי! — האָט ער זיך חנו'דיג צולאַכט... אט דאָס איז טאַקע די מעשה, וואָס איך האָב שוין א פּאָר וואָכען קיין וואוינונג ניט...

— טאָ וואו־זשע געפינט זיך פאָרט די רעדאַקציע? האָב איך געפרעגט אביסעל פער'חדוש'ט...

— ביי מיר אין די קעשענעס... האָט ער מיר מיט א זיסען אונבעזאָרגטען שמייכעלע אָנגעוויזען אויף די אָנגעפּאַקטע טאַשען... עס קאָן אבער זיין, אז די פּאַרטיי זאָל פאַר מיר די טעג

קריגען ערגעץ א דירה... וועל איך אייך שוין געבען צו ווי־סען...

און דערמיט איז, נאך דער בעלעטריסטישער בעשטע־לונג, דער „פראלעטארישער רעדאקטאר" ארויס פון מיין צי־מער, א פרעהליכער, א גליקליכער, וואס די קינפטיגע נומער וועט האבען בעלעטריסטיק אויך...

וואלט נאר געווען א דירה!

דער נייער חסיד.

(א גאליציאנער בילד)

בעמערקט האב איך ווין לאנג, אז דאס בחור'ל מיט'ן שטאר־צענדען גארגעל מיט דער משכילישער האלב ווייסע, האלב ברור־דיגע מאשינקע, מיט דעם פשרה'דיגען האלב חסידישען, האלב דייטשישען קאפעליוש און איבערהויפט מיט די פינקלענדיגע און דאך קעלבערנע אויגען, — אז דאס דאזיגע בחור'ל פער־פאלגט מיך אויף טריט און שריט. כ'האב עס געמערקט און שטארק מורא געהאט. דאס הארץ האט מיר געזאגט, אז דאס בחור'ל וועט מיך פריהער אדער שפעטער „ארייַנקריגען" און וועט פאר מיר אויסלעגען זיין גאנצע השכלה, פון וואס עס אי־בעלט מיך שוין זייט איך בין דא אין גאליציען.

מיין היטען זיך, מיין פארזיכטיגקייט האט מיר אבער נישט געהאלפען. אין א שעהנעם מיטאג, ווען איך בין געזעסען אין מיין צימער'ל און געהאלטען נעהמען זיך עפעס שרייבען, האט זיך מיין טהיר, וועלכע איז פריהער ניט אנגעקלאפט געווארען, זיך געעפענט און עס האט זיך ארייַנגערוקט טאקע דאס זעלבע בחור'ל.

„ניט פרעהליך!" האב איך א טראכט געטהאן און האב גע־וואלט שוין ארויסווייזען מיין ניט גאסט פריינדליכקייט. דער־זעהענדיג אבער זיין פערווירונג, זיין ניט וויסען וואוהין צו טהאן די הענד, וואוהין צו קוקען און וואס צו טהאן, האט מיך אביסעל גערירט, מילא — האב איך שלום געמאכט — לאמיך איהם אויסהערען. אפשר וועט זיין אינטערעסאנט.

— זיצט, האָב איך מיך צו איהם שוין געווענדעט גאַנץ פריינדליך.

שטיינער האָבען זיך פון זיין האַרצען אַראָבגעקייקעלט. נים אַראָבנעהמענדיג זיין משכילישען קאַפעליושעל, נאָר אַראָב־שאַרענדיג איהם צום פאָטילניצע צו, האָט ער זיך אַוועקגע־זעצט אויפ'ן בעט — חאָטש עס איז געשטאַנען אַ פרייער שטוהל — און האָט אָנגעהויבען האַלב שטאַמלען, האַלב רעדען.

— איך בין אַריין צו אייך.. הייסט עס געוואָלט האָב איך שוין לאַנג אַריין, וואָרום צו ווענען זאָל מען אַריין? איך גער אפילו אַלע טעג אין אַרבייטער פעראיין, איך בין אַ סאָציאַ־ליסט... נאָר ביי אייך, רעכען איך, קען מען עפּעס מעהר „דער־געהן"... הי־הי־הי....

זיין לאַכען איז געווען קעלבעריש, די אויגען האָבען פער־לאָרען דעם גלאַנץ און זיינען געוואָרען פייכט. איך האָב שוין חרטה געהאַט אויף מיין אויפטהו און האָב זיך געווענדעט צו איהם: — וואָס ווערט איהר זאָגען?

— וואָס וועל איך זאָגען? חע־חע־חע... איך מיין! אייך דאַרף מען דען זאָגען? און אַליין ווייסט איהר ניט... און צוריק גערעדט האָב איך אייך טאַקע אַ סך צו זאָגען און איהר ווערט דערפון מאַכען גאַנצע ביכער, אָט אַזוינע. (דערביי האָט ער אָנ־געוויזען אויף אַ פּאָר דיקע ביכער, וואָס זיינען געלעגען ביי מיר אויפ'ן טיש).

און איידער איך האָב מיך מכין געווען אויסצוהערען איהם, צו וואָס מען האָט געדאַרפט זיך פאַרבערייטען מיט געדולד, האָט ער ווייטער געשאַטען:

— איהר ווייסט דאָך, אַז איך שטאַם פון חסידישע על־טערען. מיין טאַטע איז אַ סאַדיגערער חסיד, אויב איהר האָט אַ ידיעה אין סאַדיגערער חסידים, קענט איהר אייך שוין פאָר־שטעלען, ווי אַזוי איך בין ערצויגען געוואָרען! בפרט, אַז מיר דאַכט, אַז איהר האָט אַ ידיעה אין חסידות. איך האָב געלע־

זען א פּאר זאכען אייערע וועגען דעם. גאנץ גוט !... ד. ה. אבי־סעל פעהלט דאָרט — דעם עיקר ווייסט איהר נאָך נישט. דאָס קען איך וויסען, הלואי וואָלט איך געהאט אייער פעדער וואָלט איך בעסער ארויסגעגעבען. ווארום פערשטעהט איהר מיך — איך בין דעם חסידות א שונא, א דם שונא !... איהר אידעאלי־זירט עס : דאָס טאָר מען נישט ! מען טאָר נישט ! די לעצטע צייט האָבען טאקי די חסידים פעריסען די נעזער. א קלייניג־קייט: דער „העולם" האלט אויך פון חסידיש. אמאָל, למשל, אויב איהר געדענקט דעם „השחר", פלעגט מען זיי דאָרט ליגען נייַן איילען אין דער ערד ! און אזוי דארף זיין. נו, סמאָלענס־קין איז געווען א גרויסער פריידענקער. זיין „התועה בדרכי החיים" איז א גוואלדיגע זאך, א גוואלדיגע זאך, זאָג איך אייך. היַינט שרייבט מען שוין נישט אזוי. צוריק געשמועסט שרייבט מען היינט אויך נישט שלעכט. דאָס הייסט, עס זיינען דאָ פער־שיעדענע שרייבער: איינער שרייבט גוט, איינער שרייבט, אז מען קען אין מויל נישט נעהמען, ווי אן אפיקומן. נאָר דאָס האָט נישט צו אונזער ענין. איך וויל אייך נאָר שילדערען די חסידים. וואָס הייסט אייגענטליך א חסיד ? א חסיד הייסט א מאמין, ער גלויבט. בערעכענען, אנאָליזירען א זאך, ווי מיר פריידענקער, למשל, דאָס נישט. אלץ שטעהט אויפ'ן גלויבען. דער רבי איז א בעל־מופת, בעווייזט נסים, הייַנט אז דער רבי זאָגט נאָך א שטיקעל תורה — עקט זיך די וועלט. פּרוביר דעם טאַטען בע־ווייזען אז נישט אזוי, קריגסטו אנשטאָט אן ענטפער פּעטש ! מיך האָבען נישט די פּעטש געארט, איך קען פערטראָגען א פּאטש, גאָט צו דאנקען. אמת, איך קען געבען א פּאטש אויך. נאָר א טאטען צוריק וועל איך דאך נישט געהן פּאטשען! חאטש צוריק געשמועסט, האלט איך נישט פון כבוד אב. ס'איז אן עפּעס איבערבלייבעניש פון אלטע צייטען. וואָס הייסט? אז דו ביזט מיינער א טאטע, דעריבער איז וואָס — טארסטו נישט זיין קיין שוטה, קיין ווילדער פאנאטיקער ? מוז איך

דיר פאַלגען? ווי מיינט איהר? איך האָב טאַקי געוואָלט הע־רען אייער מיינונג וועגען כבוד־אָב. ס'איז אַ וויכטיגע פראַ־גע. איך אינטערעסיר מיך שטאַרק דערמיט... דער עיקר אָבער אינטערעסיר איך מיך מיט סאָציאַליזם: איך בין שוין פיערטער יאָהר אַ סאָציאַליסט... ד. ה. אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט! טאַקי דאָ אין דער אידישער פּאַרטיי! איהר קענט דאָך מסתמא דעם פיהרער פון דער אידישער פּאַרטיי — גראָססמאַנען! אָט דאָס איז אַ קאָפּ! ער קען גאַנץ „קאַפּיטאַל" אויף אויסווענינג! און מיט אַלע פירושים. ביי איהם האָב איך טאַקי „קאַפּיטאַל" גע־לעהרענט, אַ טיעפע זאַך! אַי וועה! אַי וועה! וואָס דאַרטען טהוט זיך! אַ ים! און גראָססמאַן שווימט דאַרטען, ווי אַן אמת'ער מאַט־ראָז, ווי אַ מאַטראָז, זאָג איך אייך. אַ קליינינגקייט — זיין קאָפּ! נו, ער האַלט טאַקי אויף די פּאַרטיי, ווען ניט ער — וואָלט זי שוין לאַנג צופאַלען אויף ברעקלאַך. דער עולם איז טאַקי אין איהם שטאַרק איינגעגלויבט, ווי אין אַ גוטען אידען, און ער איז טאַקי זעהר גרויס! איהר האָט איהם געדאַרפט הערען אַמאָל רעדען, אַ רעדע האַלטען אויף אַ פאָלקס פערזאַמלונג! ער צו־קלאַפּט זיי אַלע, דערהויפּט די ציוניסטען אויף פּיץ־פּיצעלעך. ווי האַלט איהר פון די ציוניסטען? איך האָב טאַקי געוואָלט הע־רען אייער מיינונג, איך בעט אייך זאָגט מיר, וואָס ווילען זיי, זיי ווילען פּאַלעסטינאַ, גוט! איך, קען זיין, וויל אויך, נאָר פון וועלען ביז האָבען איזדאָך עפּעס אַ גרויסער חילוק... נאָר גראָס־מאַן ווייזט אויף, אַז דאָס איז גלאַט אַ חלום, אַן אוטאָפּיע... ער האָט אַזאַ כח!... ס'איז געווען דאָ ניט לאַנג פאַר די וואַה־לען — ס'האָט געזאָלט זיין אַ גרויסע פאָלקס־פערזאַמלונג, דאַמאַלסט איז געקומען אַהער אַ ציוניסטישער רעדנער פון פּשע־מישל, ד"ר לאַנדע, אַ הייסער ציוניסט, אויך אַ גוטער רעדנער. אַ טאָג פאַר דער פערזאַמלונג האָט זיך גראַדע דער ד"ר לאַנדע געטראָפען מיט אונזער גראָססמאַן'ען. זיי האָבען זיך אַ ביי־סעל צושמועסט צווישען זיך. וואָס ווייטער איז דער שמועס

אַלץ שאַרפער געוואָרען. וואָס זאָל איך אייך זאָגען, עס האָט נישט געדויערט קיין צוויי שעה און ד״ר לאַנדרע איז געוואָרען אוים ציוניסט און איז איבערגעגאַנגען צו אונז, צו די סאָציאַל־דעמאָקראַטען. גראַסמאַן, הייסט עס, האָט איהם איבערצייגט. אין איינע צוויי שעה! עס האָט געקאָכט די שטאָדט! וואָרום איהר דאַרפט וויסען, אַז ד״ר לאַנדרע איז אויך נישט קיין אײַנגעלע. נאָר ווי קומט ער צו גראַסמאַנען׳ען! איך זאָג אייך, אַז דער גראַסמאַן בעוויזט אין אַגיטאַציע ממש וואונדער... און דער עולם האַלט טאַקי פון איהם. שוין אַ סך חסידישע בחורים זענען אַריבער צו איהם, די טאַטעס, די חסידים, קעהרען וועלטען, מען פאָהרט צום רבי׳ן, דער רבי גיט עצות. נאָר שריי חי־וקים.

— איך בין שוין — האָט ער אויסגעלאָזט — דאָס פערטע יאָהר אַ סאָציאַליסט, אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט, הייסט עס. דער עיקר אָבער טהו איך טהעאָרעטיש און דיסקוטיר מיט חסידישע בחורים, מיט ציוניסטען... עס איז, נאַטירליך, שווער זיי צו איבערצייגען, קיין גראַסמאַן בין איך ניט. איך האָב ניט אַזאַ בח, אָבער ווירקען ווירק איך... מיר פערהלען נאָך אַביסעל ידיעות אין אַ טהייל סאָציאַליסטישע פראַגען, נאָר איך שטודיר. יעצט לערנען איך קאַוטסקי, אויך אַ גרויסער קאָפּ! נאָר אַז גראַססמאַן וועט עלטער ווערען וועט ער קאַוטסקי׳ן איבערשטייגען. לייט ווילען אַפילו האָבען, אַז אין דער נאַציאָנאַלער פראַגע איז גראַססמאַן טיעפער פאַר קאַוטסקי׳ן. ס׳איז טאַקי זעהר מעגליך... וויפעל איז איז דער זייגער? אַכט! יאָ, דאַרף איך טאַקי געהן אין פעראיין — ער האַלט דאָרטען טאַקי היינט אַ רעדע. זיינע אַ רעדע! אַ קליינינקייט: פערל שיטען זיך פון מויל!...

אַז ער האָט שוין געהאַלטען ביי׳ן געהן, האָב איך איהם אַ פרעג געטהון:

— אבער א י ה ר זענט ניט קיין חסיד?
— איך? האט ער אויף מיר אויסגעגלאנצט די אויגען — איך בין שוין ווייט פון חסידות! איהר הערט דאך פון מיר ווערטער!...

דער באהן־בילעט.

(א שמועס אין וואגאן.)

... איהר פאהרט מיט אבילעט? — א נארישקייט, א גרויסע נארישקייט: אלמאי זאל מען פאניען אנשטאפען מיט געלד? מען זאגט אפילו, אז פאליאקאוו האט אויך א חלק אין דער באהן, נאר וואס מיינט איהר איז פאליאקאוו! ער האט שוין אפילו לאנג פערגעסען, אז ער איז א איד... נאר מיר דאכט, אז מיט דער דאזיגער ליניע איז ער ניט קיין שותף... און אפשר יא. נאר אזוי צי אזוי, א בילעט נעהמען איז א נארישקייט. ס'איז ארויסגעווארפען געלד! איהר וועט זאגען יושר! אט פאהרען מיר שוין דריטע סטאנציע און מיר האבען נאך אלץ ניט וואו צו זיצען! צונויפגעשטיקט ווי געגנז... קראנק זענען זיי געוועזן צוטשעפען נאך א וואגאן, צי טאקי נאך צוויי... און גלאט וועמעס כחות איז צו בעצאהלען פאר א גאנצען בילעט? מילא איהר פאהרט אודאי איין מאל אין א שמיטה, קאנט איהר זיך פערגינען צו קויפען א בילעט. אבער איך, פערשטעהט איהר מיך, בין א איד א סוחר, פאהר אכט מאל א יאהר נאך סחורה, און מיר וואלט מיין גאנצע קראם ניט אויסגעטראגען, איך זאל קויפען יעדעס מאל א בילעט. אז איך פאהר מיט'ן „קאנדוקטאר", מאך איך אויך ניט קיין גרויסע גליקען. אמאל טרעפט זיך, פאהר איך נאך א פעסעל הערינג, למשל, און איך זאל נעהמען א בילעט, וועל איך שוין מוזען ארויפציהען אויף יעדען הערינג א גראשען און אז איהר וואלט געקענט אונזערע קונים, וואלט איהר פערשטאנען, ווי אזוי דאס איז גוט: אונזערע קונדען וועלען אייך א יאהר ניט פערזוכען קיין שטיקעל הערינג און וועלען אבקומען מיט

א ציבעלע, אבי דער קרעמער זאל ניט אויספיהרען. אזוינע מינים קונדען זענען דא אין שטעדטעל!

פאהר איך מיר שטענדיג אהן א בילעט. און הלואי ווייטער! אמת, די ערשטע צייט פלעגט מיר דאס הארץ קלאפען ווי ביי א גזלן, ווען איך פלעג אריינגעהן אין וואגאן אהן א בילעט. א קלייניגקייט: מען שפיעלט זיך דא מיט פאניען! צוריק גערעדט קומט על פי זאקאן דערפאר ניט קיין גרויסער פסק. על פי זא־קאן דארפען „זיי" בלויז אראבוואַרפען ביי א סטאנציע, און דאר־טען פרעגט דער נאטשאלניק־סטאנציע א פאס, דעם נאמען און מאכט א פראטאקאל. אמאל אז דו פערגעסט דעם פאס אין דער היים, צי דו האסט גאר קיין פאס ניט, שיקט מען דיר אב מיט'ן עטאפ, ס'איז אויך ניט קיין גרויס אומגליק... האטש ס'ווענדט זיך פאר וועמען... פאר מיר למשל, וואלט דאס געווען א הריגה, מיין קראם וואלט אינגאנצען חרוב געווארען. נאר הלואי ווייטער, מיך האט מען נאך קיינמאל ניט אראבגעפיהרט: ווייל נאך אלע זאכען בין איך פארזיכטיג. אמאל, למשל, האט זיך געטראפען אז איך האב ניט געהאט קיין בילעט און ס'איז גראד אריינגעקומען א „קאנטראליאר" בין איך געפאלען אויף א שכל און בין ארונטערגעקראכען אונטער א באנק און גלויבט מיר, אז דארטען איז גאר ניט אזוי שלעכט — גערוימער ווי אין וואגאן. די גאנצע זאך איז, וואס אויך אונטער'ן באנק ביזטו ניט זיכער, ווארום אן אנדער קאנטראליאר, א שונא ישראל למשל, הייסט זוכען אונטער'ן באנק, דעמאלט האט מען גראד ניט געזוכט: איך האב געהאט מזל. מען דארף צו אלץ האבען מזל... נאר דאס האט מיר נאר איינמאל געטראפען און יענע נסיעה האלט איך פאר דער בעסטער: עס האט טאקי ניט געקאסט קיין גראשען. דעם קאנדוקטאר גארנישט געגעבען... אזוי אבער קאסט דער קאנדוקטאר, קיין סך גיב איך איהם ניט — א צוויי גילדען! ס'איז גענוג פאר איהם, מאלט איך, אז ער האט אזוי־נע ווי איך אין די צעהנדליגער... דאס רוב זענען די קאנדוקטא־

רען ניט קיין שלעכטע: גיסט אוועק איהם די צוויי גילדען — זעהסטו. אז ער איז דיר א פריינד, חאטש א איד — זיי האבען יושר... מיינע קאנדוקטארען — אלע בעקאנטע — זענען שוין גאר פיינע גוים! אין גרונד גענומען, קומט דאך דעם קאנדוקטאר די צוויי גילדען! פונדעסטוועגען בעדאנקט ער: זאגט אייך, וואס איהר ווילט דאס איז אן אורדעלקייט פון א גוי... מיט מיר איז איינער פון זיי א גוטער ברודער און גראד קומט מיר דאס רוב אוים מיט איהם צו פאהרען — ער ווייסט, ווי מען רופט מיך, קלאפט מיר שטענדיג איבער'ן פלייצע און רופט מיך: מאלאדיעץ לייבעל! ער האט טאקע פון מיר איבערגענומען א היבשע מטבע: שוין 15 יאהר, אז מען פאהרט אין שטאדט אריין נאך סחורה אכט מאל א יאהר! אמאל גיב איך איהם אויסער די צוויי גילדען א מתנה: א הערינגעל, א פאר זויערע אוגערקעס — מען קאן ניט זיין קיין חזיר... און ער איז טאקע ווערט... נאך אלע זאכען טהוט ער אידען טובות. עס קאסט פארט ביליגער, ס'איז דאך נאריש!... איין מאל נאר איז ער אויף מיר שיער ניט אין כעס געווארען... און ער וואלט געווען גערעכט. איך האב מיך אבער פערכאפט: ס'האט מיר אפילו געקאסט יענע נסיעה א שעהנע פאר גראשען און ווער איז אלץ שולדיג — עפעס א נארישער איד איינער! אויפ'ן וואקזאל האט ער צווישען אונז געמאכט א מהומה: באשר עס פאהרט זעהר א בייזער „קאנטראליאר" און מען מוז נעהמען בילעטען! איך האב אפילו לכתחלה געלאכט: וואס הייסט א קאנטראליאר: דער קאנדוקטאר וואלט אודאי גלייך צו וויסען געגעבען, האב איך אבער איהם בשום אופן ניט געפונען... מילא פערפאלען — מען מוז נעהמען א בילעט: אכט בלוטיגע גילדען! היינטיגע פרנסות! פערפאלען! גענומען א בילעט! איך געה אריין אין וואגאן — ס'איז א מהומה, עס פאהרט, זאגט מען, זיכער א קאנטראליאר און יעדערער ווארענט דעם אנדערן: א בילעט, למען השם, אידען, האט בילעטען! נו, טראכט איך

מיך, אבי איך האָב! און מיין קאָנדוקטאָר זעה איך ניט! דער צוג נעהמט זיך ריהרען, איך שטעה מיר אָנגעשפּאַרט אָן פענס־טער און טראַכט פון די איבעריגע עטליכע גילדען און עם רייסט מיר אויס א שטיק הארץ; היינטיגע פּרנסות!... און גלאַט מוז איך אייך זאָגען, בין איך ניט געוועהנט געווען צו פאָהרען מיט א בילעט — געה היט זיך מיט איהם! אלע ווײלע טאַפּ איך איהם אין קעשענע צי ליעגט ער, דער קאָפּ איז פערדרעהט, און צו א בילעט בין איך ניט געוועהנט — איך קאָן איהם נאָך פער־ליערען.

אין א פערטיל שעה ארום, מיר זיינען שוין אָבגעפאָהרען א האלבע סטאַנציע, קומט צו דער קאָנדוקטאָר מיינער! וואו קאָנטראָליאָר, ווער קאָנטראָליאָר — אָן אויסגעטראַכטע מעשה! איך בין אזוי צוטומעלט געוואָרען, אז איך האָב ניט געוואוסט, וואָס צו טהאָן. דאָ הער איך, ווי דער קאָנדוקטאָר רופט זיך אָן: נו, לייבעל, וואָס שווייגסטו? היינט וואָס טהוט מען דאָ? — זאָל איך איהם געבען דעם בילעט, היינט וואָס וועט ער האָבען? ער קאָן נאָך פאַראיבעל האָבען... מילא, איהר וועט דאָך פון מיר לאַכען — איך האָב ארויסגענומען צוויי גילדען און האָב איהם גענעבען. איך האָב מיך, גלויבט מיר, געשעמט צו געבען איהם דעם בילעט... עס האָט פּשוט ניט געפּאַסט!... שטענדיג פאָהרסטו אהן א בילעט, מיט אמאָל ווערסטו פריש און געזונד און משוגע און ניסט איהם א בילעט... עס פערשטעהט זיך, עס האָט מיר געקאָסט די מעשה גענוג געזונד. איך בין פון דער דאָזיגער נסיעה בדלות געוואָרען. ארום און ארום האָט זי מיר געקאָסט 12 גילדען, נאָר טהו, מאַך, איך האָב ניט געקאָנט מיט'ן קאָנדוקטאָר איינרייסען... עס האָט ניט געפּאַסט... און דער עיקר — איהר וועט גלויבען — איך האָב מיך פּשוט גע־שעמט צו געבען איהם דעם בילעט...

די דריי טאקטען.

1.

ביז צוואנציג יאהר איז חיים געווען א סטאליער. געאר־בייט האט ער ביי זיין בעל־הבית ראובן יוסלען פינף יאהר, און קיין גרויסער מייסטער איז פון איהם ניט ארויסגעקומען. ער האט געארבייט שטיל, פאמעליך און אלץ אזוינע ארבייט, וואס האבען ניט געהאט אין פלוג קיין גרויסע ווערטה. א גאנצען טיש, א בעט, א טאבורעט האט ער קיינמאל ניט אויסגעאר־בייט, ער האט נאר געארבייט צו דער האנד: א פיסעל, א ווענד־טעל, א ברעטעל אבגעהובעלט. און אז די גאנצע זאך פלעגט פארטיג ווערען, פלעגט חיים דארט זיין ארבייט ניט דערקע־נען, ניט געפינען. פערענדיגען זיין ארבייט פלעגט א צווייטער פועל, אדער דער בעל־הבית, און חיים האט קיינמאל ניט גע־האט דאס פערגעניגען און דעם שטאלץ, וואס א מייסטער האט, ווען ער בעטראכט זיין געענדיגטעם ווערק. ז י י ן ארבייט פלעגט פערשלונגען ווערען אין אנדערע, און חאטש ער האט אין ווערקשטאט א נוץ געבראכט, דאך האט זיך איהם שטענדיג גע־דאכט, אז זיין ראליע איז זעהר א קליינע און ער טהוט מיט זיין ארבייט גאר נישט אויף, זי ווערט פערפאלען ניט בעמערקטער־הייד.

און דעריבער האט חיים זיך ניט געפיהלט פאר א סטאַ־ליער אין פולען זינען פוןווארט און האט די ארבייט ניט ליעב געהאט, און אז מען האט איהם אבגעגעבען פאר א סאלדאט אויפ'ן איין־און־צוואנציגסטען יאהר, האט ער אפילו אין „פריי־סוטסטוויע" ניט געזאגט אז ער איז א סטאליער, כדי ער זאל ניט דארפען אנקומען אין „פלאטניע", וואו ער וואלט ווידער

געדאַרפט שפּיעלען די ניט־וויכטיגע ראָליע אין דער אַרבייט און זיין ווי אַ פינפטע ראַד צום וואָגען.

אַז ער איז אַנגעקומען אין דער דריטער ראַטע, און אַז אין אַ פּאָר וואָכען אַרום האָט דער פעלדפעבעל, אַריינגעהענדיג אין קאַזאַרמע געפרעגט: ווער איז אַ סטאָליער? איז חיים רויט און בלאַס געוואָרען און האָט שוואַך אויסגערופען, ניט קענענדיג זיך איינהאַלטען:

— איך!

דאַן האָט דער פעלדפעבעל איהם אַרויסגערופען פאַראויס און איהם געזאָגט:

— ועסט האָבען אויף עטליכע טעג אַרבייט. דער ראַטנער האָט געהייסען מאַכען נייע ברעטלעך אויף די „נאַרעס", וואו יעדען סאָלדאַט'ס נאָמען זאָל זיין אויפגעשריבען. פערשטעהסט?

חיים האָט אַ קוק געטהאָן אויף די אַלטע ברעטלעך, וואָס זיינען געווען צוגעשלאָגען אין דער הויף אויף די „נאַרעס" און האָט געפונען, אַז די אַרבייט איז זעהר אַ גרינגע און אַז ער וועט עס מאַכען.

אין דריי טעג זיינען אַלע ברעטלעך פאַרטיג געוואָרען, און חיים האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען געהאַט דעם נחת צו זעהן זיינע אַן אַרבייט וואָס האָט אַליין פאַר זיך אַ ווערטה, צו וועלכער קיין אַנדערער האָט זיך ניט צוגעשטעקט. און ער איז געווען צופריעדען, האָטש קיין געלד האָט ער דערפאַר ניט גענומען און האָט אפילו קיין דאַנק ניט בעקומען. נאָר וואָס דאַרף ער האָבען דאָס געלד און דעם דאַנק? ער האָט דאָס געצאָהלט און דעם דאַנק אַלע ווייַלע, ווען ער געהט פאַרביי די געלעגערס און זעהט, ווי אויבען אין דער הויף פּינקעלט דאָס ווייסע ברעטעל, וואָס ער האָט אַליין געמאַכט. אַ שאָד נאָר, וואָס אויך אין דער דאָזיגער אַרבייט זיינער האָט זיך עמיצער אַריינגעמישט. דער ראַטנער־שרייבער האָט מיט שוואַרצע טינט יעדעס ברעטעל פערשריבען מיט אַ

נאָמען און פאַמיליע און אַ נומער. נאָר וואָס זאָל ער טהאָן, אַז קיין שרייבער איז ער ניט, אַי אַ סטאָליער, אַי אַ שרייבער קען אַ מענש ניט זיין... געשריעבען האָט אָבער דער שרייבער אויף ז י י נ ע ברעטלעך, וואָס ער האָט אַליין געמאַכט. דאָס איז גענוג פאַר איהם.

מעהר קיין אַרבייט האָט זיך אָבער דעם גאַנצען ערשטען ווינטער פון זיין דיענסט ניט געמאַכט, און חיים, גלייך מיט אַלע „נאָוואָבראַנצעס“, האָט זיך געלערענט מאַרשירען, לויפען, ציעלען מיט'ן ביקס און נאָך אַזעלכע זאַכען. און אַז זיין „צייט“ פלעגט קומען, פלעגט ער דאַרפען געהן אין קיך שיילען קאַרטאָפעל, טראָגען וואַסער און זעגען האָלץ, און ער האָט שוין כמעט פערגעסען אַז ער איז אַ סטאָליער געווען, נאָר די ברעטלעך איבער די געלעגערס פלעגען עס איהם דערמאָהנען. דעם פריהערדיגען נחת אָבער האָט ער שוין ניט געפיהלט.

דער פעלדפעבעל האָט אַלץ ניט פערגעסען, אַז ער האָט אין זיין ראָטע אַ אידעל אַ סטאָליער, און אַ פּאָר וואָכען נאָך פּסח האָט ער איהם געשיקט מיט אַ קאָמאַנדע סאָלדאַטען מאַכען פּאָלאַטקעס פאַר'ן לאַגער.

אַ גליקליכער, אַ שטאָלצער איז חיים אַוועק מיט דער קאָמאַנדע אין לאַגער. דער עלטערער פון דער קאָמאַנדע, אַן אַלטער קריסטליכער סאָלדאַט, פון טווערער גובערניע, אַ געלער, מיט גרויסע וואָנסען, זעהר אַ שטרענגער, האָט געפיהרט די קאָמאַנדע אין דער בעסטער אָרדנונג און דערזעהענדיג פון ווייטען אַן אָפיציער, פלעגט ער זיך מיט מעהר שטרענגקייט נעהמען צו יעדען בעזונדער. חיים'ן אָבער האָט ער גאָר נישט געזאָגט. חיים האָט עס בעמערקט און האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען זיך געפיהלט, אַז ער שטעהט העכער פון אַן אַנדערן און ער האָט פאַר זיך אַליין בעקומען רעספּעקט...

קומענדיג אָבער אין לאַגער אויפ'ן אָרט, איז חיים'ס גדולה אין גאַנצען אָראָב. דאָרט האָט שוין געאַרבייט די גאַנצע פּלאַט־

ניע פון פאלק, און חיים האט דא ווידער געשפּיעלט די אמאליגע ראָליע ווי ביי ראובן יוסל'ן זיין בעל־הבית. ער האט נאר צונע־האלפען קליינינקייטען, און אז די פאלאטקעס זיינען פארטיג גע־ווארען, האט ער ווידער זיין ארבייט ניט דערקענט, זי איז פער־שלונגען געווארען אין דער ארבייט פון די אנדערע סטאליארעס, פון די בעסערע, פון די עלטערע, און ער איז געווארען דער זעל־ביגער אונבעמערקטער חיים ווי געוועזן, גלאט א חיים, וואס איז אמאל א גארנישט א פּעול ביי ראובן יוסל'ן געוועזן און היינט א גארנישט אין פאלק.

און חיים איז אומעטיג געווארען.

2.

עס איז געוועזן ערב מאנעווערעס. אין די פאלאטקעס האט מען זיך געגרייט צו דעם לאנגען שווערען וועג. חיים איז געשטא־נען ביי זיין פאלאטקע און האט גערייניגט דעם ביקס, וועלכען ער פלעגט אלע ווייל אויפהויבען, אויסציהען אין דער ברייט, אנשטעלען קעגען איין אויג, דאס צווייטע אויג פערזשמורענדיג און אריינקוקען אינווייניג, צי עס איז שוין גענוג צו רייניגען. פלוצים האט ער דערהערט, ווי די דניעוואלניע, וואס שטעהען יעדער ביי זיין פאלאטקע, גיבען איבער איינע די אנדערע:

— ארויסשיקען אלע יונגע סאלדאטען אויפ'ן מיטען פאלק!

חיים אלס יונגער סאלדאט האט זיך פון די דניעוואלנעס געשרייען דערשראקען, „ווער ווייסט וואס פאר א בעפעהל עס איז דא?"

— גיכער אויפ'ן מיטען פון פאלק! — האט איהם דער דעזשורני געטריעבען.

חיים האט אין דער גיך צוזאמענגעלעגט דעם ביקס, וועל־כען ער האט געהאט פונאנדערגענומען, אויסגעשמירט אלע מע־טאלענע ערטער מיט פעטס, אוועקגעשטעלט אין דער „פּיראמי־

דע", אנגעטהאן א בלומרש'דיג רייז העמדעל, וואס ער האט אליין נעכטען ביים טייך אויסגעוואשען, און האט זיך געשטעלט ביי דער „ליניע", וואו עס האט זיך צוזאמענגעקליבען די קאמאנדע פון די יונגע סאלדאטען און האבען דערווייל געשמועסט אין דער שטיל.

פון שמועס האט חיים געכאפט, אז מען וועט אויסקלויבען תלמידים פאר דער מוזיקאנטען־קאמאנדע.

זיין שרעק איז אין גאנצען אראב. פערקעהרט, ער האט זיך נאך דערפרעהט. ער וועט צורייבען א פאר שעה צייט. קיין מוזיקאנט וועט ער דאך ניט זיין. ער וויים אפילו ניט וואס מוזיק איז, ער קען אפילו קיין קלאנג ניט ארויסלאזען. ער האט קיינמאל אין זיין לעבען אפילו קיין זונג ניט געטהאן. ווי קומט ער דערצו? דער קאפעלמייסטער וועט אויף איהם אפילו זיך ניט אומקוקען. א קליינער, א דארער; א מוזיקאנט דארף זיין א געזונדטער, א שעהנער, א הויכער!

באלד זיינען צוזאמענגעקומען אלע יונגע סאלדאטען. אן אונטעראפיציער האט א קאמאנדעווע געטהאן:

— זיך אויסשטעלען! שאגאם מארש!

און די קאמאנדע האט זיך געלאזט געהן, אויפהויבענדיג א געדיכטען שטויב.

צוקומענדיג צום מיטען פאלק, האט חיים דערזעהן דעם קאפעלמייסטער שטעהן מיט'ן עלטסטען מוזיקאנט. דער לעצטער האט געהאלטען א פאפיער אין האנד.

דער קאפעלמייסטער, א הויכער, דארער דייטש מיט ברילען אויף דער שמאלער נאז, האט געהייסען, זיי זאלען זיך אויסשטעלען אין איין צייל. ער האט זיך געשטעלט פאראוים און מיט א פיעדעל אין דער האנד האט ער אנגעהויבען יעדען איינציגען עקזאמינירען.

אז ער איז צוגעקומען צו חיים'ן וועלכער איז געווען דער צעהנטער פון צייל, האט חיים'ן זיך געדאכט, אז די פיס און די

הענד זיינען ניט זיינע און די צונג איז אין מויל פערשטארט געבליבען.

— דו זינגסט? — האט דער קאפעלמייסטער איהם גע־פרעגט.

— ניין. וואשע בלאהאראדיע! — איז חיים קוים אין שטאנד געווען צו ענטפערן.

דער קאפעלמייסטער האט איהם א טאפ געטהאן די ליפען, און האט זיך ערנסט אויף זיי פערקוקט.

— גוטע ליפען — האט ער זיך געווענדעט צום עלטסטען מוזיקאנט מיט דעם פאפיער אין דער האנד.

דער עלטסטער האט מסכים געווען.

חיים האט ניט פערשטאנען, וואס דאס בעטייט. ער איז שוין אלט 21 יאהר און ער האט קיינמאל ניט געוואוסט, אז ער האט גוטע ליפען. ער איז רוהיגער געווארען און האט געהאפט אויף עפעס גליקליכעס.

דער קאפעלמייסטער האט א פיהר געטהאן מיט׳ן סמיק איבער׳ן פיעדעל און האט געהייסען חיים׳ן נעהמען דעם זעלבען טאן. אנפאנגס האט חיים עס ניט פערשטאנען, נאר אז דער קאפעלמייסטער האט איהם דייטליך ערקלערט. וואס ער מיינט, האט חיים דאס ערשטע מאל אין לעבען געזונגען גלייך ווי די פיעדעל האט געשפיעלט.

— ווי רופט מען דיך? — האט חיים דערהערט אן ערנסטע פראגע.

— חיים קוגעל! — האט ער הויך אויסגעשריען און איז רויט געווארען.

— פערשרייבט! — האט זיך דער קאפעלמייסטער גע־ווענדעט צום עלטסטען. יענער האט עס גלייך ערפילט.

— ביזט א מוזיקאנט! — האט א אידישער יונגער סאל־דאט איינגעשושקעט חיים׳ן אין אויער מיט קנאה.

חיים׳ן האט זיך עס ניט געגלויבט. איהם חיים׳ן זאל

טרעפען אזא גליק ?... און אפשר איז די וועלט משוגע געווארען ? און אפשר איז ער אליין משוגע געווארען ?

קומענדיג צוריק אין פאלאטקע, האבען איהם די אידישע סאלדאטען אבגעגעבען „מזל טוב“ ! און די קריסטליכע האבען דאסזעלבע אויף זייער אופן אויסגעדריקט:

— וואט זשיד, א רוח אין דיין מאמען ! — דארפסט געבען אהער.

און דערביי האבען זיי מיט די גראבע פינגער געפויקט איבער זייערע העלזער און חיים'ען האט זעהר ווער געטהאן דאס הארץ, וואס ער קען זיי ניט געבען קיין ביסעל בראנפען.

ער האט זיי אבער צוגעזאגט, אז ווי ער בעקומט די „זשאלאוואניע“ 45 קאפ., קויפט ער א האלבע פלעשעלע.

— נו, גוט ! — האבען די סאלדאטען געענטפערט: חיים קוגעל מאלאדיעץ, חאטש א זשיד !...

3.

דער אינסטרומענט, וואס מען האט חיים'ן נעגעבען, האט געהייסען וואלדהארן. אין דער קאמאנדע האט ער געהייסען וואלטארנע. און חיים'ן איז עם די ערשטע צייט געווען שווער אויסצורעדען און ער האט ניט גוט געוואוסט, ווי זיין אינסטרומענט הייסט. אז ער האט געשריבען די ערשטע טעג פון דער מוזיקאנטישער קאמאנדע א בריעף זיין איינציגען ברודער — א שוסטער אין מינסק, און ער האט געוואלט איהם אויסשרייבען אויף ריכטיג ווי זיין אינסטרומענט הייסט, האט ער עטליכע מאל איבערגעפרעגט ביי די עלטערע מוזיקאנטען. דאס אויסזעהן פון דעם אינסטרומענט איז חיים'ן געווען געפעלען; די פיעל אויסגעדרעהטע מאשינדעלעך, די קלאפענס און דער קליינער מונדשטוק האבען ביי איהם ארויסגערופען א צופריעדענעם שמייכעל. ניט געפעלען איז איהם נאר געווען דער טאן פון

אינסטרומענט, אדער ווי ביי איהם האט עס געהייסען: דער בלאז. דער בלאז איז א שוואכער, א שטילער און ניט קיין שעה־נער. חיים האט ניט געקענט פערשטעהן, צו וואס דארף מען אין ארקעסטער אזא אינסטרומענט. אויסשפיעלען אויף איהם אליין קען מען גאר נישט, אזוי זאגען די מוזיקאנטען. דער דאזיגער אינסטרומענט שפיעלט נאר „סעקונדע“, ד. ה. האט מען איהם ערקלערט, אז ער האט תמ'וואטע אויסגעשטעלט די אויגען — עס־טא־טא. עס־טא־טא !...

חיים האט געשפירט, אז אין דער מוזיקאנטען־קאמאנדע וועט ער שוין אויך קיין ראליע ניט שפיעלען. און ער האט זיך דערמאהנט אן זיין אלטען בעל־הבית ראובן יוסל, אן זיינע ארבייט מיט איהם, און ער איז נאך אומעטיגער געווארען.

4.

די ערשטע צוויי חדשים האט חיים געבלאזען די גאממעס, וועלכע זיין „לעהרער“ לייבע צארפין, וואס האט שוין געדיענט דאס לעצטע יאהר, האט איהם אנגעשריעבען מיט זיין ווילדען נאטען־כתב, און איהם געוויזען די ערשטע צייט ווי אזוי צו בלאזען. די ערשטע דריי נאטען האט חיים ווי עס איז גענומען. ביי דער 4טער אבער איז חיים שטעהן געבליעבען. נעהמען האט ער זי אפילו יא גענומען, נאר פאלש. „דו פאלסט ניט אויפ'ן טאן!“ האט איהם דער לעהרער ערקלערט, און די נאטע האט חיים'ן אויסגעוויזען, ווי א בארג, וואס איז זעהר משופע'דיג און וואס ארויפגעהענדיג אויף איהם פאלט מען און מען צוברעכט די צייהנער. און די נאטע האט איהם די ערשטע צוויי חדשים גע־שראקען און פערפאלגט און האט זיך פאר זיינע אויגען געטרא־גען, אין אויער געקלונגען, אויפ'ן וואהר און אין חלום.

אויסער זיין לעהרער צארפינען, וועלכער איז געווען מעהר סוחר ווי מוזיקאנט, ווייל ער האט זונטאג געהאנדעלט אויפ'ן

מערקעל. — אויסער צארפינען פלעגט אמאל צוגעהן צו חיים'ען דער עלטסטער מוזיקאנט, אויך וועלכען מען האט געזאגט, אז ער קען שפיעלען אויף אלע אינסטרומענטען אין דער וועלט... חיים, דערזעהענדיג נעבען זיך דעם עלטסטען, פלעגט זיך אי דערשרעקען, אי דערפרעהען זיך. דערשרעקען פלעגט ער זיך פאר'ן עלטסטענס בייזען און שטרענגען בליק, פאר זיינע בייז־פערדרעהטע וואנסען, און דערפרעהען פלעגט ער זיך, ווי עס דערפרעהט זיך א חולה, ווען ער געפינט זיך נאהנט פון א דאק־טאר, אין וועלכען ער גלויבט, אז ער קען פון טויט לעבעדיג מאכען.

אומזיסט איז אבער געווען דער שרעק און די פרייד. דער עלטסטער האט נאר אויפ'ן קוק אויסגעזעהן בייז און שטרענג; און וואס אנבעלאנגט דער פרייד, וואס ער קען איהם לעבעדיג מאכען, אז ער, חיים, זאל קענען די 4טע נאטע און די העכערע נאטען נעהמען, איז זי אויך צורונען... דערהערענדיג, ווי חיים נעהמט די נאטען, האט דער עלטסטער אנגעשטרענגט דיביידע אויערן, זיך פערקרימט פון פאלשען טאן און אויסרעדענדיג: פאהאני אינסטרומענט! — איז ער אוועקגעגאנגען צו א צווייטען שילער, איבערלאזענדיג חיים'ן איין אראבגעפאלענעם און א פערצווייפעלטען...

5.

עס איז איבערגעגאנגען א יאהר. חיים האט שוין אויסער „מאליטווע“ און „באזשע צאריא חראני“, געשפיעלט עטליכע מארשען. די העכערע נאטען פון פיער און ווייטער האט ער „גענומען“, אבער מיט מאטערניש, און צארפין זיין לעהרער, זיצענדיג נעבען איהם אין ארקעסטער, פלעגט איהם ניט איין מאל א קלאפ טהאן פאר'ן פוס, ער זאל בעסער שווייגען. „אז איך וועל זיך אויסדיענען און אוועקגעהן אהיים — פלעגט איהם

צארפין ארײַנשושקען אין אויער — וועסטו מעגען נעהמען, איצטער זיץ און שווייג!"

און חיים האט געשוויגען, נאר ווען ער האט אפילו גע־שפיעלט האט זיך איהם אויך געדאכט, אז ער שווייגט. ער האט נאר געהערט ווי דער טראמפּייט קנאקט, דער באריטאן רוישט, די „בעסער" שיעסען, דער פּויק דונערט, דער קלארנעט און פלייט הילכען, — נאר דער וואלדהארן זיינער און אפילו זיין חבר'ס שווייגען, און מען הערט זיי גאר ניט. און ער האט מקנא געווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפּיעלען אזא גרויסע ראליע אין ארקעסטער, און ער גאר ניט.

ער האט זיך אמאל געפּרובט אויסרעדען דאס הארץ פאר צארפינען:

— אונזער אינסטרומענט הערט מען גאר ניט, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם.

— ביזטו בדלות! — האט צארפין, וואס האט שוין געהאט נאך א חודש צו ענדיגען דעם דיענסט און האט מעהר געטראכט פון די היימישע געשעפטען, איידער פון מוזיק געלאכט: — מען דארף זעהן ענדיגען דעם חודש, ניט „אנרייסען זיך", און נאכ־דעם נעהם איך דעם וואלדהארן און זאג ברוך שפּטרני. אן עסק האב איך מיט דער „מוזיק".

חיים האט איהם מיט'ן מויל נאכגעגעבען, פארט זיין לעה־רער און אן אלטער סאלדאט דערצו; אין הארצען אבער האט ער אנדערש געטראכט, און ער האט מקנא געווען די איבריגע מו־זיקאנטען, וואס זיצען מיט אינסטרומענטען וואס ליארמען, שרייען און פערנעהמען אן ארט אין ארקעסטער, און ער מיט זיין אינסטרומענט ווערט פערטומעלט אין זייערע הויכע שטארקע טענער אונבעמערקט...

6.

די אלטע סאלדאטען, וואס האבען געדיענט דאס לעצטע יאהר, זיינען ענדליך א היים צופאהרען, אין קאמאנדע איז וועד

ניגער געווארען מיט פינף מוזיקאנטען. געפיהלט אבער האט מען נאר איינעם פון זיי, דעם באריטאניסט, און אויף זיין ארט האט מען געדונגען א ציווילנעם מוזיקאנט, ביז דער צווייטער באריטאניסט וואס איז נאך געבליבען דיענען, וועט זיין אימשטאנד אליין צו שפיעלען. וואס אנבעטרעפט דעם פלייטיסט און קלארנעטיסט, וואס זיינען אויך אהיים אוועקגעגאנגען, האט מען געלעגט גרויסע האפנונגען אויף די צוויי איבערגעבליעבענע, וועלכע זיינען געווען זעהר פעהיג. נאר איין חיים, וועלכער איז געבליעבען דער איינציגער אויף וואלדהארן, איז אלץ געבליעבען דערזעלבער אונבעמערקטער ווי פריהער, ווען זיין לעהרער צארפין איז נאך געווען! דער עלטסטער נאר האט איראניש א קוק געטהאן אויף איהם און חוזק געמאכט.

— נו, קונעל, איצטער וועסטו זיין ביי אונז א סאליסט...

געזאגט האט עס דער עלטסטער, ווען דער ארקעסטער איז געזעסען גרייט צו שפיעלען א נייעם מארש, וועלכען מען האט פונאנדערגעלעגט ביי יעדען טישעל. — דער עולם האט זיך אומגעקוקט אויף חיים'ן און יעדער האט געשמייכעלט אויף זיין שטיגער. חיים'ן האט דאס לאכען פערדראסען און הנאה געטהאן. מען מאכט פון זיין שפיעלען טאקי חוזק, אבער דאך ווייס מען, אז ער עקזיסטירט. ער האט נאר געווארט, וואס וועט דער קאפעלמייסטער זאגען. דער קאפעלמייסטער איז אבער געווען פערטהאן מיט'ן נייעם באריטאניסט, וועלכען ער האט עפעס ערקלערט אין מארש און האט אין שמועס וועגען קונעל'ן קיין אנטהייל ניט גענומען.

באלד האט דער קאפעלמייסטער גענומען „סטרויען" די אינסטרומענטען. ביי איינינע אינסטרומענטען האט ער דעם „בע" געבעטען, ביי אנדערע דעם „צע". חיים האט מיט א קלאפענדען הארצען געווארט אויף זיין „רייהע". נאר אומזיסט האט ער געווארט. ביים „טראמבאן" האט זיך דאס „סטרויען"

געענדיגט און דער מארש האט זיך אנגעהויבען. חיים האט דאן דערשפירט זיין קליינהייט.

דער אנהויב מארש איז געווען רוישענד און שטארק: גע־שפיעלט האבען אלע אינסטרומענטען. חיים האט געפיהלט ווי זיינע טענער ווערען פערלארען אין דעם ווילדען, געזונדען און אנגענעהמען ליארעם. ער האט געפרובט האלטען דעם מונדשטיק בלויז אין מויל און גאר ניט בלאזען, און ער האט קיין שום ענדע־רונג ניט בעמערקט. די זעלבע שטארקייט, דאס זעלבע רוישען, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם, און ער האט ווידער גענומען בלא־זען, סטארענדיג זיך וואס שטארקער, אפשר וועט זיין שפיעלען דערגרייכען צום קאפעלמייסטער'ס אויער און ער וועט איהם שעצען ווי די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען די ערשטע שטימע. אומזיסט אבער!

אבער נאך דעם אבשפיעלען דעם ערשטען האלבען מארש איז עפעס געשעהן א מאדנע זאך. צוקומענדיג צום צווייטען האלבען מארש וואס הייסט „טריא“, איז דער גאנצער ארקעס־טער שטיל געבליעבען און חיים האט גאנצע דריי טאקטען אליין געשפיעלט.

דער עולם מוזיקאנטען האט צום אנהויב פערוואונדערט אנ־געקוקט חיים'ן, און באלד זיך פונאנדערגעלאכט. חיים אליין איז צוטומעלט געווארען און האט ניט פערשטאנען, וואס דא איז פארגעקומען...

ענדליך האט דער קאפעלמייסטער, וואס האט פריהער דעם מארש ניט איבערגעקוקט, זיך געווענדעט צו חיים'ען:

— דו האסט דא דריי טאקטען סאלא — זעה־זשע! נו!..

ער האט אויפגעהויבען דאס טאקט־שטעקעל און גלייך, דאס ערשטע מאל זינט חיים שפיעלט, זיך געווענדעט צו איהם.

צו חיים'ס גליק זיינען די דריי טאקטען בעשטאנען פון די נידריגע נאטען און זעהר איינפאך און ער האט זיי בשורה

אָבגעשפּיעלט. נאָר דער טאָן האָט פּאַר שרעק געציטערט, און דער קאַפּעלמייסטער האָט געקאָמאַנדעוועט:

— ריינער, ריינער, סאָליסט מיינער.

די מוזיקאַנטען האָבען געלאַכט. נאָר חיים וועלכער האָט שוין צייט געהאַט פאַרצושטעלען אין קאָפּ דאָס גליק, וואָס איהם האָט אונערוואַרטעט געטראָפען, האָט דאָס לאַכען ניט געהערט. ער האָט נאָר טיעף אַריינגערוקט די אויגען אין די נאָטען, פעסטער צוגעקוועטשט דעם מונדשטיק צו די ליפּען און גערופען פון דאָרט די טענער מיט זיין לעצטער ענערגיע, מיט'ן לעצטען קוראַזש.

7.

דער מאַרש, וואו חיים האָט די דריי טאַקטען געהאַט אַלס סאָלאָ, איז געווען אַ געראָטענער. די אָפיציערען און אפילו דעם פּאָלקאָווניק אין קלוב, וואו די מוזיקאַנטען האָבען איין מאָל אין וואָך געשפּיעלט, איז ער זעהר געפעלען געווען און מען האָט איהם אָפט געשפּיעלט. און חיים האָט גאַנצענע טעג געלערנט די סאָלאָ, זי זאָל, וואָס ריינער, וואָס גלאַטער אַרויס־קומען.

— אבער געננוג דיר שוין! — פלעגט איהר יעדער דע־זשורנע שטראָפען פאַר זיין איבריגע התמדה: דו קענסט דאָך שוין!

נאָר חיים, וועלכער איז, זינט ער האָט די דריי טאַקטען בעקומען, שטאָלצער געוואָרען, פלעגט ענטפערן:

— צו גוט איז קיין שיעור ניטאָ. אַ סאָלאָ דאַרף מען שפּיע־לען וואָס ריינער. איך בלייב דאָך איינער אליין, אַלע האָבען פּאוזען, נאָר איך איינער שפּיעל, איך איינער אליין.

איינמאָל, אז חיים האָט זיך אומגעטראָגען מיט'ן אינסטרו־מענט און געשפּיעלט פאַר זיך די דריי טאַקטען, האָט דער צווייטער טרומייטער, אַ יונגער שגצ'ל, וואָס דער פּאָלק האָט

איהם ערצויגען און פאַר אַ מוזיקאַנט געמאַכט, ניט געקענט פער־טראַגען חיים'ס רווישען, און ער האָט זיך אָנגערופען:

— וואָס טהוסטו מיר, אַז איך שפּיעל אויף די דריי טאַק־טען אין אָרקעסטער.

חיים איז בלאַס געוואָרען, האָט פאַר שרעק אין אָנהויב ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן, נאָר באַלד האָט ער זיך גע־שטאַרקט און קוים אַרויסגעזאָגט:

— ווי הייסט, דו וועסט שפּיעלען? דו האָסט דאָך דריי פּאַוזען.

— איך לאַך פון די פּאַוזען! — האָט דאָס יונגע מוזי־קאַנטעל העזה'דיג אויסגערופען: אַז איך וויל שפּיעל איך זיי, איך ווייס וועלכע נאָטען: עס, גע...

און רעדענדיג דאָס, האָט ער אַראָבגעכאַפּט זיין טרומייט, וואָס איז געהאַנגען צווישען די איבריגע אינסטרומענטען און האָט אַ קנאַק געטהאָן די דריי טאַקטען, חיים'ס דריי איינציגע טאַקטען.

— מאַלאַדיעץ איוואַנאָוו! — האָט דער דעזשורנער גע־לויבט: אויף אַ טרומייט איז דאָס טאַקי שעהנער ווי אויף „וואַלטאַרנע".

— היינט שפּיעל איך עס! — האָט זיך איוואַנאָוו אויף אַן אמת צוקאַכט.

חיים איז געבליעבען שטעהן מיט'ן אינסטרומענט אין דער האַנד און האָט ניט געוואוסט וואָס מען מאַכט.

איוואַנאָוו האָט דערשפּירט חיים'ס שרעק און דאָס האָט איהם נאָך מעהר אויפגעמונטערט.

— חאַ־חאַ־חאַ! — האָט ער זיך פונאַנדערגעלאַכט: קוגעל וועט היינט זיין אוים סאָליסט...

— נו, הער אויף! — האָט חיים זיך גענומען בעטען: וועניג סאָליעס האָסטו?

— איש, ווי ער האט מורא! איז איוואנאוו ערנסטער גע־וואָרען: וואס ווסעסט מיר געבען, וועל איך ניט שפּיעלען.

חיים האט ניט געוואוסט, מיט וואס קויפט מען אונטער דעם קליינעם עשו. ער האט לאנג געטראכט און ניט געפונען. ער האט גאר נישט פערמעגט. ענדליך האט ער מיט א געפאלענעם קול ארויסגערעדט:

— איך וועל דיר רייניגען אלע שבת דיין טרומייט.

איוואנאוו האט זיך פערטראכט. ער איז געווען זעהר פויל און דאס איז איהם געפעלען געוואָרען: שבת נאך מיטאג־עסען וועט ער קענען גלייך אוועקגעהן אין שטאדט הוליען.

— אבער, געדענק — ריין ווי גאלד! — האט איוואנאוו אויסגעשטעלט אויף חיים'ן זיינע צוויי גרויסע גראהע אויגען.

— בעסער פאר מיין אייגענער וואלטארנע, — האט חיים פערזיכערט.

— וואס איז דיין וואלטארנע, — האט איוואנאוו חוזק געמאכט: איהר איז געגוג א ריב, מיין טרומייט דארף פינקלען! טרומייט רעכענט זיך ערשטע שטים, פערשטעהסט?

און חיים איז געבליבען דער איינציגער סאליסט פון די דריי טאקטען, נאר דעם פריהערדיגען חן האבען זיי ביי איהם פערלאָרען. דעם שטאלץ און די גדולה, וואס ער האט געהאט אין דער רגע, ווען ער האט זיי געשפּיעלט, איז בטל געוואָרען אין דער קנעכטשאפט, אין וועלכער ער האט זיך יעדען שבת געפונען א שעה נאכאנאנד, פוצענדיג איוואנאוו'ס טרומייט.

דער סאמאָוואר.

די אריסטאָקראטען פון פאָלק רעכענען זיך די מוזיקאנטען. און אפשר דערפאר האָט מען זיי ניט ליעב. ניט נאָר די אָפּי־ציערען קוקען אויף זיי קרום און אפילו די סאָלדאטען אליין, וואָס געפינען זיך אונטער'ן ביקס, האלטען זיי ניט פאר „ברידער" מאכען פון זיי חוזק, ווי דער שטייגער איז פון מעהר געפאלענע צו א העכערן קלאָס. די אָפיציערען רופען די מוזיקאנטען מיט דעם נאָמען „לאָדרען", ד. ה. פוילע יונגען, הולטאיעס, און די פראָנט - סאָלדאטען האלטען זיי ניט פאר קיין ציווילע און ניט פאר קיין סאָלדאטען; אנשטאט מוזיקאנטסקע קאָ־מאנדע רופט מען זיי „צולאָזענע קאָמאנדע", ווייסען ניט פון דיסציפלין און פון „סלוזשבע", חוץ זייער דודקע. דודקע הייסט ביי די אנדערע סאָלדאטען יעדער מעשענער אינסטרומענט, אפילו דער גרויסער באַס, וואָס ער וועגט פיעל מעהר פון א ביקס.

און געוויס זיינען די מוזיקאנטען, אין פערגלייך מיט די „פראָנט־סאָלדאטען", אריסטאָקראטען. אויסער דעם, וואָס זיי טראָגען שעהנערע מונדירען, שלאָפען ניט אויף נארעס, נאָר יעדער האָט זיין אייגען בעטעל, — אויסער דאָס, האָבען זיי נאָך א סאמאָוואר.

דער סאמאָוואר איז אפילו ניט קיין אריסטאָקראטישער. זיין גרויס און גרעב איז מעהר עהנליך צו א קעסעל, עהדער צו א סאמאָוואר, אָבער דאָך איז ער פאָרט א סאמאָוואר, האָט א קראַן און א קוימען און אז מען שטעלט איהם אויף, געהט א רויך, ווי פון אן אמת'ן סאמאָוואר.

און פון דעם גרויסען סאמאָוואר, וואָס ענטהאלט פיער עמער וואסער, טרינקען אלע מוזיקאנטען סיי אָרעם, סיי רייך, יעדען נאָך מיטאג טיי.

טיי טרינקט אפילו דער ארעמסטער מוזיקאנט. פוהרמאן, וואס בעקומט פון דער היים קיינמאל קיין קאפיקע ניט צוגעשיקט און האט זיין אויסקומעניש בלויז פון די דריי גילדען זשאלאוואניע, וואס ער בעקומט, פערשטעהט זיך, פונקטליך אלע צוויי חדשים, געוועהנליך טראגט איהם ניט די זשאלאוואניע אויף מותרות — טיי און צוקער. אבער טיי טרינקט ער גלייך מיט אלעמען, און ניט נאר גלייך מיט אלעמען אפילו מעהר פאר אלעמען.

עס איז שווער צו גלויבען, אז דער קליינער פוהרמאן גיסט אין זיך אריין 7 גלאז טיי, דאס איז זיין פארציע, און אמאל, אז ער וויל זיך ברית'ן, — נאך א פאר גלעזער, ולא נודע כי באו אל קרבו. דער זעלבער קליינער, דארער פוהרמאן ווי געווען.

ווי געזאגט, פערמעגט ניט פוהרמאן צו קויפען טיי און צוקער, און דאך האט זיך נאך זיין קליינער שטערן קיינמאל ניט פערקנייטשט וואו מען נעמט עס. וואלט ער אזוי געווען בעזארגט מיט קאשע (קאשע איז איהם שטענדיג וועניג, ניט וויל ער איז הונגעריג, נאר צו קאשע פיהלט ער א בעזונדער שוואכקייט...) ווי ער האט גענוג טיי און צוקער, און נאך ווי האבען — מיט כבוד, מיט רעספעקט!

מיטאג עסען אב די מוזיקאנטען האלב איינס. דער קאשאוואר, כמעט דער איינציגער פון פאלק, וואס בעציהט זיך גוט צו די מוזיקאנטען, ווייל ער איז א גרויסער ליעבהאבער פון מוזיק, שפיעלט אליין פיעדעל און לויט ווי מבינים זאגען — נאר ניט שלעכט—אט דער קאשאוואר, א קאזאנסקער געשטופעלטער טאטער, גיעט די מוזיקאנטען א גרעסערן און בעסערן מיטאג. די מוזיקאנטען זיינען מיט דעם מיטאג שטארק צופריעדען, שיער שיער רייסט זיך ביי מאנכען מוזיקאנט נאך יעדען מיטאג ניט ארויס. בעסער ווי אין דער היים! א חסרון אבער האט דער מיטאג: עס דארשט נאך איהם! ניט נאר עס דארשט — עס ברענט! דער דנעוואלניע, וואס איז מחויב צוזושטעלען

וואסער, ווערט נעביך אויסגעריסען, א גרויסע כלי וואסער ווערט בהרף עין ווי אויסגעטריקענט. אבער קאלטע וואסער, לויט א סאלדאט פון טווערסקי גוב. האט ערקלערט, שטילט ניט דעם דארשט, דער עיקר איז טיי. א חדוש, וואונדערט ער זיך — טיי איז דאך הייס און עס לעשט.

אבער אנשטעלען דעם סאמאוואר פוילט זיך יעדער. עס קען זיין, אז פאר זיך אליין וואלט זיך קיינער ניט געפוילט. נאר ביי דעם געדאנק, אז פון דעם טיי וועט נהנה זיין די גאנצע קאָ־מאנדע, פאלט אן אזא פוילקייט, אז עס פערוווילט זיך גלייך שלאפען.

פוהרמאן איז אבער ניט קיין פוילער. א געשעפט אנצו־שטעלען דעם סאמאוואר! עס איז, פערקעהרט, א פערגניגען, אן אונטערהאלטונג. ער זאגט עס אבער ניט ארויס. ארויסזאגען פאסט ניט. ער ווארט מען זאל איהם בעטען און קיין סך דארף ער ניט ווארטען. אז איין כלי וואסער ווערט אויסגעלעדיגט, הערט ער, מען רופט:

— פוהרמאן!

פוהרמאן ווייס שוין אויף וואס מען דארף איהם; ער מאכט זיך אבער כלא ידע, ווי געפנר'ט:

— שטא טאקאיע? — פרעגט ער ניט אהן שטאָלץ, עס מעג איהם דאן אפילו רופען אן אונטער אפיציער.

— נאסטאוו סאמאווארטשיק, גאלובטשיק! פוהרמאן גיט א קוק אויפ'ן גרויסען סאמאוואר, וואס מען רופט איהם בלשון סגי נהור „סאמאווארטשיק" און קוויינקעלט זיך:

— אלע טאג — איך!

— נו, בראטעץ, דערפאר קריעגסטו טיי און צוקער!

— אלע טאג, אלע טאג איך! — קלאגט ער זיך כלומרשט. און דער קליינער פוהרמאן גיעט א חאפ דעם גרויסען סאמאָ־וואר צום ברונען. וואס געפינט זיך אויפ'ן הויף און הויבט איהם אן אנגיסען.

אז ער גיעסט אריין פיער עמער, איז נאך דער „סאמאוואר־טשיק" ניט גאר פול. פוהרמאן קוקט אין איהם אריין, און איהם דוכט זיך אז דער סאמאוואר ווארט מען זאל איהם אנגיעסען ביז די ברעגען. פוהרמאן ציהט אוים נאך אן עמער וואסער, דער־גיעסט נאך בערך א פאר קווארט, און וויל מאכען אויך א תכלית מיט דעם ביסעל וואסער, וואס איז געבליבען אין עמער:

— דנעוואלנע! — שרייט ער הויך, געה, נעהם צו און אויסגעשעפטען עמער וואסער!...

דער דנעוואלנע, וואס איז פויל צו שעפען אליין, דערהער־רענדיג פון אזא מציאה, לויפט ארוים מיט צוויי קעסעלעך, ערשט אויסגעוואשען פון דעם בארשץ, גיסט זיי אן, און טראגט זיי אריין אין קאמאנדע, צו דערקוויקען די דארשטיגע מוזי־קאנטען. אז דער דנעוואלנע געהט אוועק, נעהמט פוהרמאן, גארטעלט זיך אונטער די לענדען און וויל אבשלעפען דעם סא־מאוואר פון ברונען און אוועקשטעלען אין מיטען הויף, וואו ער שטעלט איהם אן סיי זומער סיי ווינטער. עס קומט איהם אן שווער, זעהר שווער, אבער דאס מאכט ניט אוים, דאס איז איהם נאך אנגענעהמער — וועט ער דעם טיי און צוקער מיט מעהר שטאלץ פארדרען!

אז דער סאמאוואר שטעהט שוין אין מיטען גרויסען הויף, בעט ער א מוזיקאנט, וועלכער עס זאל פערביי ניט דורכגעהן, ער זאל א ווײלע אכטונג געבען אויפ'ן סאמאוואר, ביז ער וועט קריגען ערגיץ האלץ, ווייל אין דער מוזיקאנטסקע קא־מאנדע איז א טראדיציע צו שטעלען דעם סאמאוואר נישט מיט קוילען, נאר מיט האלץ. פוהרמאנס בעפעהל איז הייליג, דער סאלדאט שטעהט שוין אויף קאראאול און פוהרמאן זוכט טרו־קענע העלצעלעך, וועלכע ער צושפאלט מיט זיין „טשעסאק", וואס יעדער מוזיקאנט פערמעגט שפאלטענדיג קלאפט איהם אפילו גוט דאס הארץ פאר שרעק ביים געדאנק, אז דער טשע־סאק קען א פגימה בעקומען און אז עס וועט זיין א „סמאטר"

קען ער האבען דערפאר א גרויסע שטראף. אבער זיין שטעל, אלס „זאוויעדוויושצי סאמאווארם" ערוועקט אין איהם א מוטה פון א העלד און ער איז גובר יעדען שרעק.

אז די האלץ איז שוין אין סאמאוואר אריינגעלעגט, דער־מאהנט זיך פוהרמאן, אז דעם עיקר האט ער ניט. איהם פעה־לען שוועבלעך. א שוועבעלע איז אפילו ביי די סאלדאטען, חאטש מוזיקאנטען, א טייערע זאך, אבער אז פוהרמאן לויפט אריין אין קאזארמע, לאזענדיג אויף א ווײלע אליין דעם סא־מאוואר און בעט נישט, נאר פאדערט מיט שטאלץ: סקאריי ספיטשקא! טראגט מען איהם ענטקעגען. נאך מעהר, מען גע־טרויט איהם אפילו אויף די אייגענע הענד דאס גאנצע פעקעל. מען האט נאר מורא פאר זיין צוטראגענקייט און מען בעמערקט איהם, אז ער זאל ניט פערליערען און צוריק ברענגען, אויף וואס פוהרמאן שיקט לויפענדיג צוריק צום סאמאוואר אין איילעניש א תשובה: גאט בעהיט!

און חאטש די שוועבעלעך זיינען ניט זיינע, פון דעסטוועגען סטארעט ער זיך, אז ער זאל יוצא זיין מיט איינער און ניט פטר'ן קיין איבריגע, און דאס רוב געלינגט עס איהם, סיידען, אז עס טרעפט א שטארקער ווינד.

אז ער צינדט אן עטליכע זעהר דין צעשפאלטענע העלצע־לעך און ווארפט זיי אריין אין סאמאוואר צו די איבריגע גרע־בערע שטיקער האלץ, הייסט שוין ביי איהם געפטר'ט א האלבע ארבייט. איהם בלייבט נאר צו בלאזען. דאס בלאזען אליין איז אפילו ניט שווער. נאר דער רויך איז דאס ערגסטע. איהם וואלט דאס שוין אפילו ניט אזוי גערארט, מילא איז א ביסעל ביטער אין די אויגען. שפעטער וואשט ער זיי אוים איז ווידער גוט. דאס אונגליק איז נאר דעריז, וואס ער מוז אויסשטעהן זידלערייען פון דער „שוואלניע" וואס געפינט זיך אויף אויפ'ן דאזיגען הויף אין שכנות מיט די מוזיקאנטען. פוהרמאן וויים ניט צי ארט זיי טאקי דער רויך אדער זיי פערגינען ניט די מו־

זיקאַנטען דעם סאַמאָוואַר. נאָר שרייען שרייען זיי און סטראַ־שען צו געהן „דאַלאָזשען" דעם אַדיוטאַנט.

פוהרמאַן ווייס אַפּילו, אַז דער אַדיוטאַנט וועט דערפאַר גאָר נישט טהאָן, ווייל דער סאַמאָוואַר איז אַ קאַזיאָנער און טיי דאַרפען די מוזיקאַנטען טרינקען „פּאָ אוסטאַבו", פון דעסט־וועגען וויל ער ניט האָבען אויף זיך קיין „בעמערקונג"; פאַר אַז אַלטען סאָלדאַט פּאַסט עס ניט. און ער זוכט מיטלען צו פער־ניכטען דעם רויך, וואָס וואָליעט ווי פון אַ לאָקאָמאָטיוו און צע־לעגט זיך אין שוואַרצע שטיקער איבער'ן גאַנצען הויף, צו דער־שטיקט ווערען...

נאָר ביז וואַנען ער געפינט דעם מיטעל, איז שוין דער מי־טעל איבריג. דאָס פייער, גוט פענאַנדער ברענענדיג זיך, ניט שוין פון זיך אַרויס אַ קלענערן שיטערן און העלערן רויך; שפּע־טער אַ ווײַלע שפּאַרט בלויז אַרויס פון קוימען אַ ריין־העל־פייער און שטעלט אויס רויטע צינגער די סאָלדאַטען פון שוואַלניע.

דערזעהענדיג דאָס ריינע פייער אָהן רויך, ווערט פוהרמאַן דערפרעהט און זיכער: ערשטענס דאַרף ער שוין נישט בלאָ־זען! צווייטענס לאַכט ער שוין אויס פון דער שוואַלניע און דריי־טענס וועט שוין טאַקי באַלד זיין טיי.

איהם בלייבט נאָר יעצט שטעהן און אונטערלעגען פון צייט צו צייט אַן איינציג שטיקעל האָלץ, וועלכעס דאָס פייער אינגווע־ניג חאַפּט מיט גרויס ליעבע אַרום, האַלזט עס, גלעט עס, קושט עס און פערברענט עס...

אַז עס געהט אַריבער די ערשטע האַלבע שעה, קומט אַרויס פון קאַאַזרמע אַן אַלטער סאָלדאַט־מוזיקאַנט און פרעגט מיט אַ בעל הבתי'שען טאָן:

— נו, פוהרמאַן! וואָס הערט זיך?

פוהרמאַן טאַפּט מיט אַ גענויטקייט דעם סאַמאָוואַר, שמייכעלט און ענטפערט:

— עס וועט שוין קיין סאַך ניט געדויערן!

שפּעטער אביסעל, שמייכעלט ער צופריעדענער און ענט־פערט:

— ער „רעדט“ שוין.

רעדען הייסט אפילו ניט זידען, אבער קרוב דערצו. אין קאַזארמע פערשפּרייט זיך באלד די ידיעה און דער עולם גרייט זיך שוין אַז ווער מיט א גלאָז, ווער מיט א לעהמענעם קריגעלע און ווער מיט א הילצערן לעפעל...

ענדליך קומט אַן א שליח פון פוהרמאַנען, אַז דער סאמאָוואר איז שוין פערטיג און ער פאָדערט פיער „מענשען“ צו געהן נעהמען איהם. די פאָדערונג ווערט גלייך ערפילט. פיער יונגע מוזיקאנטען, וועלכע וואָלטען אין ראָטע שוין זיך דערדיענט צום טיטעל „אלטער סאָלדאט“ און דאָ הייסען זיי נאָך „גאָוואָבראַנצעס“, געהען ארויס אויפ'ן הויף און זאלבע־פיערט נעמען זיי דעם סאמאָוואר. פוהרמאַן, מיט א מינע פון א „קאָמאַנדיוושצי־וואָיסקאמי“ געהט זיי נאָך און קאָמאַנדעוועט:

— אסטראָזשנאָ! — פאָרזיכטיג!...

דעם סאמאָוואר שטעלט מען אוועק אויף א ברעג בעטעל, וואס געהערט צום עלטסטען אונטער־אָפיציער. דאָס איז א מין כבוד פאר דעם אונטער־אָפיציער; דאָס בעדייט, אַז נאָר איהם קען מען אָנטרויען אזא מין אייגענס. און ווירקליך, ווען ארום סאמאָוואר קלויבען זיך צונויף די מוזיקאנטען, אָנגעוואָפּענט מיט גלעזער, קריגעלעך און לעפעל, גיט דער עלטסטער אונטער־אָפיציער שטרענג א קאָמאַנדע:

— אסטופּ! טרעט אָפּ צוריק!

נאָכהער רופט ער ארויס די רייכערע מוזיקאנטען און איז גוזר זיי זאָלען געבען טיי. יענע לעגען זיך באלד צונויף צו „שמעק־טאַבאַק“ טיי, ביז עס ווערט א היבש־הייפּעלע און מען גיט עס איבער דעם עלטסטען אונטער־אָפיציער. ער נעהמט עס אין האנד, בעטראכט און זאָגט: „זאַמאלאָ“! — עפענט אויף דאָס דעקעל פונ'ם סאמאָוואר, דערטרינקט עס אין די קאָכיגע

וואסער און הייסט האבען געדולד 5 מינוט, ביז עס וועט אנצי־הען.

די 5 מינוט ציהען זיך אפילו לאנג, אבער דאך קומען זיי זיך איבער, די מוזיקאנטען דערהערען ענדליך דעם אויסרוף:

— נאטאווא.

און עס ווערט א געלאף, א שטופעריי, אז די קאמאנדע פון אונטער־אפיציער, העלפט שוין נים, און אגב איז די קאמאנדע טאקי זעהר א שוואכע ווייל ער אליין האט שוין אנגעשעפט א קליין „קעסעלע", וואס האלט 10 גלעזער און טרינקט שוין, צובייסענדיג שווארצען ברויט.

די קאמאנדע נעהמט איבער פוהרמאן. ער ווייסט אפילו, אז טיי וועט פאר איהם געניג זיין, פון דעסטוועגען קען מען זיך אויף נסים נים פערלאזען. און דא זעהט ער ווי דער עולם צאפט דעם טיי, און ער האט זיך נאך נים פערזארגט מיט א גלאז און מיט א פאר שטיקלעך צוקער, וואס ער דארף דאס נאך בע־קומען פאר זיין ארבייט...

ענדליך בערוהיגט זיך דער עולם, יעדער זיצט שוין ארום זיין בעטעל און טרינקט די טיי, וועד מיט א נאהענטען פריינד, רעדענדיג וועגען סאלדאטישע פאליטיק.

דאן בעקומט שוין פוהרמאן די פאר שטיקלעך צוקער פון א מוזיקאנט, וועמעס „צייט" עס איז צו „צאהלען", און ער נעהמט זיך צו זוכען א גלאז, ער האט אפילו א לעפעל, נאר פאר איהם, סאמאוואר־אנשטעלער, פאסט נים פון א לעפעל צו טרינקען, יעדער דארף וויסען זיין שטאנד...

און אט ווערט שוין ביי א מוזיקאנט, וואס טרינקט נאר צוויי גלעזער טיי, פערטיג זיין גלאז, וועלכע ער טראגט אונ־טער מיט גרוים דרך־ארץ פוהרמאנען. פוהרמאן נעהמט דאן דעם גאנצען סאמאוואר צו זיין בעטעל, גיט איהם א טאפ און בע־מערקט צופריעדען! אקוראט צום טרינקען! און גיעסט זיך אן מיט ברייטקייט די ערשטע גלאז!

ביים ערשטען זופּ דערמאהנט ער זיך, אז דער דאָרשט איז ביי איהם שוין לאנג אריבער. ער וואָלט יעצט עפּעס ליעבער געגעסען... פון דעסטוועגען טרינקט ער א גלאָז נאָך א גלאָז, א שאָד — אזוי פיעל געארבייט...

אז ער טרינקט זיך שוין גוט אָן און בעמערקט, אז אין סאַמאָוואר איז נאָך גענוג געבליבען, רופט ער אויס:

— ווער וויל נאָך טיי? ס'איז דאָ!

נאָר קיינער רופט זיך נישט אָן. און פוהרמאן זוכט ערגיץ נאָך א שטיקעל צוקער, ער זאָל האָבען צו טרינקען נאָך א גלאָז, א שאָד איבער צו לאָזען, אזוי פיעל געארבייט...

צוויי חברים.

זיי זיינען געווען דער געגענזאטץ איינער צום צווייטען. ספיר איז געווען א שטילער, א פערבארגענער אין זיך; בערמאן א פלאפלער, א פיעל רעדעוודיגער. אז ספיר פלעגט שוין יא אמאל עפעס זאגען איז דאס געווען מיט א לאנגע פאוזע פאר דאס געזאגטע און מיט נאך א לענגערער נאך דאס געזאגטע. בערמאן אבער האט פון פאוזען ניט געהאלטען. גערעדט האט ער נאכאנאנד און פון אלץ, וואס עס האט זיך אונטערגערוקט אונטער'ן אויג. דער פאר ווען ספיר פלעגט זאגען זיינע פאר ווערטער, פלעגט בערמאן אויסהערען מיט דער גרעסטער אויפמערקזאמקייט און ווען בערמאן פלעגט רעדען פלעגט ספיר קוקען אויף דער וואנד אדער אויף די נעגעל און טראכטען גאר פון אנדערע ענינים.

ספיר איז געווען א פילאזאף. געלעזען האט ער שווערע און דיקע ביכער. געוואוסט אלע פילאזאפישע סיסטעמען און יעדערע אבגעשעצט לויט איהר ווערט. בערמאן האט געלעזען בלויז לייכטע בעלעטריסטישע ביכער און דאס אבגעלעזענע גלייך פערגעסען.

אויך אין געלד ענינים זיינען זיי ביידע געווען דער געגענזאץ איינער צום צווייטען. בעשעפטיגענדיג זיך ביידע מיט לעהרעריי, האט בערמאן געהאט שילער דאס רוב ביי אויפגעקומענע מענשען. די שילער זיינע זיינען געווען לייכטזיניגע, שטיפער און די געגענשטענדע, וואס ער האט מיט זיי געלערנט זיינען געווען ניט העכער פון אריטמיטיק און אביסעל געאגראפיע; ספיר האט זיינע לעקציעס געהאט ביי איינגעפונדעוועטע בעלי־בתים

און געלערנט האָט ער שווערע געגענשטענדע: שפּראַכען און די געשיכטע פון דער ערד...

אָבער חברים זיינען זיי געווען. בערמאַן האָט זיך מיט ספּיר'ן געמוזט זעהן אַלע טאָג און ספּיר האָט אויך געהאַט די איינציגע שוואַכקייט: זעהן זיך אָפט מיט בערמאַנען. כאָטש יע־דעם מאָל זעהן זיך האָט ספּיר'ן עפּיס געקאָסט. בערמאַן האָט זיין פּערדיענסט פאַר'ן מאָנאַט פערשוועגדט אין דער ערשטער וואָך פון צווייטען מאָנאַט, אין דער צייט, וואָס ספּיר האָט גע־האָט אָבגעשפּאָרט א קליינעם קאַפּיטאַל.

און אַט דאָס איינציגע האָט ספּיר'ן מאַנכמאָל בייז געמאַכט:

— בערמאַן, וויפיעל איז דער שיעור? אָבער בערמאַן פלעגט אַזוי פערזיכערן ווענען אָבגעבען צוריק און ווענען בע־קומען נייע לעקציעס, פון וועלכע ער וועט ווערען אַ עושר, אַז ספּיר פלעגט ניט קענען שוין אָבזאָגען, און פלעגט בערמאַן'ען ווידער אויסבאָרגען.

אַזוי האָבען זיך יאָהרען געצויגען.

בערמאַן האָט דורכגעלעזען א וועלט מיט ראָמאַנען און האָט זיי אַלע פערגעסען, ספּיר האָט פערשלונגען צעהנדליגע פי־לאָזאָפישע סיסטעמען און האָט זיי אַלע געהאַט טיעף אינוועניג און האָט צו יעדער צייט זיי געקענט עמיצען דערלאַנגען.

און וועהרענד בערמאַן האָט קיינמאָל ניט געהאַט ניט קיין געלד און ניט קיין אינערליכען קאַפּיטאַל, האָט ספּיר פערמעגט צווייערליי קאַפּיטאַלען: מזומן געלד און צעהנדליגער סיסטעמען און טעאָריען.

אָבער בערמאַן האָט זיך נאָר אינטערעסירט מיט ספּירס געלד־קאַפּיטאַל, דעם פילאָזאָפישען און וויסענשאַפטליכען קאַ־פּיטאַל האָט ער ביי'ן חבר קיינמאָל ניט אנגעריהרט.

* *

*

איינמאָל נאָך דעם ווי ספּיר האָט שוין מעהר ניט געוואָלט

איהם אויסהעלפען מיט געלד איז בערמאן אוועק פון זיין חבר א בייזער און א בעלעדיגטער.

ער איז געקומען צו זיך אין צימער, זיך אוועקגעשטעלט ביי'ן שפיגעל און האט דערזעהן, ווי די שלייפען זיינע הויבען שוין אן גראהען: ער האט זיך דערמאנט, אן די צאהל יאהרען, וואס ער האט אבגעלעבט און ער האט זיך ערנסט פערטראכט.

ער האט גענומען זוכען ענטפערס אויף פראגען: ווי אזוי און מיט וואס לעבט מען ווייטער? האט ער זיך געשטעלט די פראגע.

אויף מארגען איז ער אוועק צו ספיר.

הער — יא... לייבניץ זאגט...

ספיר, מיינענדיג, אז ער וויל ווידער געלד האט געשוויגען א ווייל און ענדליך קורץ אבגעענטפערט.

— היט דיינע לעקציעס און פערשווענד ניט קיין געלד.

— ניין, ניט דאס מיין איך... האט בערמאן זיך נערוועז פערקרימט... איך מיין מיט וואס לעבט מען ווייטער...

—איך וועל דיר שוין קיין געלד מעהר ניט געבען... האט ספיר געברומט...

— איך מיין נישט דיין געלד...

— וואס דען? — האט איהם ספיר אנגעקוקט.

— איך מיין דו זאלסט מיר ארויסהעלפען מיט א פאר טעאריען...

— טעאריען? וועלכע טעאריען? — האט איהם ספיר אנ־געקוקט...

— איך ווייס ניט ווי אזוי לעבט מען ווייטער... זעהסט, איך האב שוין גראהע האר אין די שלייפען... און דו ביזט דאך אזוי רייך...

— איך האב שוין ניט קיין סך... האט זיך ספיר ווי בע־קלאגט.

— ניין, איך מיין נישט קיין געלד, איך מיין עפעס א פי־

ליזאפישע שיטה, א טעאריע ווי אזוי צו לעבען ווייטער...

— אך, אט דאס מיינסטו! — האט זיך ספיר אנגעכאפט און האט זיך קענען זיין כאראקטער אויפגערודערט — דאס ברודער יא... לייבניץ זאגט...

— וואס זאגט לייבניץ — **האט זיך בערמאן אנגעכאפט.**

ספיר האט איהם ערקלערט.

בערמאן האט זיך אנגעשטרענגט אויפצופאסען דעם זין און אז ספיר האט גענדיגט, האט ער געבעטען נאך א טעאריע..

— שפינאזא למשל, זאגט אנדערש — האט ספיר גענומען אויסלעגען אן אנדער טעאריע...

נאכדעם האט ער זיך גענומען צו די גאר אלטע, צו פלאטאנען, צו סאקראטעס און צו אריסטאטעלן. ספיר האט איהם אויף אזא'ן אופן ארויסגעווארפען א פאר צעהנדליג טעאריען. בערמאן האט זיי אלע אויסגעהערט און א ווײַלע געשוויגען, ווי ער וואלט זיך מישב געווען וועלכע אנצונעהמען, ער זאל קענען ווייטער לעבען. ענדליך האט ער זיך עפּים דערמאנט און מיט א געבעט זיך געווענדעט:

— ספיר, איך ווייס דאך, אז דו האסט נאך גענוג...

— דער רמבם, למשל, זאגט אין מורה נבוכים....

— אך, ניין, איך מיין, דו האסט דאך נאך גענוג געלד, בארג מיר נאך עטליכע רובעל... איך בעט דיך...

ספיר האט זיך דערפיהלט, ווי אבגעגאסען מיט קאלט וואסער... אבער א ברירה האט ער געהאט. ער האט דאך דעם לייכטזיניגען בערמאנען ניט געקענט פערליערען: מיט זיינע פילאזאפישע סיסטעמען אליין האט ער זיך געפיהלט מאנכמאל אונהיימליך.

זרח „שותפות".

אזוי האָט ער געהייסען אין שטעדטעל — זרח שותפות, און ער האָט זיך מיט דעם דאזיגען „צונאָמען" ניט געשעהמט. אדרבא, מיט דעם דאזיגען נאָמען איז ער געוועזען שטאָלץ. אליין קען א מענש גאר נישט אויפטהאָן, פלעגט זרח טענה'ן, און דער־פאר האָט זרח אויסער ווייב און קינדער קיין אייגענע זאַך נישט פערמעגט. דאס הויז זיינס איז געוועזען בשותפות מיט א ברור־דער. דער הויף איז געוועזען שותפות מיט'ן גויאישען שכן און צו דעם ברונעם אויפ'ן הויף איז שוין געוועזען א דריטער שותף, חייקעל דער בעקער. די קראָם וואס האָט זיך געפינען אויפ'ן מארק, האָט זרח געהאלטען שותפות מיט יענקעל דעם תבואה הענדלער'ס ווייב און אזוי ווי די דאזיגע קראָם האָט פאר צווייען ניט געקאָנט טראָגען קיין חיונה, האָט ער צוגעהאנדעלט אין א מארקס־טאָג אויפ'ן מארק בשותפות מיט איינעם א אידען זע־ליג הארחורים, א איד א דרעהער אבער מיט א גרויסען קאָפּ.

איז דאס געוועזען אין מסחר זאַכען. אבער אין פריוואט לע־בען האָט זרח אויך געמוזט צו אלץ האָבען א שותף. קומט אַז ערב פסח און עס מאַכט זיך איהם א מציאה א בינטעלע חריין פאר צוויי קאָפּיקעס, זוכט ער א שותף און דעם ערשטען בעסטען אידען אָדער אידענע לעגט ער פאר:

— ווער קויפט בשותפות א בינטעל חריין?

מאַכט זיך איהם א מציאה פיש אויף שבת, קען זרח זיך ניט פערגינען אליין אבצוקויפען און ער זוכט א שותף, און אויב די קניה בעטרעפט א צו גרויסע סומע, איז דעמאָלס איהם איין שותף אָדער איין שותף'טע ווייניג.

און אפילו אַז זרח פלעגט אַז ערב שבת אָדער ערב יום טוב געהן אין מרחץ, פלעגט ער אויך דאַרטען זוכען א שותף צו דעם בעזעם, וואָס ער פלעגט קויפען ביים באָד־גוי. אבער אזוי ווי דער

בעזים פלעגט ניט מעהר אנטרעפען ווי איין קאפיקע, פלעגט ער דערויף נישט אזוי לייכט געפינען א שותף און דאס שמייסען זיך איינער אליין מיט א בעזים פלעגט איהם דערפאר פערשאפען גרויסע ענוים. דערפאר אבער פלעגט ער שוין דאס שטיקעל זייף קויפען בשותפות מיט נאך א אידען און אויף דעם איבעריבענעם שטיקעל פלעגט ער זוכען נאך א שותף...

מאכט זיך א מאל אין גאס, איינער רעדט א צווייטען א שידוך און זרח דערוויסט זיך, ווארפט ער אריין א פאאר ווערטער רעכענט ער אוים א פאר מעלות פון דער כלה אדער פון חתן און זרח האלט זיך שוין פאר א שותף צום שדכן, טיילט זיך מיט איהם מיט די פאר רובעל שדכנות און מען געהט אריין אין א בעל־הבתישען שענקעל און מען מאכט בשותפות א טרינק בראנפען. יענער צאהלט פאר'ן בראנפען און זרח פאר'ן פארבייסען.

זרח איז א איד ניט קיין עם הארץ. אין די שווארצע פינטעלאך איז ער שטארק בעהאוועגט, און אהן א צייטונג קען ער זיך ניט בעגעהן. ער אליין איז נאטירליך ניט ביכולת אויסצושרייבען א צייטונג, אבער זרח איז א איד וואס קען קריגען שותפים. ער זוכט אוים א פאר מנינים משכילישע אידען, אויף וואויל־קענעוודיגע ווייבלאך, שלאגט צונויף א פאר רובעל פאר א האלב יאהר און די צייטונג קומט אז דערפאר אויף זיין אדרעס... ענדע יאהר בלייבען די אלע נומערען ביי איהם. דאס ווייב לאזט איהם ניט לעבען, וואס זיי מאכען אז אין שטוב א הקדש או זזרח זוכט א נייעם שותף די דאזיגע נומערען איינצובינדען.

אויך מיט גאט מאכט זרח זעלטען אליין געשעפטען. קומט שמחת־תורה, קויפט זרח שלישי. אבער אזוי ווי אין דעם דאזיגען טאג איז שלישי זעהר טהייער, קריגט ער א שותף. ער זאגט די ערשטע ברכות, דער צווייטער די לעצטע ברכות און דאס געשעפט איז געשלאסען.

זעלבסטפערשטענדליך, אז אויך אן אתרוג מיט א לולב ווערט זרח אליין ניט קויפען. דערצו האט ער שוין עטליכע שותפים מיט א מאל. דערפאר אבער דער פטום, געהערט נאך סכות צו איהם, ווייל זיין ווייב געביהרט איהם בלויז מיידלעך און זי גארט שוין לאנג צו האבען א אינגעל.

ווענען א סוכה איז אבגערעדט! א סוכה מאכט זרח בשותפות מיט'ן ברודער און נאך צוויי שכנים, און איהם דאכט זיך שטענדיג, אז די סוכה קען אריינגעהמען א שכן — א שותף הייסט עס. אבער די איבעריגע שותפים דערלאזען עס ניט.

אין שטעדטעל איז קיין דאקטאר ניטא — דער גרויסער דאקטאר וואהנט אין דער אויעזדנער שטאדט און אז ברוך אדער זיין ווייב ווערט מסוכן קראנק, זוכט ער ווייעדער א שותף, אמאל צוויי, וואס זיינען קראנק אויף דער זעלבער קרענק וואס ער, אדער זיין ווייב און מען דינגט בשותפות א פוהר און מען מאכט א רייזע צום דאקטאר...

עס איז איבעריג צו דערצעהלען, אז ברוך האלט א לאָטערי צעטעל מיט א פאר שותפים און פערליערט דערפאר אלע יאהר א חלק. דערפאר אבער אז דאס צעטעל האט א מאל געוואונען א קליינע סומע, האט מען געמוזט אנקומען צום רב צו האבען א דין תורה ווי אזוי צו צוטהיילען דאס געלד און דאס פסק־געלד האט מען זיך צוזאמענגעלעגט בשותפות.

אזוי האט ברוך אבגעלעבט לאנגע יאהרען און איז געשטאָרבען אן ארימאן. תכריכים האבען זיינע לעבענס־שותפים איהם געקויפט בשותפות און אויך די קבורה געלד האט מען בעצאהלט בשותפות, אזוי אז יעדער האט אויך אין זיין קבר געהאט א בעדייטענדען חלק...

דער דיכטער און זיינע פריינד.

פערשעהמט האט דער יונגער דיכטער פארגעלעגט זיין ערשט ווערק דעם פערלעגער.

ער האט זיך ניט געשעמט מיט זיין ווערק, ווייל ער האט אין זיין ווערק ניט געגלויבט, פערקעהרט, ער איז אינערליך זי-כער געווען אין די הויכע מעלות וואס זיין ווערק בעזיצט. און דערפאר טאקי האט ער זיך געשעהמט. אזוי פערשעהמט זיך א שעהן מיידעל און דערצו נאך אין א שעהן קלייד אנגעטהאן, ווען זי ווייזט זיך פאר א ווילד פרעמדען...

— איהר וועט עס נעהמען? — האט דער יונגער דיכטער שטיל געפרעגט.

— דער פערלעגער האט דעם מאנוסקריפט געבלעטערט, גע-כאפט א צייט דא, א צייל דארט און מיט זיין סוחרישען חוש דערשפירט עפעס ווערטהפולעס.

אזוי ניט בלויז איין קוק א געניטער פערל-הענדלער אויף פערל און ווייס שוין וויפיעל ריוח דערביי שטעקט.

— נו, יא... האט דער פערלעגער זיך געמאכט קאלט. מען דארף עס נאך דורכקוקען...

דאס ווערק איז אנגענומען געווארען.

וועגען האנאראר האט דער יונגער דיכטער ניט פיעל גע-רעדט: זיין ווערק איז איהם צו טייער.

אבער אויף איינס האט ער זיך, קעגען זיין כאראקטער, געשטעסט פעסט.

— פינף-און-צוואנציג עקזעמפליארען וועט איהר מיר גע-בען.

— צו וואס? — האט דער פערלעגער געשמייכעלט.

— צו פערטהיילען מיינע פריינד, האט דער יונגער דיכ-

טער מיט אן אויפגעלעבט געזיכט געענטפערט.

— אך! — האט דער פערלעגער ווי מיט שפאט אויסגע־רופען — האט איהר אזוי פיעל פריינד?

— יא! געוויס! — האט דער דיכטער נאך פעסטער בע־שטימט און גליקליך געשמייכעלט.

— אויב אזוי — בעקומט איהר.

און אז דאס בוך איז ערשיענען, האט דער דיכטער א ליעבע אננענעהמע ארבייט געהאט:

צו פערטהיילען זיין ווערק צווישען די פריינד.

אה, א שאד! עס האט איהם אויסגעפעהלט נאך א צעהן עקזעמפליארען.

אבער ער וועט ניט געהן דולען א קאפ מיט בקשות צום פערלעגער.

די צעהן עקזעמפליארען האט ער געקויפט. אה, עס האט איהם ווידער געפעהלט.

דער יונגער דיכטער האט אזוי פיעל פריינד געהאט.

* * *

ביי'ם צווייטען ווערק האט ער זיך שוין וועניגער געשעמט.

— מיין איצטיג ווערק — האט ער געמאלדען דעם פערלע־גער — זאל ווירקליך איבערטרעפענד זיין.

— נו, יא... מיר האפען — האט דער פערלעגער סוחר'יש אבער גוטמוטיג געשמייכעלט — וואס דען? איהר קענט נישט!

און דער יונגער דיכטער, וואס האט שוין איבריגענס, בע־קומען א לייכטען קנייטש אויפ'ן הויכען שטערען, האט גע־זאגט:

— און וועגען האנאראר?

מען איז מושוה געווארען...

— און דערצו וועט איהר מיר געבען א צאהל עקזעמ־פליארען...

— וויפיעל? — האט דער פערלעגער ווי בעדייטענד גע־שמייכעלט.

דער דיכטער האט זיך א קליינע ווײַלע פערטראכט:

— א פופצעהן שטיקלעך.

— אך, זיינען אייך שוין אבגעקומען אזוי פיעל פריינד? האט דער פערלעגער ווי בעדייטענד געשמייכעלט...

דער דיכטער האט געשוויגען.

* * *

ביים דריטען ווערק האט דער דיכטער זיך שוין מיט'ן פערלעגער אביסעל געאמפערט:

— אום גאטעס ווילען! עס וועט געהן אין די טויזענדער... איהר נוצט מיך אויס! ...

זיין שטערען האט זיך געקנייטשט און אין די אויגען איז געלעגען פערדרוס און אונצופרידענהייט...

מען איז דאך ענדליך מושוה געווארען. דער דיכטער האט שוין געזאלט ארויסגעהן.

— נו, און וויפיעל עקזעמפליארען דאס מאל פאר אייע־רע פריינד?

דער דיכטער האט א מאך געטהאן מיט דער האנד:

— אך, לאזט צורוה... דאס וועל איך נאך זעהן.

און א פיהר טהוענדיג מיט דער האנד איבער'ן שטערען האט ער טרויעריג צוגעגעבען:

——— האב איך דען פריינד! ...

דער פערלעגער האט מיט נצחון געשמייכעלט...

צוויי תקיעות.

די סאלדאטען פון דער זעכצענטער ראטע האבען סוף־זומער אין לאנער געמאכט א שמועס וועגען די קומענדיגע שווערע מאנעווורעס. ש ו ב, א קליין נידעריג סאלדאטעל, מיט א בלייך פנים, האט זיך דערשראקען, פענאנדערגעפרעגט אקוראט ביי די עלטערע סאלדאטען, וועמען לאזט מען איבער אויף קאראאול און בעקומענדיג אנ'ענטפער, אז אויף קאראאול בלייבען די קראנקע און שוואכע, איז שוב'ן אביסעל לייכטער געווארען אויפ'ן הארצען און ער האט געזאגט:

— ניטשעוואָ, מיך וועט מען לאזען!

— אוודאי, — האט איינער פון די גוי'עשע סאלדאטען געלאכט — אויף וואסערע צרות וועט מען שלעפען אזא שלאק ווי דו, א „ראבין“.

„ראבין“ האט מען שוב'ן גערופען דערפאר ווייל ער האט פון „קעסעל“ ניט געוואלט בשום אופן עסען און פלעגט אמאל ארייננחאפען א „דאווען טהון“.

ערב מאנעווורעס, אז דער דאקטאר האט געמאכט א „סמאטר“ וועמען צו לאזען, האט שוב נושא חן געווען ביי'ם דאקטאר, ער האט איהם א קלאפ געטהאן איבער'ן פלייצע און געשמייכעלט:

— מאלאדיעץ! פאידיאָש.

שוב, וועלכער האט זעלטען געהערט, זייט ער דיענט, מען זאל אויף איהם זאגען „מאלאדיעץ“, האט דעם קאמפלימענט אנגענומען מיט שמחה און אז ער איז ארוים צוריק פון „אקלאַדאק“ און די סאלדאטען האבען איהם געפרעגט:

— נו, שוב?

האָט ער פרעהליך געענטפערט:

— איך גען! דער דאָקטאָר האָט מיר אַ קלאַפּ געטהאַן איבער'ן פּלייצע און געזאָגט: „מאַלאַדיעץ"!...

אַרוים אויף די מאַנעוורעס איז מען אין דער פריה, אַכט אַ זייגער. עס איז געווען אַ חמארנער אלול־טאָג; דער וואַלד, וואו דער לאַגער האָט זיך געפונען איז געשטאַנען טרויעריג און האָט שטיל גערוישט, ווי ער וואָלט בעדויערן, וואָס זיינע סאָלדאַטען, צו וועלכע ער האָט זיך פאַר אַזאַ זומער צוגע־וואָהנט, געהען אוועק, זיין נע ונד עטליכע וואָכען, שלאָפען אויף דער ערד אונטער'ן אָפענעם הימעל, געשיצט פון רעגען, ווינד און קעלט...

די מוזיקאַנטען האָבען אָנגעהויבען שפּיעלען אַ מאַרש אין אַ. מינאָר, דער „באַריטאָן", וועלכער האָט אין מאַרש געהאַט אַ סאָלאָ, האָט זעהר טרויעריג געברומט, און שוב האָט זיך דער־מאָהנט אין אלול, אין די קומענדיגע „ימים נוראים"; זיך דער־מאָהנט אַז זיין שטעדטעל, וואו אידען שטעהען איצט אין די בתי־מדרשים און דאַוונען, און אַ שווערע בענגשאַפט, אַ גוואַל־דיגע ציהעניש ערגיץ האָט דורכגענומען זיין נשמה.

— וואָס ביזט דו אומעטיג, שוב? — האָט איהם אַ שטופּ געטהאַן איוואַנאָוו, אַ גוי'עשער סאָלדאַט פון זיין „צייל", מיט וועלכען ער פלעגט שלאָפען אויף איין נאַרע און האָט מיט איהם בשלום געלעבט.

— אַזוי! — האָט שוב טרויעריג געענטפערט.

— שווער? — האָט איוואַנאָוו ווייטער געפרעגט.

— נישקשה!

— באַלד, ווען מען מסתמא אָברוהען, אַז מען געהט אויף מאַנעוורעס רוהט מען אָב אַלע צוויי שעה. אויף מאַנעוורעס היט מען דעם סאָלדאַט — האָט איוואַנאָוו, ווי געוואָלט בערוהיגען

שוב'ן, וועלכען ער האט געהאלטען פאר א „נאוואבראניעץ" וואס שרעקט זיך.

— פאר א יאהרען איז געווען, צו אלדע. שווארץ־יאהר, שווערע „מאנעוורעס" — האט איוואנאוו ווייטער גערעדט, ווי ער וואלט וועלען צושטרייען שוב'ס טרויעריגע געדאנקען — פאר א יאהרען האבען מיר, צום שווארץ יאהר, געדארפט געהן אלץ אויף בערג! אבער אונזער פאלק האט ניט „פאדגדאיעט". זיר האבען בעקומען א „ספאסיבא" פון קאמאנדוויושטשי וואס־אמי אליין און צו גלעזלעך בראנפען.

שוב'ן האט דער ראניעץ, אין וועלכען עס איז געלעגען א זא, ניט נאך זיין געוואויהנהייט נאך, אנגעהויבען צו שטע־ען אין רוקען, ער האט איהם געוואלט א רוק טהאן נידריגער, נאר איוואנאוו האט איהם איבערגעשלאגען:

—ווארט, באלד וועלען מיר קומען אויף „פריוואל" וועסט דו פעררינכטען; אין „סטראי" טאר מען ניט. „סטראי סוויטאיע מיעסטא — קענסט דאך גוט „סלאוויענסנאסט"?

דאסווארט „סוויאטאיע מיעסטא", האט שוב'ן ווידער דערמאהנט אין אלול, אין קומענדיגען ראש השנה, אין שופר און ער האט אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל. די וואלקענס אין פערשיעדענע געשטאלטען זיינען ווי צורודערט געשוואומען און שוב'ן האט זיך פארגעשטעלט דער גרויסער ירוד יעצט אין הימעל.

— וואס קלעהרט מען דארטען וועגען איהם? איז פלוצים שוב'ן איינגעפאלען — צי ווייסט מען, וואו ער געפינט זיך היינט, וועט מען דאס נעמען אין זינען? וועלען די מלאכים איהם דערקענען אין זיינע סאלדאטסקע קליידער?...

און שוב האט בעשלאסען, אז ווי שווער איהם זאל ניט אנקומען, מוז ער געבען צו וויסען, וואו ער געפינט זיך. ער מוז אויסבעטען א גוט יאהר! אויפ'ן פעלד וועט ער האטש דאוו־נען, האטש אהן א טלית נאר מען זאל איהם דארטען דערקע־

נען, מען זאָל וויסען, אז ער איז דער זעלבער איד, ווי מיט א יאהר צוריק אין דער היים!

ערב ראש השנה פאר נאכט איז דער פאָלק אנגעקומען אויף א פעלד. פון ווייטען האבען זיך געזעהן קליינע הילצערנע דעכער, ווי צוזאמענגעגאסען אין איינעם און שוב האָט זיך דערמאהנט, אז ווען ער פלעגט אמאָל אוועקגעהן אויף א ווייערסט פון דעם שטעדטעל, וואו ער האָט געוואוינט און קוקען פון דאָרט צום שטעדטעל צו, פלעגען דאָרט אויך פונקט אזוי די דעכער צוזאמען־געגאסען אויסזעהן. און שוב'ן האָט דאָס האַרץ געצויגען אהין צו דעם שטעדטעל.

— אידען! — האָט שוב, נאכדעם ווי דער פאָלק האָט די פאַלאטקעס צונויפגעשטעלט אויף צו איבערנעכטיגען ביז מאָרגען פריה — זיך געווענדעט צו די עטליכע סאָלדאטען פון זיין ראָטע — מאָרגען איז ראש השנה...

— מיר וויסען! — האבען די אידען ווי פערדריסליך געענטפערט.

— ווילסט אפשר א ראש השנה'דיגען קוילעטש? — האָט איין סאָלדאט זיך געוויצעלט—נעהם ארויס פון ראַניעץ, דאַרטען ליעגען א סך סוחארעס...

— ביזט א גוי. — האָט שוב זיי געזידעלט — לאָמיר בעסער זעהן צו געהן דאוונען — דאָ איז ניט ווייט א שטעדטעל.

— דאוונען, ווי דאוונען! — האָט דער סאָלדאט זיך ווייטער געוויצעלט — עסען ועטשערע צו א אידען האָט מען גענדארפט טאקי געהן, א וועטשערע וואָלט איצט געוויס ניט געשאדט...

— עס איז ווייט! — האָט איינער געזאגט, — מען קען זיך מיאוס „אנרייסען"...

שוב האט זיך פערטראכט. אין קאפ האט ביי איהם געאר־בייט איין געדאנק: ער וועט בעטען איוואנאוועו אויסרייניגען זיין ביקס און ער וועט געהן דאוונען אין שטעדטעל אריין.

— זא חליעבאם! — האט ער דערווייל דערהערט הינטען א געשריי פון זיין זוואדנעם אונטער־אפיציר.

און פון זיין דאוונען געהן איז גאר נישט געווארען... נאך ברויט האט מען געדארפט געהן אין צווייטען פאלק, דאס אב־וועגען, דאס ארויסגעבען דאס ברויט געדויערט לאנג, און שוב איז מיט עטליכע אידלעך אוועק מיט אראפגעלאזענע קעפ נאך ברויט.

— אט האסטו דיר ראש השנה, — האט איינער געהענ־דיג געזאגט.

— סלוזשבע! — האט א צווייטער געטרייסט.

— מארגען אפילו קיין שופר ניט הערען! — האט שוב, ווי פאר זיך גערעדט.

— וואס איז? יעמעליאנאוו אונזער סיגנאליסט בלאזט שלעכט שופר? — האט דער סאלדאט זיך ווייטער געוויצעלט.

שוב האט אבער ניט געהערט, האט ניט געוואוסט, וואו ער איז אין דער וועלט. עפיס געהט ער נאך ברויט? צו וואס דארף ער דאס ברויט?... היינט איז דאך ראש השנה...

— ווען וועט מען מארגען ארויסגעהן? — האט ער גע־פרעגט ביי'ם „עלטסטען", וואס האט געפיהרט די קאמאנדע נאך ברויט.

— האלב צעהן, שטעהט אין פריקאז...

— האלב צעהן! — האט שוב אויסגעשריען מיט שמחה.

און ער האט זיך דערמאהנט, אז דאמאלס בלאזט מען שופר... „שופר" ! „שופר" ! האט איהם געראַוישט אין קאפ. ער מוז הערען מארגען שופר... ער וועט לויפען אין שטעדטעל אריין, ניש טקשה, ער וועט „פאר סוד" ניט אוועק געהן...

— מארגען געה איך אין דער פריה אין שטעדטעל, — האט

ער זיך געזעגנדט צו די פאר אידען, ניט אנדערש...

שוב איז אויפגעשטאנען אין דער פריה, נאך איידער מען האט געוועקט אויף פריהשטיק, האט אויפגעוועקט זיין שכן „איוואנאווען“, איהם געבעטען מיט טרערען אין די אויגען, ער זאל היטען זיין ראניעץ מיט דער ביקס.

— און דו וואוהין געהסט דו? — האט איוואנאוו פערשלאפען געפרעגט...

— איך... איך... האט שוב געענטפערט מיט האלבע ווערטער — איך געה אין שטעדטעל, איך וועל דיר ברענגען חלה...

— נו, געה, איך וועל היטען, — האט איוואנאוו געענטפערש.

שוב איז ארויס פון פאלאטקע און האט זיך געלאזען געהן.

— א, גוט ברודער, וואס איך זעה דיך! — האט ער דערהערט א קול.

ער האט זיך אומגעקוקט און האט דערזעהן דעם דעזשורנע, אן אונטעראפיציער.

— אוים שופר! — האט איהם א קלאפ געטהאן אין קאפ.

— געה, ברודער! — האט דער דעזשורנער זיך געווענדט צו איהם מיט א ווייכען טאן, וועלכער האט שוב'ן געשניטען איבער'ן הארץ ווי א שארפער מעסער, געה, ברודער, אויפ'ן קיך — עס פעהלט דארט גראד א „מענש“.

— גאספאדין דעזשורנע! — האט שוב אנגעהויבען בעטען מיט טרערען אין די אויגען.

— נארעלע. איך האב ניט וועמען צו שיקען — עס איז דיין „אטשערעד“. עס וועט ניט געדויערען.

— פערפאלען, פערפאלען! — האט שוב געהענדיג אין קיך געקרעכצט.

אז שוב האט געענדיגט די ארבייט אויפ'ן קיך איז געווען

האלב נײן, עס איז נאך געווען פאר פריהשטיק און ער האט אויסגערעכענט, אז ער וועט נאך קענען געהן הערען שופר.

ער האט זיך געלאזען לויפען מיט אימפעט אין שטעדטעל. דאס הארץ האט איהם געקלאפט, אין קאפ גערוישט און יעדער קלאנג אויפ'ן וועג האט זיך איהם אויסגעוויזען ווי א תקיעה.

און אט זעהט ער שוין אין גאנצען דאס שטעדטעל. די קלײנע אידישע געסלעך זײנען שטיל, ווי אויסגעשטארבען, נאר עפּעס פון א הויז הערען זיך קולות, בעקאנטע קולות... ער לאזט זיך לויפען געשווינדער צו די קולות וועלכע דערמאהנען איהם דעם ניגון פון למנצח...

באלד... באלד...

און אט דערהערט זיך א תקיעה... ער לאזט זיך לויפען געשווינדער... ער וועט שופר הערען!

און פּלוצים דערהערט ער קלאפּען פון פּויקען, א רופען פון סיגנאלען פון דער ווייט, מען רופט דעם פּאלק!...

דער פּאלק געהט אוועק.

און שוב ווערט צוטומעלט.. נעבען איהם הערט ער די תקיעות און דארט ווייט, א האלב ווערסט פון איהם — סיגנא־לען און פּויקען...

און שוב ווארפט זיך אהער און אהין.

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? רייסט זיך ביי איהם ארויס א געשריי.

און די סיגנאלען און די פּויקען רעש'ן מיט כעס, און ציהען איהם, און רופען איהם: גיכער, גיכער צו אונז, צו אונז — א טרעוואגע!

און די תקיעות פון די אידישע שוהל בלאזען אזוי שוואך, אזוי טרויעריג... עס צופט איהם די נשמה — עס ציהט איהם אהין, צו די שוואכע אידישע תקיעות...

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? — ווערט ער צוטומעלט און בלייבט שטעהן.

און אַט ווערען די סיגנאַלען שטאַרקער, די פּויקען דונערן און רופען מיט קראַפט: אהעררר — אהעררררר — גיכעו ררר!

און שוב'ן טראָגט עס אהין וואו עס הערען זיך שטאַרקער די סיגנאַלען... עס טראָגט איהם ווי א שטאַרקער ווינד און ער לאָזט זיך לויפען, צוריק, צוריק, צום פּאָלק...

דער אלטער ארבייטער.

וואיטעק האָט זיך צוזאַמענגערעדט מיט זיין בעל הבית, דעם איינגענטהימער פון א גרויסער דרוקעריי.

— אז עולה! מוסר'ט ער זיך אליין דעם גאַנצען טאָג. געדאַרפט פערשווייגען. 25 יאָהר געדינט, געדיענט, געווען געטריי ווי א הונד, און איצט, אז דו האָסט שוין גראָהע האָר — נאַ דיר, געה זוך אנדערע בעלי־בתים!

עס פאַלט ביי איהם די ארבייט פון האַנד און דער מאשיניסט פון דער דרוקעריי, א הויכער דייטש, מיט פערדרעהטע וואָנסען, בייזערט זיך:

— דו ביזט, וואיטעק, היינט בעטרונקען, צי וואָס?

אויפגערעגט פון אזא שלעכטע מיינונג וועגען איהם, פערגעסט וואיטעק ווידער ווער עלטער איז און ברומט ביים ארויס:

— איך ווייס ניט ווער טרינקט, איך צי דער העררז?

— אזוי גאָר, דו רעדסט שוין מיר אויך ענטקעגען — צינדט זיך אָן דער מאשיניסט — גוט! גוט!

פאַר'ן דאָזיגען „גוט־גוט!" דערשרעקט זיך וואיטעק אזוי, אז עס שווידערט איהם. ער ווייס, אז מיט דעם זעלבען גוט־גוט איז מיט א יאָהר צוריק אָבגעזאָגט געוואָרען נאָך אנ'ארבייטער אין דרוקעריי, ס ט א ך. און האָט נאָך עד היום קיין ארבייט ניט. ער האָט איהם שוין געזעהן פאַריגע וואָך וואַלגערן זיך נעבען בריק מיט אלע שכורים און באָסיאַקעס.

און וואיטעק בעגראָבט טיעף, טיעף אין הארצען דאָס ביסעלע שטאָלץ, וואָס עס איז איהם נאָך פערבליעבען פאַר די 25 יאָהר, וואָס ער דיענט דאָ אין דרוקעריי, און מיט א הכנעה־דיגען קול ווענדט ער זיך:

— איך וויים גאר ניט, וואס דער הערר איז בייז. עס איז דען אנ'עולה, אז מען נעמט א מאל א ביסעל בראנפען...

נאר אנשטאט צו פערריכטען דערמיט די מערכה, האט ער קאליע געמאכט. דער מאשיניסט שטעלט אויף איהם אוים די פאר בייזע שארע אויגען און שרייט:

— ווערסט ענטשווייגען! צי ניט, לומפ!

„אלץ איז פערלארען!" טראכט וואיטעק און אנגסטען און נעמט זיך צו דער ארבייט, דערלאנגען פאפיער צו דער דרוק־מאשין.

דער מאשיניסט שרייט אוים ווידער:

— וועלכע פאפיער, לומפ, האסטו געבראכט?

„דאס אונגליק הויבט זיך אן!" טראכט וואיטעק און עס לאזען זיך ביי איהם אראב די הענד...

געקומען אהיים פיזיש און גייסטיג מיעד, האט זיך וואי־טעק אווארף געטהאן אויפ'ן טאפטשאן, וואס האט געדיענט אלס א בעט פאר איהם און זיין ווייב, און האט שטאר געקוקט.

— ווערסט עסען? האט דאס ווייב, א פאר דער צייט פערעלטערטע פויערטע מיט אויסגעלאשענע אויגען און א דאר ברוסט — געפרעגט.

וואיטעק האט ניט געענטפערט.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען? — האט זי בעזארגט געפארשט קוקענדיג מיט טרייע בליקען אויפ'ן מאן.

וואיטעק האט ווידער ניט געענטפערט.

דאס ווייב איז ווידער געווארען אונרוהיג און איז צוגע־שטאנען:

— ביזט, זאל גאט היטען, עפעס קראנק?

— קראנק! — האט זיך וואיטעק אנגעכאפט — ניט

דערהארען וועלען מיינע שונאים.

ער האט בייז אנגעקוקט דאס ווייב און געברומט:

— קיין אנדער ווארט, ווי קראנק, איז ביי איהר ניטא.

דאס ווייב האט זיך געפרובט פערטיידיגען:

— שונאים זאלען קראנק זיין, איך מיין גלאט... ביזט עפעס צורודערט...

— צורודערט... האט וואיטעק געמורמעלט, וואס בין איך צורודערט... איך לאך פון זיין באבען... איך האב זיך צוואווער־טעלט מיט'ן בעל הבית... פאר 25 יאהר, ניש־קשה, איך מעג מיר ערלויבען איין מאל פאר 25 יאהר אבענטפערן א בעל־הבית. איך בין אין איינע יאהרען מיט איהם און געארבייט האב איך מעהר פאר איהם...

דאס ווייב האט פערשטאנען, אז וואיטעק איז היינט ארויס־געשפרונגען פון העזה. איהר הארץ האט זיך שטארק געשראקען און זי האט געוואלט מוסר'ן איהם: אלמאי? נאר א ביסעל אוים מורא פאר וואיטעק'ס כעס און א ביסעל אויס מיטגעפיהל האט זי ווייך געזאגט:

— לאך זיך אויס פון איהם, נישקשה, ער וועט דיך ניט אבזאגען...

— אבזאגען... זאל ער אבזאגען... האט וואיטעק גע־כעס'ט, וויפיעל איז דער שיעור! 25 יאהר אבגעדיענט און גע־נוג!... איך וועל אליין זיך אבזאגען...

אויסגערעדט האט ער עס נאר צו שטילען זיין צארן, אבער באלד האט ער ערנסט אויסגערופען:

— גענוג! 25 יאהר! איך וועל פרובען מיין מזל ערגיץ אנדערש...

אויף מארגען איז וואיטעק אויפגעשטאנען פריהער ווי גע־וועהנליך. אוועק ארבייטען איז ער אבער מיט א שעה שפעטער. ווי אזוי ער האט די שעה פערשפעטיגט ווייס ער אליין ניט: דער

טייוועל האָט זיך אויף היינט אריינגעמישט. ער זעהט בעשיינ־פּערליך, אז דאָס גאנצע שטיק, וואָס די 25 יאָהר האָבען אויס־געוועבט, הויבט זיך אָן צו רייסען... עס איז געווען א גראָהע שטיק, אבער דאָך א גאנצעס און א זיכערעס. וואָס וועט איצט זיין? — גאָט אליין, דאכט זיך איהם, קען אזא הארבע זאך ניט וויסען.

צוקומענדיג צום הויף, וואו די דרוקעריי האָט זיך גע־פונען, האָט ער זיך אָבגעשטעלט, געקוקט אויף די פּיעלע פּענסטער, וועלכע, אַנשטאָט א פריינדליכע בעגריסונג, ווי ער האָט פון זיי אלע אין דער פריה בעקומען, האָבען איהם יעצט בייז אַנגעקוקט, ווי נעבטען די אויגען פון בעל הבית, ווען ער האָט איהם כלומרשט בעליידיגט. דער גערויש פון די דרוק־מאשינען האָבען ווי אויסגעלעגט א שווארצען פינסטערען סוף. ער האָט זיך דריי מאָל איבערגע'צלם'ט, געמורמעלט: „גאָט, זיי מרחם דיין קנעכט!“ און איז אראָפּ אונטען אין פאבריק...

צום שלימזל איז גראד אונטען געווען דער בעל הבית. דערזעהענדיג איהם, האָט וואיטעק ניט געהאַט וואו זיך צו בע־האלטען און איז געבליבען שטעהן אין אנ'אומגעלומפּערטער פּאָזע, ווארטענדיג אויף עפּעס אן אויסרעד פון בעל־הבית.

יענער אבער האָט איהם ניט בעמערקט און גערעדט עפּעס מיט'ן מאשיניסט.

וואיטעק האָט געפיהלט, אז דאָס שטיק, דאָס גראָהע לאַנ־גע שטיק, צורייסט זיך אויף שטענדיג, אויף אייביג; פער־ריכטען עס קען מען שוין ניט און ער האָט געפיהלט, אז ער דארף עפּעס טהאָן. שטעהן אזוי איז קיין שכל ניט, און בעגי־סענדיג זיך מיט א קאלטען שוויים, האָט ער ארויסגערעדט:

— בעל הבית, איך וויל א רעכענונג...

געווארט האָט וואיטעק אויף א שטארקען עפעקט. נאָך א 25 יעהריגער ארבייט בעטען א רעכענונג איז ניט פון די מעשים, וואָס מען הערט אלע טאָג. זיין ווענדונג האָט אבער

ניט געמאכט קיין איינדרוק. ער וועט פּרובען העכער זאגען: וואס האט ער אייגענטליך מורא — ער איז ניט קיין יונגעלע:

— איך האב געוואלט בעטען דעם הערר א רעכנונג! —
האט ער נאך אמאל שוין שטייפער ארויסגערעדט, און דאס הארץ האט געקלאפּט, ווי ביי א גזלן.

— איך האב געהערט... האט דער בעל הבית קאלט גע־ענטפערט — וועסט קומען שפּעטער...

„הייסט עס — ער נעמט אן מיין אבזאגען זיך"... האט וואיטעק זיך איין געדאנק געחדוש'ט און ניט געקענט עס בע־גרייפען.

ער האט זיך דערפיהלט אזוי קליין, אזוי אראבגעפאלען, אז איהם האט געוואונדערט, ווי אזוי האט ער, וואי־טעק, געקענט אבדיענען ביי אזא פיינעם בעל־הבית גאנצע 25 יאהר. עס איז געווען קענטיג א טעות. עפּיס א מאדנער טעות.

ער האט א קוק געטהאן נעבען זיך אויף א קאסטען, וואס ער וואלט געדארפט איהם ארויסטראגען אויפ'ן הויף. זיין קאסטען, הייסט עס. יעצט אבער איז די קאסטען איהם אזוי פרעמד געווען, ווי דער בעל הבית, ווי די גאנצע דרוקעריי און ער האט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי איז דאס מעג־ליך, אז ער האט דא אבגעארבייט 25 יאהר... עס איז א טעות, א גרויסער טעות.

נידערגעשלאגען איז ער ארויס צוריק אויפ'ן הויף, וואו ער איז שטעהן געבליבען און ניט געוואוסט וואוהין צו געהן... אהיים געהן, ווייס ער דארף ער ערשט 1 א זייגער... עס איז דאך אונמעגליך איצט צו געהן א היים, ער וועט דאך דארטען משוגע ווערען. אפשר זאל ער אריין צוריק צום בעל הבית, פא־לען איהם צו די פיס און זאגען:

— הערר לעבען, איך האב עס א שפאס געמאכט, צו וואס זאל איך אוועקגעהן, איך האב דיך ליעב, איך האב ליעב די דרוק־

קעריי, איך האב ליעב די קאסטען, וואס מען דארף ארויסטראַ־גען, איך האב אלץ אזוי ליעב, אלץ איז מיר אזוי אין הארצען איינגעבאקען... 25 יאהר, א קלייניגקייט... איך האב עס א שפאס געמאכט, הערר־לעבען, זיי מוחל...

איהם דיענען אבער די פיס ניט צו מאכען א שריט און קראַצענדיג זיך אין פאטיליצע מורמעלט ער פערלארען ארויס:

— עט, צו אלדי טייוועל, זאל זיין! זאל זיין!

ער לאזט זיך געהן ארויס פון הויף. וואוהין וועט ער אבער געהן? זוכען ארבייט ערגעץ אנדערש טאר ער נאך ניט, ער האט נאך אייגענטליך ניט געהערט קיין רעכטע תשובה פון בעל־הבית, ער האט קיין רעכט ניט... ער דארף זיך מיט איהם ערש־טענס אבזעגענען פיין, דאנקען איהם פאר זיין זאלץ און ברויט, זאל ער ניט מיינען, אז וואיטעק איז טאקי עפעס א לאבוס, א יונגאטש... ניין! וואיטעק פערשטעהט, ווי צו בעגעהן זיך...

יא, ער וועט ווארטען נאך א ביסעל, ער וועט אריין נאך א רעכנונג, עס קומט איהם פאר צוויי טעג: מאנטאג, דיענסטאג, עס מאכט אוים א...

דער קאפ איז איהם אבער שווער און ער קען ניט אויסרע־כענען.

— ניש־קשה — מאכט ער א חניפה אונטער די אויגען — דער בעל הבית וועט ניט פערלאנגען מיינע געלד... ער וועט ניט צודרעהען...

עס פערדריסט איהם, וואס דער בעל הבית קען ניט וויסען, ווי גוט ער טראכט פון איהם יעצט. נאר ער וועט איהם זאגען:

— בעל הבית, איך האב צו אייך גאר ניש־...

יא, אזוי וועט ער איהם זאגען.

ער ווערט בעגייסטערט, און עס פאלט איהם איין א גליקלי־כע אידעע: נאך דעם ווי ער וועט צונעמען די ביסעל געלד, וועט ער איהם א קוש טהאן אין האנד, ווי עס פאדערט זיך.

— עס וועט זיין גאר פיין! ווערט ער ענטציקט.

ער האָט אָבער מורא פאַר איין זאַך: דער קאָפּ איז איהם פערדרעהט, ער קען נאָך פערגעסען...

און ער חזר'ט זיך איין עטליכע מאָל:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאָר נישט! און נאָך דעם א קוש טהאָן אין האַנד...

ער ווערט גאָר פרעהליך און איז זיכער, אַז עס וועט אַרויסקומען אויפ'ן בעסטען אופן...

ניט לאַנג אָבער האָט איהם די פאַנטאַזיע געמאָלט דאָס דאָזיגע בילד. אַרומגעהענדיג הין און צוריק ניט ווייט פון דער דרוקעריי, וואוהין ער האָט אַלע ווײַלע געוואָרפען פערליעבטע בליקען, האָט ער ביסלעכווייז אָנגעהויבען צו זעהן די נאַקעטע ווירקליכקייט, א הונגעריגע, אַן עלענדע, און עס האָט איהם געשווינדעלט.

— נאַרישקייט! האָט ער געמורמעלט פאַר זיך — איך קען דאָך אַזוי ניט אַוועקגעהן... עס איז דאָך אוממעגליך... אָבגע־וועזען 25 יאָהר און גלאַט אַוועקגעהן... עס קען דאָך ניט זיין!

מען דאַרף זעהן פערריכטען, פערהאַפּען צוריק. ער וועט שוין אַריינגעהן און וועט זאָגען: — איהר טאָרט מיך ניט אַוועק־לאָזען... איהר קוילעט מיך... וואָס הייסט, 25 יאָהר אָבגעוועזען ביי אייך... ווער וועט מיך נעהמען ערגעץ... אַלט, קראַנק...

אַ, ניין! פערהאַפּט ער זיך... זאָל איהם גאָט אויסהיטען אַזוינס צו זאָגען... אַלט איז ער ניט... ער איז אַלט אין גאַנצען 60 יאָהר, זיין טאַטע האָט געאַרבייט ביז 75, קראַנק אוודאי ניט... וואָס הייסט קראַנק? טאָמער האַפּט איהם אַמאָל ברעכען דער קאַרק,־נו, וואָס געהט עס אָן דעם בעל הבית, וואָס דאַרף ער עס וויסען? זיין טאַטע איז ער, וואָס ער זאָל זיך פאַר איהם קלאָגען?...

אָבער דער געדאַנק, אַז עס טהוט איהם די לעצטע צייט צו־אַפּט וועה דער קאַרק, לאָזט איהם ניט אָב.

„עס איז אייגענטליך" — טראַכט ער — פון מיין זייט

ניט עהרליך — פערלייקענען אזא זאך טאָר איך ניט... אן אר־בייטער דאַרף זיין א געזונדטער, בפרט ביי מיין ארבייט... צו טראָגען די פעק פאַפּיער און די קאַסטענס דאַרף מען טאַקי האָ־בען כח. מיר פעהלט דאָס שוין... יאָ! יאָ! מיר פעהלט! אזא זאך טאָר מען ניט פערלייקענען... איך וועל זיין ערגער פון א גנב, ווען איך וועל דאָס פערלייקענען, ער דאַרף אַלץ וויסען, וועט ער וועלען וועט ער מיך האַלטען, ניט — ניט! אַנוואַרפען זיך אויף א בעל הבית טאָר מען ניט...

און ער בעשליסט, אז ער וועט באַלד אריינגעהן צום בעל הבית און ארויסלאָזען דעם גאַנצען אמת און זאָל ער זעהן מיט וועמען ער האָט געהאַט צו טהאָן...

לאַזענדיג זיך געהן צום בעל הבית האָט ער בעגעגענט די איבריגע ארבייטער געהן פון דער דרוקעריי.

— גוט־מאָרגען! — האָט ער זיך פערגנייגט פאַר זיי מיט גרויס הכנעה... שוין „וואַרמעס"־צייט?

— וואָס, דו ביזט ניט קיין היגער? — האָט איהם אן אר־בייטער אַנשטאָט צו ענטפערן, פער'חדוש'ט געפרעגט.

— איך... האָט וואַיטעק אויסגעשטאַמעלט... איך, ברידער, געה אוועק פון פאַבריק... חי־חי־חי — שוין צייט! כ'בין שוין א זעכציגער....

— אזוי, ביזט שוין צוגעשטאַנען? — האָט דער ארבייטער געלאַכט — מיאוס!

— וואָס הייסט צוגעשטאַנען? — האָט וואַיטעק זיך פער־ענטפערט — עס האָט זיך אזוי געמאַכט, — גאָט וויל אזוי... זייט געזונד, קינדערלעך... איך געה זיך זעגענען מיט'ן בעל הבית... 25 יאָהר אָבגעדיענט... איך האָב צו איהם גאָר נישט... מיר קומט נאָך פאַר צוויי טעג... א קלייניגקייט — ער וועט ניש־קשה, בעצאָהלען... ער האָט פאַר 25 יאָהר בעצאָהלט, וועט ער פאַר צוויי טעג אויך בעצאָהלען...

ער האָט זיך תמעוואַטע פונאַנדערגעלאַכט, דער יונגער אר־

בייטער האָט געוואָלט איהם וואָס ענטפערן, נאָר א צווייטער האָט איהם איבערגעהאקט:

— קום, וואָס האָסטו זיך געשטעלט טענה'ן?...

— געהט, געהט, ברידער, עסען! האָט וואַיטעק פריינדליך זיך געווענדעט — מיר וועלען זיך אמאָל טרעפען... אַ, יאָ! מיר וועלען זיך נאָך זעהן...

ער האָט אבער געפיהלט, אז ער גלויבט אליין ניט אין זיינע ווערטער און ער האָט געמערקט, ווי ווייט ער איז יעצט פון אָט די יונגוואַרג, וואָס זיינען אוועק מיט שנעלע טריט און איהם געלאָזען אליין...

— זאָל זיי גאָט העלפען! איך האָב צו זיי גאָר ניט! — האָט ער ארויסגעמורמעלט און זיך געלאָזט געהן צום בעל הבית נאָך א רעכענונג...

די פאטאגראפיע.

„...קונסט זאגט איהר — האט דער אינטעליגענט מיט'ן אידישען פנים, האלב איראניש און האלב פערבענקט געשמייר בעלט צו די געסט, וואס זיינען בעשטאנען פון קינסטלער און שריפטשטעלער — קונסט איז פאר מיר נאך ביז היינטיגען טאג א ניט קלאהרע זאך און איך רעד דעריבער נישט דרייסט, איך זאל חלילה נישט אריינפאלען. איך האב זעהר ליעב בילדער, בארעליעפען, סטאטוען. אבער צו זאגען מבינות אויף דער ראזיגער קונסט זאג איך מיר אפ. מיינער א פריינד, א שטיקעל שריפטשטעלער, האלט זיך דוקא פאר א גרויסען מבין, בעזוכט אלע קונסט־אויסשטעלונגען און בעטראכט יעדעס בילד לויט אלע כללים פון א קונסט־בעטראכטער, צום ביישפיעל: איין אויג נעהמט ער אריין אין האלב אפענעם פויסט און מיט דער אנדער אויג קוקט ער אויפ'ן בילד פון א ווייטען שטח... נאכדעם רעדט ער עפעס וועגען ליכט און שאטען, ניואנסען, שאטירונגען, ליניען, און דאס גלייכען ווערטער, וואס מען דארף האבען פיעל מוטה זיי ארויסצורעדען צווישען אמת'ע קינסטלער. יא, מיין חבר האט דעם מוטה, איך בין איהם מקנא, אבער א מבין איז ער פונקט ווי איך“...

„און פון וואנען, מיינע פריינד, זאל איך זיין א מבין. שטאמען, שטאם איך, ווי מיר אלע, פון בעלי־בתישע קליינשטעדטעלדיגע עלטערען. ביי אונז אין הויז למשל איז געוועזן שטענדיג ריין און זויבער, אבער אלעס איינפאך. די ווענד זיינען געוועזן הויל: בלויז אויף איין וואנד איז געהאנגען א פויגעל, וואס די שוועסטער האט אליין אויסגענעהט מיט בלאַ־

הע, רויטע און געלבע „בלאַטשקע", בלויז די אויגען מיט שוואַרצע. דער דאָזיגער פויגעל האָט געהאַט אַן אויסזעהן פון אַ חיה, אויסער דער עק איז געווען ווי ביי אַ פיש... אמת, דער „מזרח", וואָס איז געווען געהאַנגען אויף דער מזרח־וואַנד האָט פערמאָגט צוויי חיות. אבער דער מזרח איז געהאַנגען אַזוי הויך, אַז נעבען דער סטעליע, אַז מיר קינדער האָבען קיינ־מאָל ניט געהאַט די מעגליכקייט צו בעטראַכטען זיי, סיידען מען זאָל זיך שטעלען אויפ'ן טיש, וואָס דאָס איז געווען שטרענג פערבאָטען. מיר האָבען זיך אָבער משער געווען, אַז דאָס זיי־נען לעמפּערטען"...

„בלייבט די פּסח'דיגע הגדה, וואָס האָט פערמאָגט פיער געמאָלטע פּנים'ער: דאָס איז געווען דער חכם, דער רשע, דער תם און דער שאינו יודע לשאול, אבער די דאָזיגע פּנים'ער זיי־נען געווען אַזוי פאַרשמירט — נייערהייט פון דער דרוק אליין און שפּעטער פון דעם פערגאָסענעם וויין, אַז היינטיגע צייטען וואָלט מען די דאָזיגע „געמעלדען" געקענט אַננעהמען פאַר פוטוריסטישע"...

„ווענט איהר פרעגען: דער מאַמעס טייטש חומש מיט די עטליכע בילדער, וואָס זיי זיינען שוין אונז קינדער בעסער געפעלען געוואָרען: האָט אבער די מאַמע דאָס טייטש־חומש געהיט ווי דאָס אויג אין קאָפּ און האָט איהם אַ גאַנצע וואָך געהאַלטען פערשלאָסען צוזאַמען מיט איהרע פּערעל און אויי־רינגלעך, און שבת און יום־טוב, צוזאַמען מיט איהרע פּעריל און אויירינגלעך, איהם אליין אין די הענד געהאַלטען און מיר האָבען צו איהם קיין צוטריט ניט געהאַט...

ווען איך זאָל נאָך דערמאָהנען די „מענשעלעך" וואָס מיר קינדער פלעגען ווינטער מאַכען פון שנעע און **א י ז שנעע**, וואָס דאָס איז געווען, אַזוי צו זאָגען, אונזער בילד־הויערישע קונסט, — שעפּט זיך שוין אוים אַלץ, אויף וואָס אונזערע אויגען האָבען זיך ערצוויגען"...

„איך וויל אבער זיין פינקטליך און זיך אבשטעלען אויף דער איינציגער פאטאגראפיע, וואס האט זיך אין אונזער הויז געפונען. די דאזיגע פאטאגראפיע איז געווען ניט געפאסט אין א רעהמעל, חלילה. פון אזוינס האט מען אין יענער צייט אין בעלי־בתישע הייזער ניט געוואוסט. די פאטאגראפיע איז גע־ווען פון טאטענס א יוגענד־חבר, וועלכער האט געוואהנט, ווי עס האט דאמאלסט געהייסען, טיף אין רוסלאנד, סך הכל אין טשערניגאוו און איז געווען דארטען א פאדריאטשיק. אזוינער האט זיך שוין געקענט ערלויבען אין יענער צייט צו פאטא־גראפירען. די דאזיגע פאטאגראפיע איז אבגעהיט געווארען, ווי דאס אויג אין קאפ. געהאלטען האט זי דער טאטע פערשטעקט צווישען די סאמע נויטיגסטע פאפיערען, וואו עס האט זיך געפונען דער מאמעס כתובה, דער שטר חזקה אויפ׳ן הויז, א פאר אלטע שטר חובות און די קוויטען, וואס מען האט יעהר־ליך בעקומען נאכ׳ן איינצאהלען די אכט גילדען נאלאג אין דער אופראווע. אט צווישען די דאזיגע „הייליגע" און נויטיגע פאפיערען איז געלעגען די איינציגע פאטאגראפיע, וואס האט זיך געפונען אין אונזער בעזיץ. און געהייסען האט זי ניט „די פאטאגראפיע", נאר „דאס בילד"... זעהן עס פלעג איך זעהר זעלטען. אהן דעם טאטענס רשות ארויסנעהמען פון קאמאד, וואו „דאס בילד" איז געלעגען פערבונדען מיט א שטארקען פאדים מיט א קנופ, וואלט געווען א צו געוואגטער שריט אפילו פון אזא מזיק א אינגעל, וויא איך בין געווען. עס איז בלויז אויס־געקומען צו ווארטען אויף א גוטער שטימונג פון טאטען אין א לאנגען ווינטער אווענד, ווען עס איז ניט געווען קיין ארבייט. דעמאלט פלעגט דער טאטע, נאך א בריימען געניץ און נאכדעם ווי ער פלעגט זיך אויסקנאקען די פינגער, א זאג טהאן:

— לאמיר גאר אנקוקען יוסף׳ס בילד.

אין הויז איז דעמאלט געווארען א שטארקערע בעוועגונג

און מיט הארץ קלאפעניש פלעג איך ווארטען אויף דער דאזי־גער צערעמאניע.

און נאכדעם, ווי דער טאטע האט דאס בילד ארויסגע־קריגען פון איהרע שכנים — דער מאמעס כתובה, דעם שטר חזקה און פון די קוויטען פון דער אופראווע פאר'ן איינגעצאהל־טען נאלאג, פלעגט ער זי בעטראכטען פאר'ן שיין פון לאמפ, ווי גרויסע קריטיקער בעטראכטען הייניטיגע צייטען א קונסט־ווערק...

— א שעהן קאפעליושעל טראגט ער דארטען! פלעגט דער טאטע ארויסמורמלען צופריעדען, בעטראכטענדיג אויפ'ן „בילד" דעם חבר'ס קאפעליוש.

— גיב מיר אויך א קוק... פלעג איך אויסשטרעקען די הענד.

דער טאטע, בטבע א גוטער, פלעגט דאך נאך דער ערש־טער בקשה נישט געבען, עס איז געווען א צו גרויסע זאך, אז ער זאל עס געבען באלד. איך האב געמוזט בעטען נאך אמאל.

ביין צווייטען מאל פלעגט ער נאך אלץ ניט געבען, פלעגט זיך מוזען די מאמע אריינמישען:

— גיב איהם שוין א קוק טהאן... ער וועט ניט אבבייסען..

ערשט דעמאלט פלעגט דער טאטע בעטראכטען מיינע פינגער, צו זיינען זיי געגוג ריין און אנזאגענדיג מיר אז איך זאל זי האלטען בלויז ביי די זייטען און ניט טאפען מיט די הענד, פלעגט ער מיר ענדליך אנפערטרוירען דאס בילד מיט'ן פנים פון טשערניגאווער פאדריאטשיק"...

„אויפ'ן דאזיגען פנים האב איך געקוקט מיט א הייליגען ציטער: א קליינינקייט, א בילד פון א מענשען וואס לעבט ער־גער אין דער גרויסער וועלט אזוי ווייט און אט האלט איך איהם אז אבגעמאהלטען אין די הענד, אפילו מיט'ן קאפעליוש און מיט די הויזען אין קעסטעלעך"...

„אבער קיין סך האט דער טאטע מיר ניט ערלויבט צו

שפּיעלען זיך. דאָס דאָזיגע בילד איז איהם צו טהייער געוועזן און ארויסמורמלענדיג: גענוג געקוקט! פלעגט ער עס אוועקנעהמען פון מיר און בעהאלטען עס וויעדער צווישען די נויטיגע פּאַפּיערען אויף א לאַנגע, לאַנגע צייט"...

„עס איז געוועזן נאָך א געלעגענהייט צו זעהען דאָס בילד, ווען א קינד אין הויז פלעגט קראַנק ווערען. א קראַנק קינד קען מען גאָר נישט אבזאָגען, פאַר א קראַנקען קינד נעהמט מען אפילו אראָפּ פון בוידעם דעם סלאָי מיט סאָק און מען גיט עס אביסעלע. און ווי באַלד אז דאָס קינד איז שוין אזוי מסוכן געוועזן און מען האָט איהם געמוזט געבען סאָק, האָט מען שוין אויך געמוזט געבען זיך שפּיעלען מיט'ן טשערניגאָווער פאָרריאַטשיק. מען האָט בלויז זיך געבעטען רחמים ביי'ן קינד, ניט צורייסען עס... א קינד אז עס איז קראַנק איז קאַפּריזנע"...

„דאָס דאָזיגע בילד האָט אויך געדיענט אַלס צייכען, ווי וויים דאָס קינד איז קראַנק: פלעגט עס דאָס בילד פערלאַנגען און ביי'ן האַלטען עס פרעהען זיך, איז א סימן, אז די קראַנקהייט איז אהן סכנה, טאָמער חלילה, פלעגט עס זיך פון בילד אָפּזאָגען, האָט עס געהייסען, אז די קראַנקהייט איז ערנסט: עס וויל אפילו ניט די פאָטאָגראַפיע וואָס דער טאַטע אליין האָט זיך ליעב דערמיט צו שפּיעלען! דעמאָלט האָט מען שוין געמוזט שיקען נאָך דוד דעם רופא...

— געהערט אביסעל! — פלעגט די מאַמע אויסדערצעהלען פאַר'ן רופא די קראַנקהייט — מען האָט איהם שוין געגעבען „דאָס בילד" און דאָס קינד וויל ניט, ווי מיינט איהר רבי דוד... מסוכן?...

און דוד דער רופא, א איד א גרויסער מומחה פלעגט פּרובירען אליין געבען דעם קינד די פאָטאָגראַפיע און איבערצייגענדיג זיך, אז עס נעהמט טאַקי ניט, פלעגט ער שטעלען די דיאַגנאָזע:

— ער האָט היטץ!...

דאס קינד, נאטירליך, ניט דאס בילד פון דעם פאדריאטשיק...

„אט אזוי מיינע פריינד — האט דער בלייכער אידישער אינטעליגענט פארענדיגט זיינע עראינערונגען פון דער ווייטער קינדהייט — אזוי איז דאס איינציגע בילד אין אונזער הויז בעשטאנען פון עפעס א פאטאגראפיע פון איינעם א מענשען אין א קאפעליוש און קעסטעלדיגע הויזען און זי האט בעפריעדיגט אונזערע נייגונגען צו שעהנהייט און קונסט — היינט פון וואנען זיינען מיר פלוצים געווארען אזוינע מבינים וואס מיר זאלען בעטראכטען די אמת'ע קונסט בילדער דוקא מיט איין אויג, דורך א האלב פערמאכטען פויסט?“

„מיר קענען בילדער ליעב האבען, אבער שטיל, בעשיידען. צו וואס דער אנשטעל?... איך האב עס פיינט!“...

די געסט האבען זיך דערפיהלט בעליידיגט, האבען אבער אלע געשוויגען, ווי פערשולדיגטע...

א וויץ.

הירש איז געווען א מענש פאר זיך. גערעדט האט ער זעהר ווייניג כמעט ווי גאר ניט. דערפאר האט ער געהייסען ביי די נאהענטע בעקאנטע און ביי די מיטגליעדער פון דער משפחה „דער שווייגער". דער דאזיגער צונאמען האט הירשען ניט בעלייריגט. אמאל פלעגט ער נאך שמאלצירען דערמיט. „וואס דען? פלעגט ער טראכטען — ווי זיי, די פלאפלער!"

געווען איז ער א איד א סוחר. כמעט גאר שווייגענדיגערהייד פלעגט ער דורכפיהרען די גרעסטע געשעפטען.

מאכט זיך קויפען א מציאה א שטיקעל רעשטעל וואלד און עם קומען אן די מעקלער, ריידען זיי נאכאנאנד, מען ריהמט דעם ארט, דעם פריז, די בוימער. הירש זיצט, הערט אוים און שווייגט. ענדליך, אז די מעקלער האבען שוין ארומגערעדט אי דעם פריז, אי דעם ארט, אי די בוימער צו עטליכע מאל און וויעדערהאלט אלץ איינע און אין די זעלבע מעלות, גיט הירש א מאך מיט דער האנד. דאס הייסט — גענוג שוין צו פלאפלען, ער ווייס שוין!

— ווענט איהר, ר' הירש, פאהרען אנקוקען?

און הירש פלעגט געבען בלויז א שאקעל מיט'ן קאפ.

מיט'ן פריז פלעגט ער שוין מוזען זיין ריידעוודיגער. שאקלען מיט'ן קאפ פאסט ניט. ער פלעגט שוין מוזען זאגען יא און ניין און זעלטען צולייגען דעם טיטעל וועלמאזשני־פאן...

שמייכלען פלעגט ער אויך זעלטען, כמעט ווי קיין מאל ניט. בלויז ווען דעם פרייז פון א סחורה וואס ער האט געהאנדעלט, האט מען געשטעלט צו הויך פלעגט ער אנשטאט דינגען זיך א שמייר־

כעל טהאָן. דאָס דאָזיגע שמייכעל האָט מעהר געווירקט אויפ'ן פּערקויפער, ווי אַן אַנדערער וואָלט זיך צובייזערט און דער פּערקויפער האָט גלייך געמוזט אראָבלאָזען דעם פּרייז אַ סך ניעדעריגער. טאָמער איז דאָס אויך לויט הירש'ס מיינונג געווען צו טהייער, פלעגט ער ווידער אַ שמייכעל טהאָן, אָבער שוין אַ שמעלערען און ווייניגער בעמערקבאַרען. ביז וואַנען ער פלעגט אַרויסקריגען דעם ריכטיגען פּרייז. דעמאָלט פלעגט ער ווערען ערנסט, אַ שאָקעל טהאָן מיט'ן קאָפּ אויף יאָ און זיך נעהמען צום טאַש, אויסצעהלען האַנד־געלד...

אַמאָל אין אַן אָבענד פלעגען קומען צו איהם מענשען. די שטוב איז געווען אַ גרויסע, אַ פרייע. דער סאַמאָוואַר אַן אויס־געשייערטער איז געשטאַנען אויפ'ן מיטען טיש און יעדער האָט פון איהם געצאַפּט קאָכיג וואַסער אין גלאָז, דערגיסענדיג פון טשייניק מיט טהעע. איהם אַליין פלעגט מען מוזען אָנגיסען און דערלאַנגען. אַמאָל פלעגט עס טהאָן דאָס ווייב, אַ שעהנע, פולע אידענע, אַמאָל איינע פון די טעכטער, שפּעטער איינע פון די שניר, פאַרמאָגט האָט ער אַי טעכטער אַי זיהן, פון וועלכע עס האָבען זיך אויסגעבילדעט איידעמס, שניר און אייניקלעך.

אין אַזוינע אָבענדען פלעגט הירש, אַלס איידעלער מענש, מוזען זיין בערעדטער. דאָס איז איהם אָנגעקומען שווער. וואָס זאָגט מען זיי? דרויסען איז אַ פּראָסט? נאַרישקייט. דאָס האָט שוין געזאָגט דער הויכער מאָגערער יונגערמאַן, וואָס טרינקט שוין די אַכטע גלאָז טהעע.. זאָל ער אפשר נעהמען אויפ'ן שויס דאָס דריי יעהריגע אייניקעל?... ניין, מען וועט איהם אָנקוקען פערוואונדערט... פאַר איהם פּאַסט עס ניט... ער האָט איהר איין גלעט געטהאָן, האָבען זיך אויך אַלע פערחידושט...

און אַזוי טראַכטענדיג וואָס צו טהאָן, וואָס צו ריידען מיט די אַלע מענשען, אייגענע און פרעמדע, געהט אַריבער דער אָבענד. הירש האָט קוים פאַר'ן גאַנצען אָבענד אויסגערעדט פינף

ווערטער. ער האט זיי אויסגערעכענט. איין מאל „יא", איין מאל ניין, איין מאל „נישקשה" און צוויי מאל גננו...

אבער קיין חרטה וואס ער האט ווייניג גערעדט, האט ער ניט. אדרבא, עס טהוט איהם הנאה. צו וואס מאכען זיך נאריש ווי זיי. צו וואס דארף מען גלאט אין דער וועלט אריין פלאפּלען... עס איז חלשות!...

איין מאל איז אבער געווען אין הויז א גאסט, א סוחר פון דער ווייט... געווען א שעהנער און קלוגער איד. דער דאזיגער איד האט שוין גערעדט ווי א מענש. דערצעהלט מעשיות, משלים און וויצען. הירש האט אויסגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט. „א קלוגער איד!" האט ער אין געדאנק געלויבט. דער דאזיגער גאסט האט איהם צושרויפט, עס האט זיך איהם געוואלט אויך עפּעס רעדען, דערצעהלען, אויסזאגען זיך!... עס איז אבער איהם שווער געווען... ער האט יא געדענקט פון זיין יוגענד, ווען ער איז נאך א ישיבה בחור געווען, איין וויץ... ער געדענקט: עס איז געווען א וואויהלער וויץ. א וויץ וועגען א ישיבה בחור, וואס פרעגט דעם צווייטען: פאר וואס זאגען לייט, אז עס פאלט שטענדיג מיט'ן פוטער אראב, און ביי איהם איז עסענדיג אויפ'ן „טאג" דוקא דאס ברויט אראבגעפאלען מיט'ן פוטער ארויף... און דער חבר האט איהם געענטפערט: מן הסתם האסטו פארקעהרט אנגעשמירט... עס איז דאכט זיך א וויץ... האט הירש נאכגעדענקט צו זאל ער עס איצט דא איבערדערצעהלען צו ניט...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האט איהם דער חשק צו דערצעהלען דעם וויץ אזוי בעהערשט אז ער האט זיך שוין ניט בעקענט גובר זיין. ער האט געהייסען אנגיסען א שטארקע גלאז טהעע.

איינע פון די טעכטער האט איהם אנגעגאסען און דער־לאנגט.

— שטארקער! — האט ער בעפויהלען.

די שנור האט אבגעגאסען א האלבע גלאז, דערגאסען מיט סענס און אוועקגעשטעלט נעבען שוועד.

הירש האט עטליכע שלוק געהאן און זיך אנגערופען צום גאסט:

— שעהנע וויצען אייערע...

די הויזיגע און די נאהענטע בעקאנטע האבען זיך אומגע־קוקט.

עס איז געווארען שטיל און מען האט געווארט אויף עפעס...

— איך וועל אייך עפעס דערצעהלען... האט הירש גע־מאלדען און איז רויט געווארען — א וויץ!...

— א וויץ! — האבען איינינע אויסגערופען פערוואונ־דערט.

— נו, יא... א וויץ... האט הירש געשמייכעלט און אננעהע־מענדיג זיך מיט מוטה האט ער אנגעהויבען...

„אמאל האבען צוויי ישיבה בחורים"... ער האט זיך עט־ליכע מאל פערהאלטען, אבער דער וויץ איז ארוים קיילעכדיג און מיט דער אמת'ער שארפקייט... דער ערפאלג איז געווען זעהר גרויס. אלע האבען הויך און שטארק געלאכט...

אזא'ן ערפאלג האט הירש ניט ערווארטעט. ער איז געזע־סען ווי א צוטומעלטער און האט תמ'עוואטע געשמייכעלט...

דאס איז געווען דער איינציגער וויץ, וואס ער האט אין זיין לעבען דערצעהלט... עס האט געדויערט א לענגערע צייט ביז דער רושם, וואס די דאזיגע ענדערונג אין זיין לעבען האט אויף איהם געמאכט, איז אריבער. ער איז ענדליך געווארען צו־ריק שווייגענדיג, ערנסט און געפיהרט די געשעפטען אויפ'ן

אלטען שטייגער: יא, ניין, א קוים־קוים באמערקבארען שמייכעל...

עס זיינען אוועק פיעל יאהרען, אז דעם וויץ האט ער אין גאנצען פערגעסען. הירש איז געווארען אלט, נעגאנגען שוין אביסעל איינגעבויגען און געמוזט נוצען א שטעקען און ברילען, וואס ער האט ביידע זאכען פיינד געהאט...

ענדליך האט ער זיך דערפיהלט זעהר שוואך. עס זיינען געקומען די לעצטע טעג און אפשר די לעצטע שעה'ן. וואס ווייס דען א מענש?... מען דארף מאכען א חשבון הנפש...

און ליגענדיג איינגעגראבען אין די ווייסע ווייכע קישענס האט זיך אין זיין שוואכען קאפ זיך דורכגעטראגען בילדער, ווערטער און טהאטען פון זיין לעבען... די געזיכטער פון פריצים, מעקלער, בוימער און וואסערען... נאכדעם דאס געזיכט פון אמאליגען ראש הישיבה, פון די ישיבה בחורים... און פלוצים האט ער זיך דערמאנט אן וויץ, וועלכען ער האט דערצעהלט מיט יאהרען צוריק פאר'ן גאסט... ביין דאזיגען וויץ איז ער שטעהן געבליעבען און בשום אופן ניט געקענט מיט'ן געדאנק אוועקגעהן פון איהם ווייטער. ער האט זיך אנגעשטרענגט צו טראכטען פון שעהנע ערהאבענע מעשים, פון צדקה, תורה, אבער דער דאזיגער וויץ האט זיך איהם געבאמבעלט אין קאפ: „מסתמא האסטו פארקעהרט אנגעשמירט"... ער האט זיך ניט געקענט איינהאלטען און א שמייכעל געטהאן און מיט הנאה האט ער געמורמעלט צוויי מאל: א וויץ... א וויץ... און האט פערמאכט די אויגען.

פערשטערטע מיליאָנערען.

עס איז געווען אַ שעהנער זומער־טאָג. די זון האָט געטרי־קענט די קליינע הייזעלעך פון גאַס און איהרע שטראַהלען האָ־בען זיך געשפּיעלט אויף די שויבען פון די פענסטער. די פּאָר בוימעלעך, וואָס האָבען זיך געפונען ערגעץ אין די גויאישע הויפלעך, האָבען זיך לאַנגזאַם געשאָקעלט, ווי זיי וואָלטען ניט געהאַט קיין העזה מאַכען אַ גערויש מיט זייערע בלעטער. קליינע קינדער האָבען זיך געשפּיעלט אין מיטען דער גאַס מיט'ן זאַמד און זיך צולאָפען דעמאָלט, ווען אַ פוהר האָט זיך בעוויזען אויפ'ן שפּיץ בארג פון מארק און נאָכדעם ווי די פוהר פלעגט פערשווינדען, האָבען זיי זיך צוריק אנידער געזעצט און פאָרט־געזעצט זייער שפּיעל.

אויף יענקעל ליבע'ס גאַניק איז געזעסען די עלטערע טאָכטער שרקה און עפּעס גענעהט. די מוטער, זלאַטע, אַ פרוי אין די מיטעלע יאָהרען, איז געזעסען גענענאיבער מיט אַ זאָק אין דער האַנד און האָט דאָ געקוקט אויף די שפּיעלענדע קינ־דער, דאָ אויף דער טאָכטער און פון צייט צו צייט גוטמוטיג געשמייכעלט.

אין גאַס איז געוואָרען שטילער און רוהיגער. עס האָט זיך בלויז געהערט אַ דומפּער קלאַפּען פון אַ האַמער איבער אַ קאָוואַדלע ערגעץ אין אַ ווייטער קוזניע. און ענדליך זיינען אויך די דומפּע קלעפּ פערשוואונדען.

די גאַס האָט אַזוי ווי איינגעהאַלטען איהר אָטהעם און האָט אויף עפּעס בעדייטענדעס געוואַרט.

די טאָכטער האָט ענדליך אוועקגעלעגט די שטיקעל שטאָף,

וואס זי האט גענעהט, אויפ'ן שוים און זיך פערקוקט.

פון ווייטען האט זי דערזעהן געהן א אידען מיט א פאק אויף די פלייצעס.

זיין גאנג און זיין אויסזעהן איז געווען פון א פרעמדען, א ווייטען...

— מאמע, ווער געהט עס דארטען?

די מוטער האט זיך אומגעקוקט און ניט זעהענדיג איהם ווי געהעריג, האט זי גערדיקט מיט די פלייצעס:

— אפשר אן ארימאן.

אבער וואס מעהר ער האט זיך דערנעהענטערט, אלץ מעהר האט די מוטער און די טאכטער זיך פעראינטערעסירט. ענדליך איז דער פרעמדער פארבייגעגאנגען ניט ווייט פון גאניק און בעגעגענדיג די בליקען פון די צוויי פרויען האט ער העכער אויפגעהויבען זיינע גערדיכטע רעטזעלהאפטע ברעמען און שטו־מערהייט עפעס פארגעלענט.

— מאמע, דאס איז א פאקענטרעגער.

— איך דארף גאר נישט! — האט די מוטער קאלט ארויסגעזאגט.

אבער אז דער פאקענטרעגער איז פארבייגעגאנגען הארט פארביי דעם גאניק און אנגעקוקט זיי מיט זיינע סודות'דיגע אויגען, האט די טאכטער זיך ניט געקענט בעהערשען און איהם אבגעשטעלט:

— וואס פערקויפט איהר, ר' איד?

דער איד איז שטומערהייט ארויף אויפ'ן ערשטען טרע־פעל פון גאניק, זיך אנידערגעזעצט, אבגעווישט דעם שוויים מיט דעם ווייסען ארויסגעשטארטען ארבעל פון העמד און אבגע־בונדען דאס פעקעל.

אנפאנגס האט ער געוויזען פערשיעדענע ציצית. דער דאזיגער סחורה האט די מוטער און די טאכטער ניט געשענקט קיין אויפמערקזאמקייט, האט ער געוויזען א קמיעה'לע, א

סגולה פאר קינדער ווען עס שניידען זיך צייהנדלעך. אויך דאס האט די מוטער ניט געדארפט, די קינדער זיינען שוין .דער־וואקסען. דער פרעמדער איז ניט נתפעל געווארען, האט גענו־מען צונויפלעגען די סחורה אין ארדנונג. דערווייל האט די טאכטער דערזעהן א ביכעל.

— וואס איז דאס? — האט זי נייגעריג געפרעגט.

— דאס איז א מעשה־ביכעל.

— ווייזט נאר אנקוקען... — האט די טאכטער אויסגע־צויגען די האנד.

— צו וואס? — האט די מוטער נישט ערלויבט.

דער פאקענטרעגער האט אבער זיך ניט גערעכענט מיט דער מוטער און שטומערהייד ארויסגענומען פון א פעקעל פער־בונדענע ספרים דאס פערלאנגטע מעשה־ביכעל.

די טאכטער האט זיך גענומען לעזען דאס פארערבלאט: דער רייכער בעטלער. ראמאן אין צוויי טהייל.

דער טיטעל איז איהר שטארק געפעלען געווארען. ווי איז דאס מעגליך, אז א בעטלער זאל זיין רייך? עס איז זעהר טשיקאווע. דא מוז זיין א גוואלדיגע ליעבע. עס מוז אבער קאסטען זעהר טהייער.

— צוויי גילדען... — האט דער פאקענטרעגער אויסגע־ברומט...

— מאמע, איך וועל קויפען... — האט זיך שרקע געבעט־טען...

— קויפען?... הא? — האט די מוטער שוין אויך בעקו־מען חשק. אבער די סומע איז דאך געווען צו גרוים און זי האט זיך געסטארעט אבשוואכען דעם איינדרוק:

— עס איז א פנים אן אמת'ע מעשה?

— אמת, ווי גאלד! — האט דער פאקענטרעגער פער־זיכערט.

— און אז אן אמת — האָט די מוטער שוואך נאָכגעגעבען — דארף עס קאָסטען אזא פערמעגען?

מען האָט זיך גענומען דינגען. די מוטער האָט געהייסען געבען א פערציגער, די טאָכטער האָט שוין געוואָלט געבען פון איהר אייגענע געלד א פערטעלע:

— מאמע, איך גיעב׳ פון מיינע געלד א פערטעלע...

— דיינע, מיינע... וואָס מאכט עס אוים? — האָט די מוטער זיך נאָך אַלץ געקווינקעלט — דער טאטע וועט זיך בייזערן.

— דעם טאטען וועלען מיר זאגען, אז עס קאָסט א גילדען...

— וועט ער אויך שרייען! — האָט די מוטער מורא געהאָט.

אבער דער חשק צום מעשה־ביכעל איז שוין בייביידען שטארקער געוואָרען ווי די מורא פאר׳ן מאן און טאטען. עס איז געקויפט געוואָרען פאר א פערטעלע. נאָכ׳ן אבצאָהלען האָט די מוטער ווידער געצווייפעלט:

— עס איז א פנים אן אמת׳ע מעשה? מיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען...

דער פאקענטרעגער האָט שוין די פערטעלע אריינגעלעגט טיעף אין א ווייטער קעשענע. דאך האָט ער די מוטער בערוהיגט:

— עס איז אן אמת׳ע מעשה. איך נאר אייך ניט אָפּ...

די מעשה איז געווען אין צוויי טהייל. אין ערשטען טהייל האָט זיך דערצעהלט פון איינעם א בעטלער און פון איינעם א מיליאָנער. דער בעטלער האָט זיך געווענדעט צו זיין משפחה נאָך הילף, האָבען איהם די רייכע פון דער משפחה ארויסגעוואָרפען פון הויז, די אָרימע האָבען איהם געגעבען עסען און טרינקען פון דעם לעצטען. דער מיליאָנער, ווידער, האָט גע־

טהאָן טובות. אין צווייטען טהייל האָט זלאַטע און שרהקע ער־פאהרען, אז דער בעטלער איז דאָס געווען דער מיליאַנער און דער מיליאַנער איז דאָס געווען דער בעטלער.ביידע זיינען געווען איין מענש און דער מענש האָט זיך פארשטעלט דאַ פאַר א בעטלער, און דאַ פאַר א מיליאַנער... דאָס האָט זיי אזוי פער־באַפט, אז זיי פלעגען צווישען זיך אָפט שמועסען:

— נו, מאַמע, קען מען שוין וויסען, ווער עס איז א בעט־לער?

— מען קען טאַקע ניט... — פלעגט די מאַמע פיליזאָ־פירען...

און אז דאָס מעשה־ביכעל איז שוין געווען איבערגעלעזען, האָט זיך ערשט אנגעהויבען די איבערקעהרעניש אין זייערע מוחות. געדאַכט האָט זיך זיי, אז יעדער פרעמדער ארימאַן, וואָס געהט אריין צו זיי נאָך א נדבה, איז א פערשטעלטער. אין דער אמת'ען מוז ער זיין א מיליאַנער.

— מאַמע, וואָס זאָל איך געבען דעם ארימאַן?...

— גיב איהם א שטיקעל ברויט...

— האָ?... ברויט? מאַמע... אפשר...

— טאַ גיב איהם א קאָפּיקע...

— מאַמע, זאָל איך איהם אפשר געבען א טעלער זופּ...

— אוואַדע...

און נאָכדעם האָט די מוטער און די טאָכטער געוואַרט, אז עס זאָל צו זיי אריין א מיליאַנער און זיך אָנרופען:

— דערפאַר וואָס איהר האָט מיר געגעבען א שעהנע נדבה און עסען, בין איך אייך געקומען צו בעלויהנען. זייט ווי־סען, אז איך בין געווען בלויז א פארשטעלטער... איך בין א מיליאַנער, אייערע אנקעל... בין פערלוירען געגאַנגען ווען איך בין געווען א קליין איננעלע, איך האָב אוצרות מיט גאָלד און בין געקומען אייך איצט גליקליך צו מאַכען...

און אזוי האבען די צוויי לעזעריגס איז יעדען בעטלער געזעהן א מיליאנער. ער איז בלויז א פערשטעלטער. ענדליך וועט ער אראבווארפען זיינע בעטלערישע קליידער און וועט זיי זאגען, אז ער איז זייער אנקעל, וואס איז אמאל אלס איינגעל פערלוירען געגאנגען...

דער גבירה'שער אָרעמאַן.

דער איינציגער פערלאַנג, וואָס יאשע בער האָט די לעצטע יאָהרען געטראָגען טיעף אין הארצען, איז בעשטאַנען אין דעם, אַז ער זאָל ווערען אַן אָרימאַן, גלייך מיט אַלע אָרימע אידען וואָס געפינען זיך אין שטעדטעל.

— רבונו של עולם! — פלעגט ער אַמאָל פאַר זיך אַליין קלאָגען — וויפיעל איז דער שיעור זיך אַליין און א וועלט צו נאַרען... מען קען דאָך פון דעם דאַזיגען ליגען צופּלאַצט ווערען!

— און וואָס העלפט מיר דאָס נאַרען? — פלעגט ער ווידער צו זיך אַליין ריידען — ווייס מען דען ניט, אַז יאשע בער איז א געבראָכענער מענש, א געפאַלענער, אַז קוים—קוים וואָס ער לעבט זיך דורך?

און יאשע בער האָט שוין ניט איינמאָל בעשלאָסען אַראָפּ־וואַרפען פון זיך דעם יחוס פון אַמאָליגע גוטע צייטען. אָנהויבען זיך פיהרען כמנהג בעלי־בתים־אביונים און דעמאָלט ערשט וועט איהם דאָס לעבען ווערען לייכט.

און צו וואָס לויגנט איהם דאָס בעהאַלטען זיך, אַז אָרימ־קייט איז ניט אַזא זאַך, וואָס לאָזט זיך בעהאַלטען: איהם דאַכט זיך, אַז עס טאַרטשעט אַרויס פון אונטער'ן קאַפּעליוש, וואָס ער טראָגט סיי וואָך און שבת, פון אונטערן שוואַרצען, שטענדיג יום־טוב'דיגען סורדוט, און אפילו אַז ער טהוט ווינטער אָן דעם סאַבאָלנעם פוטער מיט'ן שרייענדיגען אויבערשלאַק דאַכט זיך איהם, א אַט דער פוטער, דער זכר פון אַלטע גוטע צייטען, ליגט אויף איהם ווי א פרעמדער. ווי א בגד, וואָס ער האָט ערגעץ

געבארגט און היינט מארגען וועט ער איהם צוריק מוזען אומ־קעהרען...

מיט זיין ארימקייט מוז ער זיך היטען ווי מיט א גנבה. ער מוז אפט שמייכלען, אבער דער שמייכעל איז ניט וואס אמאל, עס פעהלט אין איהם יענער חן פון די גוטע צייטען. ס'איז א שמייכעל, נאך וועלכען דאס פנים ווערט גלייך פער־וואלקענט און די אויגען בעקומען א פערצווייפעלטען גלאנץ. און ניט ער א זיפץ, ווי דער שטייגער איז פון א שעהנעם אי־דען, איז דער זיפץ גאר ניט דער וואס אמאל. עס שטעקט אין איהם ניט יענע רחבות, יענע ברייטקייט. עס איז א זיפץ, נאך וועלכען עס ווילט זיך פערברעכען די הענט און צושרייען זיך: אוי, וועה איז מיר געשעהן!...

און שטענדיג מוז ער זיין פארזיכטיג, היטען זיך, ער פיהלט זיך ווי עמיצער וואלט איהם געבונדען און לאזט איהם ניט פריי צושפרייטען די הענט און אויסשרייען:

— אידען, איך בין געבראכען, געפאלען! איך בין אן עני ואביון און טשעפעט זיך אפ פון מיר!...

עס וואלט פון איהם א בארג אראפ, ער וואלט ווי ניי גע־בוירען געווארען.

קען ער נישט זיין קיין עכטער גביר, זאל ער כאטש זיין אן עכטער ארימאן!...

אבער ווערען אן ארימאן איז ביי יאשע בער'ען נישט פון די לייכטע זאכען. ער ווייס ניט ווי אזוי מען הויבט דאס אן צו טהאן. אט ווייסט מען אז ער איז אן ארימאן און אט פערגעסט מען זיך... אמת, קיין נייע מלבושים האט ער שוין לאנג ניט געמאכט, אבער די מלבושים פון די גוטע צייטען זיינען אזוי פיעל און אזוי שטארק (אמאליגע סחורות!) און אזוי זויבער, אז וועלכען מלבוש דו זאלסט ניט אנטהאן זעהסטו פארט אין איהם אויס א גביר, א שעהנער מענש, א בעל־צדקה... טהוט ער אמאל אן, ווי אויף צו להכעים, דאס סאמע אלטע בגד, איז די

באַרד אַ נגידישע, די אויגען — גבירישע, און אפילו די קנייד־טשען זיינען ניט אַבי וועלכע, ער זעהט בעשיינפּערליך, אַז קיין אָרימער איד אין שטעדטעל האָט ניט אַזעלכע קנייטשען. די קנייטשען פּאַסען איהם צום פּנים!... און אפילו די האָר וואָס זיינען גראָה געוואָרען פאַר זאָרג, זעהען אויס גאָר ניט ווי אַנדערע גראָה־געוואָרענע האָר — עכטע זילבער. כאַטש נעהם און טראָג זיי פּערזענען!...

און זיין ווייב, אסתר־ביילע כאָטש די פּערעל איז שוין לאַנג פערזעצט — טראָגט זי אויפ׳ן האַלז אַ שוואַרצען, ביליגען בענדעל, פּאַסט עס איהר מעהר ווי פּערל. טהוט זי אָן אַ ביליגע טיכעל אויפ׳ן קאָפּ, דאַכט זיך אַלעמען, אַז דאָס טיכעל איז אַ זיידענס, נעהמט זי סחורה אויף אַ קלייד פאַר עטליכע גילדען און נעהט עס אַליין בשתיקה אויף, קומט זי שבת אין שוהל, ווינשט מען איהר: „טראָגט געזונד“ און מען שאַצט עס אָפּ אין די שווערע רובעלס... און באמת זעהט זי אויס, וואָס זי זאָל ניט אַנטהאָן, ווי אַ שׂרה׳טע, דער גוף איז אַ הויכער, אַ פולער, די אויגען ווי צוויי דימענטען, לויכטען מיט שטאָלץ, רוהע און פאַרנעהם.

און אפילו דאָס עסען איז הויז! מען עסט דאָס זעלבע וואָס אַלע אָרימע אידען, נאָר אַנשטאָדט אַז איינציגען הערינג צו קויפען אין קראָם און גלייך מאַכען מיט ציבעלע, ווי די אָרימע לייט, קויפט אסתר־ביילע אַ פונט הערינג מיט אַמאָל און זי מאַ־נירט זיי איין. קאָסטען — קאָסט עס איהר ניט טהייערער, אַבער די הערינג זיינען געמאַרנירט אין אַ גלעזערנעם סלאָי און קיינער פון די אָרימע ווייבער וועט זיך ניט ערלויבען צו עסען ווען אַזאַ מאכל, ווי אסתר־ביילע׳ס מאַראַנירטע הערינג...

— גלויבט מיר, עס קאָסט ניט טייערער!... שמייכעלט גוטהערציג אסתר־ביילע פאַר אַן אָרימער שכנה, ווען יענע בעד־טראַכט דעם סלאָי מיט די מאַראַנירטע הערינג.

—יאָ... — מורמעלט די שכנה ווי מיט קנאה — מ י ר קענען זיך דאָס ניט פערגינען...

און דאָס עסען אַליין געהט צו ווי ביי א נגיד: גאָפּלען, מעסער און א פלאַש וואַסער... ברויט אָנגעשניטענע אין א ספּעציעלען געפלאָכטענעם ברויט־טעלער, דער גרויסער טיש אין עס־שטוב איז געדעקט מיט א קלאָהרען סערוועט, די צוויי קינדער, וואָס זיינען נאָך ניט „אויסגעגעבען", א בחור'ל מיט א מיידעל, זיצען אַרטיג און וואַרפען זיך דורך מיט א פריינדליך וואָרט: אסתר־ביילע, כאָטשע קיין אידישע דיענסט האַלט זי שוין לאַנג נישט, האַלט זי כאָטש א קליין שיקסעלע, וואָס האָט דווקא א אידישען אויסזעהן און רעדט גוט אידיש און ווייס אפילו די דינים, וואָס זיינען שייך צום קיך...

יאשע־בער וויל אָפּט אָנהויבען צו ענטפּלעקען זיך מיט זיין אָרימקייט פון דער קליינער שיקסעלע...

— און צו וואָס האַלסטו דאָס שיקסעלע?... עס איז שווער... מאַכט ער פאַרווירפע זיין ווייב.

גיט אסתר־ביילע א שמייכעל, און ענטפערט איהם גוטמוטיג:

— וואָס קאָסט זי מיר? שטיינס געזאָגט, אויף דעם סמך וואָס זי העלפט אין שטוב פערשפּאָר איך אַנדערע זאַכען. דו ועסט קיין גביר ניט ווערען, אז דו וועסט זי אָפּזאָגען.

— איך וויל ניט ווערען קיין גביר, פערשטעהסט, איך וויל ווערען אן אָרימאַן — ענטפערט יאשע־בער צוריק מיט א שמייכעלע...

— דאָס ביזטו דאָך שוין! — לאַכט גוטמוטיג אסתר־ביילע...

— ניין, איך בין דאָס ניט... איך וויל טאַקע, די וועלט זאָל ויסען, געננוג זיך בעהאַלטען... עס דריקט מיך, פערשטעהסט? און עס קאָסט טאַקע איבעריגע געלד... ווען איך בין אן אָפענער אָרימאַן וואָלט איך געקענט א סך זאַכען פערשפּאָרען.

— למשל וואס? — פרעגט אסתר־ביילע.

— אט... איך מיין, א נדבה... אן עליה... א שישי, א שלישי... א משולח, א הכנסת כלה... מען קומט צו מיר נאך אלץ, ווי אמאל...

— טא גיב ניט... — זאגט אסתר־ביילע ניט צופריעדען.

— איך קען נישט נישט געבען... מען מוז אנדערש אנהויבען לעבען דעמאלט...

דערווייל טראגט צו דאס שיקסעל אין א שעהן געשניצטע פארצעלייען שיסעלע קאמפאט.

— ווידער קאמפאט... — בייזערט זיך יאשע־בער.

— אז עס קאסט מיר א שיבוש... גאר נישט... פון אן עפעל מיט אביסעל צוקער...

— אבער רייד מיט דער וועלט, בין איך א גביר, מען קאכט ביי מיר קאמפאט...

— ווער הייסט דיר דאס רופען קאמפאט?...

— ווי דען זאל מען עס רופען? — בייזערט זיך יאשע־בער.

— רוף דאס א געקאכטע עפעל! — לאכט אסתר־ביילע, אבער יאשע־בער איז בייז און מורמעלט:

— צו וואס דארף מען קאמפאט?...

אויב א גאנץ יאהר ווארפט מען זיך ווי עס איז דורך, און יאשע־בער פלאצט אלץ נישט ארויס פאר דער וועלט מיט זיין געדריקטע לאגע — קומט אבער א פאר וואכען פאר פסח, שפרינגט ער פון הויט! דאס יאהר וועט ער זיכער זיך ארויסגעבען, מודה זיין זיך... און ער מעלדעט זיין בעשלוס פאר אסתר־ביילע'ן:

— אסתר ביילע! איך וועל היי־יאהר קיין מעות חטים ניט געבען. ניטא קיין מעות חטים! אוים מעות חטים!

— איך היים דיר דען געבען? — בערוהיגט איהם אסתר־ביילע.

— ניט געבען! — קלאפט יאשע־בער איבער׳ן טיש — איך האב שוין ניט וואו צו נעהמען און וואס צו פערזעצען... מען וועט קומען וועל איך זאגען: איך קען נישט, איך האב ניט... גיט איהר מ י ר מעות חטים! איך האב אליין ניט אויף פסח!...

— נו, נו, דאס וועסטו ניט זאגען... שמייכעלט אסתר־ביילע טרויריג און ווישט זיך מיט א ווייס טיכעל די אויגען.

— אסתר־ביילע! איך וועל זאגען... איך וועל געוויס זאגען! עס מוז דאך האבען אלץ א שיעור! ווי לאנג קען מען זיך שטיקען... איך וועל געוויס זאגען! אידען, גיט א י ה ר מיר מעות חטים... איך האב אליין ניט אויף פסח...

דאס איז אבער סתם גערעדט... אז ער וועט אפילו ווי־סען, אז ער וועט ברויכען צו עסען חמץ אום פסח, וועט ער קיין מעות חטים ניט נעהמען. ער וועט היי־יאהר בלויז ניט געבען... און זאל מען וויסען קודם אז יאשע־בער גיט נישט קיין מעות חטים, און וועגען נעהמען מעות־חטים, האט ער נאך צייט... עס וועלען נאך זיין פסח׳ס א סך... אנהויבען וועט ער זיך צו ענטפלעקען מיט דעם, וואס ער וועט קיין מעות חטים ניט געבען און נאכדעם וועט שוין געהן ווי א מזמור...

א וואך פאר פסח פאקט יאשע בער איין אין א קלארער ווייסער ליילעך דעם סאבאלנעם פוטער, גיט עס איבער אין אבענד דער קליין שיקסעלע און זאגט: קום מיט מיר!

ער לאזט זיך געהען צו חיים דעם וואכערניק, א איד א גרויסער בעל סוד, פערזעצט מען ביי איהם עפעס, זאגט ער קיינעם ניט אוים, סיידען מען לייזט עס ניט אוים און ער מוז עס פערקויפען... פאר׳ן סאבאלנעם פוטער בעקומט יאשע בער פופצעהן קערבלעך, צאהלט ער דריי רובעל אב גלייך דעם פרא־צענט, און מיט צוועלף רובעל לאזט ער זיך אהיים...

ער איז שוין אביסעל פרעהליכער. וועגען מעות חטים נעה־מען טראכט ער שוין ניט. אפילו איבער א יאהר אויך ניט... ער

וועט זיך ווי עס איז דורכשלאָגנען אהן לייטישע הילף... ער האָט נאָך מלבושים, אביסעל זילבער אין הויז... אבער געבען וועט ער זיכער ניט... ער וועט פשוט זאָגען: אידען איך קען ניט!...

אז עס קומען אבער אויף מאָרגען אריין צוויי חשוב'ע בעלי בתים, ווען ביי יאשע בער'ן בלייבט שוין פון די צוועלף קערב־לעך ניט מעהר ווי א פינפער'ל, איז ער זיי מקבל פנים מיט א גוטמוטיגען שמייכעל און רופט אוים נאָסטפריינדליך:

— זיצט אידען, זיצט!

די בעלי בתים אבער איילען זיך. עס איז פאָר פסח און אָרימע לייט זיינען דאָ א סך, און זיי מעלדען גלייך זייער כונה.

— מיר זיינען געקומען, ר' יאשע בער, נאָך מעות חטים!

— געוויס! געוויס! — זאָגט יאשע בער ארוים מיט צו־פריעדענהייט — איך פערשטעה, אז נאָך מעות חטים.

— וואוהין דען זאָל מען געהן? — שמייכעלט איין בעל־בית פון די צוויי — איהר זייט פון די ערשטע...

דאַכט זיך יאשע בער'ן, אז ער לאַכט דאָס פון איהם, צינדט זיך אָן זיין פנים און אין קאָפּ ווערט איהם היים און ער מור־מעלט:

— אודאי, אודאי אזוי... צו מיר דעם ערשטען... געוויס! הייסט עס דאַרף מען אייך געבען מעות חטים... וועט איהר מיר אזוי גוט זיין צובייטען אן אסיגנאַציע...

— א הונדערטער? — פרעגט בתמימות איין בעל־הבית.

— אויב א הונדערטער האָבען מיר נאָך ניט...

— ניין, — שטאַמעלט ארוים יאשע בער... א הונדערטער דוקא ניט... א קלענערע...

— א פופציגער? — פרעגט בתמימות דער צווייטער בעל־הבית.

— חלילה... — שטאַמעלט צוטומעלטערהייט יאשע בער, און שלעפּט פון טאַש דאָס פינפעריל.

— אַך, א פינפעריל... אין גאַנצען!... וואונדערט זיך איין

בעל־הבית... — איהר מאכט שוין א שפאס פון אונז... מיר ווי־לען טאקע איהר זאלט אונז געבען דאס גאנצע פינפעריל: א סך ארמע לייט היי־יאהר ברויכען מצה, וויין, קארטאפעל...

יאשע בער ווערט נאך מעהר צוטומעלט, ער זוכט מיט די אויגען הילף, ווי א בעפאלענער פון צוויי גזלנים... עס איז אבער אין הויז קיינער גראד ניטא... און ער רוקט אריין איינעם פון די צוויי דאס פינפעריל מורמלענדיג:

— האט איהר עס טאקע אין גאנצען...

— שעהן, שעהן! — ריהמט איין בעל־הבית!

— א פיינע נדבה! ר' יאשע בער! גאט וועט אייך העל־פען! — בענטשט איהם דער צווייטער.

און אז די צוויי בעלי הבתים געהן ארויס, קושענדיג די מזוזה, כאפט זיך ערשט יאשע בער וואס ער האט דא געטהאן... ער לויפט אום פערצווייפעלט איבער דער גרויסער שטוב, צופט פערצווייפעלט זילבערנע פעדים פון בארד און קרעכצט:

— אוי, ועה, וואס האב איך דא אבגעטהאן!... ווי אזוי מאכט מען איצט פסח?...

עס קומט אריין אסתר ביילע...

— אסתר ביילע — מורמעלט ער — זיי האבען מיר בדלות געשטעלט.

— ווער? שטעלט אסתר ביילע אויס די אויגען אויפ'ן מאן.

— אט די צוויי גבאים פון מעות חטים, זיי האבען ביי מיר אויסגענארט די גאנצע פינפרובעלדיגע...

אסתר ביילע וויים שוין אבער פון אזוינע מעשיות, וואס טרעפט מיט יאשע בער'ן און זי שמייכעלט ביטער:

— נו, מילא וואס קענסטו איצטער טהאן? מען וועט מוזען פערזעצען דעם גאלדענעם בעכער... עס איז א חרפה פאר דעם פראצענטניק...

און אז עס ווערט פינסטערליך, נאך מעריב טהוט זיך יאשע

בער אַז און געהט דורך פערוואָרפענע געסלעך ווידער צום פּראָ־צענטניק...

דער פּראָצענטניק קען שוין דעם בעבער גוט... דאָך בע־טראַכט ער איהם אויף דאָס נײַ און באַרגט אויף איהם א פינ־פעריל און רעכענט אַראָב גלייך דעם פּראָצענט: א רובעל...

אז יאשע בער קומט מיט די פיער רובעל אהיים הויבט ער אָן צו טענה׳ן מיט אסתר בײלע׳ן:

— איך בעט דיך, קויף ניט קיין גביר׳עשע מאכלים... מאַך דעם פסח אבי ווי... איך שעהם זיך ניט, פערשטעהסט, איך וויל טאָקע, אַז די גאַנצע וועלט זאָל וויסען אַז איך בין אַן אָרימאַן...

אסתר בײלע שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און שמייכעלט מיט א טרויריגען, אבער נגיד׳ישען שמייכעל.

און יאשע בער צופּט די זילבערנע פּעדים פון זיין באָרד און קרעכצט:

— געוואַלד, ווי אַזוי גיט מען זיי צו וויסען, אַז איך האָב ניט, אַז איך קען ניט... ווי אַזוי דערלעבט מען שוין די צייט ווען איך וועל אַליין נעהמען מעות חטים... קומען וועט זי דאָך מוזען.. .היינט וואָס טויג דאָס נאַריש מאַכען זיך מיט חיים דעם פּראָצענטניק, אוועקטראָגען צו איהם דעם פוטער און אויסלייזען פון איהם דעם פוטער, פער׳משכנ׳ען דעם בע־בער און צוריק אויסלייזען ?... א נאַרישע שפּיעל !...

אָבער אַז עס קומט פסח און יאשע בער זיצט אין שוהל אויף זיין „שטאָדט“ אין סאַמע מזרח, אין די זויבערע קליידער, פערגעסט ער זיך ווידער... עס איז פאַר קריאת התורה. אָט הויבט דער שמש אַן אויסצורופען די מקחים פאַר עליות, דער קורס איז הויך, דער „שלישי“ ווערט שוין אַריינגעשטייגט אַזש ביז צוועלף גילדען און יאשע בער׳ס שכנים, אין מזרח וואַנט, קוקען איהם אַן, ווי געזאָגט: און איהר ר׳ יאשע בער ? גיט

יאשע בער א וואונק צום שמש, ס׳הייסט: ער גיט דרייצעהן...
און דער שמש רופט אויס מיט זיין קלינגענדיגען נגון:

— דרייצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און יאשע בער האט שוין גלייך חרטה: וואו וועט ער נעה־מען צו בעצאהלען, אז צו פערזעצען איז שוין באלד ניטא וואס? און ער הויבט אן בעטען גאט, הלואי זאל איהם עמעצער איבערשטייגען...

געפינט זיך צום גליק א בעלן און שטייגט איבער. פער־דריסט שוין ווידער יאשע בער׳ן און ווי ניט ווילענדיג, אבער מיט א שטאלץ פון א מענשען, וואס פערשטעהט זיין ווירדע, ווינקט ער ווידער צו צום שמש.

און דער שמש קלינגט אויס קוקענדיג מיט א שמייכעל צו יאשע בער׳ן:

— פופצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און די שכנים פון מזרח וואנט קוקען זיך איבער און מורמ־לען:

—יאשע בער איז נאך ניט צו פערזינדיגען...

און יאשע בער — קוים וואס ער האלט זיך ער זאל ניט אויסשרייען:

— גוואלד, אידען, האט רחמנות! כ׳בין אן ארימאן!...

און אז ער געהט פון בית המדרש טראכט ער מיט וועה־טאג:

ניין, איך בין שוין א פערפאלענער... קיין ארימאן וועל איך שוין קיינמאל ניט ווערען... איך וועל מוזען נאך יום־טוב פערזעצען די לייכטער און בעצאהלען פאר׳ן „שלישי“.

וואָס האָט זיי פערבונדען.

יוסף פונק, א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאהר, געהט שוין באלד צוויי יאהר ארום מיט ראָזע שטיין, א מיידעל פון א יאהר צוואנציג. די בעקאנטשאפט איז געווען א צופעליגע, ווי דאָס רוב בעקאנטשאפטען אין א גרויסער שטאָדט: געזעסען צוזאמען אויף איין באנק אין טהעאטער, דורכגעווארפען זיך מיט א ווארט, א בעמערקונג, צוזאמען „געפּאטשט“ דער פּרימאַדאָנע, נאָכדעם בעגלייט זי אהיים און פאר אוועקגעהן געפרעגט:

— זעהט מען זיך נאָך א מאָל?

און ביים צווייטען מאָל זעהן זיך האָט מען זיך שוין אָנגעקוקט, ווי גוטע בעקאנטע, געגאנגען געארמט און זיך איינע די אנדערע געדריקט און מיט ליעבשאפט איינע די אנדערע אין די אויגען אריינגעקוקט און ביים שיידען זיך שטעהן געבליבען און געפרעגט, ער זי, נאַטירליך:

— וואוינט איהר, הייסט עס, אויפ'ן דריטען שטאָק...

— איז דאָך איצט פינסטער אויף די טרעפּ. זאָל איך אייך אפשר בעגלייטען ביז'ן טיהר?

— אויב אייך איז ניט שווער, ביטע — שמייכעלט זי.

און אויף די טרעפּ איז ווירקליך פינסטער. עס איז שוין איינס א זייגער ביינאכט און דער הויז־ווירט איז קארג.

אבער אין דער פינסטערניש בליצט דורך אין זיין קאָפּ א ליכטיגער געדאנק:

ער וועט זי קושען.

און גלייך ווערט אַ קוש אַרויפגעפּרעסט אויף איהרע יונגע בליהענדע, אָבער דורשטיגע ליפּען.

און דער קוש, אַ לאַנגער אַ בערוישענדער, וועקט אויף אין איהר האַרץ דעם שטאָלץ פון דער פרוי. זי ווענדעט זיך בייז:

— עס איז ניט ריכטיג פון אייך.

ער פערטיידיגט זיך:

— איך האָב קיין שלעכטע געדאַנקען ניט געהאַט דערביי.

זי ווערט געריהרט און פרעגט איבער, ווי דורך טרעהרען:

— ווירקליך?

און אום צו בעשטעטיגען עס, דריקט ער איהר פעסט די האַנד, וועלכע ברענט ווי פייער.

ביים דריטען מאָל קומט גאָט אַליין צו הילף. אַרויפגעהענדיג אויף די טרעפּ, דערהערט מען איבער'ן דאַך עפּעס אַ פּויקעריי.

— עס רעגענט! — זאָגט ער ווי מיט שרעק.

— אַך, ווירקליך! — ענטפערט זי מיט מיטלייד — וואָס זשע וועט איהר טהאָן? קיין רעגען־שירם האָט איהר ניט.

— וועל איך געהן אָהן אַ רעגען־שירם — לאַכט ער.

נאָר ער האָט שוין בעוויזען מיט זיין פריינדשאַפט אָבצוקויפען איהר האַרץ. זי ווערט געריהרט און זאָגט שנעל אַרויס:

— ניין, איך וועל אייך ניט לאָזען געהן אין רעגען... איהר וועט אַריין צו מיר, איהר וועט איבערוואַרטען.

אַך, דאָס איז ניט קיין רעגען געווען, טראָפּען גאָלד האָבען פון הימעל געטריפט, טראָפּען פון גליק און זעליגקייט האָט אַריינגעטריפט דער הימעל אין צוויי יונגע הערצער.

און די ליעבע האָט זיך צובליהט.

און אַזוי האָט מען זיי נאָכדעם שטענדיג צוזאַמען געזעהן: אין טהעאַטער, אויף אַ באַל, אויף אַ קאָנצערט, אויף אַ פערזאַמלונג.

און קיינער האט ניט געוואוסט, וואס זיי זיינען איינע די אנדערע: ברודער און שוועסטער, חתן כלה, געליעבטער און געליעבטע?

און ענדליך האבען זיי אליין אויך אויפגעהערט צו וויסען.

זיי זיינען געווארען אזוי נאהענט איינע די אנדערע, אז זיי האבען פערלארען דעם זין פון זייער צוזאמענזיין, און האבען זיך דערפיהלט פרעמד.

גליקליך איז ער געווען, אז ער האט געקענט אמאל זיך אויסדרעהען אן אווענד זיין אהן איהר.

זי האט אויך יענעם אווענד ניט שטארק געבענקט.

זאלען זיי זיך גאר שיידען?

נאר דאס איז שווער געווען.

זאלען זיי זיך פערבונדען אויף אייביג, ווי עס פאסירט דאס רוב אין אזוינע פאלען.

האט אבער געפעהלט דער צופאל.

שטומע זיינען זיי געגאנגען אויף'ן באנקעט, וואס איז געגעבען געווארען פאר זייער אן אלגעמיינעם פריינד.

מיט א שטונדע צוריק האבען זיי זיך אביסעל געהאמפערט, ער, פונק, האט געזאגט, אז זי, שטיין, זאל אנטהאן די ווייסע בלוזע.

זי אבער האט געפונען, אז די רויטע פאסט איהר בעסער.

— די רויטע איז צו אויפפאלענד! — האט ער גע'כעס'ט.

— דו פערשטעהסט ניט... האט זי זיך מיט איהם גערייצט.

און האט אנגעטהאן די ווייסע. און דעם גאנצען וועג האט יעדער זיינע געדאנקען געטראכט.

זי: וואס איז דער צוועק פון דער דאזיגער ליעבעניש.

ער: עס איז שוין ווירקליך צייט א פעסטען שריט צו מאכען. זאגען איהר, עס האט ניט קיין זין.

אויפ'ן באנקעט איז געווען א פרעהליכע שטימונג.

פונק'ען מיט שטיינ'ען האט מען געזעצט איינע נעבען די אנדערע. זיי זיינען געזעסען שטום.

ענדליך האט דער פארזיצענדער גענומען טיילען טאסטען:

פונק האט געזאגט א פאר ווארימע ווערטער.

דער עולם האט געפאטשט.

דער פארזיצענדער האט א קלונג געטהאן און מיט א שמייכעל זיך אבגערופען:

— איצט האט דאס ווארט מאדאם פונק.

זי איז רויט געווארען און האט קוים ארויסגערעדט:

— איך בין נישט מאדאם פונק... ענטשולדיגט.

— פריילין שטיין, מיינט איהר — האט אויך פונק פערריבט, און איז דוקא בלאס געווארען.

דער עולם האט גוטמוטיג געלאכט...

נאכ'ן באנקעט האט פונק אין מיטען וועג זיך צולאכט:

— מאדאם פונק.. בע־בע־בע... געפעלט עס דיר..

זי האט איהם אנגעקוקט פריינדליך און קינדיש ארויסגעשמאמעלט:

— אן אידיאט א פארזיצענדער!

— א שוטה! — האט פונק מסכים געווען — אמת, ראזע?

— געוויס... האט ראזע מיט א האלבען מויל צוגעגעבען.

זיי האבען שמייכלענדיג געשוויגען.

אין א וויילע ארום:

— עס האט דאך געקלונגען זעהר אנגענעהם: מא־דאם פונק! בא־בא־בא!...

ראזא האט זיך אויך פרעהליך צולאכט.

— זעהר קאמיש!

— פאר וואס איז דאס קאמיש? — איז פונק ערנסט געווארען.

— ווייל איך הײם דאך שטײן... — האט זי מיט א געמאכטער נאאיוויטעט געענטפערט.

— אבער ווי הײם איך?... — האט ער שעלמיש געפרעגט.

— דו? — האט זי איהם ליעב אנגעקוקט — דו הײסט הערר פונק.

— און דו — האט ער פלוצים שטארק אויסגערופען — און דו וועסט הייסען מאדאם פונק...

און אזוי ווי אויפ'ן גאס איז קײנער ניט געווען, האט ער זיך אבגעשטעלט, זי פעסט צוגעדריקט צו זיך און האט זי הײם געקושט.

אזוי האט ער זי געקושט דאס ערשטע מאל אויף די טרעפ.

ראזע האט זיך צוואויינט... ער האט זי פעסט געדריקט צו זיך און געגלעט און געווישט איהר די טרעהרען און געפליסטערט:

— וויין נישט, מאדאם פונק...

זי האט זיך פרעהליך צולאכט...

בלומען.

(בערלינער סקיצע)

דאבין, א געבוירענער אין טראקי, ווילנער גובערניע, געעסטערנעם אין סובאלק, אטעסטאט בעקומען אין קאוונא — האט געהאלטען אין ענדיגען דעם מעדיצינישען פאקולטעט אין בערלין, ער האלט שוין ביים שרייבען די דיסערטאציע. אזוי ווי ער איז א געוועזענער תלמודיסט, און היינט א נאציאנאליסט, האט ער בדעה צו נעהמען אלס טהעמא: די היגיענע און דער תלמוד...

אבער כאטש די דיסערטאציע איז נאך ניט אנגעהויבען געוועזען, האט ער שוין געדרוקט אויף זיינע וויזיטקארטען: „דר. מעדיצין, באריס דאבין, בערלין". צווישען די סטודענטען, זיינע קאלעגען, ריזיקירט ער ניט צו ווייזען די דאזיגע וויזיט־קארטע. פאר זיי האט ער אן אנדערע, וואו עס איז בלויז געדרוקט: „סטודענט מעדיצין".

די קארטע מיט'ן טיטעל „דאקטאר" פערטהיילט ער צווישען די רוסישע אידען, זיינע פריינד און בעקאנטע, וואס פאהרען דורך אמאל אין בערלין.

— שוין, הייסט עס, א דאקטאר? — קוקט איהם אן דער פריינד זיינער פון רוסלאנד.

און דאבין שמייכעלט צופריעדען און ענטפערט:

— גענוג געשוויצט — שוין צייט:

דער עיקר אבער איז ער אויסען מיט דער נייער וויזיט־קארטע א רייכען שדוך.

דאבין איז שוין לאנג „צום שכל געקומען" — ווי ער אליין דריקט זיך אוים — און קוקט אויף די הייראט מיט די־

זעלבע אויגען ווי אויף א דיפלאם. די הייראט וועט איהם פער־זארגען מיט א קאפּיטאל צו קענען איינארדענען זיך און דער דיפּלאם וועט איהם געבען דאס רעכט אויפצונעהמען פּאציענ־טען...

ליעבע איז נאר פאר דער סטודענטען־צייט. ער האט שוין גענוג געליעבט, אפילו איצט, ווען ער איז שוין אזוי ערענסט־גע־שעפּטליך געשטימט, האט ער נאך צו טאן מיט א „שאץ", טאקע די טאכטער פון דער ווירטהין, וואו ער האלט א צימער, די אכצעהניעהריגע לענא.

אבער קיין לאסט פאר איהם איז זי ניט, זי ווייסט אלע זיינע פּלענער און זי אליין ראטה איהם צו נעהמען א כלה מיט מעהר געלד.

א גוט מיידעל די דאזיגע לענא!

זי בארגט איהם אמאל אויס א פּאר מארק, פאר'ן ערש־טען, איידער ער בעקומט דאס ביסעלע געלד, וואס ער קריגט פון דער היים, איבריגענס, נישט פּינקטליך.

אבראם וולאדימיראוויטש מאנעוויטש, איז אייגענטליך א געבוירענער אין טראקי, נאר אזוי ווי ער האט בעקומען א פער־ווילדע, וואוינט ער שוין א יאהר פופצעהן אין ראסטאוו נא דאנו, און פאהרט יעדען זומער קיין קיסינגען.

די לעצטע פאר יאהר נעהמט ער מיט זיין טאכטער טא־ניא, א מיידעל, וואס איז נאך יונג, אבער ראוי צו א שידוך.

חתונה האבען דורך א שדכן וועט זי זיכער ניט, דערצו האט זי צופיעל טורגעניעוו'ען געלעזען. דער אלטער אבראם וולא־דימיראוויטש מאנעוויטש פערשטעהט עס, און אזוי ווי ער איז א ליבעראלער מענש, וועט ער זיין טאכטער חלילה ניט צווינ־גען.

נאר עס זאל זיך אונטערדרוקען עפּעס א קלוגער יונג א דאקטאר, וואלט געווען ווי געוואונשען.

ער האט גאר נישט גענגען פערליעבען זיך, אבער אין א דאקטאר קען מען זיך דאך אויך פערליעבען.

אמת, ער צאהלט אב דערפאר צוואנציג טויזענד. אבער דערפון דארף מען דאך הויך נישט רעדען. מען קען דאס מאכען בשתיקה: דו, דאקטאר, פערליעב זיך און דערפאר וועסטו בעקומען צוואנציג טויזענד.

פון דעם דאזיגען סוד האט דאבין ערפאהרען.

דאבין האט זיך מיט זיינע לאנדסלייט אינטערעסירט, בפרט מיט אזא לאנדסמאן, ווי מאנעוויטש, וואס האט א טאכטער, און צום גליק מאכט ער אויף איהר אן איינדרוק.

זי ברויכט גאר נישט צו מערקען זיין מיין...

דאבין קען שוין גוט דעם דאזיגען טיפ.

מיט דעם ערשטען שפאציער אין „טיער־גארטען" האט ער שוין א קליין ווינקעלע אין איהר הארצען געוואונען.

— איהר ווייסט אין וועמען איהר זייט עהנליך?

זי האט אויסגעשטעלט איהרע אויגען אויף איהם און נייגעריג געווארט.

— צו אסיא'ן...

— אך, צו טורגעניעוו'ס אסיא'ן! — האט זי מיט פייכטע אויגען פאר פרייד אויסגערופען און האט איהם אנגעקוקט מיט דאנקבארקייט און פריינדשאפט.

— ווירקליך! — האט זי געפליסטערט — מיר דאכט זיך מאנכע מאל, אז איך בין איהר שאטען...

— נישט איהר שאטען! איהר זיינט אסיא אליין! — האט דאבין מיט אקטיארישער פעהיגקייט געשפיעלט זיין ראל...

זי האט זיך דערפיהלט אזוי גליקליך, אז זי האט בעקומען דרייסטקייט און זי האט דעם „דאקטאר" דאבין גענומען אונטער'ן ארים און שטיל געמורמעלט:

— קומט אהין... דארט זיינען אזוינע שעהנע בלומען...

* * *

ענדליך איז ער איינגעלאַדען פון פאַטער און פון איהר צו קומען צו נאַכט־מאָל אַכט אַ זייגער פאַר נאַכט.

דאָס געשעפט איז ווי זיכער געמאַכט, ער מוז בלויז האָ־בען אַ „מאַרק" קאַפּיטאַל אַריינצולעגען אין דעם דאָזיגען גע־שעפט. ער מוז איהר ברענגען בלומען...

אבער ווי אויף צו להכעיס האָט ער היינט קיין גראָשען געלד ניט. קוים אַ פּאָר גראָשען פאַר'ן טראַמוויי.

און די קאַלעגען זיינען אַלע אויסגעביימעלט. עס איז פאַר'ן ערשטען!

אַך, ווען ער בעקומט גישט קיין מאַרק, פערשפּילט ער צוואַנציג טויזענד רובל, 45 טויזענד מאַרק!

און אַט איז שוין באַלד האַלב אַכט...

און דער מאַרק, בלומען צו קויפען איז ניטאָ און ניטאָ.

ער האָט שוין געבעטען ביי דער הויז־פרוי. האָט זי איהם ענטזאָגט. און דאָ איז די צייט אַזוי קורץ.

דאַרף מען געהן זוכען לענאַ'ן אפשר האָט זי.

ער לאָזט זיך געהן צו דער ריכטונג, פון וועלכער זי דאַרף אָנקומען פון וואַרען־הויז, וואו זי איז אַ פערקויפערין.

ער איז אין גאַנצען אויפגערעגט און ערשיטערט.

דער ווייזער פון רעקלאַמען־זייגער ווייזט שוין צעהן מי־נוט צו אַכט.

צום גליק בעמערקט ער פון ווייטען לענאַ'ן.

ער לאָזט זיך געהן זעהר שנעל.

ער בעמערקט זי שוין, זי שמייכעלט אַזוי פריינדליך. אין האַנד האַלט זי אַ שמאַלע, לאַנגע זאַך פערוויקעלט אין אַ ווייס פּאַפּיער.

— לענאַ!

— הערד ראַבין! זעהען זי, וואָס איך האָב בעקומען!

און זי בעוויזט איהם א שעהנעם בלומען־בוקעט.
דאבין גלאצט אוים פאר איבערראשונג זיינע אויגען....
לענא מיינט, אז ער איז אייפערזיכטיג. זי בערוהיגט איהם:
— נישט פון א „שאץ" — פון א חבר'טע — ביי גאט!
ענדיגט זי מיט א הייסער שבועה.
דאבין איז פון קראנץ נאך אלץ איבערראשט, אבער באלד קומט ער צו זיך, בעטראכט איהם שוין רוהיג און ווערט ענט־ציקט: מיט דעם בוקעט וועט ער זיכער געווינען דעם גרויסען גע־ווינס — צוואנציג טויזענד!...
ער פערוואנדעלט זיך אין אן אקטיאר און הויבט אן שפיע־לען:
— לענא! — רופט ער זיך אן בייז — דער בוקעט איז פון א „שאץ"! איך וועל עס דיר נים פערגעבען.
— ביי גאט פון א חבר'טע! — שווערט לענא מיט הארץ.
— איך גלויב דיר נים! — זאגט דאבין און ציהט אויף זיך אן א שטרענגקייט.
— מיט וואס קען איך דיר איבערצייגען? — פרעגט לענא כמעט ווי מיט טרעהרען.
— גיב מיר אוועק דעם בוקעט, דאן גלויב איך דיר.
לענא קוקט אן מיט ליעבע דעם בוקעט, נאכדעם דאבין'ס בייז געזיכט און ציהט איהם אוים מיט אראבגעלאזטע אוי־גען דעם בוקעט.
— איצט גלויב איך דיר... — שטאמעלט ער פאר פרייד.— א דאנק!... איך בין זעהר פערנומען... אדיע, לענא! איך מוז שנעל לויפען...
און ער לאזט זיך מיט די בלומען צו מאנעוויטש'ן, צו „אסיא'ן", צו די צוואנציג טויזענד...
מיט לענא'ס בוקעט...

דער קדיש.

הינטער'ן פארהאנג האט זיך געהערט לייכטע שטילע קרעכצען און שטילע טרייסט־ווערטער פון דער אלטער געניטער „באבע". אין שטוב איז געווען אומעטיג ביז צו דערשטיקט ווע־רען. די זיבען קינדער — אלע מיידלעך. די עלטסטע — דריי און צוואנציג, די אינגסטע — פיער יאהר — זיינען שטיל מיט אראבגעלאזענע קעפ געזעסען אין בעזונדערע ווינקעלעך און האבען אויף עפעס שרעקליכעם געווארט..

ביי א קליין טישעל נעבען א גרויסען אלמער ספרים איז געזעסען דער „פאטריארך" ר' זעליג חאנעס, א הויכער דא־רער איד מיט א געלען שווינדזיכטיגען פנים. ער האט מיט א שטילען צובראכענעם ניגון געזונגען איבער א גרויסער גמרא און האט אלע ווייל'ע אויפגעהויבען דעם קאפ, א ווארף גע־טהאן נערוועזע בליקען צום פארהאנג, און אויסער שטילע קרעכ־צען, מעהר גענויערעם ניט ערקונדיגענדיג זיך, האט ער זיך ווי־דער גענומען זינגען מיט'ן טרויעריגען באנגען ניגון, און עס האט זיך געדאכט, אז איהם אליין טהו מעהר וועה ווי דער קינפעטארין.

— רבונו של עולם! — האט די עלטערע טאכטער איבער־געריסען די שטילקייט — זאל שוין דאס מאל זיין א אינגעל! גוואלד, רבונו של עולם, האב רחמנות!

— אוי, הלואי רבונו של עולם! האט א צווייטע טאכטער אונטערגעהאלטען.

און די אלע מיידלעך פון קליין ביז גרוים האבען מיט צובראכענע הערצער, מיט אראבגעפאלענע געמיטער שטיל גע־בעטען, אז עס זאל א אינגעל געבוירען ווערען.

ר' זעליג האָט אָבגעריסען דיאויגען פון דער גמרא, האָט א קוק געטאָהן אויפ'ן פּארהאַנג, נאָכהער אויף די זיעבען מיידעלעך, האָט א ארויסגעלאָזען א טיעפען „אוי“, א מאָך געגעבען מיט'ן האַנד און מיט א יאוש ארויסגעזאָגט:

— זי וועט אייך האָבען נאָך א שוועסטער!...

די זיעבען מיידלעך האָבען פערצווייפעלט זיך איבערגעקוקט, דעם טאַטענס יאוש האָט זיי אין גאַנצען דערשלאָגען און זיי האָבען שוין אפילו קיין מוט ניט געהאַט צו בעטען גאָט, נאָר דאָס קלענערע פיער יעהריגע מיידעלע אין א צוריסען קליידעלע האָט שטיל געבעטען:

— „אָזוי, האָבאי מאַמע האָבען א ברודערל!“...

— איך וועל שוין שטאַרבען אָהן „א קדיש!“... האָט ר' זעליג געקרעכצט.

די צייט האָט זיך געצויגען, די קרעכצען הינטערן פּאַרהאַנג האָבען זיך געשטאַרקט. ר' זעליג און די עלטערע מיידלעך האָבען שוין פון פּרעקטיק געוואוסט, אז באַלד - באַלד שרייט אוים די באָבע מיט א פערצווייפעלטען קול: א מיידעל! און ר' זעליגען דוכט זיך, אז אזא מין אויסגעשריי וועט איהם טרעפען ווי א קויל גלייך אין הארצען און ער ראַטעוועט זיך צו ענטלויפען.

ער געהט ארוים אויפ'ן הויף און הויבט אויף די אויגען צום הימעל. עס איז האַלבע נאַכט. די לבנה שווימט אזוי רוהיג און גלייכגילטיג, די שטערענדליך שפּרינגען און וויעגען זיך, דאַכט זיך, ווי קליינע יונגע קינדער און ר' זעליגען קלינגט אין די אויערען דער באָבעס הייזעריג קול: „א מיידעל!“

— מילא, איז אָהן א קדיש! פערפאַלען! רעדט ער, אומגעהענדיג איבער'ן הויף, מיט גוואַלד נעמט מען ניט!

עס העלפט אָבער ניט זיין בערוהיגען זיך: דער שרעק, טאָמער א מיידעלע, נעמט איהם דורך וואָס ווייטער אַלץ

שטארקער. ער פערליערט די געדולד און נעהמט אריין צוריק אין שטוב.

נאר די שטוב האט זיך איבערגעביטען. וואס איז עס? הא?

— א אינגעל!... טאטע, א אינגעל, טאטינקע, זאל איך אזוי געזונד זיין! — זיינגען איהם די זיעבען מיידלעך בעפאלען מיט דער בשורה, מיט שטראהלענדע פנימער.

— הא, א אינגעל? — האט ר' זעליג צוטומעלטערהייט איבערגעפרעגט — הא? וואס?...

— א אינגעל, ר' זעליג, א קדיש! — האט די אלטע באבע אנגעזאגט. באלד וועל איך איהם אויסבאדען, וועל איך אייך איהם ווייזען...

— א אינגעל!... — האט ר' זעליג געשטאמעלט, ווי צוטומעלט, האט זיך אנגעשפארט אן וואנד און האט זיך פענאנדער געוויינט, ווי א אידענע.

די זיעבען מיידלעך האבען זיך דערשראקען.

— דאס איז פון שמחה, — האט די באבע זיי בערוהיגט — דאס טרעפט מיר ניט דאס ערשטע מאל!

— א אינגעל, א אינגעל, — האט ר' זעליג געחליפעט פאר גרוים שמחה... א אינגעל... א אינגעל, א קדיש!

2.

א נאמען געגעבען האט מען דאס אינגעל יעקב, נאר צוליעב א סגולה האט מען איהם גערופען אלטער. ר' זעליג איז אפילו געוועזן א איד א למדן און האט ניט געהאלטען פון אזוינע סגולות און האט געלאכט פון זיין חייקען, וואס זי גלויבט אין אזעלכע נארישקייט; אין הארצען אבער איז ער געוועזן צופריעדען: ווער קען וויסען, וואס דערין שטעקט; א מאל ווייסען ווייבער בעסער פון מאנסבילען.

און אז אלטערקע איז אלט געווארען דריי יאהר, האט זיך ר' זעליג'ס הוסט פערשטארקט, אין ברוסט האט איהם אנגע־

הויבען אפטער צו דריקען, נאר גייסטיג איז ער ביי זיך שטאר־קער געווארען און האט געקוקט דעם טויט אין פנים אריין מיט רוהיגקייט, ווי ער וואלט געזאגט: איצט לאך איך פון דיר, איך לאז א קדיש...

— ווי רעכענסטו, חייקע, פלעגט ער נאכ'ן אויסהוסטען זיך, ווענדען צום ווייב — אלטערקע וועט שוין קענען נאכזאגען קדיש, אז איך זאל למשל היינט, מארגען שטארבען.

— געה שוין, געה, פלעגט חייקע זיך דערשרעקען — וועסט נאך לעבען און לעבען! א נאווינע, אז דו הוסט...

זעליג האט געשמייכעלט: א נארישע אידענע, זי מיינט, אז איך האב טאקע מורא פאר'ן טויט — אז מען לאזט א קדיש, איז דער טויט פון די קלייכע זאכען...

און אלטערקע איז געזעסען און געשפיעלט זיך מיט א סדור, און געמאכט מינעס, ווי דער טאטע דאווענט: א נום—נום — א נום — נום...

— זעהסט, זעליג, ווי ער דאווענט — האט חייקע מיט שמחה זיך געווענדט צום מאן, עס וואקסט א רב!...

זעליג האט גאר נישט געענטפערט, נאר מיט שטראהלענדע אויגען געקוקט אויף זיין קדיש. באלד האט זיך איהם אין קאפ אריינגע'גנב'עט א רעיון:

— אלטערקע וועט זיין א צדיק... ער וועט איהם ארויס־שלעפען פון אלע צרות אויף יענער וועלט...

— מאמע, וויל עסע... — האט זיך פלוצים אלטערקע צע־וויינט...

מען האט איהם דערלאנגט א שטיקעל חלה, וואס מען לאזט איבער אלע מאל פון שבת נאר פאר איהם. אלטערקע האט זיך גענומען עסען.

— המוציא, המוציא! — האט דער טאטע אנגעהויבען שרייען.

— מען ניט — האט דאס קינד געענטפערט!

— שוין צייט טאקי זאָלסט איהם אויסלערנען המוציא — האָט חייקע געמוסרט — דריי יאָהר א בחור!

און ר' זעליג האָט גענומען אלטערקען צו זיך און האָט אָנגעהויבען מיט איהם חזר'ן:

— זאָג: ברוך...

— באוך... — האָט דאָס קינד נאָכגעזאָגט אויף זיין לשון.

— אתה...

— אתה...

אז אלטערקע האָט געענדיגט די המוציא, האָט חייקע פרום געענטפערט „אָמן" און ר' זעליג'ען האָט זיך פאַרגעשטעלט, ווי אלטערקע שטעהט אין בית־מדרש, און זאָגט קדיש און דער עולם ענטפערט אָמן... און ער האָט זיך געפיהלט, ווי ער זיצט שוין אין גן־עדן.

עס איז פערגאנגען נאָך א יאָהר, ר' זעליג האָט זיך גע־נומען פיהלען זעהר שלעכט. באלד איז געקומען דער פריה־לינג, דער שנע האָט געלאָזען, און די נאסע וועטער איז דאָס יאָהר איהם שווערער געווען צו פערטראָגען, ווי אלע יאָהר. ער האָט זיך קוים פערשלעפט אין דער פריה אין בית־מדרש, פאַר נאכט אבער צו מנחה איז איהם שוין שווער געווען צו געהן, און ער פלעגט מנחה און מעריב דאווענען אין דער היים און דעם גאנצען אבענד פערברענגען מיט אלטערקען.

עס איז געווען שפעט ביי נאכט, די הויזיגע זיינען שוין אלע געשלאָפען. ר' זעליג איז געזעסען ביי זיין קליין טישעל און האָט געקוקט אויפ'ן ווינקעל, וואו חייקעס בעט איז גע־שטאנען און וואו אלטערקע איז געשלאָפען נעבען איהר. זעליגען האָט זיך געדאכט, אז ער וועט היינט ביי נאכט שטארבען. עפעס האָט ער זיך געפיהלט זעהר מיעד און שוואך און מיט בעטענדע בליקען איז ער קוים צוגעגאנגען צו אלטערקען און האָט איהם גענומען וועקען.

דאָס קינד האָט זיך אויפגעכאַפּט...

— אַלטערקע... האָט זעליג איהם גענומען גלעטען דאָס קעפּעלע — קום צו מיר אַ ווײלע.

דאָס קינד, וועלכעס האָט זיך שוין אויסגעשלאָפען, האָט זיך פלינק אויפגעשטעלט און איז אוועק צום טאַטען.

ר׳ זעליג אַליין האָט זיך אוועקגעזעצט אויפ׳ן שטוהל, וועל־כער איז געשטאַנען בײ׳ן טישעל מיט דער אָפענער גמרא, האָט אַלטערקען אוועקגעזעצט אויפ׳ן טיש און איהם געקוקט אין די אויגעלעך.

— אַלטערקע!

— וואָס, טאַטע?...

— ווילסט, איך זאָל שטאַרבען?...

— וויל, האָט דאָס קינד געענטפערט, ניט וויסענדיג וואָס שטאַרבען איז און מײנענדיג אודאי, אַז דאָס איז עפּעס זעהר אַ גוטע זאַך...

— וועסט זאָגען נאָך מיר קדיש? — האָט זעליג געפרעגט מיט אַ פערשטיקטען קול און האָט זיך פענאַנדער געהוסט.

— זאָגען! — האָט דאָס קינד פערשפּראָכען...

— וועסט קענען?

— טענען...

— נו זאָג: יתגדל.

— יתדדל... האָט דאָס קינד אָנגעהויבען אויף זײן לשון.

— ויתקדש...

— ויתתדש...

און ר׳ זעליג האָט מיט איהם עטליכע מאָל איבערגעזאָגט דעם קדיש...

דאָס קלײן לעמפּעלע האָט שוואַך געצאַנקט און האָט קוים בעלײכט דאָס געלע, טויטע געזיכט פון ר׳ זעליגען און דאָס

קליין פּנימ'ל פון אלטערקען. וואס האט מיער נאכגעזאגט די שווערע נימ פערשטענדליכע ווערטער פון קדיש. ער האט מאָד־נע געקוקט אין ווינקעל, וואו דעם טאטענס שאטען און זיינער האבען אויסגעזעהן אזוי פאנטאסטיש און מורא'דיג גרויס...

דער אויפגעקומענער.

מען רופט איהם חיים און זיין פאמיליע־נאמען איז ראַ־בינאוויטש.

מיט זיין פאמיליע־נאמען איז ער שטארק צופריעדען. עס געפעלט איהם: „ראבינאוויטש״! — חזר'ט ער אפט, געהענ־דיג מיט'ן שטעקעלע איבער'ן גאס, און עס קלינגט איהם זעהר אנגענעהם.

— א שעהנע פאמיליע מיינע! — שמייכעלט ער אין געדאנק.

און ער דערמאהנט זיך, אז בער דער סרסור, זיינער א נאהנטער בעקאנטער, הייסט אויפ'ן פאמיליע־נאמען „קוגעל״, און ער דאנקט גאט, וואס זיין פאמיליע איז ניט אזא — וואס וואלט ער, בעהיטע גאט, געטהאן, ווען זיין טאטענס טאטע וואלט אויך אויסגעקליבען א מאל אזא מיאוסע פאמיליע ווי קוגעל צי „לאקשען״? (ער דערמאהנט זיך, אז עס איז פארהאן א פאמיליע „לאקשען״ אויך...) דאס איז אזא מכה, וואס מען מוז זיך האלטען — פערפאלען, אפילו א משומד קען די פאַ־מיליע ניט איבערטווישען...

אויך צופריעדען איז ער מיט זיין וואוקס — ער איז א הויכער. אין פאספארט שרייבט ער זיך „העבער פון מיטעלען״. און אז ער געהט אין גאס, פיהלט ער זיך שטאלץ מיט זיין וואוקס קעגען אנדערע בעקאנטע וואס זיינען נידריגער געוואַק־סען.

וואס וואלט ער געטהאן, אז ער וואלט זיין געוואקסען ניד־ריג? דערצו איז דאך אויך קיין שום רפואה ניטא.

ווייטער איז ער צופריעדען מיט זיין בילדונג. ער האט

זיך יונגעל־ווייז אויסגעלערענט לייענען אביסעל אין א רוסיש ביי־כעל און שרייבען האלב מיט גרייזען אנ׳אדרעס און יעצט קומט עס איהם שטארק צו ניץ. ער שרייבט אויס די „בירשזעוויע“ און קוועלט, לעזענדיג אלע טאג אויף׳ן באנדעראָל מיט געדרוקטע רוסישע ווערטער: „צו ח. ראבינאָוויטש׳ן“. דער „ג“ — ווייסט ער — הייסט: „גאָספּאָדינו“ און דארטען אין דער רעדאקציע, ווייסען אלע, אז אין דער און אין דער שטאָדט געפינט זיך א איד, וואָס הייסט ח. ראבינאָוויטש, און אלע אין דער פריה דרוקט מען לכבוד איהם, אזוי מיינט ער, א פרישעס בלאט מיט אן אדרעס...

דאָס בלאט לעזט ער אין דער פריה צו טיי און מאכט בשעת מעשה א מינע פון אן עכטען מיניסטער, דהיינו — ער פערלעגט א פוס אויף א פוס, דאָס בלאט האלט ער פון דער וויט מיט אויסגעשטרעקטע הענד און קוקט מיט ערנסטע, שטרענגע בליקען אויף די אותיות, וואָס זיינען נאָך שטרענגער אלס זיינע בליקען און לאָזען זיך בשום אופן ניט איינבייסען... חאפּענדיג א מאָל א בעקאנטעס וואָרט, ווי „דרייפוס“, בעווייזט זיך שוין א שמייכעל אויף די ליפּען און ער ווענדט זיך מיט גדלות צו דעם ווייב, וואָס זיצט און קוקט מיט דרך ארץ אויף׳ן מאַן מיט׳ן בלאט אין דער האנד — און ער זאָגט איהר:

— היינט איז ווידער דאָ מיט דרייפוסען. די „דיעלאָ“ הויבט זיך ווידער אָן.

און ער פערטיפט זיך ווידער אין בלאט און קוקט, קוקט מיט שטרענגע בליקען אויף די נאָך שטרענגערע אותיות און ווער־טער, וואָס לאָזען זיך ניט איינבייסען.

אז ער ענדיגט „לעזען“, זיפצט ער לייכט אָב, זינגט אונטער צופריעדען א ניגונדעל און ווענדט זיך ווידער צום ווייב:

— נו, וואָס עס צוטהוט זיך היינט אין פראנציע!...

און דאָס ווייב, פון געבוירען א דערשלאָגענע, האט מורא איבערצופרעגען אויף קלאָר: וואָס טהוט זיך עס אזוינס, און

כדי זי זאָל זיך ניט דאַרפֿן אַריינמישן אין דער פּאָליטיק, נעהמט זי זיך אָנגיסען איהם נאָך אַ צווייטע גלאָז טיי, ווייל די ערשטע גלאָז איז שוין אָבגעקיהלט געוואָרען, לייענענדיג דאָס בלאַט...

צופֿריעדען איז ער אויך מיט די קינדער. דריי קינדער האָט ער — אַקוראַט „מעשה־נגיד". אַ סך קינדער איז ניט שעהן צו האָבען. דאָס עלטערע מיידעל איז אַלט 15 יאָהר און געהט שוין אין דריטען קלאַס גימנאַזיום. אויף דעם גימנאַזיום איז ער כמעט ווי צומישט און ער פֿערדולט סיי די שטוביגע, סיי פֿרעמדע דעם קאָפּ דערמיט.

—עפּעס שווערע לעקציעס האָסטו היינט? פֿרעגט ער אַלע טאָג ביי דער גימנאַזיסטקע.

און די גימנאַזיסטקע, אַ מיידעל מיט לאַנגע בלייכע באַקען, מיט אַ לאַנגער נאָז און מיט אַ לאַנגען צאָפּ, ענטפֿערט דער־שראָקען:

— אודאי ניט גרינג!

— פֿאַטצעמו? — פֿרעגט ער זי שוין אויף רוסיש, און דריקט דעם „טצע" כדי צו ווייזען זיין טאָכטער, אַז איהר „פּאַפּאַ" איז אויך ניט פֿון די פּראָסטע אידען...

— שווערע „זאַראַטשעס" איז היינט, — ענטפֿערט דאָס מיידעל אויף אידיש — דעם פֿאַטערס רוסיש מאַכט איהר דוקא נערוועז...

— אנו, זאָג מיר אַקאָרשט דיינע אַ זאַדאַטשע.

און די טאָכטער געהט צו צו איהר „ראַנעץ", גראָבעלט זיך דאַרטען אַ ווײַלע און נעהמט אַרויס עפּעס אַ ביכעלע און הויבט אָן פֿאַרצולעזען אַ זאַדאַטשע: אַ וויינהענדלער האָט גע־קויפֿט הונדערט פֿעסער....

און דער „פּאַפּאַ" הערט, הערט און זיין פּנים שטראַהלט. איהם דאַכט זיך, אַז ער זאָל זיין מיט הונדערט קעפּ, וואָלט ער

עס קיינמאָל ניט אויפגערעכענט, און איהם טהוט הנאה, וואָס זיין טאַכטער איז עס יאָ ביכולת צו בע'חשבונ'ען.

— נו, און דו ווערסט עס טאַקי מאַכען? — פרעגט ער מיט שטראַהלענדע אויגען.

— אודאי וועל איך דאָס „רעישען", ענטפערט די טאַכטער פערזאָרגט.

און ער קוועלט פון דעם וואָרט „ריעשען" מעהר ווי פון דער גאַנצער זאַדאַטשע.

„וואו האָב איך דאָס אַמאָל געוואוסט פון אַזאַ וואָרט אין דער היים?" קלערט זיך איהם, און ער דאַנקט גאָט, וואָס ער האָט איהם אַזוי דערהויבען...

ער האַלט צוויי דיענסטען, אַ אידישע און אַ קריסטליכע. פאַר דער קריסטליכער האָט ער אביסעל אבשיי און רעדט מיט איהר וואָס ווייניגער, נאָר פון דער אידישער מאַכט ער ניט קיין גרויסען פירוש און רופט זי סיי אין די אויגען, סיי אונטער די אויגען: די מויד!

אויך פון זיין ווייב האַלט ער ניט צופיעל: ער ווייסט דאָך, ווער זי איז פון דער היים; דאָך אַז די דיענסט געהט אונטער צו איהם, און זאָגט איהם „די מאַדאַם האָט געזאָגט", איז ער צופריעדען און טראַכט בשעת מעשה:

— אודאי איז זי אַ מאַדאַם, ווי דען אַנדערש?...

טאַמער נעהמט זיך די „מאַדאַם" צו טהאָן אַ לייכטערע אַרבייט, לאָזט ער ניט:

— קיין חרפּה און קיין בושה האָסטו גאָר ניט — ווענדט ער זיך צו איהר — די מויד קען דאָס ניט טהאָן, וואָס?

און ער גיט אַ רוף די מויד און מוסר'ט זי:

— וואָס טראַכסטו זיך? ווילסט, אַז די „מאַדאַם" זאָל דיין דיענסט ווערען — איך פערשטעה דאָס ניט!...

און דער הערר סטאַרעט זיך צו מאַכען וואָס שטרענגערע בליקען, אַז די מויד זאָל פּיהלען, זאָל גלויבען, אַז ער איז גאַס־פּאַדין ח. ראַבינאָוויטש.

און די מויד געהמט צו די אַרבייט און געהט אַוועק דער־מיט אין קיך און שטיקט זיך דאָרט פּאַר געלעכטער פון דעם גאַרישען הערר. נאָר דער „הערר“ מיינט, אַז זי האָט דאָרט חרטה און בערעכענט דאָרט יעצט די עולה, וואָס זי האָט געטהון...

און ער איז ווידער צופריעדען.

זומער פּאָהרט ער אַרוים אויף אַ זומער־וואָהנונג און דאָרט פּיהלט ער זיך ערשט פּאָלקאָמען גליקליך, אָבער ניט ווייל די לופט איז דאָרטען גוט און די נאַטור איז אַזוי שען... זיין גליק איז, וואָס ער וואָהנט דאָרט כמעט נעבען די גרעסטע גבירים, און אַזוי ווי דאָרט איז זיי אומעטיג און זיי האָבען ניט וואָס צו טהאָן, נעהמט מען איהם אַריין אין זייער קאָמפּאַניע און מען שפּיעלט אַ מאָל מיט איהם אין קאָרטען...

אמת, יעדעס מאָל שפּיעלען קאָסט איהם עטליכע רובעל, שטילערהייד זיפצט ער אונטער דערויף, אָבער אין שטוב קו־מענדיג פּיהלט ער זיך ווי נײַ געבוירען און קען זיך ניט איינ־האַלטען ניט צו דערצעהלען דעם ווייב זיין גדולה:

— איך האָב נעכטען פערבראַכט אַ גאַנצען אָבענד — ווייסט ביי וועמען?

— ביי וועמען? — פרעגט דאָס ווייב.

— ביי עלקינדען... ענטפערט ער, אויסשטעלענדיג די אויגען אויף'ן ווייב, ווי גערעדט: פערשטעהסט וואו דאָס האַלט?...

איינם פערדריסט איהם נאָר: ביי די אַלע גבירים, מיט וועלכע ער פערברענגט אויף דער „דאַטשע“, איז אין מיטען קאָפּ אַ פּליך און ביי איהם איז דאָס ניטאָ — עס איז עפּעס

ניט מעשה גביר, נאר ער האפט, אז זיינע געשעפטען וועלען נאך אנהויבען בעסער געהן און ער וועט אנהויבען מעהר וויין טרינקען וועט א פליך ביי איהם אויך ווערען, און דאמאלס וועט ער ערשט זיין אנ׳עכטער גביר.

די איינע.

דער יונגערמאן, וואס איז געווען בעקאנט פאר א וואנדע־רער, האט שטיל און געהיימניספול דערצעהלט:

„ווי איהר ווייסט אלע, האב איך א בעדייטענדען טהייל פון מיין לעבען ארומגעוואנדערט אין פערשיעדענע שטעדט, לענדער און וועלט־טהיילען. עס קומט מיר ארויף אויפ'ן זינען היינעם עצה צו א בעטראגענעם פערליעבטען; ער הייסט איהם זיך גלייך פערליעבען אין א צווייטער מיידעל אדער ער זאל וואנדערען.

איך האב געטהאןביידע זאכען: דאס וואנדערען אליין האט מיין בענקשאפט ניט געהיילט; איך האב אין צווייטען ארט זיך געמוזט אויף דאס ניי פערליעבען. ערשט דאן בין איך גע־נעזען געווארען פון דער פריהערדיגער ליעבע...

ליעבע!... ביי די אמאליגע מענשען וואלט עס ניט געהייסען קיין ליעבע... ליעבע איז ביי זיי געווען א גרוים און איי־ביג צוהענדיגעס געפיהל. אויב דאס מיידעל האט דיך ניט ליעב געהאט, זיינען שוין קיין אנדערע ניט געווען... מיט דער ליע־בע איז מען שוין געשטארבען און מען האט די ליעבע מיטגע־גענומען אין גרוב אריין...

ביי דעם היינטיגען מענשען איז די ליעבע ניט אזוי. דער עיקר מוז דאס הארץ מיט אימיצען זיין פול און אויב איינע האט דיין הארץ פערלאזט, טהוט דיר וועה כאר אזוי לאנג, ביז וואנען א צווייטע ציהט זיך אהין ניט אריבער... ציהט זיך אריין א צווייטע, איז דיין הארץ ווידער פול און גליקליך...

אין איין שטאָדט בין איך פערפאָהרען אין א האָטעל. עס איז געווען א שעהנער אנשטענדיגער האָטעל. מיין צימער האָט געהאַט צוויי פענסטער צו א רייכען הויף. אויפ'ן הויף האָבען געבליהט בלומען. איך בין געלעגען אויסגעצויגען אויף דער קליינער זאָפע און גע'חלום'ט וועגען עפּעס שעהנעם און בלאָנדעס... איך האָב געפיהלט אז אין דעם דאָזיגען צימער איז די ליעבע בלאָנד... גאָלדיג־בלאָנד... איך האָב זיך אויפגעהויבען, צוגעגאַנגען צום טיהר, וואו ביי דער זייט איז געווען אן עלעקטרישער קנעפּעל, איהם אָנגעדריקט און געוואָרט...

איך האָב באַלד דערהערט א קלאַפּ אין טיהר... איך האָב דערקענט א מיידעלשע האַנד...

— אריין !...

זי איז אריין... ווירקליך א בלאָנדע ! די פריהערדיגע געליעבטע מיינע איז דוקא געווען א ברונעטע... איך האָב יענע שטאַרק ליעב געהאַט, איך בין צוליעב איהר אוועקגעפאָהרען, צוליעב איהר געפין איך מיך אין דעם דאָזיגען האָטעל. און אָט איז אריין א בלאָנדע...

— וואָס פערלאַנגען זי ?...

— אך ! איך פערלאַנג... יאָ... טהעע... קענט איהר מיר ברייגנען טהעע... איך בין דורשטיג...

— יאָ... געוויס... — האָט דאָס בלאָנדע געשעפּפט געענטפערט מיט א גוטמוטהיגען שמייכעל...

און איז ארויס, אום צוריק צו קומען...

זי איז געקומען מיט א זילבערנעם קאַן טהעע אויף א זילבערנעם טעצעל...

זי האָט מיר אַנגעגאָסען א גלאָז טהעע, עפּעס פריינדליכעס א מורמעל געטהאָן און האָט שוין געוואָלט אוועקגעהן.

איך האָב זי פערהאַלטען :

— וואָרום אנטלויפט איהר ?...

— אך, איך אנטלויף ניט... איך בין בלויז בעשעפטיגט.
דאס צווייטע מאל איז זי שוין געבליעבען לענגער. דאס
דריטע מאל האב איך זי שוין געקושט...

זי איז געוועז א שעהן בלאנדע מיידעל! איהר וועט לאַ־
כעז... אבער איך האב זי באמת ליעב בעקומען... זי האט אזוי
שעהן גערעדט און האט זיך אזוי שעהן ניט געלאזט קושען...
בלויז פאר'ן אוועקגעהן האט זי אזוי ליעבע־פול אויף מיר גע־
קוקט...

איך בין אוועקגעפאהרען... די ערשטע דריי סטאנציעס אין
צוג האב איך אזוי שטארק געבענקט נאך דעם דאזיגען ליעבען
מיידעל. געבענקט און געטראכט צו זעהן זי ווידער אמאל.
אבער ביי דער פיערטער סטאנציע איז אריין א נייער פאסאַ־
זשיר: א יונגע, שלאנקע ברונעטקע... גראד האט זי זיך געזעצט
נעבען מיר... עס איז געוועז א וואונדערבארעס קינד... יונג און
פריש. זי איז געפאהרען אהיים פון ערגיץ א וויטען לאנד...
זי האט געהאט מיט זיך שווערע פעק. איך האב איהר ניט
געקענט לאזען אליין אראב פון וואגאן. איך האב גענומען א פיאַ־
קער און זי בעגלייט אהיים און בין שוין צוליעב איהר געבליע־
בען דריי טעג אין איהר שטאדט...

געזעהן מיט איהר האב איך זיך צוויי מאל. אבער אין די
צוויי מאל האב איך געהאט ערפאלג... יא, גרויס ערפאלג... זי
איז געוועז א שענע ברונעטע מיידעל, א ליעבענדע נאטור... איך
האב איהר געזאגט די שעהנסטע ווערטער און זי האט מיר גע־
גלויבט, ווייל איך האב איהר געזאגט דעם אמת. די פריהערדיגע
האבען ווירקליך פאר מיר ניט עקזיסטירט. זי איז געוועז די
איינציגע וואס איך האב אין מיין גאנצען לעבען ליעב געהאט...
איך בין אוועקגעפאהרען און געבענקט נאך איהר. גע־
בענקט א לענגערע צייט, ווייל די נעכסטע רייזע איז שוין גע־
ווען דורך וויסטע, ווייטע שטרעקען... ענדליך האב איך זיך גע־

זעצט אויף א שיף, וואס האט מיך געפיהרט ערגעץ אין א ווייטען לאנד...

אויפ'ן שיף האב איך זי ווידער געפונען... ניין, ניט זי — עס איז געווען אן אנדערע. זי האט אויסגעזעהן ווי יאס מיידעל פון האטעל... איך האב מיך שטארק דערפרעהט... דאס הארץ איז ווידער פול!...

איך האב לאנג געוואנדערט... ווער קען די אלע פאסירונ־גען געדענקען. יעדערע איז געקומען ווי א זונן נאך א כמארע. אט שווימען זיי אלע ארוים און פילען מיר אן מיט גליק, מעהר מיט בענקשאפט... ווער איז געווען די אמת'ע, די ריכטיגע, די שעהנסטע... איך קען ניט בעשטימען. אפט דאכט זיך מיר, אז אלע האבען מיר גלייך גליק געגעבען... זיי זיינען אלע געווען ליעבע, שעהנע און גליק־ברענגענדע און האבען יעדע שטאדט און יעדעס לאנד מיר געמאכט בעליעבט. ווארים, וואס פאר א חן און רייץ וואלט געהאט א שטאדט אדער לאנד, ווען דו וואלסט פון דארט אוועקגעפאהרען און קיינעם ניט געהאט דארטען וועמען צו ליעבען...

איצט זיינען זיי אלע פערשוואונדען. איצט האב איך ליעב זי... און אז איך פערטראכט מיך, דאכט זיך מיר גאר, אז די אלע אונזערע פריהערדיגע און אויך די שפעטערדיגע, וואס מיר האבען געזעהן און וועלען זעהן איז בלויז איינע און די זעל־בע... דאס איז יענע איינציגע, נאך וועלכע אונזער הארץ בענקט שטענדיג, און אויב אין פערלויף פון יאהרען בעגעגענען מיר זיך, ליעבען, ליידען און זיינען גליקליך פון פערשיעדענע ברונעטע און בלאנדע, שטילע און רוישיגע, מיינען מיר אבער נאר איינע...

די איינע, וועלכע זאל אונז גליקליך מאכען, רוה געבען און פערהאלטען אונז אין לאנד און שטילען דעם דורשט צום וואנדערען און צום זוכען.

עס איז בלויז די איינע, וועלכע מיר זוכען דאס גאנצע לעבען...

בענקען ווען מיר פערלירען זי און פרעהען זיך, ווען מיר געפינען זי, די איינע!"...

אזוי האט דערצעהלט דער וואנדערענדער יונגערמאן און זיינע אויגען האבען ווייט געקוקט...

די באַרמהערציגע שוועסטער.

אין דעם אינטימען קאַבאַרעט זיינען אריינגעקומען דריי יונגע לייט. עס איז שוין געווען צוועלף א זייגער ביי נאכט און דער קאַבאַרעט האָט שוין אָנגענומען זיין היימישען כאראקטער. די זייטיגע געסט זיינען שוין צוגאנגען. געבליבען זיינען נאָר די שטענדיגע געסט, וואָס זיצען דאָרט ביז עס ווערט טאָג, און דערצו עטליכע מיידלעך, וואָס סיי לויט זייער קליידונג און סיי לויט זייער האלטען זיך האָט מען גלייך דערקענט, צו וועלכען מין פרויען זיי געהערען.

די דריי נייע אריינגעקומענע האָבען אָנפאנגס זיך דערפיהלט ווי פרעמדע. די בליקען פון די קעלנער און פון די עטליכע געבליבענע געסט זיינען אויף זיי געפאלען פון אלע זייטען. עס האָט אָנפאנגס אויסגעוויזען, אזוי ווי עס וואָלטען אריינגעקומען פרעמדע געסט אויף א היימישע חתונה.

ארויסגעהן אבער איז שוין געווען צו שפּעט און ניט פּאַסיג. די דריי יונגע לייט האָבען אויסגעקליבען ווי עס איז א טישעל, וואָס האָט זיי אויסגעוויזען זעהר פעררוקט אין א ווינקעל און האָבען זיך אַנידערגעזעצט אין זייערע מאנטלען.

באלד איז צו זיי צוגעקומען א קעלנער און האָט זיך שטום נעבען זיי אוועקגעשטעלט.

זיי האָבען בעשטעלט צו גלאָז ביער און בעקומענדיג עס אין א מינוט ארום, זיינען זיי נאָכ'ן ערשטען בליק ווי פרייער געוואָרען. זיי האָבען געשמייכעלט איינע צו די אנדערע און נאָכדעם דרייסטער געוואָרען.

אָבטרינקענדיג א האלבע גלאָז ביער, האָבען זיי זיך שוין

דערפיהלט ווי היימיש אין דעם דאזיגען נייעם פלאץ. יעדער האט בעטראכט דאס, וואס האט מעהר געצויגען זיין אויפמערקזאמ־קייט, און אזוי ווי דער עלטסטער פון זיי איז אויך געווען דער דרייסטערער, האט ער זיך אנגערופען:

— איהר ווייסט, אז דא זיינען פאראן א פאר זעהר שעהנע מיידלעך.

— וועלכע? — האט דער מיטעלסטער געפרעגט.

דער עלטסטער האט אנגעוויזען אויף א הויכער שלאנקער בלאנדינקע, וועלכע איז געזעסען מיט א יונגען מאן ביי אן אנט־קעגענדיגען טישעל און האט פון צייט צו צייט אויך געשענקט איהרע בליקען צו די דריי יונגע לייט און געשמייכעלט.

דער אינגסטער פון די דר ייוונגע לייט האט זיך גערוי־טעלט און האט מיט'ן שמייכעל פון דער דאזיגער בלאנדינקע זיך געפיהלט דערוואַרעמט.

די יונגע לייט האבען זיך צורעדט, און בעמערקענדיג, אז די גלעזער ביער זיינען שוין לעדיג, האבען זיי נייע גלעזער בע־שטעלט. ביי דער דריטער גלאז איז דער אינגסטער אויפגעלעבט געווארען און זיך אנגערופען:

— די דאזיגע פרויען זיינען פעראכטעט ביי דער גאנצער וועלט. איך קוק אבער אויף זיי אנדערש. אפטמאל דאכט זיך מיר, אז זיי זיינען אין א געוויסען זין עהרליכער פאר אנדערע...

אמאליגע צייטען האבען זיי דאך געהייסען „הייליגע“... האט דער מיטעלסטער יונגער מאן פון זיין זייט זיי פערטיידיגט.

— הייליגע ווי הייליגע — האט דער עלטסטער זיך אנגע־רופען — אבער או מאזוי צו פאלען, מוז מען אין א געוויסען זין זעהר הויך זיין... ניט יעדע פרוי האט דעם מוטה צו פאלען אין אבגרונד.

— איך טראכט אויך דעריבער — האט דער אינגסטער זיך מיט היץ אנגערופען — מען דארף דאך האבען מוטה... אב־

געזאָגט זיך פון דער גאַנצער געזעלשאַפט און פריי געוואָרען פון אַלע איהרע צאַמען.

אבער דערמיט איז דער מיטעלסטער שוין נים געווען איינ־פערשטאַנען. צופיעל פערטיידיגען זיי האָט ער זיך ניט ער־לויבט. מעהר ווי רחמנות קען ער צו זיי ניט האָבען. זייער טהאָט קען קיין פערטהיידיגונג נישט געפינען. און האָט צום סוף צו־געגעבען, אַז זייט ער איז רייף געוואָרען האָט ער מיט זיי קיין שום בעקאַנאַשאַפט נישט געמאַכט. אויב זיי אינטערעסירען איהם אַמאָל, איז בלויז אַלס פּראָבלעם.

דאַן האָט זיך דער עלטסטער אַנגערופען:

— איך האָב אויך אַמאָל פון זיי אַזא מיינונג געהאַט, און אייגענטליך נאָך ביז היינט בעציה איך זיך צו זיי מיט אַ גע־וויסען געפיהל פון עקעל, כאָטש איך לייקען ניט, אַז זיי בעזוי־צען אַפט יענעם רייץ, וואָס אַנשטענדיגע פרויען וועלען עס ניט בעזיצען נאָך אַלערליי אַנשטרענגונגען. נאַטירליך, רעד איך דאָ פון די בעסערע, פון די מעהר ראַפינירטע. אבער מיינט ניט, אַז זיי זיינען ווירקליך אַזוי געפאַלען און אויסער פערקויפען זיך זיינען זיי ניט אין שטאַנד. זיי האָבען זייערע טוגענדען, און עס געפינען זיך צווישען זיי אויך אַזוינע וואָס אין געוויסע מאָמענ־טען דערהויבען זיי זיך ביז היילִיגע.

ער איז אַנשוויגען געוואָרען, האָט זיך פערטראַכט, אַ קנייטש געטהאָן דעם שטערען און, שמייכלענדיג, האָט ער צוגעגעבען:

— איין פּאַסירונג מיט אַזא מין פרוי האָט פיעל בייגע־טראָגען, אַז איך זאָל אויף זייערע „שוועסטער" קוקען מיט אַנ־דערע אויגען. אויב איהר האָט געדולד אויסצוהערען, וואָלט איך אייך איצטער דערצעהלט. דוקא אין דעם פּלאַץ פּאַסט זיך אַזוי דאָס צו דערצעהלען.

— געוויס, מיר וועלען הערען מיט געדולד, — האָט דער מיטעלסטער אויסגערופען.

און דער אינגסטער האט אויסגעשטעלט זיינע אויגען און איז געווארען אין גאנצען אויפמערקזאם.

דער עלטסטער האט אנגעהויבען.

— דא סאיז געווען מיט עטליכע יאהר צוריק, אין איינער פון די גרויסע אייראפעאישע שטעדט. עס איז געווען א ווארימער זומערדיגער אווענד און איך האב געשפאציערט מיט מיינעם א פריינד, וועלכער איז מיט עטליכע טעג בעפאר געקומען צו א פראפעסאר. דער יונגער מאן איז געווען שווינדזיכטיג, דאס האט ער מיר אליין דערצעהלט. דער פראפעסאר האט איהם גע־וויסע אינסטרוקציעס געגעבען, און ער האט געזאלט אין א פאר טעג ארום פאהרען אהיים, און פון דארט אין א דארף.

די גאס וואו מיר האבען שפאציערט האט גערוישט מיט לעבען און ליעבע. די טראטוארען זיינען געווען שווער דורכצו־געהן, און איך האב ענדליך בעמערקט מיין פריינד, אז איהם איז שוין צייט צו געהן אהיים.

ער האט זיך געקווייקעלט. דאס לעבען האט איהם גערופען און געשמייכעלט אין אלע זייטען. מיט זיינע גרויסע אויגען, ווי דאס רוב ביי די דאזיגע קראנקע, האט ער זיך איינגעטרונקען אין דער מענגע, ווי ער וואלט געוואלט איינזאפען אין זיך וואס מעהר פון זיין גליק.

איך האב עס דערפיהלט, און כאטש פון איין זייט האב איך געוואוסט, אז פאר איהם איז דאס שעדליך, האב איך פון דער צווייטער זייט ניט געהאט קיין מוטה צו בערויבען איהם פון דעם קורצען גליק, וואס ער זעהט פאר זיך יעצט און ציהט זיך אזוי מיט די לעצטע כחות זיינע.

אבער, אריינקירעוועגדיג זיך אין א גאס, האט ער זיך אבגעשטעלט, מיך בעטענדיג אריינגעקוקט אין די אויגען און זיך געוואונדערט:

— איך וואלט געוואלט, איהר זאלט מיר פיהרען ערגעץ אין א פלאץ, וואו מען קען אביסעל פערברענגען... עס איז דאך

אזא גרויסע שטאָדט... איך וויל אויך גענוסען... איך בעט אייך, קומט מיט מיר ערגעץ, וואו עס איז שטארק פרעהלאך...

איך האָב אַנפאַנגס ניט פערשטאַנען וואוהין ער ציעלט. איך האָב איהם געפרעגט:

— וואוהין אייגענטליך?

ער האָט מיך אַנגעקוקט מיט בעטענדע בליקען, און ווי ניט קענענדיג דייטליך אויסרעדען זיין פערלאנג, האָט ער געשטאַמעלט:

— איך... מיין... אזא גרויסע שטאָדט... מען דערצעהלט אזוי פיעל... איך וויל אויך זעהן... פערברענגען...

דערביי האָט ער אזא שמייכעל געטהאָן, אז איך האָב גלייך פערשטאַנען, וואוהין דער צום טוידט־פעראורטיילטער יונגער מאַן ציעלט.

— איהר מיינט צו פרויען...

— אך, ניין... יאָ... — האָט ער ווידער געשטאַמעלט... בלויז זעהן... אַנקוקען... זיצען... פיהרט מיך, איך בעט אייך...

— אָבער עס איז דאך פאַר אייך אזוי שעדליך... בעטראַכט זיך נאָר...

— יאָ... געוויס... זעהר שעדליך... דער פראָפעסאָר האָט מיר שטרענג אָנגעזאָגט... אָבער וואָס הער איך איהם? עס ציהט מיר אזוי צום לעבען, צום גענוס. קומט, איך בעט אייך...

איך האָב איהם אריינגעפיהרט אין א קאַפע, וואו עס קומען זיך צוזאַמען די דאָזיגע פרויען. ביי קליינע מאַרמאָרנע טישלעך זיינען געזעסען צו עטליכע פון זיי. אין גאַנצען האָט עס געמאַכט דעם איינדרוק פון א מאַרק, וואו עס ווערט פערקויפט לעבעדיגע סחורה... דער האַנדעל איז פאָרגעקומען נישט פאַרשטעלט...

א שרעקליכער ווידער־געפיהל האָט מיך ארומגענומען.

— ווילט איהר דען דאָ בלייבען? — האָב איך איהם געפרעגט.

— יא... יא... ניט לאנג... לאמיר זיך צוזעצן... אברוהעןֹ.

איך האב ניט געהאט קיין כח, איהם ווידערצושטעהן. דער ראזינגער קראנקער מענש האט מיך גובר געווען. איך האב איהם געמוזט פאלגען.

מיר האבען זיך אנידערגעזעצט ביי דעם איינציגען פרייען טישעל, וואס עס איז נאך געבליבען. און איידער איך האב צייט געהאט וואס צו בעשטעלען, איז צוגעגאנגען צום טישעל א הויכע, שלאנקע מיידעל און האט מיט א זיסען שמייכעלע זיך גע־ווענדעט:

— קען איך מיר אוועקזעצען נעבען די הערדען?

איך האב געוואלט זאגען: ניין. אבער דער קראנקער האט מיך אנגעקוקט. און ווי היפנאטיזירט־ייערענדיג פון זיינע גרויסע דורשטיגע אויגען, האב איך געגעבען די ערלויבעניש.

זי האט זיך געזעצט נעבען איהם. מיט איהרע אויסגע־בלויזטע נאקענס האט זי אויסגעזעהן, ווי די זינד אליין. דערצו די פערפיום, וואס האט געזעצט מיט א שטארקייט פון איהרע קליידער און לייב האט ווי פערדולט.

דעם קראנקען יונגען מאן אבער האט עס ווי פער׳שכור.ט. ער האט זיך איינגעזאפט מיט זיינע אויגען אין דעם ענטבלויז־טען האלז, בריסט און נאקען, און האט בעוואונדערט און בע־געהרט.

— קען איך שאמפאניער בעשטעלען? — האט זי צו איהם געשמייכעלט.

— שאמפאניער וויל זי — האט ער זיך צו מיר אי מיט א פראגע, אי מיט א געבעט געווענדעט.

— ניין, — האב איך איהם איינגערוימט אין אויער. — עס איז א שאד דאס געלד.

— אבער איידער איך האב צייט געהאט וואס אנדערש צו בעשטעלען, אום צו פערהיטען זיין געלד, האט שוין דער קראנקער געגעבען זיין בעפעהל צום קעלנער:

— שאמפאניער!

מיט גליקליכע בליקען האט ער זי בעטראכט, ווי זי טרינקט מיט א געוויסען רייץ פון הויכען שוימענדען בעכער.

— און דו? — האט זי ליעבליך איהם געפרעגט, איגנאָרירענדיג מיך אין גאנצען.

ער האט ווידער זיינע בעטענדע אויגען אויף מיר אנגעשטעלט און האט ווידער מיך בעזיעגט.

— איהר טארט נישט!... נעהמט א ביסעלע...

— נעווים... א ביסעלע... — האט ער מיר מיט די אויגען בעדאנקט.

ער האט א שלוק געטהאן פון דעם שוימענדען גלאז און גלייך זיינען צוויי בלאסע באקען מיט רויטע פלעקען בעדעקט געווארען. די אויגען האבען געגליהט.

— וועסט געהן צו מיר?... — האט זי איהם אין אויער אריינגעשושקעט...

דא אבער האב איך זיך געפיהלט פערפליכטעט צו רעטען איהם פון טוידט.

איך האב איהם אבגערופען אז א זייט און איהם געווארענט:

— איהר ווייסט, וואס דאס בעדייט פאר אייך!

— טוידט! — האט ער זיך אנגערופען. — נו, וואס איז, איך וועל דאך סיי ווי סיי שטארבען... איך וויל לעבען!...

עס האט ניט געהאלפען. מיר זיינען אלע דריי ארויס פון קאפע.

איך האב אבער געפיהלט, אז מיין פליכט איז נישט צו דערלאזען...

איך האב זי אנגערופען אזא זייט און איהר געווארענט:

— דו זאלסט וויסען, דער מאן איז קראנק...

זי האט זיך דערשראקען און שוין געוואלט אוועקגעהן, דאן

האָב איך איהר ערקלערט, אז ער איז הארצליידענד און די מינדסטע אויפרעגונג קען איהם דעם טוידט ברענגען.

זי האָט אויף מיר אויסגעשטעלט איהרע אויגען, אין וועלכע איך האָב גלייך ענטדעקט עפּעס מענשליכעס, און זי האָט צו מיר געזאָגט:

— האָט נישט קיין מורה... איך וויים וואָס איך האָב צו טהאָן.

מיר זיינען אלע דריי אריין אין איהר צימער. מיין פריינד איז געווען מיעד, זעהר מיעד. אבער די אויגען האָבען נאָך אלץ געגליהט.

זי האָט ארויפגעדרעהט דעם לאָמפּ, וואָס איז געווען ביי'ן ארייננאנג פארדרעהט, און אין צימער איז ליכטיג געוואָרען.

מיין פריינד איז געשטאַנען נעבען איהר און האָט זי געגעסען מיט זיינע גרויסע ברענענדע אויגען.

זי האָט איהם אוועקגעזעצט נעבען זיך אויף א סאָפע, און האָט איהם געגלעט איבער'ן שטערן.

— איהר פערלאַנגט עפּעס? — האָט זי שוועסטערליך געפרעגט. און גלייך איז זי איבערגעגאַנגען אויף דו.

— ווילסטו וואָס פון מיר?

ער האָט זי ארומגענומען און זיך צוואַויינט...

— וואָס זשע וויינסטו, מיין ליעבער, — האָט זי איהם צערטליך געפרעגט.

און בעטראַכטענדיג, ווי אזוי די דאָזיגע האלב־נאַקעטע פרוי זיצט נעבען דאָזיגען האלב־לעבעדיגען מענשען, האָט זיך מיר געדאַכט, אז איך געפין מיך אין א צימער פון א שפּיטאָל און זי איז א בארמהערציגע שוועסטער...

זי האָט איהם געגלעט איבער'ן קאָפּ, איבער'ן שטערן, איבער די באַקען, ווי א גוטע בארמהערציגע שוועסטער, ביז וואַנען דער קראַנקער איז איינגעשלאָפען און זי האָט איבער איהם געוואַכט...

אז ער איז אויפגעשטאַנען, האָט ער זיך אומגעקוקט, און דערזעהענדיג קעגען איבער, האָט ער זיך פערשעהמט.

אָבער זי איז צוגעגאַנגען צו איהם און האָט פריינדליך גע־פרעגט :

— נו, מיין ליעבער — זענט איהר גוט געשלאָפען?

און האָט איהם ווידער ווי א בארמהערציגע שוועסטער געגלעט איבער'ן קאָפּ און געשטילט אלע זיינע בעגעהרען...

אינהאַלט:

די לעצטע שיף — 7
דאַס בילד — 11
רער אַפיציער — 16
די געפּלאַצטע סטרונע — 24
די פּיער העלדען — 28
ביים סטרוזש — 31
דורך אַ שפּאַלט — 35
אין בריסטאָל — 40
דער מילכיגער טשאַלענט — 48
מיין חבר — 58
די בעגעגעניש — 61
בלעטער — 64
די בעטלערין — 66
דער איינציגער — 70
די ערפינדערין — 70
דער פּראָליטאַריער אויף דער פּרישער לופט — 76
די שפּייזערין — 81
דער געהער — 87
די לעצטע האָפנונג — 91
די פאַבריק — 95
דריי שונאים — 104
דער פּראָלעטאַרישער רעדאַקטאָר — 111
דער נייער חסיד — 116
דער באַהן־בילעט — 122

די דריי טאָקטען — — — — — — — — 126
דער סאַמאָוואר — — — — — — — — 141
צוויי חברים — — — — — — — — — 150
זרח „שותפות“ — — — — — — — — 154
צוויי תקיעות — — — — — — — — 160
דער אלטער ארבייטער — — — — — — 168
די פּאַטאַגאָגדאַפּיע — — — — — — — — 177
א וויץ — — — — — — — — — — 183
פערשטעלטע מיליאָנערען — — — — — — 188
דער גבירה'שער אריִמאַן — — — — — — 194
וואָס האָט זיי פערבונדען — — — — — — 204
בלומען — — — — — — — — — 209
דער קדיש — — — — — — — — — 214
דער אויפגעקומענער — — — — — — — 221
די איינע — — — — — — — — — 227
די באַרמהערציגע שוועסטער — — — — — 232

כראָנאָלאָגישער אינהאלט

— פון —

אלע ערצעהלונגען

לויט דעם אלף־בית.

אַ.

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
אַמאָליגע מענשען	1915	צוויי
אברהם דער שוסטער	1900	"
אריה־לייזער'ס פערד	1914	"
אויף די הויכע בערג	1908	"
אויף מבינות	1902	דריי
אין סאָד	1903	"
אין קריעג	1903	"
א פארגרעבט שטעדטעל	1908	"
א שטעדטעל אָהן ווייבער	1913	"
אידישע מטבעות	1911	"
איוב	1902	"
אין זומער מאנטעל	1902	פיער
אָהן ליעבע	1906	"
אין גאָם	1903	"
א גאנצע נאכט	1903	"
אָהן אן אדרעס	1911	"
אויפ'ן גרינעם גראָז	1907	"
אויף א חתונה (איינאקטער)	1908	זעקס
א רוהיגע דירה	1909	"
אייזען	1912	זיבען
און דער עולם האָט געפאטשט	1906	"
אייפערזוכט	1911	"
אין אויטאָמאָביל	1915	"
אין יענער צייט	1911	"
א שפיעל	1911	"
א היים	1907	"
אָט דאָס איז דאָס	1916	"
א דראמא איבער 5 קארטאָפּעלס	1902	אַכט
אויפ'ן בוידעם	1903	"
א אידיש הארץ	1905	"
א פסח'דיגער טאָטע	1912	"
אָרימע לייט	1907	"
אין אַ אידיש געוועלב	1900	"

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
אלע טאג	1902	אכט
אויגען	1905	ניין
א שאפ מיידעל	1909	"
אין א אידישען קאבארעט	1916	צעהן
א גרויסער מענש	1910	"
אונזער אננא איסאקאוונא	1906	"
אנזיכטס־קארטען	1906	"
אין בוכהאנדלונג	1915	"
אין בריסטאל	1903	צוועלף
א וויץ	1916	"
ב		
ביים דאוונען	1900	דריי
בעליידיגט א פרוי	1911	זיבען
ביכער	1911	"
בעצאהלטע טעכטער	1915	"
בולקעס	1904	אכט
ביי דאקטוירים	1904	"
ביים שוי־פענסטער	1908	ניין
ביים סטרוזש	1905	צוועלף
ביי'ן פרעמדען פייער	1912	זיבען
בלעטער	1900	"
בלומען	1914	"
ג		
גוטע ברידער (איינאקטער)	1906	זעקס
גבירה'שע מצה	1901	אכט
געבליעבען אליין	1901	"
געשלאסען א געשעפט	1904	"
גלייכהייט	1915	ניין
גאלד	1916	צעהן
געשפיעלט פאר'ן קייסער	1916	"
גאלדע'ס פריינד	1916	"
ד		
דעם זיידענס לאמטערן	1914	צוויי
דער בוים	1901	"
דער מאדערנער אליהו הנביא	1915	"
די נייע קטעלונג	1914	"
די פערשפעטיגטע מלוכה	1915	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער עבור	1901	צוויי
די קליאַטשע	1911	"
דאָס טייכעל	1913	"
דער ווייטער יאַריד	1916	"
דער פּרוש	1912	"
די צווייטע מוטער רחל	1914	"
דער נגיד	1909	"
דער העברעאישער לעהרער	1915	"
דער פרומער שניידער	1913	"
דער ערוואַרבענער בית־עולם	1915	"
דאָס קליינע שטיבעל	1910	"
דער וואַלד אין שטוב	1916	"
דער מאַמעס פעדערען	1916	"
דער טויטער־לעבעדיגער	1916	"
די לעצטע געסט	1914	"
חער קוש	1904	"
דער גמילות חסד	1901	"
די גרויסע סוכה	1904	"
די צוויי ברידערלעך	1902	"
דער אַריסטאָקראַט	1904	"
דער רב און זיינע ספרים	1905	"
דער פּוילישער גלח	1904	"
דער אַלטער מגיד	1903	"
דער ברית חדשה	1910	"
די ערציהונג	1909	"
די כלי־זמר	1912	"
די חברה כלי־זמר	1902	"
די געשיכטע פון אַ קראָם	1903	"
דער ליגען	1903	פיער
די קאַלטע האַנד	1902	"
דער מאָדנער	1904	"
די ברידער	1906	"
די ציגיינערין	1904	"
דער קאַרעקטאָר	1906	"
דער זשילעט	1903	"
דער הונט	1902	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דאס אינטעליגענטע הויז	1909	פיער
די פערנומענע גאסען	1904	"
די פערצווייפלונג	1902	"
די מלכה	1911	"
דער ניי־געבוירענער	1907	"
דער סוד	1909	"
דער פערביטערטער	1901	"
די נייע שאלה	1904	"
דער באיקאָטירטער	1904	"
דער פּ. פּ. ס'ניק	1905	"
די פּראָבע (איינאקטער)	1902	זעקס
דעם שדכנ'ס טאָכטער (איינאקטער)	1911	"
די אורזאכע (דיאלאָג)	1912	"
דאס נייע צימער (סצענע)	1911	"
דער שפּאניער (סצענע)	1911	"
די שיידונג (סצענע)	1916	"
דער הומאָריסט (סצענע)	1912	"
די מצולה (סצענע)	1911	"
דריי מיידלעך (איינאקטער)	1915	"
די צוויי געפאנגענע (דראמ. פראגמענט)	1911	"
דער טויטער פעלדמארשאל	1915	"
דער פּאָפּולערער מאן	1915	"
דער פאטער	1916	"
דער פּאסאזשיר	1915	"
דער משפט	1914	"
די גנבה	1911	זיבען
דער קעלנער		"
דער טויט אין „רענעסאנס“	1911	"
די צווייטע ראזע	1908	"
דאס פאָלקס קינד	1905	"
די ענטוישטע	1908	"
דער נייער יחוס	1915	"
דער איינציגער בחור	1915	"
די ענטדעקונג	1915	"
די אויסגענארטע קוילען	1914	"
דער קליינער מענש מיט'ן גרויסען קאָפּ	1911	"
דאס גאלדענע טראָמפּייטעל	1911	"
דער פאלשער פערציגער	1901	"

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
דער פראטעסט — — — — —	1910	זיבען
די דרייצעהנטע — — — — —	1911	״
דער לעהרער — — — — —	1902	״
די האנד — — — — — —	1916	״
די ארעמע קהלה — — — — —	1902	אכט
די קנעטעריין — — — — —	1902	״
דער שמעק טאבאק — — — — —	1900	״
דער אלטער טשעסלער — — — —	1900	״
דער אורח — — — — — —	1902	״
דער קראנקער פינגער — — — —	1902	״
דעם טאטענ'ס שטיוועל — — —	1904	״
די אידענע מיט'ן באב — — — —	1904	״
די מרידה ביי אקדמות — — — —	1903	״
דער קליין רעדלער'ל — — — —	1906	״
דער גימנאזיסט — — — — —	1909	״
די נאשעריין — — — — — —	1909	״
די הייזער — — — — — —	1907	״
די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש —	1908	״
דער ארעסטירטער קרעמער — — —	1907	״
די נייע לאטע — — — — —	1903	״
דער הענדלער און זיין האפנונג — —	1904	״
דאס בענשער'ל — — — — — —	1903	״
דאס אייביגע לעבען — — — —	1908	״
דער פאלשער טאן — — — —	1904	״
דער מאלער — — — — — —	1901	״
דער סטאטיסטיק — — — —	1904	״
דאס שליחות — — — — —	1902	״
דער הייליגער — — — — —	1906	״
די לשון־קודש'דיגע — — — —	1908	״
די ריהרענדע דרשה — — — —	1900	״
די אמעריקאנער אייראפעאישע — —	1916	ניין
די אילוזיע — — — — — —	1915	״
דעם ברועדר'ס טשעק — — — —	1915	״
דער גענאסע מיט'ן וויין — — —	1916	״
דעם בארבערס ווייבעל — — — —	1908	״
די הינקענדיגע טענצעריין — — —	1910	״
דער אלטער — — — — — —	1910	״

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
די צוויי ארבייטער מיידלעך	1911	ניין
דער מאן קומט	1916	"
דער רב	1916	"
דער זין פון ארבייט	1915	"
דער אויטאמאביל	1914	"
דער נייער לעזער	1915	"
די פרעמדע	1916	"
די צוויי מוטערס	1916	"
די געשטארבענע	1916	"
די „עלעגיע“	1914	"
די טובה	1916	"
דער אונפעהיגער כלל טהוער	1916	"
דער בעזוך	1913	"
דער בעגלייטער	1916	"
די געשיכטע פון צוויי קאסעס	1914	"
די אבשפיגלונג	1916	צעהן
די מוטערס	1916	"
דער שריפטשטעלער און זי	1916	"
די פרוי וואס ארבייט	1915	"
די לעזערין פון „ווארלד“	1916	"
דער שלום	1916	"
די תשובה	1911	"
די מציאה	1916	"
דעם ברודער'ס קוילען	1916	"
די פערטיידיגונג	1913	"
דער אפטייקער	1916	"
דער יוניע־היטער	1916	"
די גרעניצען	1914	"
דער ערשטער שאס	1914	"
דער געפונענער נאמען	1916	"
די נקמה	1910	"
די לבנה	1906	"
דער משכון	1900	"
דער רויבער	1916	"
דער ליטערארישער פעטער	1908	"
די וועטשערענקע אין פאריז	1910	"
דער גרויסער מענש	1910	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער פערלאָרענער שטאָלץ	1916	צעהן
דער פראָלעטאריער	1905	"
די פרעמדע תפלה	1904	"
דער שכור	1901	"
דער פרומער	1905	"
דער רעוואָלוציאָנער	1908	"
דער בדחן	1915	"
די טראגעדיע פון רייכקייט	1915	"
די לעצטע שיף	1914	צוועלף
דאָס בילד	1915	"
דער אפיציער	1915	"
די געפלאצטע סטרונע	1915	"
די פיער העלדען	1915	"
דורך א שפאלט	1903	"
דער מילכיגער טשאָלענט	1899	"
די בעגעגעניש	1910	"
די בעטלערין	1911	"
דער איינציגער	1904	"
די ערפינדערין	1900	"
דער פראָלעטאריער אויף דער פרישער לופט	1905	"
די שפייזערין	1901	"
דער געהער	1903	"
די לעצטע האפנונג	1904	"
די פאבריק	1901	"
דריי שונאים	1901	"
דער פראָלעטארישער רעדאקטאָר	1907	"
דער נייער חסיד	1907	"
דער באהן־בילעט	1908	"
די דריי טאקטען	1903	"
דער סאמאוואר	1904	"
דער דיכטער און זיינע פריינד	1913	"
דער אלטער ארבייטער	1909	"
די פאטאגראפיע	1916	"
דער קדיש	1902	"
דער אויפגעקומענער	1902	"
די איינע	1916	"
די בארעמהערציגע שוועסטער	1916	"

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
ה		
הנאה געהאט — — — — —	1906	אכט
ו		
ווייבערשע שרעק — — — — —	1901	דריי
ווען עם חיים מלמד א בויגעל — — —	1903	אכט
וויכטיגע מיטינגען — — — —	1915	ניין
וויסענשאפטליכע ליעבע — — — —	1915	"
וואו איז די גערעכטיגקייט — — —	1916	צעהן
ווי אזוי איך בין געווארען א ציוניסט —	1914	"
ווארשאווער בלוט — — — — —	1916	"
וואס האט זיי פערבונדען — — —	1913	צוועלף
ז		
זאל שטעהן ווי געשטאנען — — —	1903	דריי
זומערדיגע בענקשאפט — — — —	1909	זיבען
זיין רייזע נאך אמעריקא — — —	1915	ניין
זיי האבען מורא — — — — —	1916	"
זיי און ער — — — — — —	1909	צעהן
זרח „שותפות" — — — — —	1915	צוועלף
ח		
חתן־כלה בריעף — — — — — —	1902	דריי
חברים — — — — — —	1906	פיער
ט		
טעכטער — — — — — —	1909	דריי
טויט־שרעק — — — — — —	1913	זיבען
י		
יאזעפ אין דער אידישער גאס — —	1902	צוויי
יענער בריעף — — — — —	1915	"
כ		
כלות — — — — — — —	1915	זיבען
ל		
לייבטער — — — — — —	1915	צוויי
ליידען — — — — — —	1913	זעקס
ליעבעס־שטייער — — — — —	1914	זיבען
ליעבע אהן א היים — — — —	1911	ניין

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
מ		
מען קויפט ניט	1903	פיער
מיין מאמע	1903	„
מאכט (איינאקטער)	1916	זעקס
מיינע ערשטע האנאראַרען	1909	אכט
מיין באַבעס גליק	1900	„
מענשען ליעבע	1915	ניין
מיידעלשער שפּאס	1915	„
מענדעל׳ס פעלדער	1915	צעהן
מיין חבר	1911	צוועלף
נ		
ניטאַ קיין עצה	1908	זיבען
ניט קיין איד	1900	אכט
נויטיגע ווערטער	1910	ניין
„ניטשע“	1914	צעהן
ניט אין פּוס	1916	„
ס		
ספרים	1901	צוויי
„סטארם“ פון פרייד, גליק און שעהנקייט	1915	צעהן
ע		
עס פּלאַצט	1903	פיער
ערשטע ליעבע	1915	זעקס
ער און יענער	1916	זיבען
ערשטע רייהען	1915	ניין
ער האט געלאכט	1916	„
עס שאַקעלט זיך	1903	צעהן
פּ		
פּלאַמעס	1909	פיער
פֿ		
פֿלאַקס	1914	צוויי

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
פער׳משכנ׳ט זיך אליין	1903	פיער
פערמאכט	1902	אכט
פערשטעלטע מיליאָנערען	1916	צוועלף
פערלאָרען דעם קול	1901	דריי
פערשפּעטיגט	1902	"
צ		
צוריק אויף דער שטעל	1901	דריי
צו שפּעט (איינאקטער)	1907	זעקס
צוויי שוועסטער	1902	אכט
צוקונפטס־ארטיקלען	1915	ניין
צוויי חברים	1915	צוועלף
צוויי תקיעות	1902	צוועלף
ק		
קאַלט	1901	דריי
קרובים	1906	פיער
קינדער (סצענע)	1911	זעקס
קאָמפּלימענטען	1911	זיבען
קליינע ערצעהלונגען	1904—1915	ניין
ר		
רחמנות	1901	אַכט
רייזעלע	1901	"
ראַטשילד און ראקאפעלער	1909	ניין
ש		
שטענדיג א בעל־חוב	1916	צעהן
שטילע טריט	1901	פיער
שליפּעם	1903	"
שכנים	1910	זיבען
שותפים	1915	"
שכר למוד	1902	דריי

*

*   *

אנשטאט א גענויע כראָנאָלאָגישע אינהאלט פערצייכניס פון יעדען ליעד בעזונדער — גיט דאָ אן דער אויטאָר די כראָנאָלאָגיע פון יעדען איינציגען באנד. אין דעם ערשטען באנד ליעדער, וועלכער איז אויך דער ערשטער באנד פון די אלע 12 בענדער (אלע ווערק) זיינען אריין יענע ליעדער און באלאַדען, וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען אין די לעצטע דריי-פיער יאָהר (1913-1916). אן אויסנאַהם זיינען נאָר די ליעדער: „אומעטיג“, „א בלום“, „טעג“, „ווי לאנגווייליג“, „נאָך א מאָנטאָג“, „שפוך חמתך“, „אויפ'ן גרינעם גראָז“. וועלכע זיינען געשריבען צווישען 1902 — 1905. דער צווייטער באנד ליעדער (אין די אלע ווערק איז ער דער 5-טער באנד) ענטהאלט יענע ליעדער וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען פון יאָהר 1908 ביז 1912, מיט דער אויסנאַהמע פון א קליינע צאָהל, וועלכע זיינען געשריבען אין דעם יאָהר 1916. צווישען זיי זיינען די פאָלגענדע ליעדער: „איך האָב ליעב א שיף“, „די גרינע“, „פרייד און טרויער“, „די ביבעל“, „ביכער“ און איניגע ליעדער וועגען וועלט-קריג. דאָגעגען די לעצטע אבטהיילונג פון דעם זעלבען צווייטען באנד מיט דעם נאָמען „צייט-ליעדער“ זיינען געשריבען אין 1891-1901. דער דריטער באנד ליעדער (דער עלפטער פון די „אלע ווערק“) באַשטעהט פון די אלע ערשטע ליעדער, וואָס זיינען געווען פערעפענטליכט אין „יוד“, ווארשאווער פאָלקס-צייטונג „פריינד“ און אנדערע פעריאָדישע אויסגאַבען און זיינען נאָכדעם ערשיענען אין קראָקוי דורך דעם פערלאַג פראָגרעס אין יאָהר 1907 אונטער'ן טיטעל „געזאַמעלטע ליעדער“ — זיי זיינען געשריבען געוואָרען אין פערלויף פון יאָהר 1891 ביז 1907.